

NEJVĚTŠÍ Z PIEROTŮ

—
František Kožík

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Největší z Pierotů

František Kožík

Znění tohoto textu vychází z díla [Největší z Pierotů](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím XYZ v Praze v roce 2009. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (František Kožík: Největší z Pierotů), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 20. 3. 2019.

OBSAH

Prolog.....	8
DÍL PRVNÍ.....	9
Narozen mezi dvěma válkami	10
Cestou kopanců a ran	18
Francouzské dědictví.....	24
Deset tuláckých let.....	31
Přivítání v Paříži	35
Setkání s císařem	41
Nádherní Pařížané	47
Waterloo.....	60
Druhé přátelství	69
Po rukou na jeviště.....	79
Vlastní cestou.....	90
Herci na provaze.....	100
Těžká zkouška	108
Margot.....	117
Velká hra	131
Loučení.....	140
Večer kruté slávy.....	148
Krčma U Bílého medvěda.....	157
Sebevražda	163
DÍL DRUHÝ.....	173
Řeč beze slov	174
Zrození Pierotovo	181
Romantický model.....	190
Smlouva	200
Deburau se loučí s divadlem.....	207
Désirée	219
Láska bez střevíčků	226
Hvězda stoupá.....	235

„Zlatý sen“	243
Koketka.....	254
Svatební dar	264
V řadách romantiků.....	271
Na barikádách	283
Podivný přítel.....	296
Janina kniha	304
Dvojí pozvání	319
Chvilé závratí	327
Zločin.....	341
Neštěstí.....	346
Únava.....	358
Hadrář.....	372
Poslední představení.....	383
Daleká cesta	395
Epilog	401
Autorův doslov	410

Jean-Baptiste Gaspard Deburau

Největší herec pantomimy. Byl po matce českého původu a narodil se v Kolíně v Čechách dne 31. července roku 1796. Je pochován na 59. oddělení hřbitova Père-Lachaise v Paříži. Pro svůj náhrobek si zvolil nápis:

„Zde leží ten, který všechno řekl, ač nikdy nepromluvil.“

Prolog

Do ordinace doktora Ricorda vstoupil jednoho listopadového večera roku 1840 hubený, černě oděný muž. Lékař si pátravě prohlížel zajímavého návštěvníka, jeho vysoké čelo, bledou tvář a úzké rty.

„Jste nemocen, pane?“

„Ano, doktore. Myslím, že smrtelně.“

„Co je vám?“

„Jsem smutný, melancholický. Trpím, a nevím proč. Trápím se, srdce mě bolí. Bojím se lidí i sebe. Nemohu spát.“

„To není smrtelné. Vím o léku pro vás.“

„Jaký je to lék?“

„Lék, který vás z toho ze všeho uzdraví. Běžte se podívat do divadla na Deburaua!“

Bledý muž se uklonil a řekl smutně:

„Já jsem Deburau, doktore.“

DÍL PRVNÍ

Narozen mezi dvěma válkami

Žádné z dětí, které se narodily koncem osmnáctého století, nemělo radostná léta. Když hledaly matky a otce, nacházely nejisté ruce, oči hledící s hrůzou přes jejich hlavy a srdce, která už v nic nedoufají; na mužských tvářích bylo víc jizev než vrásek a ženy vyplakaly víc slz než kdy jindy. Ve stínu bázně a nejistoty dospělých vyrůstaly děti.

Nedávno se ještě odrážela ozvěna gilotiny od zdí evropských měst. Sotva však skončilo jedno válečné tažení a lidé se chystali pokojně vydechnout, ucítili znovu střelný prach.

Od všech hranic se dívali k západu: Tam byl muž, který rozhodoval o jejich životech i láskách. Napoleon Bonaparte. Jak se mu obdivovali – a jak ho nenáviděli! Jen jeho granátníci opustili pařížské brány, sbohem ženy, milenky, děti, oblékáme bílé, modré, červené kabáty, saháme po mušketách a spěcháme se řadit. Občas chvíle oddechu, abychom okusili, jak chutná mír, a – zase znovu po blátivých cestách daleko od domova.

Štěstí, že má ten chlapík tolik nepřátel! Ale neštěstí, že jsou tak tupí a nedovedou se dohodnout! Vojáci, ti se bijí jak lvi a dali by možná za vyučenou gardě a všem vysokým generálům; ale páni, kteří chodí po salonech s řády na prsou a s pergameny za zády, dělají si poklony, nemohou se domluvit a nás zatím padá pluk za plukem, Korsikán nás kosí jedny po druhých. Než si podmaní severní Itálii, je klid v Rakousku. Než spořádá rojalisty doma, aspoň trochu srovnáme prořídle řady, odpočineme si.

Regiment hraběte Wallise, jeden z nejstarších rakouských pluků, založených v Pomořanech Albrechtem z Valdštejna, si našel po mnohaletém putování od slezských hor až k francouzským hranicím konečně klidnější sídlo v kouřimském kraji, na Časlavsku, a jeden jeho prapor se koncem 18. věku ubytoval v Kolíně.

Hejtman de Peters dostal byt v domě *U Tří korun*, u řeznického mistra Chudoby; „sprostý voják“ Filip Deburau, který se staral o hejtmanova koně, bydlel v chudé „militární světnici“ vedle maštale ve dvoře. Byl z Amiensu, z komediantské rodiny, ale mladý se oženil, mladý ovdověl, ztratil vlast i rodinu, a tak podlehl jednou v Mohuči naléhání náhodných kamarádů a dal se naverbovat. V německých a rakouských plucích bylo víc Francouzů, stejně jako dost cizinců bojovalo v řadách vojsk revolučních a Napoleonových. Filip Heřman Deburau byl drsný, ale veselý, řízný, ale dobrácký; protože uměl patero řemesel a k tomu řadu podivuhodných kousků, měli ho kamarádi mezi sebou rádi; a protože bílý kabát s růžově červeným vyložení a třírohý klobouk nad copánkem mu znamenitě slušel, ohlížela se za ním kolínská děvčata, když ujížděl ke kasárnám s koněm pro svého hejtmána.

U Chudobů sloužila mladičká dívčinka odněkud z Čáslavska, jménem Kateřina Gráfová. Byla plavá, útlá, uměla tančit a měla něžné srdce a pláč vždy na krajíčku; statný voják Filip Deburau ji rád těšil. Připadl si silnější a odvážnější vedle její nesmělé dušičky. Protože byla oddaná a trpělivá, usoudil, že by byla dobrou ženou pro vojáka.

A bylo to jednoho květnového dne roku 1794, kdy se v domě *U Tří korun* oslavila svatba. Filipovi bylo tehdy třiatřicet, jeho nevěstě dvacet; svědectvím jim posloužili bohatí sousedé, voskař Jesenovský a měšťan Eckel.

Novomanželé se přestěhovali ke Kmochům, do čísla 62, kde se jim narodila první dcera; podle kmotry, kterou byla dcera řezníka Chudoby, byla pokřtěna Josefa Marta. I když se válčilo v Bavorsku, v Polsku a v Itálii, zůstal už Filip Deburau v posádce a pomalu v Kolíně zdomácněl; lidé si pletli jeho nezvyklé jméno a říkali mu Debrío, Debro a někdy také jen „Dvořák“, jednoduše proto, že býval ve dvoře a že si po svém pojmenovali všechny cizí vojáky v městě.

Válka byla daleko, ale neštěstí číhá vždycky v blízkosti. V horkých červencových dnech roku 1796, právě v době, kdy se měla Deburauova

rodina opět obohatit o novou ratolest, vypukl na kouřimském předměstí požár, který zničil polovinu města i s chrámem. Z hořícího domu zachránil Filip svou ženu, omdlávající hrůzou, s roční dcerkou; dřevěná stavení vyhořela do základů. Vojenské velitelství dovolilo, aby se ženatí vojáci, kteří přišli o přístřeší, nastěhovali na čas do kasáren; nouze o byty vzniklá požárem však zavřela jejich rodiny do společných kumbálů v kasárnách na dlouhá léta.

Týden po požáru se narodil Kateřině chlapec. Byla ještě ohromena děsem z požáru, nešťastná z nehostinného bytu, kde se ostýchala před cizími lidmi, slabá proti bolestem.

Téhož dne, 31. července 1796, pokřtil vojenský kaplan, Polák František Gerzanovský, Deburauova syna jménem Jan Křtitel Kašpar. To poslední a hlavní jméno dostal po pekaři Steinerovi, který mu byl za kmotra. Křest se odbyl rychle; do trosek chrámu přšlo a místo klenby byla nad ním bouřlivá obloha.

Zatímco se chlapcův život rozhoříval, armády se utkávaly, vítězily, byly poráženy. Přibývalo nepřátelství mezi státy, hrozily nové války. Filipu Deburauovi, jenž končil svou vojenskou „kapitulaci“, nepřiřostl k srdci ani rakouský císař, ani Napoleon. Zato mu – vždy po roce – přibyly ještě dvě děti, syn Štěpán a dcera Barbora. Jak je uživit z nepatrné vojenské mzdy? A co kdyby ho někde na výpravě skosila nepřátelská koule? K čertu, aby byla ještě z francouzské pušky!

Žena k jeho rozhodnutí přisvědčila. Filip Deburau požádal o propuštění z pluku. Aby ho nechali v kasárnách, přidržel se jednoho ze svých řemesel, bradýřství; starý voják nejlíp věděl, jak zručně upravit cůpek pod klobouk, byl důstojníkům i kamarádům od praporu stále po ruce a dovedl také pustit žilou, když bylo třeba. Jeho kousky s lahvemi nebo s barevnými šátky byly zpestřením dlouhých večerů. A kam také vyhnat chudáka se ženou a se čtyřmi dětmi? To se ještě polohlasem říkalo, že čilý chlapec služebné Marie Němečkové z domu vedle kasáren, zapsaný jako nemanželský, také

prý říká Filipovi „tatínku“. Kateřina pro ty řeči často plakávala. Aby řeči, hněvy i lítosti utichly, dal se Filip Heřman Debureau přidělit k četě, která vezla zbraně do Polska, a vzal si pro útěchu s sebou malého Kašpara; když se po několika měsících vrátil, přivítala ho Kateřina usmířena, unavena steskem.

V létě roku 1799 přivítal Kolín vzácnou návštěvu: Přitáhly sem první oddíly ruské armády a po nich vojsko francouzských emigrantů, mířící proti Napoleonovi. Vysloužilého vojáka Debureaua přidělil magistrát k potřebě štábu; posloužil ochotně i v lazaretu, ale využil toho a požádal rychle o potvrzení dobrého chování. Brzy nato si podal žádost o pas pro cesty po rakouském území, aby mohl provozovat „mechanické umění“. To bylo východisko, které hledal z bídného živoření v ochuzeném městě; shledával v paměti všechny umělecké kousky, které kdy dělal nebo viděl, a sám se pokoušel o bývalou dovednost. Když Kateřina naříkala, že házením barevných dřívěk neuživí tak početnou rodinu, ukázal jí na děti, které se kočkovaly na dvoře, skákaly přes sebe a pokoušely se o přemety, jak jim to ukázal. Děvčátka i chlapci zdědili po matce půvab tváře i těla, po otci mrštnost a sílu. Filipa okouzila vidina vlastní komediantské družiny. Poradil se s kočovnými artisty, co se lidem v městech i na vesnicích nejvíce líbí. A mládež z chalup na břehu Labe mívala často zvláštní podívanou: Otec Debureau natáhl mezi dvěma stromy provaz a nutil pak své děti, aby na něj vystoupily a zkusily jej přejít, dlouhou tyč v ruce. Malí diváci nevěděli, mají-li závidět, když je otec, rozradostněný obratností svých potomků, objímal a líbal, nebo zase litovat, když – rozčilen, že výcvik jde tak zvolna – nešetřil ani křikem, ani pohlavky.

Dvořákovým dětem bylo pět, šest, sedm let a chodily po rukou stejně jistě jako po nohou, provazu se už nebály a za kousek chleba nebo za jablko předvedly malým kamarádům kousek, nad nímž se tajil dech. Kateřina jim ušila pěkné šaty z barevných hadříků; děti vyhlížely roztomile a otec je půjčoval někdy na nedělní produkci

kočovným kejklířům. Starší holčička tančila, chlapci běhali po laně, František Němeček s nimi; otec Deburau řekl, že větší skupina má lepší naději na úspěch a František že si na sebe vydělá. Kateřina se podvolila. Starý Talián Giacomo, který jezdil s kočovnicí jako šašek, si Deburauovy děti zamiloval; vyprávěl jim o italské komedii, o němohře, předváděl jim její postavy a přemlouval otce Deburaua, aby zkusil s pantomimou štěstí. „Děti jsou ještě malé,“ nesouhlasil však Filip, „a lidé zde na to nejsou zvyklí. Když se rozběhnou chlapci po laně, užasne každý. Víš sám, co vydělá šašek a co opravdový umělec!“

Starý paňáca, vzpomínající na slávu z minulosti tak dávné, že se stala neuvěřitelným snem, krčil rameny, bral do náruče malou Barborku a trpělivě se díval, jak ostatní děti cvičí. Při jejich odvážných skocích se tvářil zpola pochvalně, zpola posměšně. Kašpar měl starého Giacoma rád a držival se ho. Přestal se dívat na bratry a pozoroval šaška, jeho podivné úšklebky a úsměvy. Aniž to tušil, jeho tvář se také měnila a křivila. Starý Giacomo si toho překvapen všiml. „Ty mi rozumíš, vid’?“ řekl dojatě.

Do kolínského chrámu vede ze hřbitova vysoký portál, zbudovaný z velkých žlutých kamenů, jejichž tíhu cítíš, i když tkví vysoko ve zdi. V chodbě se náhle setmí a černý chlad tě pohladí po tváři i po těle, až se zachvěješ.

Několik kroků po dlaždicích, velkých jako náhrobní kameny – mimoděk stiskneš pevněji matčinu dlaň – pak se temno nad hlavou rozestoupí, stěny vyrostou do výše a ty jsi nepatrný človíček pod obrovskou klenbou, v barevném, provoněném kostelním vzduchu. Tam nahoru malý Kašpar ani nedohlédne; prodírá se za matkou mezi klečícími lidmi, až stanou u pobočního oltáře. Matka kleká, chlapec vedle ní. Matka spíná ruce a modlí se, střídavě kloníc hlavu a zdvihajíc oči k obrazu svatého. „Modli se,“ praví tiše synovi. Malý Kašpar poslušně sepne dlaně.

Od oltáře stoupá oblak kadidla a Kašpar napíná nozdry, aby ho vdechl co nejvíce. Nejkrásněji je zde na jaře, kdy lidé kladou k oltáři hyacinty a jejich vůně se v posvátném chladnu plouží po stupních. Lidé klečí okolo Kašpara na všech stranách, muži, ženy, starci i mladé dívky. Těší ho dívat se jim zespodu do tváří, hádat slova na rtech a pozorovat odlišné pohledy.

„Modlíš se?“ ptá se matka.

„Ano,“ šeptá a upíná zrak na siláckého kramáře, který se bije do prsou, aby to všichni slyšeli, a jehož tvář na sebe násilím bere pokorný výraz. Na chvíli vždy v modlitbě ustane, jako by si vzpomněl na obchod, který ho čeká; ale vzpomene se a znovu sklání čelo. Kašpar se potměšile usmívá; je potěšen, ani neví proč a čím. Když pokorný silák skončil své namáhavé modlení, najde si chlapec nedaleko něho pohublou ženu, která klečí jako socha, rty se jí rychle a neslyšně pohybují, ale v očích je skelná strnulost, která působí směšně. Jsou zde však také lidé, kteří budí dojem zcela vážný, tak vážný, jako je těžká vůně hyacintů, barevný vzduch okolo oken a hlas varhan, když zaduní z chóru. Když se zpívá, hledí Kašpar nejraději na hezké dívky, které mají v očích stud a důvěru a nespustí oči z dlaždic u svých kolenou.

„Ty se nemodlíš!“ přistihla ho matka.

Kašpar se vytrhl a zpola z ochoty, zpola ze vzdoru se zatvářil jako zkroušený silák a uhodil se pěstičkou do prsou. Matka do něho strčila, Kašpar se tedy polepšil a „udělal“ paní se skleněnýma očima. Několik lidí se ohlédlo; jedni se zasmáli, jiní se pohoršeně ošívali. Matka vzala Kašpara prudce za ruku, vstala a vyvedla ho z kostela. Sbohem, hyacinty a varhany!

„Proč ze sebe děláš šaška?“

Kašpar si nebyl ničeho vědom. Zavrtěl hlavou.

„Jsi hlupák,“ řekla Kateřina a dala mu pohlavek.

Ani když začal Kašpar chodit do školy, nechyběl při žádné církevní slavnosti, nikde, kde byla nějaká podívaná. S údivem pozoroval, jak

se lidské tváře proměňují. Když ho hnál kupec od pultu, tvářil se zcela jinak, než když nesl žerd' baldachýnu. Starý kantor, prozpěvující na procesí, se nijak nepodobal kantorovi s rákoskou. Také vojenské přehlídky Kašpar miloval. S očima rozšířenýma obdivem pohlížel na otce, když oblékal slavnostní stejnokroj, zapínal přezky a kartáčkoval čáku. Probojoval si vždycky místo hned v první řadě, aby dobře viděl důstojníka, jak se skloněnou hlavou a s divokým pohledem nadsedá v červeném sedle, a vojáky ve strnulém pochodu s mramorovými tvářemi a navoskovanými kníry.

Rád si pak hrával na přehlídky sám i s ostatními hochy ve škole nebo venku u řeky. Byl malý, otrhaný a trpěli ho mezi sebou z milosti, zejména proto, že se dovedl tak hloupě tvářit; nikdo nenapodobil zamračené důstojníky nebo naduté kupce jako on. I doma si tak někdy sám hrával, ale styděl se před ostatními, protože bratři se mu smáli a sestry ho přehlížely. Pyšní a smělí dívali se na Kašpara, který se jim obratností ani odvahou nevyrovnal, jako na nedochůdče, a jeho hloupé grimasy to ještě zhoršovaly. Kašparovi se tedy mezi nimi nežilo zrovna růžově. Otcovu přísnost nebo matčinu rozmrzelost přijímal jako přirozenou nutnost, bažil však po přízni sourozenců a jejich krutost ho bolela. Neměl nikoho, komu by si postěžoval.

Jen když přijel starý Giacomo, tázával se chlapce beze slov: Hodně jsi zkusil?

A on porozuměl Italovu pohledu a sevřel lítostivě tvář: Ano, bylo to trpké.

Ale ty se nedáš, vid' – rozprostřel se po všech vráskách starcovy tváře povzbudivý úsměv.

Zkusím to, odvážil se Kašpar zatvářít odhodlaně.

Když byl čas a klid, vzal si Giacomo chlapce stranou a vyprávěl mu, aby potěšil sám sebe, o slavných dobách komedie, o umělcích, kteří dovedou mluvit rukama a obličejem, o hercích, kteří byli přáteli i soky římských císařů, o tanečnicích, kteří zanechali zlaté

poklady. O komediantech, které sice církev zapudila a králové pronásledovali, ale kteří přece byli miláčky lidu.

A když se pořádalo někde v okolí jarmareční představení a Giacomo si líčil tvář bělobou a zkoušel před střepem zrcadla směšné výrazy, Kašpar mu seděl u nohou a zbožně na něho pohlížel.

„Ty vypadáš jako duch, Giacomo!“

„Však,“ řekl stařec. „Já jednou skončím. Ale komedie a její postavy budou žít věčně.“

Kašpar se s obdivem i lítostí díval na výstupy starého paňáci, jímž všichni pohrdali, i když se mu smáli.

A když Giacomo odjel do sousední vsi, neměl Kašpar opět nikoho, komu by svěřil své zármutky a touhy, jen širokou a nízkou tůň v mrtvém rameni řeky, kam se utíkal a kde se pokoušel dohovorit s rákosím, s rosničkami a s večerem.

Cestou kopanců a ran

Filipa Deburaua už všechno v Kolíně pálilo. Poslední úspory docházely. V kraji byla bída. Na francouzského vojáka hleděli měšťané nevraživě, jako by mohl za trápení, které roznášel po světě vládce Francie. Neviděli ho zde rádi. Kdo ho bude živit, až se pustí s rodinou po žebrotě?

Deburau si podal novou žádost o povolení k uměleckým výstupům. Rozpakovali se mu je udělit. Nakonec – to bylo v létě roku 1802 – krajský úřad v Kouřimi přikývl, ale zároveň se staral, proč se tu vlastně francouzský příslušník zdržuje a na základě jakého povolení tu vůbec mešká. Tvrdý zákon, ženoucí zchudlé občany do rodné obce, jim i jí k hanbě, vyháněl Deburaua z Čech a s ním i nešťastnou Kateřinu, která nikdy nepomyslela, že bude kdy muset opustit rodnou zem a spolu s ní půjdou také čtyři děti a pátý nevlastní František.

Jen jediný zásvit štěstí ozářil truchlivé kolínské dny. Filip se sešel s několika zajatci a dověděl se, že mu prý po staré tetě v Amiensu zůstal jako dědictví jakýsi domek. Filip nejdříve mávl rukou. Když ho však přišli znovu vyšetřovat, ptali se po dokumentech a ukazovali mu cestu k hranicím, rozpomněl se na dědictví. V ubohých snech rodičů i dětí se brzy amienský domek zjevoval jako letohrádek, v němž bezradné služebnictvo vyhlíží, kdy se kdo ujme opuštěného panství.

Zdálo se, že se zakouřené obzory vyjasní. Spojencům přálo proti Napoleonovi štěstí. Vojáci se bili zoufale; ale ministři nakonec opět všechno zkazili a Napoleon si udělal mír, jak chtěl. Když se Filip dověděl, kde mír podepisovali, trhl sebou; bylo to právě v Amiensu. Vypadalo to jako znamení osudu; rozhodl se, že se vypraví na své francouzské panství.

Výcvik dětí se zostřil. Starý Giacomo se stal členem rodiny a shledával všechny užitečné zkušenosti. Jakmile krajský úřad slíbil Filipovi pas na cestu do francouzské vlasti, uspořádala rodina ještě v Kolíně u řeky první velké představení a po prvním přišla další, aby bylo na cestu. Aby si neodradil návštěvníky, hlásil se Filip, když zval měšťany k návštěvě, jménem, jímž mu přezdívali – Dvořák. Děvčátka pokřtil Giacomo před velkou cestou obvyklejšími jmény, která jim už zůstala: Kateřina a Dorotka.

Jednoho večera opustili Kolín. Kašpar se rozloučil se svou tůň. Toho dne zapadalo slunce zvlášť nachově a hladina Labe byla jako po krveprolití. Byl květen. Když odjížděli – na voze vojenského transportu, směřujícího ku Praze – zněla z chrámu velebná píseň. Několik luceren mžiklo z okraje města a pak se vnořili do tmy. Kašpar usínal, hlavu na Giacomově rameni, a slyšel v polosnu zvukný hlas otce, který šel podle vozu a rozmlouval s vozkou.

Sbohem, Kolíne! Uvidím tě ještě někdy, rodné město?

Dny před odjezdem byly pro Kašpara očištěním, ale přece mu nevykoupily nebe; žel bohu, nedovedl tak kroutit neohebnými údy, jako dovedl dělat grimasy, byl nešikovný a neohrabaný.

„Hop, hop, ještě jednou skoč!“ křičel na něho otec.

„Skoč, Kašpare, prosím tě, skoč,“ vzlykala matka a chránila ho před ranami.

Ale chlapec se třásl po celém těle, měl strach a odvážil-li se ke skoku, spadl jistě na hlavu a nikdy tam, kam měl. Jeho sourozenci se povýšeně usklebovali a obraceli se k němu zády. Kde jsme toho spratka vzali?

A ještě na cestě do Prahy ztratil Kašpar svého jediného ochránce; život starého paňáci Giacoma zhasl nedaleko brány hlavního města Čech. Výtěžek z představení na předměstí věnovali Debureauovi na pohřeb. Kašpar usedavě plakal, když viděl rakev se svým mistrem a učitelem klesat do země. Skončil jsi, Giacomo! Kašpar si byl tehdy

jist, že s Giacomem odcházejí všichni harlekýni a pulcinellové, o kterých mu vyprávěl. V slzách zvedal obličej k vysokým věžím města, jehož krása a velikost se zamžila hořkostí z tohoto rozloučení.

Jen malý Kašpar je cítil tak bolestně, jen on sám si připomínal slova a tvář starého komedianta, když krácel za vozem, který vezl jejich svršky o kus dál. Ostatním byl Giacomův konec spíš ulehčením. Znali už všechno, čemu je mohl naučit. Nyní toužili po slávě a po Francii.

První večery, kdy vystupovali u českých hranic, byly úspěšné, lidé zde byli vlídní, vděční, rádi se podívovali rodinné družině. Bylo nač se dívat. Filip skoupil od kočovného kejklíře, jemuž dřív půjčoval k nedělním produkcím svoje děti, všechny jeho šerpy a pásy, sukně i bandalíry; čeho se nedostávalo, našila Kateřina s dcerami. Když se otec Deburau objevil v červené košili, silný a rozložitý, když na jeho ramena vyskočili dva statní a mrštní hoši, oblečení v žluté hedvábné košile a černé přiléhavé spodky, a když se kolem nich roztančily dvě roztomilé mladé dívky, jimž to na čele, v uších, na krku, na pase a vůbec všude, kde bylo co zavěsit, blýskalo zlatými cetkami, mohli na nich venkovští diváci nechat oči.

Hůř bylo, když měl vystoupit malý Kašpar. Byl štíhlý, lehký, otec mu určil místo až na vrcholu živé pyramidy. Třásl se strachem, často spadl a zatínal zuby, aby přemohl bolest a potlačil pláč.

„Však on si zvykne,“ říkal otec.

„Otluče se,“ mínili bratři.

Otloukl se, ale nezvykl si. Umíral pokaždé hrůzou, když šplhal po ramenou svých bratří, a každý přemet shora dolů považoval za svou poslední chvíli. Obvyčně to také zpackal. Vše šlo jako na drátkách, lidé trnuli nad odvahou Deburauových chlapců, nad jejich ladností a mrštností, až pak najednou – když se ukázal Kašpar – začali se pochechtávat a bylo po dojmu. Artisté se usmívali a klaněli, ale sotva byli za plachtou, div se nesrazili, jak se hnali za Kašparem, aby ho vyplatili.

Najednou se octli v kraji, jímž nedávno prošla válka; ať se vyhýbali její stopě, jak dovedli, nenacházeli nic než bídu, otrlost a nenávist. A tak jestli se dřív vždycky sehnalo pár krejcarů, aby bylo čím zapít kus slaniny nebo škvarky, jestli dřív zbylo i na to, aby si bohatství svých kostýmů dali do sousední osady odvézt – byli teď rádi, když se jakž takž nasytili a dostali se pěšky o kus dál. Kašparovi přibýlo na krk lano, na kterém obě štíhlé sestřičky předváděly okouzlující divy obratnosti. Když se tak jde hodinu za hodinou, nikde kus stínu a nikde hlt vody, stane se z lana na krku mlýnský kámen, který vás tíží, že nakonec vyhlížíte louži, do které byste padli.

Všechn Kašparův zájem při představeních se soustřeďoval na to, aby se učinil co nejméně nápadným. Jak bázlivě pozoroval obličeje vesnických diváků vždy, když vstupoval na prostranství! Budou-li lidé pískat, až spadne, bude o hladu a dostane výprask. Budou-li se smát, dostane jen pár záhlavců a k tomu kus chleba. Ale Bavořané a Alsasané nemysleli na to, jak je malému a směšnému darebovi; zaplatili a chtěli se bavit. Kašpar střežil jejich vypoulené oči jako pes. Strach ho naučil rozeznávat obecenstvo i jeho smích. Věděl, že když se někdo jeho neohrabanosti uchechtne úzkým sykavým způsobem, bude vypískán; když se však ozvalo hlasité, široké zasmání, dali se zpravidla i ostatní strhnout a měli dobrou náladu. Pak byl rád, když na něho připadlo vybírat po představení; lidé se mu ještě smáli a dávali mu víc než jiným.

Otec z Kašpara bázeň nevytloukl. Ale když si všiml, jak se lidé baví jeho pády, přišel na nový nápad. Když nemáme Giacoma, uděláme šaška z Kašpara! Sourozenci se na něho dívali s potupným soucitem, ale on se radoval; těšil se, že nebude muset lézt po cizích ramenou a chodit po provaze. Radoval se předčasně. Že mu vzali hedvábné šaty a oblékli ho do starých záplatovaných hadrů, to by oželel; rád si nalíčil tvář jako kdysi Giacomo; ale tím nebyl jeho úkol vyčerpán. Jestli dřív spadl občas, musel teď spadnout pokaždé, ale vždycky tak, aby to hodně uhodilo a aby měl vždycky nohy

nahoře a hlavu dole. Musel být pravým protikladem svých lehkonožných a pružných bratří a sester; oni jako obláček, on jako z olova. K fackám za plachtou přibýly facky před lidmi. Zvykli si v něm vidět nešiku a otlučence, který k ničemu jinému není. Všichni si museli vydělávat na živobytí. Oni svou silou, prací, odvahou, on kopanci. Považovali to za spravedlivé.

Ubohý Kašpar se tedy potácel v pytlovině za svými nádhernými bratry, klopytal o vlastní nohy a padal na nos, podával jim, co potřebovali, a dostával za to políčky tak silné, aby bylo možno uvěřit, že lze po nich udělat kozelec. Všechno, co ostatní provedli lehce a elegantně, napodobil co nejnemotorněji; oni se vznášeli jako motýli, on padal k zemi jako těžká hrouda. Když jeho sestřičky skončily produkci na laně, musel přece jen nahoru a po chvíli směšného zápasu se řít dolů.

Nejhorší bylo, když ho nutili, aby nosil v zubech židli. Když otec otevřel sevřené čelisti, v nichž držel perskou tyč a na ní skoro celou rodinu, musel přiběhnout malý Kašpar s pomalovaným obličejem a zkoušet to po něm. Vzal židli za opěradlo a chtěl ji uchopit do zubů. Ta židle byla jeho nejkrutějším protivníkem. Kolikrát mu rozbila nos, zkravila tvář, kolikrát chodil s oteklým pyskem, pln hrůzy před okamžikem, kdy se zase bude muset přiblížit k neživému nepříteli.

Nepřítel živý – to bylo obecenstvo.

Kašpar nabyl cennou zkušenost: Je lehčí dát se vypískat, lidi rozesmutnět, rozplakat a vůbec učinit s nimi cokoli – než je rozesmát. Když se smávali jeho bezděčným pádům, nezdálo se mu nic snazšího; teď se to však stalo pekelným úkolem. Praštil sebou, jak nejlépe uměl, ale neozval se ani hlásek. Bojácně se podíval na otce. Velitelský pohled mu poroučel: Ještě jednou! Zvedl se a opakoval svůj pád, až se mu v hlavě zajiskřilo. Sláva, několik hlasů se uchechtlo. Byl by se roztrhal, aby se smáli; vždyť to znamenalo jídlo a trochu odpočinku. Neměl víc, nač by se těšil; kus chleba se sádlem

a chvíle, kdy mu dal celý svět pokoj, to byly nejkrásnější požitky, jaké si dovedl představit.

Padal tedy a padal, úpěl pod židlí s rozbitou tváří a se zakrváceným nosem, s oteklým okem a zanícenými zuby, smějte se, k d'asu, smějte se, vy darebáci v prvních řadách, úpěnlivě vás prosím, smějte se, vy chladná, necitelná zvířata!

Smějte se!

Francouzské dědictví

Čím více se blížili k francouzské hranici, tím častěji se otec zamýšlel v dlouhých mlčenlivých chvílích. Až překročíme hranici, v nejbližší vsi si koupíme láhev červeného vína, pozvedneme ji proti nebi, aby na ni padlo naše slunce – a pak ji vypijeme. A hlt dostane i země, abychom si s ní připili! Zdálo se mu, že nejen on, ale i jeho děti se vracejí do vlasti. V obrysu obzoru tušil známé kopce mnohem dříve, než dospěli do Francie; objevoval známé stromy, potoky i hvězdy večer na nebi.

Ale pak bylo všechno jiné, než si Filip Deburau představoval; nesvítilo slunce, nebylo peněz na víno, cesty byly promoklé a plné bláta a od severu fičel studený vítr. V Ardenách zažili opožděné žně; ale zde už začínal podzim, na severu francouzské země studenější a deštivější, než bývá v Čechách. Když je vojáci propustili, zachumla-li se jen více do svých hadrů a plášťů a šli dál, jeden za druhým po kraji blátivé cesty.

Nebýt sychravého přivítání, byla by se tvář Francie jistě zdála příjemnější. Lidé zde byli bohatší a přívětivější. Posuzováno ze stanoviska okopávaného šaška, bylo to nádherné obecenstvo; když viděli, že se někdo pokouší pohnout je k veselí, prostě se smáli. Kašpar vystačil s polovičkou pádů a židli v zubech si často mohl odpustit; občas se dokonce stalo, že výrostci přestali pokřikovat, přelezli lavice a dali se s ním do hry.

A byl svrchovaný čas, že přišla na pomoc francouzská hranice, protože Kašpar byl rozhodnut, že uteče. Nyní se dalo komediantské živobytí snést. A bylo by hloupé utíkat, když za několik dnů a nocí jsou ve zděděném zámku.

Amiens!

Cíl několikaměsíčního putování, rajský sen sedmi lidí, kteří hladověli, zápasili s únavou a trýznili se na dlouhých pochodech a za zimomřivých nocí!

Amiens!

Kouzelná budoucnost, pro kterou ztratili vlast a pevnou půdu pod nohama!

V každém krásném domě, který spatřili, tušili svůj majetek, ale od každého se odvraceli, protože jim byl málo vznešený.

Amienský komisař prohlédl jejich papíry, pak zavolal tržního hlídače a mrzutě mu nařídil, aby ukázal přistěhovalcům jejich dēdictví. Debureauovi se neosmělili tázat. Poděkovali a mlčky šli za hlídačem cestou, kudy přišli. Ještě zvědavěji se dívali na všechny výstavné domy, okolo nichž je vedl, a čekali, až jejich průvodce zvedne ruku a řekne: *Zde!*

Vzdalovali se stále od středu města. A pak se dočkali chvíle, kdy se hlídač zastavil. Přelétl nejprve soucitně zrakem podivné cizince a pak zvedl ruku a řekl: „Zde!“ Rychle odešel.

Nikdo z těch sedmi neomdlel, snad proto, že byli zvyklí dívat se nebezpečí do tváře a zachraňovat se před ním v posledním okamžiku. Nikdo z nich nepromluvil; bylo to ticho na rozhraní smíchu a pláče. Pak se pomalu blížili, jako by doufali, že je ještě čas, aby se všechno změnilo a aby zmizel ošklivý obraz, který měli před očima.

Co viděli, bylo zbořeníště; několik zdí na rozpadnutí, rozlámaný plot, propadlá střecha a smetiště kol dokola. I dřív to jistě byla vetchá barabizna, o kterou se obyvatelé zvlášt' nestarali; když z ní vynesli posledního majitele, nepečoval o ni už nikdo.

Nejstarší syn uhodil do dveří; skácely se a oblak prachu se vyvalil zevnitř. Kateřina tam nahlédla: pavučiny, špína, plíseň. Chvilí živila jiskřičku, že by se dalo stavení opravit. „Ani kus trámu není v pořádku,“ odpověděl otec Debureau na otázku její naděje.

Kašpar v té chvíli odpouštěl rodičům i sourozencům všechna příkoří. Bylo mu jich líto. Viděl otce, jak dupe před zbořeninou, aby

ze sebe setřásl vztek, viděl matku, jak se bezbranně rozhlíží, jako by se ptala, zač je trestána, viděl své dva vzpurné bratry zcela skleslé a obě sestry, hledající útěchu v pláči, tvář u tváře. Byli všichni tak malí a slabí, oni, kteří vždy zářili odvahou a silou.

„To je skvělé,“ řekl náhle, aby je rozveselil. „Aspoň nemusíme nechat komedianství!“

Bylo to od něho tak nečekané, že se opravdu rozesmáli.

„Tobě by to bylo líto?“ upřímně překvapen se ho tázal otec.

„Bylo by to škoda,“ pohlédl mu chlapec do očí.

Otec pohladil Kašpara tvrdou suchou dlaní.

František se Štěpánem prolézali barabiznu. Vše, co vzali do rukou, bylo ztrouchnivělé, propadlé zkáze. Ze všeho čišela zima.

Komedianti se ubytovali ve dvoře na předměstí a večer uspořádali představení. To byla neděle. Ve středu se jim podařilo dědictví prodat. Měli najednou víc peněz než kdy na celé cestě. Týden odpočívali.

Franky se však vytrácely a bylo nutno se rozhodnout: Co dál? Statkář, v jehož dvoře tábořili, jim dal najevo, že pohostinství trvá dlouho. Tržní hlídač jim prozradil, že až zůstanou bez peněz, dá je komisař zavřít. Bylo nutno odejít. Vrátit se? Bezpochyby.

A tak jednoho dne přepočítal otec Deburau poslední peníze a vydal se na trh. Když se vracel, kráčela za ním pomalým, těžkým krokem hubená kobyla a za kobyloou drkotala košatina s plachtovou střechou. Všichni byli nadšeni. Kobyla za osmnáct franků jistě pamatovala několik krutých bitev; byla jako vysušená a měla na sobě šrámy záhadného původu. Ale stala se miláčkem celé rodiny, která ji se slávou přijala za svého člena.

A za několik dnů potom vyjeli Deburauovi z Amiensu na zpáteční cestu.

Nedojeli k hranicím. Začínal prosinec, teplý a vlhký prosinec bez sněhu. V nejbližším městečku narazili na karavanu povozů, které

směřovaly k Paříži. Napoleon Bonaparte bude korunován na francouzského císaře! Obchodní duch vzal opratě a obrátil komediantskou káru k jihu. Probíjeli se opět svými skoky a kozelci a dařilo se jim dobře. Spěchali.

Dočkali se však ještě jednoho krutého zklamání. Těšili se na velkoměsto, vyslovovali jméno Paříž se zatajeným dechem, představovali si ochotné obecenstvo, radostnou náladu, proudy peněz. Ale policie nepouštěla do města podezřelé živly. Marné bylo domlouvání. A marně vyhlížel malý Kašpar zpod vlhké plachty, aby zahlédl aspoň věže vytouženého města. Protože pršelo a byla mlha, neviděl než černou zeď brány a obličej nevrkých gardistů, kteří kleli, utírali si déšť z tváří a ukazovali komediantům, aby se sebrali a táhli se svou károu, odkud přišli.

Museli se podřídít. Obrátili vůz a zastavili se na chvíli pod košatým stromem, než přejde liják. A tam se odbyla nejdůležitější porada jejich života.

„Co myslíš,“ ptal se Filip ženy, „máme se vrátit do Čech?“

Do Čech! Představa mnohatýdenní cesty vybitou, vytlučanou krajinou. Teď se ta pout' zdála ještě delší a svízelnější.

Kateřina se podívala do ostré a pohublé mužovy tváře a hledajíc v ní souhlas odpověděla:

„Co bychom si tam počali?“

„Tak,“ přikývl Filip. „A kam se dáme?“

Příval těžkých kapek bubnoval do plachty a chlad vanul vnitřkem vozu.

„Dolů? Tam je prý víc slunce a tepla.“

„Na jih,“ řekl Filip a už se na nikoho nepodíval a pobídl herku do chodu.

„Ať žije císař! Sláva císaři!“ volali lidé všude, kudy komedianti projížděli.

Pyšná a zrádná Paříž byla za nimi. Cítili se potupeni tím, že je odehnala, a mstili se jí vzdálenou nenávistí. Jen malý Kašpar na ni vzpomínal s bázlivou úctou. To, že jim byla zakázána, zvýšilo její přitažlivost. Za dlouhých nocí, když musel hlídat koně a vůz, představoval si její ulice, paláce i jejího Napoleona.

Jeho utrpení začalo nanovo. Kopance, židle v zubech, rozbité ruce a zuby a nos. Pohlavky mírnější, když se dařilo líp, a silnější, když šlo do tuhého. Výhodou bylo, že se nechodilo pěšky, že se nemuseli zastavovat v každé samotě; kobyla je dotáhla vždycky až do větší osady, kde se dalo víc vydělat.

Zatímco druzí synové šli zpravidla za vozem nebo se střídali na kozlíku, měl Kašpar dovoleno cestou spát; zato nesměl usnout v noci, kdy se celá rodina schoulila pod plachtu. Hlídal. Bylo už co ukrást; mnohý tulák se i na tu živoucí koňskou kostru podíval se zalíbením, a kdyby ji našel nestřeženou, vytáhl by možná na postraňky nůž. Proto také nenocovali, když bylo hezky, ve vesnicích, ale v lesních samotách, kde se cítili bezpečněji.

Když složili po představení věci, povečeřeli, zajeli za ves a zřídili tam malé tábořiště; zavedli koně pod strom, dali mu na hřbet hadr, přistrčili mu hrst trávy nebo sena a zalezli všichni do košatiny, aby se zaslouženě vyspali. Osmiletý Kašpar zůstával vzhůru. Nebál se, ale bývalo mu smutno. Hovořival s koněm. Závistivě naslouchával klidnému oddychování bratrů, kteří jen někdy vyrazili ze spánku výkřik, jak se jim zdálo o představení. Obcházel vůz a na chvíli se vždy skrčil u kola nebo u stromu, kde byl kůň uvázán. Až k ránu, když chlad zalézal pod šaty, obvykle se vysoukal do vozu a vtlačil se mezi bratry. Ale to už se zpravidla probouzel otec a dělal mu místo.

Třebaže noční chvíle se někdy nekonečně vlekly, měl Kašpar lesní noclehy raději než zimu v průjezdech a ve stájích. Jen když pršivalo, zůstávali v hospodách nebo u ochotných sedláků; museli se vtěsnat do nějaké dusné komory, kde se těžce dýchalo, a ještě

být vděční, že si tam směli na tvrdé podlaze zdřímnout. Ale když začalo na jihu brzy jaro, nocovali zase venku, a tam, pod hvězdami, bylo líp, volněji, svobodněji.

Co vše prosnil malý chlapec v probdělých nocích! Tmavé hodiny plynuly nad ním a on byl u vytržení nad slávou, o níž blouznil. Věděl, že nic nedovede; a přece si představoval sebe na místě svých bratří, uprostřed množství lidí, jak předvádí něco, co jiný nedokáže. Vidíte? – ukazují si ho diváci s rozhořelýma očima a tleskají a volají. On se uklání a usmívá se. A pak přicházejí gardisté z pařížské brány, uklánějí se mnohem hlouběji a prosí, aby se už nezlobil a aby šel s nimi, že jejich pán, císař Napoleon, vzkazuje, aby mu přišel ukázat, co dovede. A on tedy jde, a teď teprve ta chladná, krutá deštivá Paříž otvírá oči, koho to odehnala od svých bran.

Když někdy Kašpar neví, jak v odvážných snech pokračovat, a když touží, aby noc šla rychleji, vzpomíná si na všechny lidi, které během dne viděl a potkal. Připomíná si jednoho po druhém, a kdo se mu zvláště zalíbil nebo kdo ho zaujal, u toho se pozdrží a zopakuje si jeho podobu nebo chování.

Brý den, brý den, pane starosto! Takhle se kodrcal radní z posledního městečka, kde hráli. Nejdříve šel nos, za ním brada, pak krk a zlomený trup, ale daleko před tím vším ruka s hůlkou. Brý den! Copak si přejí páni komedianti? Brada se důležitě vystrčí a nos hrozí probodnout tatínkovu hrud'. – A seržán z Avignonu? Očka přimhouřená, zdvižený prst... Hubený krk v širokém límci. Hlava mu trčí jako želvě, kterou viděli v kočovném cirkuse. A zatímco táta přednáší žádost o povolení představení, ukazováček se třese jako tykadlo brouka, ale hlava padá na prsa. Pan seržán nezapře neprospanou noc. – Nejsměšnější byl notář z Fougères. Dorotka byla právě na laně, když na něho za napjatého ticha přišla škytavka. Kašpar stál pod Dorotkou a pohlédl na notáře. Ten dělal jakoby nic; pak se usmál, přiložil k ústům vznešeným pohybem dlaň, pak se zatvářil jako člověk, který je obětí úkladů, zrudl, zbledl, a když

Dorotka seskočila dolů, notář utíkal z obecnstva, které se mu vysmálo. A Kašpar napodobuje notářovy rozpaky – škyt! – a sám sobě se musí smát.

Lidé, na které takto vzpomínal a které si přehrával, mu však nebyli protivní. Byl šťasten, že jich už zná tolik, a měl je vlastně velmi rád, i s jejich chybami, i s jejich směšnostmi. Čím více srůstal se svým povoláním a zvykal šaškovským kopancům jako spravedlivému dennímu chlebu, tím víc ho lákalo všímat si lidí a jejich vlastností.

Když padla na širé kraje noc a on začínal svou hlídku, vzpomínal skoro s láskou na všechny hlavy, které toho dne viděl a které nyní klidně oddychovaly na houních a poduškách. Byla to jeho noční společnost. Připadalo mu, jako by je všechny hlídal. Jen jedinou tvář si nikdy nedovedl představit v spánku. Obracel se k severu, kde tušil Paříž, pronikal zrakem tmu a vyvolával si tu tvář z černa. Měl ji před sebou, ano, teď, jako masku zavěšenou na oponě noci, bez pohybu, bez hnutí, a hleděl jí přímo do očí.

Ne, ty nespíš, myslel si. Jako já zde hlídám, tak ty stojíš u vysokého okna svého paláce a střežíš svět. Díváš se, jak oddychují národy, jak se neklidně pohybují ve spánku, a nasloucháš, jak pronášejí tvé jméno, s hněvivou úctou, s obdivem i s únavou...

Je noc nad Evropou a jen my dva hlídáme. Já, aby lidé klidně spali. Ty, aby se neprobudili. Jen my dva – já a ty, Napoleone!

Deset tuláckých let

Stín francouzského císaře je pronásledoval. Jména velikých bitev je dostihovala, přiváděla jim do hlediště zástupy rozradostněných diváků a jindy prázdno, čpící zármutkem a vztekem.

Napoleon zvítězil nad Rakušany u Ulmu. Trafalgar bylo jméno porážky na moři, ale pak přišla sláva Slavkova. Svrhl Bourbony v Neapoli a věnoval Holandsko svému bratrovi, po Rakušanech pokořil i Prusy a vtáhl do Berlína. Na prostém voru uprostřed Němenu si s carem Alexandrem rozdělil Evropu; zabral Portugalsko, zbytek Itálie a obrátil zřetel ke Španělsku.

Deburauova rodina se marně snažila dostat z dosahu jména, které bralo lidem spánek. Stali se z nich kočovníci a šli tam, kde bylo tepleji a kde tušili štědřejší dlaně; vyhýbali se válkám a povstáním a hledali slavnosti, trhy, svátky.

Jejich putování trvalo už léta. Vydělali pár grošů a zase je utratili. Dávný život v českém Kolíně se zdál snem, jemuž skoro nevěřili. To zde, to byl jejich pravý úděl.

Děti rostly a dospívaly. Stali se z nich zkušení komedianti, jejichž jména něco znamenala. Otec přestal vystupovat, výkony obou synů se však stále zdokonalovaly. Franz Němeček, jehož jméno psali na návštěích *Neumenseck*, byl zván králem kouzelného koberce, na němž zhlédne obecenstvo divy obratnosti; Štěpán byl nejpružnějším skokanem na kontinentě – otec Deburau to aspoň tvrdil, když zval publikum. Starší dceři Kateřině si lidé navykli říkat pro její snědou pleť a husté černé vlasy „krásná Uherka“. Mladší, plavovlasá Dorotka, tančila jako obláček. Jen Kašpar nebyl stále k ničemu. Bylo mu deset, dvanáct, čtrnáct, ale nenaučil se víc než několika přemetům, které mu stačily na šaškovské poslání. Otec ani bratři neviděli rádi, když ho přistihli, jak se šklebí před zrcadlem,

jak se pokouší měnit výraz, jak přidává černě do obočí a červeně na rty, aby učinil svou bledou tvář zajímavější. K čemu je toho třeba? Stačí namoučnit si tvář a pak ji nastavit políčkům.

Když prošli francouzským přímořím, zkusil se Filip Deburau dostat s rodinou do Španělska. Ale i tam za nimi padl Napoleonův stín, a kam se položil, tam hořely ohně. Hned první noc viděl Kašpar francouzské vojáky přibité na kříže; druhou noc vyvraždili kamarádi ukřižovaných ze msty celou vesnici. Třetí noc spali už Deburauovi zase pod francouzským nebem. Když chtěli být živi, museli dál.

Šli do Itálie, ale všude po městech se sbírala tajemná zášť. Lidé se mýjeli s významnými pohledy a mluvili jen šeptem. V Mantově byl popraven člověk, který vedl v Tyrolsku vzbouření proti Napoleonovi. Kašpar si zapamatoval jeho jméno: Andreas Hofer.

Nebylo to poprvé, co se setkali s tak prudkou nenávisť, a vždy měla příděch tajemství a hrdinství. Slýchali hovory venkovských žen, ve Francii stejně jako v Itálii a jako v Německu; všechny Napoleona nenáviděly, protože jim bral muže a syny. Protože chtěl mít stále víc a víc, hromadily se hory mrtvol a tekly řeky krve.

Když o tom jednou Kašpar mluvil s otcem, řekl starý Deburau, aby to synovi vysvětlil:

„To máš tak, chlapče, jako bys udělal salto a chtěl se ve vzduchu zastavit; na to je už pozdě. Pro Napoleona je taky pozdě!“

Představa Napoleona, jak dělá salto, byla Kašparovi směšná. A pomyšlení, že by si nevyměřil skok, že by nedopadl na nohy... Ale zdálo se, že císař je pružný a rychlý jako lev. Ustupoval sice u Asprů, ale u Wagramu měl pádnou ruku a mírem ve Vídni připojil k Francii veliký kus Balkánu. Protože se papež přátelil s Anglií, zrušil prostě jeho stát. Když ho dal papež do klatby, nařídil ho zajmout a odvézt do Francie.

V té době byli Deburauovi daleko, až v Turecku.

V Cařihradě měli nejskvělejší vystoupení. Celý měsíc hráli před naplněným prostranstvím. Třicátého dne je navštívil ve stanu – měli už

zase koně i vůz i stan – vysoký úředník. Všichni se polekali, že porušili neznámé zákony lidí jiné víry; ale ukázalo se, že sám sultán je zve do paláce, aby tam provedli pořad, kterým po měsíc okouzlovali cařihradské občany. Celá družina strážců je vedla mnoha branami, chodbami a dvířky, střeženými vojáky v turbanech a s kopím, až se dostali do síně, nad níž dosud neviděli nic nádhernějšího. Byla nesmírně vysoká, stěny jako ze zlata a uprostřed vodotrysk. Na jednom konci byla zavěšena skoro od stropu dlouhá a neprůhledná bílá záclona.

Komediantská družina čekala, až se opona rozhrne a oni uvidí své vznešené obecenstvo. Ale záclona se ani nezachvěla. Sluha nařídil, aby začali.

Shodli se pak – když na to vzpomínali – že to byla jejich nejhorší produkce. Bez obecenstva! Jaký nesmysl! Dívky kráčely po provaze a saskakovaly – ale nikdo jim nezatleskal. Chvílemi, když provedli hoši nebezpečnější výkon, ozval se šepot. Jinak nic, skoky, přemety a arabesky před nehybným závěsem. A přece něco!

Při závěrečné odvážné skupině držel otec Debureau na čele perskou hůl s opěradlem, nahoře se v závěsu vyvažovali dva bratři a na jejich hlavy vystoupil ještě Kašpar. A tam shora uviděl... Uviděl, co nesmělo spatřit oko žádného smrtelníka pod bůhvíjak krutým trestem. Sultánovy favoritky. Viděl je jen chvíli, dokud se dokázal udržet na hlavách bratří. Ale ten okamžik stačil, aby ho ovanula silná vůně dýmu, květin a parfému a aby spatřil shora, přes okraj opony, několik krásných ženských tváří, upírajících pohled do závěsu, z jejich strany průsvitného. Kašpar zahlédl mnoho barev na jejich podivných úborech, vlasy spadající na ramena, nahá ňadra několika služek, které mávaly vějíři na dlouhých tyčích... Ale otec nadhodil tyč a Kašpar musel seskočit.

Ani když odcházeli ze sultánova paláce s bohatou odměnou, ani kdy jindy o pohádkové podívané bratřím neřekl. Zůstalo to jeho krásným tajemstvím. Snad poprvé v životě Kašpar nelitoval, že mu patří nebezpečný vrchol lidské pyramidy.

Se vzpomínkami na Turecko šli komedianti chudšími krajinami zase zpět. Putovali znovu Německem a Kašpar často nejedl nic než chléb sušší než dřív, protože odvykl plakat. Bylo mu patnáct, když stanuli po osmiletém kočování znovu na francouzských hranicích. Dověděli se, že Napoleon vyhnal Josefínu, kterou si vzal jako generál, a oslavil sňatek s Marií Louisou, dcerou rakouského císaře.

Zvykali si opět na francouzský venkov a nesměle točili oči po Paříži. Ale přišlo jaro, březen, a sto jedna dělová rána oznámila z hlavního města, že se císaři narodil syn, následník trůnu, hned v kolébce korunovaný na císaře římského.

Filip Deburau se rozhodl. Když je císař šťastný, je laskavý, a po něm všichni ministři, radové, prefekti a nakonec i ti nejmenší úředníci. To byla pravá chvíle dostat se do města, které bylo v jejich očích domovem a rájem všech umělců.

Přivítání v Paříži

Paříž!

To jsi tedy ty, obludo, na kterou jsem vzpomínal na jihu a daleko na východě? Třese se mi krok, když do tebe vstupuji. Hledím do tváří tvých domů a paláců. Žaluzie jsou staženy. Nechceš se mi ukázat?

Řekneš *Paříž* a slyšíš jména jejích králů i revolucionářů, jména velkých malířů, kteří jistě malují lépe než příroda, jména spisovatelů, a hlavně jména zpěváků, zpěvaček, herců...

Posvátně se blížilo městu šestnáct let Jana Kašpara Deburaua. Listí, které se chvělo v alejích a parcích, bylo jiné, než které vídal po celém světě; lidé, které potkával v úzkých uličkách pod olejovými lampami, byli jiní; počítal mosty přes Seine, a voda, která v ní tekla, i když byla žlutá jako bahno, mu byla vzácnější než voda v kostelních kropenkách. V pohnutí stál před rozestavěným kostelem svaté Magdalény a před stavbou Vítězného oblouku; na jednom z náměstí se tyčil sloup ulitý z kanónů ukořistěných u Slavkova. Kašparův obdiv vzbudil obrovský slon, zatím ze dřeva a sádry, postavený u bývalé Bastilly, který měl připomínat slavné egyptské tažení. Noci, které se plížily z montmartreského kopce do města, byly plny ozvěn z minulosti, plny písní a tajemství. A ženy, které potkával, zastíňovaly všechny jiné ženy na světě.

Paříž mhouřila nad malým cizinečkem zelené oči okenic, krčila omšelými kamennými rameny, ale zároveň vybízela. Pojd'! šeptala z letní tmy. Každý nový pohled, jímž se mu město ukázalo, byl milostným vyznáním. Kašpar tiskl v kapsách bezmocné pěsti. Ach, moci tě dobýt! Znamenat tolik, aby se mi aspoň jediný tvůj kout poklonil, aby mi patřil aspoň kus toho kamene, aspoň jedny ženské oči aby se na mne podívaly!

Šaškovské kopance ho před tváří Paříže pálily dvojnásob, styděl se před ní, před jejím posměšným čekáním. A z lásky k ní a ze vzdoru se v něm narodila veliká ctižádost.

Deburauovi se nejdříve domnívali, že se ubytují v některé z opuštěných síní Louvru nebo Tuilerií jako jiné rodiny artistů; ale Napoleon nařídil konečně úpravu obou sídel a kejkliře vyhnali. Otec Deburau našel tedy své rodině útulek na pravém břehu Seiny v ulici St.-Maur Popincourt, v chudé čtvrti, vzdálené od středu města a obydlené malými řemeslníky, dělníky i lidmi, kteří nejsou ničím, nedaleko kasáren, uprostřed krčem, kam chodili tančit vojáci. Ve dvoře velkého a černě oprýskaného domu rozbila potulná rodina tábor a tu zahájila znovu představení. Denně, krátce po setmění – v neděli a ve svátky už odpoledne – vyšel otec Deburau na chodník před vrata a květnatým proslovem zval kolemjdoucí k návštěvě velkolepé podívané. A Pařížané se nedali příliš nutit; byla to zlatá doba všech podniků toho druhu. Pořádkumilovný císař sice zakazoval malá divadla a zavíral je, ale lidé, tak dlouho týraní nesnázemi válek, toužili po zábavě a chtěli se nadchnout zajímavou podívanou. Jméno Deburau brzy ve čtvrti zdomácnělo a jak hoši svými krkolomnými skoky, tak dívky půvabem svých tanců se stali známými v celém okolí; a když v neděli večer uspořádal starý Deburau na ukončení představení ohňostroj, který ho stál necelých dvanáct sous, vzpomínalo se na tu báječnou podívanou týden.

Komediantské rodině se dařilo zase líp. Začala snít o větších a pestřejších produkcích, o vlastní boudě někde na bulváru, o hudbě, o zvěřinci... Když si nastřádali prvních pár franků, koupili klarinet. Otec určil Kašpara, aby se na něj naučil hrát. Protože ho za to osvobodili od nejhorších pádů z vrcholu „egyptské pyramidy“, nezdráhal se. Hrát ho neučil nikdo; prodavač mu vysvětlil, jak se s nástrojem zachází, a to stačilo. Kašpar hrál během produkce, co

dovedl a jak si sám melodii představoval. Lidé ho většinou neposlouchali a smáli se, jenom když pískal příliš falešně.

Otec přijal do družiny další dva provazolezce, manžele Godotovy. Dal se svést jejich slavnou pověstí a nevěděl, že ji dávno propili a nyní že propíjejí i vzpomínku na ni. Kašpar je nenáviděl, protože sklenička, kterou si odpoledne nedovedli odepřít, znamenala zpravidla, že si div nezlámal vaz při večerním představení. I otec ho litoval; ale publikum se smálo a přišlo zas, Godotovi se drželi Deburauů, a Kašpar se proto držel klarinetu.

Jednou udělal svou písničkou cennou zkušenost.

Král koberce *Neumenseck* cvičil právě s neméně proslulým Étien-nem-Štěpánem a Kašpar jim hrál doprovod. Najednou, uprostřed výkonu, začalo obecenstvo tleskat. Kašpar se polekal a přestal hrát. Oba bratři stanuli v rozpacích. A tu lidé, kteří stáli vzadu na nádvoří, sami rozřešili jejich nerozhodnost. „Ještě jednou!“ volali. „Hraj!“ A sami zanotovali: „Ani nápad, Lizetko...!“ Jejich zpěv Kašparovi pomohl; rychle se připojil k melodii. A všichni s ním opakovali popěvek, který zněl ulicemi, který tam Kašpar zachytil a jehož slova prozrazovala, že lidé mají války dost. „Ani nápad, Lizetko...!“ Kašpar neuměl zvlášť dobře zpívat, ale naučil se úctě k písničkám, když poznal, jak několik dobře volených slov s pěkným nápěvem dovede lidi upoutat a rozjařit.

Když bloumával ve volných chvílích klikatými ulicemi, přemýšlel a uvažoval. Nebylo těžké dospět k přesvědčení, že nelze dobýt Paříže, dokud člověk nezná dokonale její obyvatele. A Kašpar je chtěl poznat, protože k mnoha z nich od začátku přilnul. Chudé znal dobře, protože mezi nimi žil; věděl o jejich bídě a učil se od nich tvrdohlavosti. Prohlížel si však důkladně všechny lidi kolem sebe, seznamoval se na setkání s kdekým. Chodil i do císařských zahrad a okukoval, jak si počínají bohatí měšťané a důstojníci, jak si podle anglického zvyku, který právě přišel do Paříže, při setkání potřásají rukama. Potuloval se okolo krámů italských zmrzlinářů

u Hannoverského pavilonu, jejichž vyvolávání mu připomínalo starého Giacoma. Chodil do parků na koncerty a na ohňostroje, zvědavě se zastavoval u hloučků lidí a naslouchal, co je zajímá. Několikrát se stalo, že si ho muži všimli, tiše se upozornili a spěšně se rozcházeli, jako by se polekali. Čeho? Pochopil to, když ho jednou chytil za rameno hubený čahoun.

„Cos to pískal?“

„Ani nevím,“ řekl podle pravdy Kašpar.

„Dej si pozor, ty – republikáne!“ pohrozil mu dlouhán a zmizel mezi lidmi.

To bylo jeho první setkání s tajným policistou; později se je naučil rozeznávat od ostatních na první pohled a snadno uhodl, kdo má tajemství a kdo je špeh.

S chlapeckou zvědavostí si někdy přál uvidět také císaře. Ale brzy po jejich příchodu do Paříže odjel Napoleon do Versailles a za několik týdnů už pochodovaly Paříží pluky určené pro tažení do Ruska, aby potrestaly cara Alexandra, který odmítal poslušnost. Paříž byla bez vojska, všechno směřovalo na východ. Sem tam prohodil někdo slovo o nevlídném podnebí, o ruské zimě, ale byl umlčen. *Marlborough do boje táhne*, hrával Kašpar denně při večerním představení k velké spokojenosti obecenstva.

V půli září padla Moskva. V den, kdy zpráva dospěla do Paříže, svítilo město po celou noc všemi světly. Nikdo nevěděl, že v té době byl už Napoleon dávno na zpáteční cestě, že desetitisíce gardistů, kteří odešli jako krásní a zdraví muži, zahynuli v Berezině a že slavný císař poslal do říše smrti na půl milionu vojáků.

Paříž svítila a Kašpar se obdivoval Pařížanům, jak oslavují vítězství, jak dovedou být nadšení a veselí, i když je válka, i když mají svého císaře s armádou v nebezpečné sněhové dálce.

Nádherní Pařížané!

Po deseti dnech přibyla první novina o nešťastném konci ruského tažení a slavnostní osvětlení zhaslo.

Paříž ztichla a čekala.

Brzy dorazili poslové. Od hranic k Paříži se předháněly dostavníky, kočáry i žebříňáky a v nich seděli vyhublí a zarostlí důstojníci, kteří ze sebe ani neshodili ženské převlečení, v němž projeli Ruskem, Německem, Rakouskem. A tisíce mil za nimi se potáceli závějemí granátníci, pýcha Francie.

Kašpar dobře viděl: potkával oči v pláči, ale za slzami tvrdl vzdor.

„Kdo se vrátil, je starší o deset let,“ vyprávěli ti, kdo se setkali s vojáky zničené armády.

„Stráž nepoznala ani císaře, když přijel,“ ujišťovali svědci.

Kašpar také někdy přeběhl kolem brány v Tuileriích. Jednou zahlédl skrze mříže císařského chlapce; seděl ve stříbrné mušli tažené daňky. Ale neměl kdy vyčkávat, kdo se objeví na schodišti, a vznešený život, jaký tušil za vysokými okny císařského paláce, si představoval jenom ve snu.

Provazolezec Godot, který se ubytoval se ženou v témže domě v ulici St.-Maur jako Deburauovi, snažil se odčinit své prohřešky, a protože se znal s několika statisty z Opery, podařilo se mu dostat zvědavého Kašpara asi třikrát do divadla. Ovzduší se chlapci líbilo, byl okouzlen zlatem, plyšem, vůněmi. Ale *Orestes* na něho příliš nezapůsobil, když ho hrál sám Talma; tragédie mu připadala studená a zdoluhavá, zdálo se mu, že by bylo možné říci všechno kratčeji a jasněji. Protože za sloupem, kam ho pan Godot umístil, téměř neviděl na jeviště, rozhlížel se aspoň po divácích; pokud se nevěnovali svým sousedkám, byli ospalí a ožili jen o přestávce, když spěchali do foyer.

Na chodbě na galerii se dostal Kašpar mezi mladé lidi, kteří příliš nevážili slova.

„Myslíš, že toho má dost?“

„Půjde dál. Sbírá nové vojsko.“

„Stará armáda to už nebude. Bud' přijde k rozumu, nebo to znamená konec.“

„Pozor,“ řekl jeden z hovořících mladíků a ukázal na muže v lemovaném kabátě, který se přiblížil.

„Máte pravdu,“ přisvědčoval ten člověk. „Máme vojenských daní dost. S verbováním by se mělo přestat.“

„A to se mýlíte, pane,“ řekl však úmyslně mladík, který ještě před okamžikem mluvil o konci. „Když kývne, půjdeme všichni.“

„Nemáte rozum,“ tůkal se do čela pán v lemovaném kabátě.

„To je možné,“ zasmál se mladík a polohlasně dodal: „Ale nachytat se nedáme!“

Nebylo pro cizince snadné vyznat se v slovech i myšlenkách domácích lidí. Jen zvolna Kašpar chápal, že Napoleon znamenal pro každého něco jiného, jako by žil v několika osobách. Šlechtici jej nenáviděli, protože byl prostého původu a vynesla ho revoluce. Měšťané si ho dělili na skutky, které jim prospívaly a které je omezovaly. Nejchudší s ním spojili mnoho nadějí a dlouho je trpělivě živil. Jeho nepřemožitelnost na bitevním poli je nejdříve oslňovala; ale ani válečné slávy se člověk nenají. Nakonec je zklamal. Z nadějí se splnilo pramálo; výhody měli jen vojáci, cenzura tísnila život; výstřely, pod nimiž padli republikáni na grenellské pláni, byly opožděným důkazem, že císařství bylo zločinným úkladem o svobodu národa.

Evropa se konečně dohodla a sešikovala spojené armády proti císařovým nepřetržitým dobovatelským plánům. Rakousko se nabízelo, že zprostředkuje mír. Ale Napoleon hořel dychtivostí po nových vítězstvích, po ztracené moci.

Kašpar si připomínal dětskou úctu, s níž kdysi vzpomínal na Napoleona na nočních hlídkách. Ale jeho moudrý a zkušený otec měl pravdu. Bylo to salto, a věru špatně rozpočtené; císař se točil a nemohl se už zastavit. A bylo stále jistější, že nedopadne na nohy.

Neporazí už protivníky? Ztratí příští bitvu? Kdo ví! Snad ne. A přece byl už poražen, protože ztratil vlastní zemi.

Setkání s císařem

V divadle byly krásné ženy. Vybral si jednu z nich a kráčel pak dlouho za ní; odmyslel si, že jde s dvěma muži, viděl jen její stín a sledoval jej. Na jednom nároží zůstal sám. Vracel se a všechny ulice mu ukazovaly sametově černé kouty, čekající na milence, okna skrývala tajemství lásek. Když ho však jakási žena oslovila, polekal se.

„Kolik je ti let?“ zasmála se.

„Osmnáct,“ hlesl a utekl.

Osmnáct let mi bude, slečno – a ještě jsem nepoznal lásku. Byl jsem zamilován do bledých dívenek, hrajících si okolo cest, jimiž jsme projížděli, zatoužil jsem po nahých ramenou sultánových favoritek, díval jsem se po sukních mnoha žen, které jsem kde potkal. Málokdy jsem směl nahlédnout za tajemnou oponu jako tehdy v Cařihradě... Báł jsem se. Ale v drobných příhodách po hospodách ztratily i pro mne ženské kotníky své strašné tajemství a naučil jsem se podívat se na ženu sebevědoměji; nebývalo to vždy krásné, ale zato vzrušující, a mou touhu po chvilkovém podlomení to ještě posílilo. Touhu po krásné lásce.

Ale zde je k lásce, jak se zdá, třeba peněz. Peněz nebo smělosti. Nic z toho Kašpar nemá. Otec mu nedá ani sous a sám si nic nevydělá. A smělost? Oslovit nějakou dívku? Ty horší by řekly: Ó ano, kavalíre, ale ukažte napřed peněženku! A ty lepší – ne, na ty si netroufá. Shořel by někdy touhou, když se tísní v davu u paláce a když vráží do tlustých měšťanek i do usměvavých modistek. Ale mohou si roztrhané otřepané kalhoty namluvit hedvábnou sukni grizetky, když jsou okolo každé z nich tři pěkní studenti? Jak se zalíbit v košili měněné sotva jednou za měsíc? A znamenáš snad něco? Co bys odpověděl, kdyby se tě na to některá zeptala? Foukám na klarinet. Umím spadnout tak, že mě to někdy ani příliš nebolí.

A tajně, tajně myslím na to, že bych chtěl hrát komedii, němohru. K smíchu! Ano, každá by se vysmála.

Chodil po provaze ve dvoře St.-Maur, metal kozelce, rozesmával lidi přihlouplými grimasami. Když se objevila mezi obecenstvem pěkná žena, díval se na ni toužebnými očima. Když potkal osamělou dívku na ulici, upřel na ni prosebný i zoufalý pohled: Nechtěla byste mě? Vezměte si mě! Bylo to asi příliš výmluvné, protože někdy se některá usmála, jiná se polekala. Žádná mu pohled nevrátila.

Sbohem, ženy, zatím pro vás budeme jen horce toužit. A je nám už osmnáct let!

Nejveselejší svět se scházel na slavnostech, které měly svým leskem zastříti trhliny císařské slávy. Lidé chtěli v zábavě zapomenout na strádání a dvůr musel povolit. Císař, tvrdohlavě odmítající nabídky k míru, chtěl vrátit zemi dobrou náladu a důvěru.

Pro všechny drobné komedianty, žongléry a akrobaty byly takové slavnosti příležitostí si přivydělávat. I Deburauova rodina opouštěla známé nádvoří a spěchala na tržiště, kde mohla čekat obecenstvo ochotné vydat několik grošů za podívanou, kterou jim nabízela.

Jednoho dne v listopadu uspořádal dvůr slavnostní přehlídku v St.-Cloudu. Pršelo sice a bylo nevlídné počasí, ale Deburauovi se vydali zkusit štěstí. Jeli napřed povelozem; Kašpar za nimi uháněl pěšky.

Cesty byly rozblácené; déšť neustal a Kašpar si marně chránil obličej před sychravým větrem. Klusal po okraji silnice, pláštík zdvižený nad hlavu; komediantská červenožlutá blůza vlála po větru. Závistivě se ohlížel na kočáry, které ho předjížděly a za jejichž okny bylo teplo a veselo. Vysoká kola se rychle otáčela a každé spřežení pokropilo Kašpara chladnou prškou blátivé vody z kalužin.

Nebe bylo neproniknutelně šedé a Kašpar uvažoval, zda by se neměl vrátit, když produkce bude jistě chudá; snad by se otec příliš nezlobil. Zastavil se a ustupoval dalšímu kočáru, který jel tryskem.

Ale tentokrát se nedočkal proudu bláta. Naopak, kočár zvolnil jízdu a zastavil několik kroků před ním. Dvířka se otevřela.

Kašpar se užasle rozhlížel, koho se ta překvapující němá výzva týká. Ale byl na silnici sám a okolo něho široko daleko nic než déšť. Rozechvěle se přiblížil ke kočáru a položil nohu na zdobené stupátko. Něčí ruka ho vzala za rameno a pomohla mu.

Kašparovi se zatmělo v očích. Ve dvířkách kočáru byla císařská koruna a pod ní velké zlaté *N*.

Seděl proti němu. Nevěděl, jak si sedl; nevěděl, kam dát ruce, kam nohy, kam se podívat. Nejraději by se byl propadl, zmizel; kdyby se dovedl vzchopit, byl by vyskočil z kočáru po hlavě ven. Nechápal ani, co se ho muž naproti ptá. Slyšel hlas, ale nevnímal slova. Až opětovaná otázka ho probudila k životu. Zamžikal, otevřel ústa a zakoktal:

„Ano, Vaše Veličenstvo!“

„Ptám se, kam jdete?“ usmál se Napoleon.

„Do Saint-Cloudu, Vaše Veličenstvo.“

To je císař. To je tedy císař! Je možné, že on, ubohý a ušlapaný šasek sedí proti Napoleonovi? Kejklíř, jemuž by žádný lepší člověk nepodal ruku! A Napoleon, ten od Slavkova, od Wagram, z Itálie, Napoleon velkých generálů a věrných granátníků! Muž, který soustřeďoval tolik slávy i strachu, tolik úcty i nenávisti!

„Vy jste artista?“

„Ano, Sire,“ řekl Kašpar již způsobněji.

„Co dovedete?“

„Skáču, hraju na klarinet, stavím skupiny...“ jmenoval Kašpar s vyschlým patrem své umění a uvědomoval si, jak je to málo. Připomněl si však, že nedávno vyznamenal Napoleon provazolezkyni paní Saqui, jejíž ramena ozdobil šerpou jedné z dam svého průvodu. „Chodím po provaze,“ přidal proto rychle.

Napoleon se ho zeptal, odkud je a jak se jmenuje.

„Deburau!“ opakoval jeho jméno a bylo to, jako by je potěžkával.
„Hezký rytmus: Deburau!“

Vyhlédl oknem do deště a odmlčel se. Kašpar použil toho okamžiku a pozorně vzhlédl k jeho tváři. Skloněné řasy, hrbolek nad nosem, vlasy visící zpod klobouku na spánky, mohutná klenba obočí. Vnímavý Kašpar se domníval, že vidí ještě víc. Ve svislých rýhách okolo úst jsou probdělé noci. V hloubi unaveného pohledu se tají hrůza. Člověk proti Kašparovi v poslední době mnoho trpěl. Možná že se díval, když byl sám, do minulosti a lekal se cest, jimiž se dal. Snad si umiňoval, že je ještě čas. Když dal zastavit kočár před paňácou v blátě, byl to rozmar; ale nebylo i to plodem samoty a bezútěšnosti?

Napoleon se obrátil opět k němu a podivil se jeho soucitnému pohledu. Císařova tvář se mžikem změnila.

„Byl jste někdy v divadle?“ otázal se opět s milostivým přízvukem.

„Byl, Sire.“

„Na čem?“

„Na tragédii.“

„Co soudíte o dnešní tragédii?“

Nyní přijal císařův obličej opět výraz člověka, který je zvyklý stanovit, rozhodovat, řídit svou vůli svět. Kašparova citlivost v něm viděla plápolat táborové ohně všech bojišť světa, vlání praporů, volání slávy. Císař se mu odcizil. Nepřemýšlel proto o zdvořilejší odpovědi a řekl poctivě:

„Nelíbí se mi.“

„Proč?“

„Bylo to studené, jakoby napsané pro jiné lidi, mnoho slov zbytečných.“

Zarazil se trochu nad svou odvahou, ale císař ho zbavil pochyb.

„Mně se také nelíbí,“ řekl unaveně. „Jsou to ohřívané imitace antiky. Není v nich ani života, ani ducha.“

Kašpar se potěšil. Báł se vyslovit svůj názor, když si vzpomněl na nádheru lóží a na pýchu lidí v nich, a hle, zde mu jej potvrdil sám Napoleon.

„Nemám básníky,“ usmál se smutně císař. „Nevím, čí je to vina!“

„Vaše Veličenstvo má přece všechno, co si přeje,“ řekl spíše vyčítavě než oslavně Kašpar.

„Myslíte?“ ozvalo se hořce z protějščího sedadla a znělo to jako smutný žert.

Nyní to byl opět lidský výraz člověka, který si buď mnoho zazlívá, nebo je u konce sil a hledá, kdo by v něho ještě uvěřil.

„Kdybyste dovolil, Sire,“ řekl Kašpar odvázně, „já mám nejraději pantomimy, němohry. Proč píší vaši spisovatelé tragédie a nespokojí se s němohrami?“

Císař se podivné radě usmál.

„Kde jste viděl pantomimu?“

„V naší čtvrti.“

„Já bohužel ne. Škoda. Snad máte pravdu.“

Kašpar by byl rád pokračoval, ale cítil, jak se mu císařovy myšlenky opět vzdalují.

Kočár se nahnul, jak kočí zabočil stranou a vjel do nádvoří. Koně stanuli. Gardista otevřel dvířka.

„Jen běžte!“ vybídl císař Kašpara, když se neodvážil pohnout.

Plášť zavlál okolo komedianta. Císařova silueta zmizela ve vnitřní bráně; skloněná hlava, oči do země, dlaně založené vzadu.

Kašpar se rozběhl a mezi stánky a boudami na kraji promenády vyhledal rodiče a sourozence. Byli všichni truchliví, déšť jim nepřál obecenstvo. Kašpar mezi ně vpadl, vzrušený podivným setkáním.

„Mluvil jsem s císařem. Jel jsem s ním ve voze.“

Otec jen mávl rukou nad hloupým žertem. Matka se hašteřila s Godotovými a neposlušala. Ale Dorotka s Kateřinou příběhly k bratrovi a dychtivě se ptaly:

„Nemluv hlouposti! Nelžeš? Co říkal?“

„Byl opuštěný. Proto mě svezl.“

„A co tys mu řekl?“

„Já? Řekl jsem mu, že budu hrát němohry.“

František se Štěpánem se rozesmáli jeho drzosti.

Nádherní Pařížané

Nádherní Pařížané! Jak jste se změnili v očích toho, kdo nepatřil mezi vás, v nastavších jarních dnech!

Jak je tomu dávno, co jste oslavovali vítězství svého císaře, nadšení vlastenci, věrní Napoleonovi do posledního dechu? Nebo vaším vlastenectvím bylo jen válečné štěstí – a když ho opustilo, ztratili jste s nadějí na prospěch také lásku ke své zemi?

Po prohře u Lipska se události řítily tak rychle, že nebylo ani kdy se vzpamatovat. Spojenci překročili Rýn, od Pyrenejí se blížil Wellington s Angličany. Napoleon ještě tu a tam nenadálým útokem zvítězil, ale jeho vojsko se tenčilo. Spojenci se valili na Paříž.

Když se Kašpar podívoval jejich vítězství, řekl mu otec:

„Bojujím za vlastní svobodu, hlupáku. A Napoleon? Jen za moc, aby si ji udržel.“

Kašpar poznal během putování přes devatery hranice prameny vzdoru proti násilí, které chtělo pohltit svět. Čekal tutéž touhu po cti a volnosti také u Francouzů. Ale oni nespálili svoje město jako Rusové, když opouštěli Moskvu. Hloučky studentů a mladých dělníků postavily v Clichy několik barikád. Jinak na obranu nikdo ani nepomyslel.

Jak asi bylo císaři, představoval si Kašpar, když ho vojsko opustilo? Když ho senát zbavil trůnu a dovolil nepřátelům vstup do Paříže? Ve Fontainebleau prý shromáždil císař poslední věrné a chtěl útočit na Paříž.

Ale ani generálové nechtěli už sloužit jeho slávě. Z Paříže nikdo nesměl; zato kdekdo se chystal vítat nepřátelskou armádu. Už jsou jen dvacet, deset, pět mil od Paříže! Smyšlenky a klepy kolovaly mezi lidmi a rostly do obřích rozměrů.

Bylo jisté, že se císařství kácí. Republika, z níž císařství vzniklo, neměla naděje. Pšenice kvetla roajalistům. Bílé kokardy vyskočily zprvu nesměle, ale množily se jako houby po dešti. Ti, kdo dovedli méně než druzí, ti, kdo se cítili odstrčeni a bažili po vysokých hodnostech, chápali, že nadešla jejich příležitost. Starý režim se kácí. Je nutno pojistit si místo v novém. Ministři, o nichž se soudilo, že zůstanou, přijímali návštěvu za návštěvou. Do staré aristokracie, která Napoleonem pohrdala, vjel nový život. Roajalistická rada nepřetržitě zasedala a posílala kurýry na všechny strany. Peníze začaly pracovat. V hloučcích lidu se objevili výrostci, kteří se odvážili provolat: „Ať žijí Bourboni!“

Kašpar znal ze svých toulek Paříží dům v ulici de Bellefond, kde bylo možno vystoupit až na střechu a odkud byl rozhled daleko za hranici města. Chtěl vědět, co se děje. Ale barikády, které postavili žáci polytechniky u Ménilmontantu, odklidilo vojsko. Vláda se rozhodla kapitulovat; zpráva, přijatá nejdřív s nedůvěrou, se potvrdila.

V ulicích vypukl zmatek.

„Tak je to správné,“ říkali měšťané, jimž visel u vesty zlatý řetízek a kteří měli na hlavách vysoké, dobře okartáčované klobouky s lesklými stuhami. „Nač ještě bojovat? Jen ať přijdou a udělají u nás pořádek. Evropa chce klid.“

Vyskytli-li se poblíž lidé z dělnické čtvrti, vznikla hádka.

„Naši Paříž jim chcete vydat? Nepřátelům? Máte čest v těle?“

Starostliví měšťané ukazovali na vyhlášky, jimiž byla opevněna nároží a které vyzývaly, aby se Paříž klidně vzdala. Dělnická strana dala tisknout letáky, které se pokusily v poslední chvíli vzbudovat vlastenecký cit. Ale policisté běhali po ulicích a rvali lidem letáky z rukou. Muži s bílými kokardami dokazovali hloučkům posluchačů, že k odboji vyzývají jenom ti, kdo nemají co ztratit. Ten, kdo má rodinu a majetek, musí souhlasit s kapitulací!

Kašpar to nedovedl pochopit. Ti, kdo děkují této zemi za majetek, za blahobyt, a měli by ji tedy v první řadě bránit, ochotně ji vydávají

nepříteli? Není podivné, že ochotní k obraně jsou jen ti, kdo nemají nic? Tato země je vyhostila z blahobytu, uzavřela je do uliček plných špíny a nemocí, nedá jim ani najíst, a oni jsou přece ochotni za ni umřít. Jak to srovnat v hlavě? Bohatství a obětavost – to se asi vylučuje, myslel si Kašpar.

A pak náhle události začaly předhánět myšlenky.

Kozáci jsou na Montmartru! Zpráva se roznesla Paříží jako blesk. Kašpar uháněl na svou vyhlídku. Viděl ve večerním šeru ohně, okolo nichž se míhali kozáci ve vysokých čepicích. Byli tam také Němci. Tu nad Paříží se sešli, aby si ji rozdělili. A Kašpar běžel zase zpátky. Toho večera vůbec nikdo nechodil klidně. Spěchali všichni, za novinkami, za ziskem. Představení v ulici St.-Maur se nekonalo. Debureauovi se hrozili příštích dnů, neboť jeden den bez příjmů znamenal nouzi.

Ale bylo to lepší, než si kdo představoval. Rusové a Němci vtáhli do Paříže, jako by ji osvobozovali od krutého jha. Město je oslavovalo.

„Ať žije car Alexandr!“ volalo obecenstvo na ruské důstojníky.

„Ať žijí krásné Pařížanky!“ odpovídali.

Nechovali se jako dobyvatelé, ale jako lidi, kteří jedou na dovolenou do světácké, lehkonohé Paříže. Byli na ni zvědaví; kdež by jim bylo napadlo, že se do ní dostanou tak lehce.

Zástupy bourbonských fanatiků, kteří čekali za branou, se vrhly k první jízdě četě a líbaly důstojníkům zaprášené boty. Z oken mávaly mladé dívky.

Kdo by se byl octl v Paříži dubnových dnů, byl by hádal, že jde o národní slavnost, a ne o kapitulaci poníženého města. „Nádherní Pařížané“ měli své krámy, domy, pokladny. Zdálo se, že se z okupační armády stane výborný zákazník. Proč se tedy neveselit? První dva dny sice divadla nehrála – ale to jen aby mohla Paříž ukojit zvědavost, aby se mohli všichni podívat, jak Prusáci střídají stráž, jak Rusové zpívají u ohňů, jak carští důstojníci opanovali ulice i náměstí. Třetího dne se divadla otevřela a s Pařížany se bavili i jejich

vítězní hosté. Jen bankéři, obchodníci a spekulanti se nebavili; ti museli těžit z „převratu“, objednávat, prodávat a stříhat nekonečné pásy bílých látek na prapory, na kokardy, na šátky.

Jednou večer se osmnáctiletý Kašpar Deburau vrátil domů porvaný s rozťatým copánkem; šátek na prsou měl plný krve.

Otec musel vynaložit veškerou vážnost, aby ho přinutil k produkci. Ale těžko skákat a dělat šaška, když Kašpar v každém okamžiku vidí před sebou četu francouzských zajatců, vedených německou eskortou. Jdou ulicemi, které jsou v podvečer plné dělníků.

„Kam je vedete? Do nemocnice?“

„Do zajateckého tábora.“

Francouzští chlapi jsou znaveni, zakrváceni, s roztřepanými obvazy, jeden se opírá o druhého, zarostlí jsou, vyhublí; a nejhorší ze všeho jejich oči, těkající po domech, po výkladech a po lidech, kteří se procházejí po chodníku a smějí se. Zdá se, že jsou to vojáci z venkova; jejich pohledy jsou udivené, jako by si i ve smrtelné únavě říkali: Tak to je Paříž? Pro tyto lidi jsme chtěli padnout? Aby nás teď vedli naším městem jako divou zvěř?

Kašparovo osmnáctileté srdce hoří urážkou spravedlnosti. Rozhlíží se kolem a rozpoznává v očích mnoha mužů totéž ponížení, jaké zakouší sám.

A najednou kdosi vzkřikl:

„Kamarádi!“

A kdosi jiný:

„Vysvobodíme Francouze! Na ně!“

Zástup dělníků se vrhl proti pruským bodákům a šavlím. Nemají nic než zaťaté pěsti. Ale hned v první chvíli jich několik padá v krvi k zemi. Německý důstojník dává povel a jedna řada eskorty zatlačuje útočníky na chodník. Kašpar skočil vztekle na důstojníkovu koně, ale dostal ránu šavlí a klesl. Když se zvedl, eskorta už se vzdalovala. Policisté dělají pořádek: zatýkají útočníky. I na něho kdosi sáhl, ale Kašpar se vytrhl a zmizel v davu. A Pařížané, ti druzí Pařížané od

osvětlených krámů, na cestě do divadel a restaurací, tleskají německému oddílu. Tleskají, jako by právě viděli povedenou frašku.

Kašpar prchá, v ústech pelyněk, z dálky ještě slyší strašné „vivat!“, které volají nádherní Pařížané cizím vojákům.

Lituje, že chtěl být někdy Francouzem.

Ale bolestivá rána na spánku mu dosvědčuje, že se jím už stal.

Nerad, neochotně sbíral Kašpar kopance, aby rozesmál několik vojáků, kteří se jednoho večera přišli podívat. Protože dobře zaplatili a smíchem neskrbli, dal starý Debureau provést „velký vojenský pochod“ i „egyptskou pyramidu“. Ve „velkém vojenském pochodu“ šli za sebou po laně pan Godot, Štěpán i František s trikolorou v ruce; „egyptskou pyramidu“ představovali manželé Godotovi, kteří měli na ramenou hole, na nich stáli Štěpán a František a na jejich ramenou se chvěl Kašpar.

Manželé Godotovi se i tentokrát před produkcí posílili, aby se jim prý netřáslы nohy; dokud šli po provaze sami, dokázali se udržet, ale jakmile se octli na jejich ramenou bratři Debureauovi a když se pak ještě vyšplhal nahoru Kašpar, pyramida se rozkymácela. Kašpar se neubránil pádu. Vojáci se nejdřív obhrouble rozesmáli. Ale když Kašpar jako v mátohách vstal, uslyšel několik slov jazykem, kterým k němu mluvila jen matka:

„Vždyť mu teče krev!“

Sáhl si na šrám na hlavě, ale zároveň se překvapeně podíval směrem, odkud zazněl hlas.

„To nic není,“ řekl vojákovi česky a žertem vojensky pozdravil.

„Hola, co je to?“ zvolal voják. „Ty nejsi Francouz?“

„Těžko říci, pane,“ odpověděl Kašpar a běžel pokračovat v představení.

Ale když skončilo, přihlásil se voják znovu; chtěl poznat krajany. Otec s ním promluvil několik slov; řekli si čísla pluků, vzpomněli na bitvy a na velitele. Kašpar byl zaujat mnohem víc, a když ho

voják při odchodu pozval na sklenku vína, nezdráhal se ani na chvíli.

Nejdřív musel vykládat Kašpar, protože voják byl zvědav, jaká náhoda sem nepodařené krajany přivedla. Ale potom – když už měli několik skleniček v sobě – začal se ptát sám.

Jaké jsou Čechy? Zná-li Kolín? Odkud je? A jsou u Brandejsa také zátočiny? Je tam rovina? A jací lidé jsou tam?

Když se vojákovi rozvázal jazyk, dovedl si na leccos vzpomenout. Mluvil měkkým způsobem, jako by chlebové střídy ulamoval a převaloval na patře. Mezi popěvováním franštiny okolo nich byl český jazyk temnější hudbou, skládanou z hlubších tónů.

„Jsou u nás roviny i kopce,“ pravil český voják. „I řeka je tam, a když se rozlije, běda polím okolo. – Ne, na břehu jsem nesedával. Na poli bylo práce nad hlavu, od rána do večera. Chtěl jsem být rolníkem, ale statek zdědil nejstarší bratr. – Na vojnu? Kvůli děvčeti. Márinka napřed říkala ano, ale pak se smluvila se sousedovým synem a mně vzkázala, že je konec. Dal jsem se naverbovat. – Proč bych litoval? Až do Paříže jsem se dostal. Někdy si vzpomenu, pravda. Jako dnes. Tvoje sestra je Márince podobná. Nebyla tak hezká, ale měla taky světlé vlasy, jako pšenice, když na ni svítí slunce. Jenže Márinka má už jistě kluka a na mne zapomněla.“

Voják neodolal smutku a zapil jej za poslední peníze, které mu zbyly. Když ho Kašpar vedl po půlnoci domů, marné už byly otázky. A tak si jen pro sebe opakoval česká slova: „Rybník, rákosí, pšenice.“ Bylo mu, jako by našel drahocenné památky po dávné lásce. Přivolával si dětství.

Dovedl vojáka ke skladišti, kde měli kasárny, rozloučili se a už se nesetkali.

Ale dlouho zněla Kašparovi v sluchu písnička, kterou si smutný krajan broukal, když ho vedl z krčmy domů. *Nešťastný šafářův dvořeček, nešťastný šafářův dvůr...*

A Kašparovi bylo líto, že neumí žádné písňe ze svého dětství.

*„... kdykoli mě potkává,
ruku hned mi podává,
to štěstí jest,
na mou čest,
ach, dík, pane senátore, dík,
jsem váš ponížený služebník!“*

Kašpar měl příležitost slyšet tím víc písniček francouzských. A pařížských k tomu. Píseň se stala skromnou, ale mocnou zbraní drobného lidu proti vlně nespravedlnosti, která se na něj valila.

Ludvík XVIII. nastoupil na trůn. Sláva bourbonského rodu se obnovila. Bratr popraveného krále se vrátil v čelo Francie; poděkoval svým protektorům a okázale se s nimi rozloučil. Němci a Rusové odjeli z Paříže.

„Jak je, prosím vás, spřízněn vlastně nový král s Ludvíkem XVI.?“ ptali se zevlouni u královského paláce.

Ale málokdo to věděl. Málokdo se o to také staral.

Když králův kočár vyjel z brány, chápali všichni, že je nutno něco volat. Do oslavy krále se však nikomu nechtělo. Teprve když si diváci všimli, že okolo vozu poklusávají gardisté v známých stejnokrojích, vzkřikli:

„Ať žije stará garda!“

A vousáči na koních odpovídali:

„Ať žije národní garda!“

Byla to dohoda vojska s lidem proti tomu ve voze. A když kočár odhrčel, zrodila se zase mezi lidmi písnička, někdo řekl první slova a ostatní se přidávali:

*„A já jsem řečnil, řečnil, řečnil
a hulákal, až jsem se zvěčnil,*

*k hostinám,
k hostinám
od ministrů byl jsem zván,
ach bože, k jakým hostinám!"*

V písničkách byla bezmoc, ale i pomsta na těch, kdo šplhali nahoru. Stačilo mít bílou kokardu a dokázat, že nepatřil k bonapartistům; kdejaký tlučhuba a darmošlap, který ničím nebyl, protože nic nedovedl, měl najednou volnou cestu. Největším nulám narostly nejostřejší lokty. Ničemové chtěli odměnu za to, že se dosud ničím nestali; prohlašovali to za zásluhu, ač příčinou byla jejich neschopnost.

Král musel nejdříve vrátit majetek všem, jimž ho vzala revoluce. Musel vrátit všechny výhody, zavolat zpátky vyhnance a vynahradit jim jejich utrpení, musel vzít úřady zjevným bonapartistům i tajným republikánům a rozdat je bourbonským přívržencům – musel prostě dělat všechno možné, aby zničil, co přinesla revoluce, a dokázat, že celá ta příhoda byla jen zločinem chátřy.

Ti, kdo měli včas bílé kokardy na kloboucích, se už uhníždili v nových úřadech. Zaopatřiv dobře všechny příbuzné, počal se král starat o ostatní aristokratické odstrčence, nadané jen chtivostí pomsty a zlata.

Vše, co připomínalo Bonaparta a Velkou Armádu, bylo zakázáno stejně jako vše, co připomínalo revoluci. Každá taková upomínka byla považována za urážku Veličenstva. Kašpar byl svědkem, jak se víc než půl města ochotně přizpůsobilo. Titíž lidé, kteří několik dnů předtím volali „ať žije císař!“, volali nyní „ať žije král!“ a před několika lety zajisté „ať žije republika!“. Ale byli i takoví, kdo se neloučili tak snadno a lehce. I těm, kdo Napoleona přísně odsuzovali, se stal vyhnanec na ostrově Elba vhodným symbolem boje proti bourbonské reakci. Jeho jméno připomínalo i naděje, jež nesplnil. Mysleli na léta jeho počátků a slávy, ne na léta samovlády

a porážek. Všechno se to zdálo lepší než návrat ke království, které se vysmívalo nejen letům konzulátu a císařství, ale především vzpomínce na marné oběti revoluce, na všechny bolesti, kterými se země prodírala k svobodě zpod paty Bourbonů. Počínala nová spiknutí. Bonapartovy obrázky, které mnozí tajně v noci odhazovali, se jinde tajně draze prodávaly. Také u Debureauů chovali brož s císařovou podobou, přestože starý Debureau měl ještě z kolínské doby několik ochránců mezi šlechtici, bývalými emigranty.

A Kašpar s přáteli z bulváru broukal písničky, které se šířily jako lavina. Policie jim nestačila. Měly tak snadné nápěvy, že jen jsi je slyšel, mohl jsi je opakovat. Co záleželo na slově nebo tónu? Smysl byl hlavní.

*„Však nepřátelé přece zas
zaplatí, co šli brát!
Zas pravda přijde mezi nás
a bude volnost plát!“*

„Kdo složil tu píseň?“ ptal se Kašpar.

„Béranger,“ zněla odpověď.

„A tu?“

„Taky Béranger!“

Vždycky Béranger! Kašpar si jeho písničky zamiloval, protože říkaly vždy více, než bylo v pouhých slovech. Na každém kroku nyní poznával, že je-li v někom síla a pravda, tedy v těch nejnižších, kteří se neviklali a nelámali jako třtiny a také se nehrnuli jako mouchy na mršinu tam, kde kynul zisk. Proto jejich sympatie patřily tomu, kdo s nimi dovedl vydržet, i když bylo hůř, kdo se netlačil o přízeň vládnoucích a zůstal věren oklamaným a umlčeným. Aristokraté prý vzkázali Bérangerovi, aby psal písničky chválící krále, že mu dobře zaplatí. Ale on odpověděl, že nepotřebuje jejich peníze; že jim bude skládat písničky zadarmo, až dá král Francii svobodu a štěstí. Pověst

o tom se rozšířila po všech předměstích a Kašpar uvěřil a umínil si: Dokážu-li stát se umělcem, tedy budu umělcem těchto obyčejných a chudých lidí, trpících, utiskovaných, poctivých, přímých.

Ztratil ctižádost pokořit městské bulváry. Toužil obětovat se předměstským čtvrtím. Chtěl být jejich – jako Béranger.

Ale jak to dokázat kozelci a kopanci?

Když nadešla zima, docházelo v komediantské družině v ulici St.-Maur k stále častějším sporům. Godotovi pili tolik, že představení bylo hrou náhody. Otec Deburau i jako komediant zůstal trochu vojákem a požadoval přísnou disciplínu. Nemohl se také bez soucitu dívat, jak si Kašpar otlouká hlavu i tělo od ustavičných pádů, zaviněných opilci. Děti, které s dospělostí nabyly také sebevědomí, vyhrožovaly, že odejdou, nedojde-li k nápravě. Otec předvídal, že jeho syny i dcery čeká jednou samostatná cesta, ale tušil, že by to bylo předčasné. Pohrozil tedy několikrát Godotovým; když viděl, že je nic nepolepší, vykázal je, rozešel se s nimi.

Godotovi se octli na dlažbě; nechtěli se však smířit s pravou příčinou svého neúspěchu, nýbrž vinili Deburaua, že to učinil ze závisti. Několikrát přišli v noci vyčítat svou pohanu pod okna do nádvoří v St.-Maur, až se Filip jednou rozčilil, vyběhl a zahnal Godota ranami pěstí. Odstonal to důkladným nachlazením, jak se v zimě venku rozehrál; ale ani tím nepřátelství neskončilo.

Bylo to zrovna na Štědrý den. Ulicemi spěchali radostní, rozveselení lidé, krámy potravinářů a vinárny byly plné. Matka Kateřina vystrojila krocana. Stál uprostřed stolu, dorůžova upečený, nadívaný houbami. Hlídaly ho dvě lahve dobrého vína a celá světnice voněla nakrájeným ananase.

Ještě před setměním vstoupili náhle dovnitř tři policisté.

Seržán suše pozdravil a hned:

„Kde máte Bonaparta?“

„Nemáme žádného Bonaparta,“ odpověděl otec.

„Schováváte šperk s podobou sesazeného císaře,“ tvrdil seržán.
„To je trestný čin. Přiznejte se!“

Otec vrtěl hlavou, celá rodina dosvědčovala, že udání je falešné.

Seržán tedy pokynul a druzí dva se jali hledat. Šli najisto. Napoleonská brož byla v malé truhličce pod oknem, nepříliš skryta, nikdo ji nepovažoval za zvlášť cenný poklad.

„Ve jménu zákona jste zatčen,“ prohodil seržán k otci.

„Pánové, je přece Štědrý den!“ zvolala Kateřina a Dorotka se rozplakala.

„Ta brož je moje,“ vzkřikl Kašpar a postavil se před policisty.
„Koupil jsem si ji. Já jsem ji tam schoval!“

„Nežvaň!“ zahučel policista. „Podle udání pana Godota je majitelem Filip Deburau.“ Teprve pak řekl mírnějším hlasem: „Rozkaz je rozkaz. Musím to udělat.“

„Počkejte do zítřka,“ prosila matku a ukazovala na připravenou večeři.

„Nejde to, paní. Pojd'me!“

Kašpar běžel s eskortou až k vězení a nepřestával seržána přesvědčovat. Ale ten neměl pro něho sluch; těšil se už domů, k vlastnímu stolu. Nakonec sám otec poručil Kašparovi, aby šel domů a staral se o matku.

„Nemohou mi nic udělat!“ ujišťoval syna.

„Nesmějí ti nic udělat!“ křičel slzavým hlasem Kašpar za otcem, mizejícím za těžkými vraty. „A s Godotem se vypořádám!“

Vracel se domů, ale zalykal se hněvem. Ano, nenávist mu ještě scházela, tu dosud nepoznal v pravé podobě; nyní ho však hlodala, užírala, stravovala. Mít Godota v rukou, toho mstivého ďábla, toho podvodníka a udavače! Refrén jednoho z Bérangerových popěvek mu zněl v uších:

*„... šeptem jen, šeptem jen,
je tu jidáš přítomen,
jidáš, jidáš přítomen!“*

Jidáš zavinil, že se toho večera u Deburauů nikdo nedotkl ani růžového krocana, ani ananasu. Zavinil, že se u nich usídlil smutek s bezradností. Druhého dne hráli, ale všichni byli jako bez duše. Představení je netěšilo. Matka, mnohem méně spjatá s jejich uměleckou ctižádostí než otec, je nestačila svým zármutkem udržet. Začali opět snít o tom, že vydělají víc, když se rozdělí. Štěpán s Dorotkou, dobří jezdci už jako děti, toužili po krasojezdecké kariéře v cirkuse. František mluvil dokonce o Londýnu a jeho divadlech.

Po čtrnácti dnech dostali z věznice zprávu: Provazolezec Filip Deburau byl odsouzen pro urážku Jeho Veličenstva krále na tři měsíce do žaláře.

Kde jste, můj pane Bérangere, abyste složil novou píseň o této nespravedlnosti? Tři měsíce za tu hračku v truhlici! Víte, co to znamená pro chudé komedianty? Kašpar Deburau měl o důvod víc nenávidět Bourbony.

Byly to truchlivé dny a týdny. Starý Deburau nebyl sice tatínkem stvořeným pro něžnou lásku dítek, ale teď, když trpěl tak nevinně, uvědomovali si všichni jeho dobré vlastnosti, přímost, ráznost, starostlivost.

Kašpar ukul na sta plánů, jak otce vysvobodit, ale se všemi se musel rozloučit. Nakonec zůstala jediná útěcha:

„... zas pravda přijde mezi nás...”

Za tohoto krále, který zrušil kdejakou svobodu a ještě se pídil po těch, které náhodou zůstaly, se pravda neukáže. A jaká zbývá naděje, když všichni králové okolo podpírají Bourbona a on je jim zavázán vděčností? Přece jedna. Kašpar ji nacházel na dně pohledů, v tichých slovech, v jinotajích písniček. Když zbystřil pozornost, objevoval ji na každém kroku v ukoptěných uličkách svého předměstí.

„On přijde!“

Vězní ho na italském ostrově. Ale co jsou mu hradby? Co je mu moře?

Nový král si vysloužil hned v prvních dnech nenávist národa. A utišení a trpící věnovali svou naději tomu, kdo jim už vzal tolik života a krve, protože neměli nikoho jiného.

Waterloo

Paříž se ráda dává překvapit jako tanečnice na plose; koketuje s jedním a čeká jiného. Upírala zvědavý zrak na Vídeň a na pány, kteří tam rokovali; a náhle jí stál za ramenem známý kavalír.

Byl opět březan a vše bylo jako vloni. Jen „ať žije král!“ se zaměnilo opět za „ať žije císař!“ Ale Kašpar dovedl už rozpoznat, kdo to myslí upřímně a kdo jen odvrací pozornost, aby se nepoznalo, že má na klobouku tmavší místo po bílé kokardě.

Císař se vrátil z Elby! Zatímco král Ludvík prchal do ciziny, Napoleon vstupoval do Paříže.

Na bulváry vtrhly proudy rozradostněných lidí z předměstí, těch, kdo znovu trpce poučení, jakým nepřítelem je král, ještě jednou chtěli dát důvěru císaři. Dělníci a řemeslníci se bratřili s vojskem. A co Napoleonových obrazů! Jak vám to všechno mohlo ujít, bourbonští špehové?

Vězení se otevřela a Filip Deburau, pohublý a s chraptivějším hlasem, ale rozveselený, se vrátil domů také tak trochu jako vítěz, snědl, co kde bylo, a pak zasedl s kytarou pod natažené lano a jeho děti mu předvedly krásné představení na uvítanou. Celá Paříž, zdálo se, tonula v radosti.

Ale měšťané porazili císaře mezi sebou dříve než nepřátelé u Waterloo. Toužili po blahobytu, a ne po novém dobrodružství, v němž šlo zase o život. Sto dnů uběhlo v střídavém jásání a žehrání, v důvěře i v obavách. Napoleon poznal, že lid už nevítá císaře, ale naději v lepší život. Chtěl jej tedy v poslední chvíli učinit svou oporou, získat si jej svobodami ústavy. Ale bylo pozdě. Spojenci už táhli Belgií a za Napoleonovými zády uzavřela ještě pevnější spojení šlechta s bohatstvím. A pak stála proti císaři ještě jedna moc, o které i Deburau dobře věděl, protože znal mnoho vdov a mnoho sirotků

v ulicích kolem St.-Maur. Pod každou střechou někoho oplakávali. Smutek byl spojencem silnějším než tři carové. Miliony mrtvých se postavily čelem proti nové válce a pobídly živé, aby neustoupili ani o krok.

18. červen přinesl bitvu u Waterloo.

Spojenci slavili druhý vjezd do Paříže. Tentokrát měla už za sebou cennou zkušenost. Věděla, co se hostům líbí, co na sebe navěsit, jak zazpívat, jak je přivítat. Zároveň s řadami dragounů vtékaly do města proudy zlata, které se rozdělovaly a ústily do divadel, do restaurací a heren. Všechny dívky, které nemínily, že by jim pomerančové květy nevinnosti zvlášť slušely, se radovaly. A s nimi i všechny počestné rukavičkářky, kloboučnice, švadleny. Neboť každý důstojník potřeboval ke svému lesku milenku, kterou musel dobře oblékat, vodit do lóže v divadle a večeret s ní u Véryho. Herny měly zlaté časy a klenotníci byli vyprodáni. Bylo to čtyřicet tučných dnů. Car Alexandr utratil prý za tu dobu půl druhého milionu rublů, ale to nebylo ještě nic proti maršálu Blücherovi, který rozházel tři miliony. Paříž si to s potěšením sdělovala od úst k ústům; že ty miliony musela dát do kapes vítězů sama ožebračená Francie, na to se zapomnělo.

I jiné věci se vyprávěly, ale jen ve čtvrtích, jejichž obyvatelé neměli co ztratit. Že se Napoleon pokusil otrávit, ale jed, který nosil v prstenu, vyvětral. Že vykonal ve Fontainebleau poslední přehlídku věrných granátníků a rozplakal se, když naposled líbal prapor své gardy. A nakonec, že ho Angličané odvezou na skálu v moři, jménem Svata Helena, a odtud že se už Napoleonovi nikdy nepodaří utéci. A lidé truchlili, protože nyní odešla s Napoleonem i naděje na trochu svobody, tu jim král nikdy nedá. Ludvík XVIII. se vrátil.

Všechno se opět vrátilo. Jako na ruletě: sudá – lichá – a zase sudá. Sudá byly bílé prapory, kokardy a chocholy. Rušily se opět svobody a začaly se vyrovnávat účty. Bonapartovci se nyní dokonale

prozradili a bylo snadné uspořádat na ně honičku. Zásluhy, umění, ušlechtilost, moudrost – to vše bylo bourbonským lovcům vedlejší. Důležité bylo pouze, byl-li kdo podezřelý z liberálního smýšlení. Dcera Marie Antoinetty, vévodkyně z Angoulême, žádala pomstu. Sto jiných vévodů a vévodkyň žádalo pomstu.

Na scéně ulice St.-Maur se opět objevil pan Godot. Žena od něho odešla a on se stal udavačem a vyděračem z povolání. Zkoušel občas křiknout na nároží: „Pryč s Bourbony!“ Kdo se dal zlákat a vykřikl to po něm, byl po několika krocích zatčen.

A protože pan Godot nemohl odpustit otci Deburauovi, že ho zbavil výdělku, přivedl zase policii. Marné byly prosby a poukazy na nemoc, která se zhoršila; odvedli ho s ještě větší přísností než poprvé.

Duben roku 1816 byl deštivý a studený jako listopad. Vzduch se srážel v chladnou mlhu.

Už poněkolkáté se vypravil Kašpar k vězení Bicêtre, aby se dověděl, zda budou otce soudit znovu nebo zda jenom dokončí svůj trest. Ale byly to marné výpravy, i když dlouho přecházel okolo brány, aby se dočkal soudce nebo strážce.

Jednou večer měl však štěstí. Bylo už šero, když kterousi chodbou uvnitř bliklo světlo a za chvíli zaharašil v zámku klíč.

Kašpar se rozběhl k bráně.

Mladý muž se svazkem listin vyšel ven, prohodil něco ke strážci, který mu odemykal, oba se zasmáli a pak se branka zavřela. Kašpar doběhl v okamžiku, když zámek už zapadl. Uhodil na dveře. Strážce se otázel. Kašpar koktal svoji otázku, ale muž za branou mu odpověděl nadávkou a jeho kroky hluše dozněly v klenutí chodby.

Kašpar opřel znavené čelo o dřevo pobité železem.

„Co se vám stalo?“ zeptal se mladý hlas. „Koho tam máte?“

„Zavřeli mi otce,“ řekl Kašpar.

„Co udělal?“

„Nic.“

„Tak?“ usmál se mladý muž. „A co vy chcete udělat? Zbořit vězení?“

„Otec je nemocen,“ řekl zamračeně Kašpar.

„Dali ho tedy jistě do nemocnice.“

„Ti? O nikoho se nestarají.“

Neznámý mladík pokrčil rameny a obrátil se k odchodu. Ale pak se vrátil zpět.

„Ted' všichni spí a nic se nedovíte. Kdo jste?“

„Herec,“ srdnatě řekl Kašpar.

„Mám rád herce. Jsem advokát. Pojd'te se mnou na sklenici vína a zítra vám pomohu.“

„Opravdu?“ užasl Kašpar.

„Znám se s velitelem vězení. Pojd'te!“ vyzval ho mladý advokát a Kašparovi se zazdalo, jako by i v jeho hlase byl kus úlevy, že nezůstane sám.

„Kam půjdeme?“

Kašpar znal dosud jedinou krčmu, ve své čtvrti proti dvorku v ulici St.-Maur Popincourt.

„K matce Cadetové,“ rozhodl mladík.

Nebylo to tak daleko a byla to také jen prostá hospoda; Kašpar byl potěšen, že se neoctl v přepychovém restaurantu, kde by nevěděl kam s rukama. U dvou stolů seděli vozkové a hráli v kostky, jinde muži s dlouhými vlasy, malíři, s nimi několik mladých žen.

„Tady je máte všechny!“ řekl advokát, když usedli a když postřehl dychtivý pohled svého společníka. „Zpěvačky z divadla Montparnasse, milovnice z Bobina i mazaly z celé čtvrti. Bývá tu veselo. Proto sem rád chodím.“

Bobino, Montparnasse, samá vznešená divadla, k nimž ubohý kejklíř ze St.-Maur nesměle pozvedl zrak, když kráčel pod jejich afišemi.

„Z kterého vy jste divadla?“ otázal se Kašparův hostitel.

„Já?“ zarazil se Kašpar. Má lhát? Ten mladík se světlými dlouhými vlasy, které mu občas padaly do čela, se smutným pohledem a důvěřivými ústy se mu zamlouval. Nebude přehánět.

„Jsem provazolezec,“ řekl. „Mám odejít?“

Advokát se rozesmál.

„Ale proč? Rád povečeřím s provazolezcem. Promiňte, nikdy dosud se mi to nestalo. Věřte, mám takové produkce velmi rád, zvlášť v noci, při světle pochodní...“ Kývl na číšnici. „Dovolíte, abych něco objednal?“

Dívka se s úsměvem naklonila nad stůl.

„Zadělávaného králíka se zelím,“ poručil. „Je to jejich zvláštnost,“ pověděl Kašparovi.

„Nic víc?“ líbezně se usmívala číšnice.

„Zajisté. Bílé víno k tomu půjde znamenitě.“

Děvče se zasmálo a obrátivši se ke Kašparovi, pohladilo ho po tváři.

„Vy se ještě červenáte?“ podivil se advokát. „Nemáte rád dívky?“

„Mám je rád,“ vyznal Kašpar.

„Tady byste si mohl vybrat.“

„Nejsem hezký a jsem chudý.“

Číšnice donesla pokrm i víno. Dali se do jídla; Kašpar nezapřel, že má hlad.

„Máte rád básně?“ otázal se pak advokát.

„Mám rád písničky.“

„Mohl bych vám pak něco přečíst?“

„Jistě,“ přikývl rozpačitě Kašpar.

Jeho společník se zamyslel a sklonil měkký pohled. Vzápětí se však zhluboka napil a rozesmál se.

„Řekli jsme si už jména?“

„Neodvažoval jsem se...“

„Jak se jmenujete, příteli umělče?“

„Kašpar Deburau. Ale vystupuji pod jménem Baptiste.“

„Mé jméno je Evžen Hugo.“

Přítomnost nového známého Kašpara poněkud tísnila; ale byl rád, že se dostal do prostředí, jehož lidé mu byli milí. Mlčel a naslouchal Evženu Hugovi; jeho svět mu byl cizí, ale pochopil, že mladý muž je nešťasten, protože nemá úspěchy, po kterých touží. Četl Kašparovi báseň. Když se mu zdálo, že Kašpar jeho veršům nerozumí, přesvědčoval ho o kráse veliké vášně.

„Dovedeš mít velkou vášně? Takovou, až bys jí obětoval všechno?“

Deburau nevěděl. Prožil už tolik smutku, krutosti a trýzně, tolik hladové touhy, že věru nechápal, co by ho mohlo ještě víc ponížít, zlomit nebo omráčit.

Evžen žárlil na bratra Viktora. Obdivoval se mu a zároveň mu záviděl. Dostává odměny od slavných mužů, jimž posílá své ódy. I matka ho má raději a Evžen zůstává stále v pozadí, stále bezvýznamný.

Ctižádost Kašpar znal. Cítil v sobě plání, horečku i žízeň po něčem velkém, po naplnění krásného a velkého úkolu – být umělcem! U Evžena to však byla touha po lesklém vnějšku, po úspěchu a poctě mít slávu umělce! Kašpar chtěl život zmnožit a darovat se; bolelo ho, že neví, jak tuto vášně uskutečnit. Evžen se chtěl jevit velkým; zklamání ho plnilo raněnou ješitností a pocitem nespravedlnosti.

Chvilí u nich seděly dvě dívky, které Evžen pozval, malé zpěvačky z Latinské čtvrti; ale mluvily stále jen o politice, jako se o ní mluvilo v celé krčmě matky Cadetové. Malíři rozvíjeli strategické plány. Herečky si byly jisty politickým vývojem. A bylo nad čím se rozčilovat. Nevymetly nové Ludvíkovy zákony vůli lidu ze země jako prach? Nerozbila policejní diktatura svobodu tisku jako mýdlovou bublinu?

„Slyšíte je?“ upozorňoval Kašpara Evžen Hugo. „Mezi takovými lidmi se dnešní režim nemůže dlouho udržet.“

Kašpar se mu svěřil s trpkým poznáním:

„Nejvíce je těch, kteří jsou pro toho, kdo líp zaplatí.“

„Ale u nás se vždycky najde někdo, kdo na každé ano, i když se k němu hlásí půl země, má odvalu říci – ne! Tím žije Francie.“

„Ale střídat krále s císařem a pořád se stejně usmívat a klidně si přitukávat skleničkou vína?“

„Tak se seberte, Deburau, a běžte! Udělejte útok na Bicêtre! Zbořte zdi královského paláce! Dokážete to? Máme dvě strany. Znovu se vyvraždit? Ne. Rojalisté sice nejsou silní, ale mají za sebou cizinu. Francie teď musí dělat hodnou holčičku. Vy přece rozumíte komedii. Každý liberál dobře ví, že by zemi jen uškodil, kdyby došlo k bouřím. Jakmile se ve Francii něco hne, budou tu Angličané jako na koni. Pro to musíme čekat. Uvidíte, Deburau, ještě se dožijeme překvapení.“

Evženova slova se zdála Kašparovi rozumná. Ale čím více pili, tím podivněji advokát mluvil a nakonec už jen připíjel růži a hvězdě a básním, a Kašpar, ač byl zvyklý hovořit s nocí a jejími tajemstvími, mu už nerozuměl a myslel zase jen na otce a na všechny trampoty, které je čekají.

Byla to první Kašparova noc takto probdělá. Zmocňoval se ho stále větší neklid, a když se vystřídaly k ránu číšnice a vpadli sem ranní formani, nemohl se dočkat, až odejdou zároveň s posledními hloučky hereček a malířů.

Evžen Hugo mu dal svou adresu a dovolil, aby se Kašpar přišel zeptat, co se děje ve vězení s otcem.

Venku už nebyla mlha a po dlouhých dnech se objevila nad arkýři světlá zář slunce.

Paříž se převlékala. Napoleonské rekvizity putovaly do starého haraburdí, do Seiny, do úkrytů; bourbonská sláva se drala na bílý den.

Na montmartreském hřbitově byly slavnostně vyzvednuty pozůstatky Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty a neméně slavnostně znovu uloženy se všemi patřičnými poctami.

Reakce si umínila, že se tentokrát důkladně zabezpečí proti každému pokusu o změnu, a posílala do vězení každého, kdo byl

podezřelý i ze vzdáleného vztahu k revoluci. Záminky se našly lehce. V několika městech organizovala bourbonská policie sehraná krveprolití, pro něž byla najata prodejná chátra a potrestána pak zároveň s vyhlédnutými oběťmi. Několik chudáků z Kašparova okolí to také odstonalo; ale on se již nedal zlákat. Chtěl se dočkat otce. Ukázalo se, jak prospěšnou školu mu po několik let poskytovala pařížská ulice.

Když si Debureauovi vedli po třech měsících otce z vězení domů, zesláblého, ale plného vzdorné naděje, hořely na křižovatkách hranice a na nich umíraly myšlenky Lamennaisovy, věty o sociální spravedlnosti, o demokracii.

„Bérangerovy písničky nespálí,“ uklidňoval otce Kašpar. „Stačí zahvízdat refrén a s každým se dorozumíš.“

Ale otec vrtěl hlavou: „Musíme si dát pozor. Vězením nevede cesta k slávě.“ A napsal prosebné dopisy členům šlechtických rodin, jimž posloužil při průchodu emigrantského vojska Kolínem a v jejichž pomoc doufal.

O Napoleonovi se mluvilo nejrůznějším způsobem. Možná že by byl prostý lid na něho brzy zapomněl. Ale bylo nápadné, s jakou nenávistí o něm mluví ti nejvyšší, jak zdůrazňují jeho krutost, omezenost a sobectví. Nemohl se už bránit; proto jej učinili hromosvodem všech svých chyb i hříchů. Jenže prostí lidé mají obyčejně zdravý, nezastřený rozum. Proč se tluče na tak velké bubny? Co se tím má zastít? Čí zločiny, či špatné myšlenky a záměry?

A tak se stal Napoleon opět symbolem odporu, v jehož čele by sám nikdy nestál, symbolem všech odvážných snah. Vláda se to dověděla a učinila další chybu: věřila, že dav zastraší, a dala popravit bývalého Bonapartova oblíbence, maršála Neye.

Přililo se tak oleje do ohně. Přestalo se sice o Napoleonovi mluvit, ale jako symbol odvety v duších lidu ještě zpevněl.

Kašpar Debureau sedával s mládeží ze čtvrti na dvorcích, na mostech a nárožích a s ostatními tiše broukával:

„Vypravuj nám o něm, babičko...”

Přišel policista a nikdo se nehnul. Píseň pokračovala. Policista chvíli poslouchal a pak odešel. Nic závadného.

A mladí hoši z předměstí zpívali, v očích utajenou radost:

„Vypravuj nám o Něk, babičko...”

Druhé přátelství

Otcův návrat sloučil zase rodinu v celek, chlapci zapudili toulavé myšlenky a začali pracovat s novou chutí, vynalézavě vymýšleli nové triky, cvičili a zdálo se jim, že teprve teď nastane jejich pravá chvíle, život bez válek že dovolí jejich umění cestu vzhůru.

Jen Kašpar byl každým měsícem neklidnější. Druzí rostli, ale on zůstával stále na témže místě, neuspokojen, zbytečný. Jeho bratři by byli stejně dobří i bez něho. Ale on ani s nimi nebyl ničím. Pro jeho touhu po němé komedii neměli o nic víc smyslu, než dokud byli malými chlapci. Co dělat? Odejít od rodiny se neodvážil. Ale často, když byl čas, pospíchal tam, kam ho lákala průčelí drobných divadel, plakáty pantomim, jména známých herců.

Boulevard du Temple, založený před více než sto lety Ludvíkem XIV., byl pojmenován podle tvrze nábožných rytířů; jejich řád byl zrušen a jeho velmistři dávno skončili na hranici, ale jméno se spojilo s místem, kde si našlo útulek všechno veselí Paříže, Paříže vznešené i chudé. Přišli sem obchodníci, za nimi kejklíři, komedianti, krotitelé zvířat, všichni, kdo měli co nabídnout k podívání. Ludvík XV. sem ještě vozil paní Dubarry, ale za jeho nástupce opanovalo veselý bulvár obecnstvo dělníků, drobných řemeslníků a studentů. Milovalo své komedianty, protože mu dávali to, zač se muselo jinde platit příliš drazé a bylo zábavou vyvolených. Leckterou střechou na herce přšelo, ale obecnstvo dovolilo, aby se i nejvznešenější scény hrály pod deštníky. Bylo tu živo ve dne v noci, z bud zněly klarinety a cimbály, zpěv a křik. Velká divadla ze středu města brzy záviděla boudám na předměstí úspěch a vymohla na úřadech zákaz činoher; tak vtáhla do divadélek němohra. Úspěch se nezmenšil; královské divadlo se nepoučilo, že je to život sám, odrážející se v drobných výstupech a pantomimách, který sem láká obecnstvo. Vždyť ani

panoptikum voskových figur nebylo pro návštěvníky neživé; v červenci 1789 se zmocnili postav představujících symboly revoluce a nesli je v průvodu, který táhl k Bastille. Švýcaři tehdy do figurín stříleli.

Dekret o svobodě divadel umožnil malým scénám další rozvoj. Napoleon je však podřídil, pokud je nezrušil, přísné cenzuře. Proto si po jeho pádu ředitelé oddychli a repertoár oslavoval konec války. Nový Bourbon však cenzuru ještě zostřil. Jeho rádci ho marně nestrašili, jakou školou revoluce by se mohla stát pro dělnictvo představení těchto malých divadel. Ale boudy okolo Templu byly stále plné.

Jednou ve svátek navštívil Kašpar Evžena Huga a prošli pak spolu celý bulvár. Proudění lidí se zde vlnily a narážely na sebe, odevšad vykřikovalo ječivé vyzývání, střelnice rachotila; ten, kdo nepil, se smál a prozpěvoval.

„V tomto červeném kabátě,“ ukazoval vyvolavač před divadélkem provazolekyně paní Saqui, „unese hrdina milovanou dívku a v tomto zlaceném plášti uteče z vězení. Jen se podívejte na nádheru našich kostýmů. A to vám nemohu ukázat krásu, kterou už má na sobě nejslavnější tanečnice na provaze, paní Saqui!“

Siláci v triku ukazovali svaly, napínali hrudník a ohýbali hřebíky. Vedle nich poskakovaly tanečnice, jejichž sukýnky se pohádkově leskly ve svitu čadících pochodní.

„Slyšte mne!“ lákal pozornost komediant z pavlače nad vchodem. „Měl jsem tři košile! Dvě jsem už prodal – a pak se říká, že obchody nejdou!“

Kašpar s Evženem procházeli mezi stánky, boudami a baráky, všude to vřelo a hlučelo. Děti lezly otcům a matkám po ramenou.

Hezké prodavačky se smály na kupce.

„Tady kdybychom mohli hrát!“ snil Kašpar nahlas. „Dovedeme jistě tolik, co ostatní.“

Krčma vedle krčmy, divadélko vedle divadélka.

Náhle je upoutal nápis na vetché nízké budově: *Divadlo učených psů*.

Pohlédli na sebe a zamířili ke vchodu. Po několika schodech sešli dolů do sklepa; octli se v nízkém a dosti rozlehlém sále, který měl dokonce několik lóží. Louče a dlouhé svíčky hořely okolo jeviště. Na nízkých lavicích sedělo už mnoho lidí, kteří se chechtali, mluvili, povykovali. Čpěl tam pot, kouř, lůj, cibule a desítky jiných zápachů.

Zazněla hudba. Orchester tvořili tři slepí hudebníci. Na jeviště vběhli psi.

Deburau viděl až dosud psy skákat obručí a dělat kozelce nebo chodit po předních nohou, ale neviděl je hrát divadlo. Přicházeli oděni do krásných kostýmů, vážní, důstojní, nevšímaví. Hraběcí pár měl napudrované paruky, hedvábné šaty, krajkové košile, lesklé střevíce. Za pánem chodil sluha, oděný jako žokej, a nosil za ním deštník. Kromě nich vystupoval v příběhu ještě četník a voják, který utekl. Četník ho dopadl a zavedl před soud. Několik vojáků vykonalo ortel smrti; rána jako hromobití a ubohý dezertér se kácí, klesá, ještě pohne prackou a leží bez pohnutí. Opona padá.

„Němohra,“ usmívá se s porozuměním Deburau.

Vycházejí opět mezi hlučný dav. Tu lze věru zapomenout na císaře i na krále. Lze se tu opít veselím, aspoň veselím jiných. Je to přehlídka rozjařených obličejů.

Evžen se náhle vrhl k jednomu z nich a zdraví. Představuje:

„Pan Klement Longval. – Pan Kašpar Deburau.“

Dohodli se, že půjdou do kavárny. Je jich po ruce deset. *U suchého stromu* se jmenuje první z nich. Červeně poprášená podlaha se zbytky doutníků, vzduch plný tabákového kouře; všude okolo stěn zrcadla, nahoře s leskem, dole matná a oprýskaná.

Klement Longval je starší než Evžen. Má mužnější obličej a přece rysy jemnější, Evžen je snadno vznětlivý a jeho oči to prozrazují, Longval má střídmy pohled a mluví tiše a přemýšlivě. Když

promluví jiný, hned se odmlčí a pozorně naslouchá. Stále jako by chtěl ustoupit do pozadí a bál se ukázat v přílišně ostrém světle. Jen občas mu unikne úsměv a je jako vzpomínka na cosi krásného.

„Vyprávějte, Longvale!“ vybídl ho Evžen. „Taky bychom se rádi rozveselili.“

„Stala se mi příhoda, jaké se vyskytují jen v románech,“ usmál se Longval otevřeně.

„Zjistil jste, že máte otce z hraběcího rodu? Našel jste poklad?“

„Nic takového. Nevyprávěl jsem vám, Evžene, jednou o lásce k jedné malé holčičce?“

„Nic jste mi nevyprávěl,“ zvolal Evžen. „Styd'te se!“

„Bylo mi tehdy devět let. Bydlil jsem s matkou ve Villefortu a prožil jsem dětský románek lásky s dívkou mladší než já. Patřily nám všechny kopce, stromy, potoky.“

„Snad jste se s ní nesešel?“

„Nemyslíte, že je to osud?“

„Je-li krásná, považujte to za osud,“ usoudil Evžen.

„Co myslí pan Deburau?“ obrátil se Longval zdvořile ke Kašparovi.

„S ním si osud zatím hraje na schovávanou,“ odpověděl za něho Evžen. „Pan Deburau je herec. Ucházel se právě o vstup do družiny cvičených psů, ale neměl štěstí.“

„Miluji divadlo,“ pravil Longval a přívětivě pohlédl na Kašpara. „Máte rád knihy?“

„Ano,“ se studem řekl Kašpar.

„Kdybyste někdy chtěl jít se mnou na procházku – brávám si vždy jednu nebo dvě knihy s sebou – mohli bychom si promluvit o literatuře. Evžena nezvu, má jen povrchní choutky.“

„Evžen přece píše básně,“ namítl Kašpar.

„Ovšem,“ usmál se Longval. „Počkáme s blahopřáním na jeho první knihu.“ Vstal. „Tedy, pane Deburau, bývám okolo desáté u hlavního vchodu do Tuilerií. Bude-li se vám to hodit...?“ Podal

jim dlaň na rozloučenou, a když se loučil s Kašparem, zadeklamoval žertem:

*„... příteli šašku, mám tě rád,
směj se, ať svět se může smát!“*

Kašpar mu pevně stiskl pravici. Našel už druhého přítele. Jaké bohatství, je-li nám dvacet let!

Ani Evžen Hugo, ani Klement Longval by svůj vztah ke Kašparovi jistě nenazvali přátelstvím. Ale pro něho znamenali oba mnoho. Přes všechnu zášť a tvrdost života, kterých se mu dostalo, byl nadán velkou schopností přilnout k bližním. Snad právě proto, že byl v mládí okopáván jako kámen, který stojí jiným v cestě, měl v sobě prázdnotu neprožitého citu. Byl ochoten přimknout se celou bytostí k tomu, kdo by měl pro něho upřímný pohled a laskavé slovo. Uměl nenávidět; často si opakoval: „Nezapomeň na Godota!“ Ale za prokázané dobro se dovedl odvděčit desetkrát vroucněji. Bažil po vlídnosti a neznal v životě většího kouzla, než je dobrota lidí k lidem.

Evžen mu zůstal poněkud cizí; Kašpar dovedl postřehnout, že se za něho mladý advokát přece trochu stydí. Zato u Klementa, ač chodil oděn elegantněji než Evžen, to nikdy nezpozoroval. Když se sešli a kráčeli zvolna širokými cestami Tuilerií, mohl docela zapomenout na své ošumělé šaty a rozšmaťhané střevíce.

Z pocitu důvěry k Longvalovi a z touhy, aby mu byl něco platný, vzniklo přání vyrovnat se mu, dospět k němu co nejbliž. Měl co dohánět. Život ho učil všemu přímo a Kašpar uměl číst lépe v lidech než v knihách.

„Máš štěstí, žeš mě našel,“ usmíval se Klement. „Jsem sám tak často opuštěn, že mě těší, když mohu mluvit o umění, o knihách...“

„Proč ses tomu víc nevěnoval?“

„Literatuře? Bohužel, nemohl jsem.“

Bylo více temných míst, když se začalo mluvit o soukromém Klementově životě. „Špatné rodinné poměry,“ tvrdil nebo se odmlčel a rychle odváděl hovor jiným směrem. Kašpar proto s otázkami přestal.

Klement míval v kapse svého převlečníku pokaždé jinou knihu. Vergilius, Catullus, ale také Corneille, Racine, dokonce i Beaumarchais a Rabelais. Kašpar vnikal krok za krokem do nového světa. I když si nezapamatoval jména, učil se vidět svět bohatší a hlubší než dosud.

Spadl list – byl by si prostě řekl dříve, jestliže by si byl takové všední věci vůbec všiml. Dnes dovedl vidět víc. Oči mu řekly o chorobné a krásné červeni, která se snášela vzduchem. Jeho duše dovedla ucítit okamžik, kdy chlad odloučil řapík od větve, a slyšela tiché skanutí listu na zvadlý trávník.

Přestal dělit lidi na dobré a zlé. Každý člověk se mu stal podnětem k tomu, aby se naklonil zpytavě nad hladinu jeho podoby a aby hledal, co je v hlubině. Naučil se víc si lidí vážit.

Když se Longval obrátil s otázkami na něho, octl se na rozpacích. Možná že prožil víc než jiný v jeho věku; ale nic z toho se mu nezdálo zvlášť významné. Když sejde po provaze, třebaš nad propastí, je to zajímavé jen pro diváky; je nutno klást nohy stále stejně, krok za krokem.

„Doma jsme mluvili málo, kamarády jsem na cestách neměl, zapomněl jsem skoro mluvit.“

„Neměl jsi jasno, kdo vlastně jsi,“ snažil se ho pochopit Longval. „Byl jsi ve vlastním životě spíš divákem než hercem.“

Kašpar krčil rameny.

„Ale budeš se muset rozhodnout pro nějakou roli,“ nabádal ho Longval.

„Mohl bys mi říci něco o němohrách?“ rozdychtil se Kašpar. „Vždycky mě to lákalo, už od dětství.“

Klement Longval věděl málo, ale opatřil si knihy, přečetl je a na příštích schůzkách dovedl vyprávět věci, které Kašpar hlta jako dobrodružné příběhy.

„Na počátku byla pantomima. Jakýsi Livius Andronikus ji prý vynalezl.“

„Jak ji vynalezl?“

„Přednášel básně. Protože si unavil hlas, dal je zpívat mladému otrokovi a sám je předváděl, hrál, rozumíš? A všem se to líbilo.“

„Kdy to bylo?“

„Ach, pradávno. Půl třetího století před Kristem.“

„Jak asi tehdy hráli?“ chtěl se dovědět Kašpar.

„Byli to pravděpodobně znamenití komedianti, protože byli slavní a měli své školy. Mají jazyk na konci každého prstu, napsal o nich Kassiodor. Byli velmi vzdělaní ve filozofii, v hudbě, v řečnictví.“

„Ačkoli hráli němohru?“

„Zdá se. Ve velkých přírodních divadlech jim asi obecenstvo dávalo přednost, protože jim líp rozumělo. V Římě bylo mnoho národů a jazyk pantomimy byl mezinárodní.“

Deburau poslouchal s napětím a Klementovy zprávy ho těšily a posilovaly. Nemůže být špatné, co mělo tolik vážnosti a slávy.

„Kam se to všechno podělo?“ litoval.

„Někdy v šestém století přišli do Francie komedianti z Itálie. Ale Karel Veliký je vyhnal. Žádnou jinou zprávu jsem nenašel. Na tisíc let se po nich slehla zem.“

„Ani v Itálii nezůstali?“

„Snad v loutkových divadlech. Ale ty figury ožily. Několik desítek let před Molièrem hráli v bourbonském hotelu zase italští herci. Byla to *commedie dell'arte*. Znáš ty figury? Pantalón, Dottore, Zani. Našel jsem zápis, že jakýsi Fiorelli, zvaný Scaramouche, dovedl mlčet po čtvrt hodiny, a přece diváky nepřetržitě rozesmával. Když byl malý Ludvík XIV. nemocný, volávali ho prý k němu, aby ho utišil.“

„Pantalon, Dottore, Zani,“ opakoval si Kašpar. Byla to táž jména, která se zbožnou úctou vyslovoval starý Giacomo, který umřel na silnici před Prahou. „To všechno přece žije dodnes.“

„Také Pedrolino,“ připomněl Klement. „Komická figura. Petříček. Pierot. Molière ho má v Donu Juanovi.“

„Ach, kdybych věděl tolik co ty,“ chytil se Kašpar za spánky. „Oč jasněji bych mohl myslet! Jak snadněji bych poznal, co vlastně chci!“

„V malých divadlech hrají tu a tam němohry. Ale myslím, že to odumírá. Právě divadlo potřebuje slovo. Jak ty bys chtěl hrát?“

„Dosud nevím,“ nespokojeně se mračil Kašpar.

„Tak pojd' sem,“ zatáhl ho Klement za keře na trávník. „Zahraj mi něco. Deklamuj! Co dovedeš?“

„Deklamovat? Nic.“

„Nic jsi nestudoval? Viděl jsi přece Talmu.“

„Aspoň desetkrát.“

„Zopakuj mi některou jeho scénu. V čem se ti líbil nejvíc?“

„V Othellovi.“

„Prosím, čekám.“

Kašpar se bezradně rozhlédl.

„Neznám slova.“

„Vymysli si je tedy... Tu leží tvá žena, podvedla tě – nebo jsi aspoň o tom přesvědčen – jdeš k ní... Hraj!“

Klement se opřel o strom a dívá se.

Kašpar si přehodil Klementův pláštík přes ramena. Vykročil. Slova, slova! Kde vás vzít? Marně paměť hledá. Jde tedy beze slov. V keři je lože a na něm leží žena.

V Othellově tváři je nenávist. Uviděl ji. Několik rychlých kroků. Jak klidně dýchá. Malá tvář, pokojná ústa. Jeho výraz měkne, na rty se položilo dojetí. Zapomíná, jaká zlá zvěst ho přivedla. Naklání se soucitně nad její oči.

Na obličej jí padl jeho stín. To ho vzruší. Čí je to vlastně stín? Rozpomíná se. Něha na ústech, to je přetvářka. Bělostné čelo patřilo jinému. Celé tělo se mu vzdávalo. Nenávistná bolest znovu propuká v jeho srdci a sytí každý rys v obličejí. Jeho postavou procházejí vlny rozčilení jako v zimnici.

Byla přece moje a já jí dal vše, sebe celého. Nesmím-li ji mít já, nedovolí moje láska, aby patřila jinému. Jak si ji uchovat?

Krutý nápad proletí hlavou jako blesk. Othello sám se ho lekne a ukryje hlavu do lokte. Bojí se zvednout zrak, aby ho myšlenka nepřemohla. Raději odejdi! Učiní krok zpět. Ale druhý už je vratký. I přes plášť ji vidí. Ale ne spící; veselou a rozjařenou v náručí cizího muže. Jed ponížení mu probíhá krví. Pomstí se! Zachránit si ji!

Jako by ho někdo vedl: to nejsou kroky z vlastní vůle, to kdosi z nitra mu poroučí a vleče ho k lůžku.

Opět stojí nad krásným ženským tělem. Nad líbeznou tváří. Rozluč se s ní, rozluč se posledním smutným, vytřeštěným pohledem. Ruce se pomalu vztáhnou – jako k modlitbě, jako ke svátosti. Prsty ucítily hedváb pleti. Stiskly. Ne v nenávisti, ale s posledním zákmitem pošetilé a nemilosrdné lásky, s lítostí, která trhá zvolna obličejem, zmocňuje se pak celého těla a vrhá je na kolena.

Othello padá. Obličej má jako socha. Neodvažuje se podívat za sebe a z očí mu řinou slzy. Konec.

Kašpar stále klečí.

Klement přistoupil k němu a položil mu ruku na rameno. Kašpar sebou trhl.

„Bylo to děsivé,“ pravil Klement.

„Promiň. Nic dosud nedovedu,“ šeptá Kašpar. „Nenapadlo mě ani jediné slovo.“

„Skutečně? Vůbec jsem to nezpovídal.“

Kašpar na něho nedůvěřivě pohlédl.

„Opravdu,“ ujišťuje Klement, „a vím už také, jak to s tebou je. Jsi divákem vlastního života, protože jsi opravdovým hercem. Nedáváš

svou bytost životu, protože toužíš dát ji do hry. Nebo napadlo tě někdy udělat něco divokého, bouřlivého...?”

„Ten skok na německého důstojníka,“ připomíná si Kašpar, „když vedli zajaté Francouze.“

„Tos byl mladší. Změnil ses od té doby?“

„Poznal jsem jen, jak jsou lidé malí a špatní.“

Vraceli se zvolna domů.

„A přece bys chtěl těm špatným a pohrdáníhodným lidem hrát?“

„Z celé duše,“ vydechl tiše Deburau.

„Tak vidíš,“ usmál se Klement Longval. „To znamená, že přece máš lidi rád a že v ně věříš.“

Po rukou na jeviště

Přibližně v té době, kdy přišla rodina Debureauova do Paříže, začala svou divadelní činnost na bulváru du Temple dvojice ředitelů Bertrand a Fabien. Jeden z nich v mládí dovážel z venkova máslo, druhý prodával dřevo a později deštníky; oba však byli vášnivými ctiteli divadla a vymohli si od policejního prefekta povolení k představení siláků a akrobatů v budově, kterou nazvali *Funambules* (což znamená „Provazolezci“). Tam viděl také kdysi Kašpar divadlo cvičených psů, tam se krátce před Napoleonovým koncem začaly hrát drobné harlekynády beze slov.

Od jeho vzniku soutěžilo s *Funambules* sousední divadélko, jež vedla slavná provazolezkyně madame Saqui. Zlé jazyky tvrdily, že zášť mezi řediteli obou podniků pochází z doby, kdy paní Saqui vyčetla jednoho dne na bulváru Bertrandovi, že je vyděrač, který okrádal lidi šizeným máslem; z touhy po odvetě koupil prý Bertrand budovu v sousedství, dal ji přestavět na divadlo a jeho úspěchem se chtěl paní Saqui pomstít. Ale takových pověstí je v komediantském světě víc než mnoho. Pravda je, že Bertrand s Fabienem dávno už konali ve *Funambules* produkce, když manželé Saqui měnili svou kavárničku v Divadlo akrobatů. Ale pravda je též, že mezi oběma sousedy bujelo nenávistné soupeřství.

Bertrand s Fabienem se proto často museli ohlížet po posilách pro svůj soubor. Neprojevíli při tom špatný vkus. Ve Varieté hrál šestadvacetiletý Prosper, ale neměl mnoho příležitosti vyniknout, protože pouze řval v úloze lva v *Pyramovi a Thisbě*. V touze po ušlechtlejších vavřínech se představil ve *Funambules*. Byl urostlý, výrazné tváře, jemných pohybů. Bertrand ho přijal za patnáct franků týdně s podmínkou, že změní své příliš měšťanské jméno. Prosper Lemaitre si našel seversky vyhlížející „Frederik“ a tak se

představil v první hře nového divadla, *Harlekýnovo zrození*. Po něm přijal Bertrand slečnu Chartonovou, která se proslavila tím, že se jí narodil syn na schodišti divadla Gaité, „na stupních ke slávě“, jak říkala. I tak však trpěla tlupa nedostatkem artistů a herců.

Chlapec, který měl na starosti rekvizity, přišel jednoho dne do zkoušky pozdě. Bertrand, který vyžadoval od svých zaměstnanců přesnost, žádal vysvětlení.

„Odpusťte,“ řekl hoch, „ale zapomněl jsem na všechno. Viděl jsem skvělé artisty.“

„To je lež,“ bručel hrozivě Bertrand. „Kde mohou být tak skvělí artisté, aby člověk pro ně zapomněl na zkoušku?“

„Ve dvoře Saint-Maur,“ odpověděl provinilec. „Věřte mi to, pane Bertrande, jsou lepší než u nás.“

„Lepší než moji artisté?“ podivil se ředitel. Hlavou mu bleskla myšlenka. „Snad jako u té větroplašky vedle?“

„Ještě lepší!“

„To bych chtěl vidět,“ ohrnul Bertrand rty. „Kdy mají představení?“

„Účinkují venku. Jistě byste je zastihl.“

„Zkoušejte sami,“ nařídil Bertrand.

Za chvíli vstupoval s nedůvěřivým, ale zvědavým pohledem do nádvoří Saint-Maur. Skoro celá rodina Deburauova byla právě ve vzduchu: dva skvělí mladí muži, silní a pružní, dvě půvabné dívky, ohebné a odvážné, a ještě mladík, který se pokoušel sourozence napodobovat, ale padal, kutálel se a rozesmával skrovné publikum rozezlenými i smířenými grimasami.

Bylo to vskutku vynikající akrobatické vystoupení.

Bertrand se rozhodl pro ráznost. Poznal, že vládcem skupiny je otec jinochů a dívek, starý komediant, který pod provazem drnkal na kytaru. Přistoupil k němu.

„Poslyšte,“ oslovil ho, „kolik vyděláte za den?“

Starý Deburau přerušil hru a vzhlédl k rušiteli.

„Co je vám do toho?“ řekl.

„Možná že vám přináším štěstí,“ nedal se Bertrand odradit jeho obhroublým tónem.

„Štěstí – nám?“ zvedl se otec Debureau. „Někdy vybereme dvanáct, někdy patnáct franků. Stačí nám to. Jsme v Paříži, ve vlasti umělců. A my jsme, pane, pyšní na to, že jsme umělci. Není-liž pravda?“ obrátil se ke Kašparovi, který se zvědavě přitočil.

„Víte, s kým mluvíte?“ odpověděl Bertrand na pýchu pýchou. „S ředitelem divadla Funambules na bulváru du Temple! Nabízím vaší rodině sto patnáct franků týdně!“

Otec Debureau zpozorněl: „Kolik je to denně?“

„O něco víc než šestnáct franků.“

„Dost málo,“ řekl starý k Bertrandovu překvapení.

„Jak to? Vždyť je to víc, než vyděláte tady.“

„Ale jsme tu vlastními pány! Jsme svobodni! Nemyslete si, že jsme celý život strávili na tomhle dvoře! Moje děti by vám mohly vyprávět, co viděly! Byli jsme v Cařihradě, pracovali jsme před nejvyšším Turkem, v harému. Potvrd' to, Kašpare! Který z vašich skokanů se tím může pochlubit?“

„Proto, že za něco stojíte, nabízím vám, abyste vstoupili do mé družiny. Sto patnáct franků!“

„Abyste neřekl, že se mnou není řeč! Když dáte sto třicet a kostýmy, rodina Debureauova je vaše.“

„Sbohem!“ řekl Bertrand a otočil se.

„Nejsme malé děti,“ zastavil ho otec Debureau. „Dejte sto dvacet s kostýmy, a hotovo!“

„Sto patnáct bez kostýmů!“ odpověděl Bertrand.

„Vidím, že musím svolat rodinnou poradu,“ zmírnil spor otec Debureau. „Chlapci právě skončili. Půjdou s námi.“

Pokynul dětem a vedl vzácného návštěvníka do hospody naproti dvoru.

„Potřebujeme dnes pánskou světnici,“ oznámil chlubně krčmáři. „Máme důležité jednání. Pojd'te, hoši,“ obrátil se k synům, „přišel

za námi ředitel jednoho z nejlepších divadel v Paříži a má pro nás počestnou nabídku.“ A zase volal na hospodského: „Dvě lahve dobře zapečetěné. Pán platí!“

Mezi stěnami, ozdobenými obrazem rytířského souboje a nápisem *Úvěr je mrtev*, který komedianty tak často rozčiloval, vyprázdní během živé rozmluvy dvě lahve. Třetí poručil otec Deburau a nabídl ji řediteli.

„Pane Bertrande,“ pravil, když si plácli do dlaní, „získal jste dnes pět prvotřídních umělců.“

„Jen čtyři,“ opravil ho Bertrand, „tohohle nepočítám,“ ukázal na Kašpara.

Otec se sklonil ke Kašparovi a položil mu dlaň soucitně na rameno.

„Máte pravdu, je nešika. Ale upozorňuji vás, že jako paňáca není špatný.“

„Dobrá,“ mávl Bertrand s povzdechem rukou. „Vezmu ho navíc. Může hrát třeba v němohrách.“

Kašpar Deburau se dostal rázem do prostředí, na které se dosud odvažoval pohlédnout jen z dálky.

Bertrand uvedl se slávou rodinu Deburauovu na lano ve svém divadle. Ponižovaný Kašpar s nimi nevystupoval. Dostalo se mu nepatrných rolí v němoherních výstupech, ale byl spíš pomocníkem za scénou než hercem. Připravoval koberce, upevňoval drát, podával rekvizity. Měl však bystrý pohled a rozhlížel se, kde se čemu přiučit. Nesměle se seznamoval s hlavními členy Bertrandova divadla, kteří ho přehlíželi. Poznal Leclerca, který pouhými pohyby svalů dovedl měnit výraz svého obličeje od radosti k hněvu, od pýchy k pokoře a k slzám. Poznal Gondarda, který rád oslovoval před počátkem výstupu obecenstvo, zejména ženy. Bertrand ve snaze o pestrost podívané angažoval též jakéhosi Lecoqua, který pod jménem Ambrosio představoval muže vzdorujícího ohni. Vyprávěl obecenstvu, že nezná své rodiče, protože ho přinesl do indiánského kraje proud

sopečné lávy. Ve skutečnosti pracovali jeho rodiče v dílně na azbest, a to přivedlo synka k nápadu, jak vydělat peníze; obalen látkou z azbestu vydržel minutu v plamenech ohřívadla, zatímco za kulíkami střežili jeho obdivuhodný výkon hasiči se džbery vody.

Bertrand si dobře všiml, jak slova hozená z jeviště do hlediště upoutají a rozehřejí. Navštěvoval také jiná divadla a přemýšlel. Měl Frederika, mladého muže s příjemným hlasem a zjevným hereckým nadáním. Požádal tedy své drobné autory, aby psali scény pro dva, veselé i vážné výstupy, v nichž by se mluvilo. Nemýlil se, obecenstvo to přijalo s nadšením a Frederik, hrdina těchto scén, se stal miláčkem obecenstva z Funambules, obecenstva, které platí čtyři sous, ale baví se za sto franků, platí čtyři sous, ale je vděčné za tisíc. A nelze je oklamat: buď je okouzlíš, a pak ti patří a neopustí tě do smrti – nebo pozná tvou faleš a vypíská tě.

Kašpar rozdělil svůj obdiv, napůl patřil Frederikovi, napůl obecenstvu. Od obou se učil.

Všichni artisté nesdíleli však názor svého ředitele a hrát divadlo považovali za ústupek špatného vkusu. I sama němohra šla jim příliš daleko a bylo jim líto vzdát se svých salt a přemetů, které stály tolik dřiny. Tak vzájemnou dohodou vznikl zvláštní jevištní útvar, který sami nazvali – němohra se skoky.

Jak to řekl starý ekvilibrista Denis:

„I to je ústupek obecenstvu. Vyhovíme mu, zahrajeme mu komedii. Ale my jsme skokani a naše umění nám zůstane. Divadlo davu, skoky umění.“

Kašpara se jako nejmladšího a posledního člena souboru nikdo neptal, ale on nosil myšlenku na obsažnou, jímavou i veselou pantomimu stále v hlavě. Dostalo se mu však věru málo příležitosti, aby se mohl vyzkoušet. Nëmohra se skoky měla prajednoduchou zápletku a její osoby, kromě vyjádření citu a nálady, musely provádět také akrobatické kousky.

Hle, jak vypadala taková hra:

Přichází Harlekýn a dává najevo, že je rozlícen. Když je s tím hotov, udělá tři přemety. Vzápětí příběhne Kolombína, snaží se Harlekýna usmířit a on z radosti nad výsledkem provede hvězdicový „skok hluchého“ a k tomu povinný přemet se skrčenýma nohama. Když se objeví nový nápadník, zahájí své milostné pokusy několika salty dozadu. Přídavkem je zde Opilec, a toho právě hraje Kašpar Deburau jako svou první úlohu na jevišti Funambules. Vejde po rukou a pokračuje „skokem opilce“, to jest: skáče z dlaní na nohy a zpět. Když se Harlekýn s Kolombínou usmíří, hraje u konce a všechny osoby odejdou, jak přišly, Deburau tedy opět po rukou. Je zřejmé, že měl málo příležitosti ukázat svou tvář – a to ještě jen obrácenou k zemi.

Přesto byl bez sebe šťastím, že začíná konečně vytouženou divadelní dráhu. První pantomima se soky spatřila světlo jeviště a Kašpar Deburau – pod uměleckým jménem Baptiste – vešel poprvé na prkna, která znamenají svět.

Vešel tam po rukou.

Skákaná pantomima měla u obecnstva z bulváru du Temple velký úspěch.

Longval se přišel podívat, Evžen však nikdy. Kašpar mu to neměl za zlé; nebylo to divadlo pro kavalíry, zkažené jemnocitem plyšových lóží.

Byly dny, kdy se mu dal Evžen zapřít; ale byly noci, kdy ho vlácel po krčmách, střídavě mu předčítaje své verše a zpovídaje se mu ze svých trampot. Tak poznal Kašpar mnoho kaváren i tančíren; tak poznal i mnoho podivuhodných lidí, kteří se vynořili z davu na bulváru a zase utonuli v množství, sociální a politické reformátory, podivínské spisovatele, člověka, jehož jediným zaměstnáním bylo hledat ztracené předměty, a jiného, který strhoval kdejaké návštěví. Poznával opilé alkoholem, veselým životem i smutkem. Sedal s lidmi, kteří utráceli vše, co měli, a s jinými, kteří nikdy neutratili ani sous.

Někdy ho Evžen opustil uprostřed zábavy. Mohl pak přisednout k mistrům řemeslnickým, kteří jednou přišli spláchnout zlost nad uloženou pokutou a jindy se dohodnout, kolik masa, chleba a vína

pošlou z cechu chudákům do nemocnice. To byli skuteční lidé a Kašpar byl šťasten, že je poznává, že je slyší naříkat, rozčilovat se i veselit se. Pro Evžena však existovali tito lidé jen jako pestré pozadí vlastních dobrodružných výprav. Dokončil své kolo v sále u Véryho a pak spěchal do světa Debureauova, mezi kejklíře a zpěvačky.

„Chápu, Kašpare, že nemáš rád salony. Hlavně bohaté slečinky, br, mráz a led! Mám rád chudé dívky. Ty taky?“

Kašpar křivil ústa. Jako by pro něho byla vůbec nějaká volba! I ta nejchudší mu byla ještě příliš bohatá a sbíral jen drobtý úsměvů a doteků, kterých se mu dostalo, když Evžen pozval někdy nějakou dívku ke stolu.

„Šedá, šedoučká grizetka,“ říkal mlhavým hlasem Evžen. „Co je na světě něžnějšího? Slečny v mušelínu si ničeho neváží. Ale jak dovedou být vděčné tyhle dívky!“

A tak si je kupoval za večere, za víno, za laciný šperk.

Kašpar, ačkoli vystoupením na skutečném jevišti získal trochu sebedůvěry, nenabyl nových milostných zkušeností. Klement Longval se ho jednou zeptal, kde se v něm vzal cit žárlivosti, který dovedl zahrát nad keřem v Tuileriích.

„Na kterou ženu jsi při tom myslel?“

„Na žádnou,“ odpověděl rozpačitě Kašpar. A pak dodal podle pravdy: „Na všechny!“

Nemaje žádnou, miloval všechny. Byly dlouhé týdny, kdy žil jen vidině umělecké budoucnosti a kdy mu únava z práce ani jinou myšlenku nedovolila. Hrával denně šest, v neděli deset představení, chodíval domů jako omráčený a nebyl si jist, nemá-li přeražený kříž. Ale jindy přišly dny, kdy každá žena, kterou potkal, znamenala pro něho utrpení. Přejít oživený bulvár bylo křížovou cestou. Vše mluvilo v takový den žensky, vše na sebe bralo ženské tvary, každý pohyb znamenal napětí touhy a žalost z nesplnění. Čekaje za kulisou na výstup, dotýkal se hřbetem ruky Kolombíniny sukně; bylo to velké dobrodružství, protože Harlekýn, pan Charigni, ji hlídal jako buldok. I když hrál, byl rád, když zahlédl v hledišti ženy. Častokrát kráčel večer

ulicemi a průjezdy za ženskou postavou, procházejí vzduchem, jímž předtím prošla ona, a zasnuhuje svůj stín s jejím, když to měsíc dovolil.

Ať byly však jeho touhy sebedivočejší, vždy, i ve snu, zachovával k ženám úctu. Litoval, že nežije o několik desítek let dříve. Jak by mu slušelo sklonit se před štíhlou postavou vyvolené paní a podat jí modrou růži! Jak rád by svedl nebezpečné souboje, aby ho pak polibkem na znavenou tvář pasovala na milence!

Odráz této úcty byl i ve vztahu k dámám jeho známých. Nikdy se s nimi neseznámil, protože jeho přátele nikdy nenapadlo uvést Kašpara do jejich světa. Myslel však na ně s větší dvorností než jejich ctitelé a cítil jako nespravedlnost, když o nich některý promluvil ponižujícím způsobem.

Jednoho dne překvapil Evžen Kašpara podivným nápadem:

„To Longvalovo kuřátko je skvělé. Bylo by špatné zakoketovat s ní?“

„Velmi špatné,“ podíval se na něho udiveně Kašpar.

„Všichni bažíme po kráse. A pro Klementa je jí škoda. Něco jí pošeptám.“

„To by Klementa bolelo.“

„Když je to vážné, pohořím. Když ne, budu mít úspěch a ten mi dá za pravdu. Co říkáš?“

Jednoho večera zašel Kašpar s Evženem na jeho přání k věštkyni. Po podivných hrách s nůžkami, zabodávanými do síta, a s třemi hrnci, naplněnými solí, pepřem a olejem, došlo na karty.

„Štěstí máte na cestě,“ dověděl se Evžen. „Mnoho starostí vás bude zaměstnávat, mnoho hoře přetrpíte, ale vše dopadne dobře, když se vyhnete zlu, které je vám nebezpečně blízko.“

„Jaké je to zlo?“ naléhal Evžen.

„Vidím postavu,“ pravila žena.

„Ženskou?“

„Mužskou. Ale muž kryje ženu. Muž je vaše nebezpečí. Když se mu ubráníte, získáte ženu.“

Kašpar se smál, když vycházeli z nízkého domku v ulici U Děravého bubnu.

„Musím se mít na pozoru,“ pravil však Evžen tak vážně, že to Kašpara znepokojilo. „Tuším, kdo to je.“

„Snad bys na to nedal?“ vysmál se mu Kašpar.

Několik dní se neviděli; Kašpar měl mnoho práce.

Ředitelům divadla neušlo, že akrobatické skoky ztrácejí zájem publika; rozhodli se tedy, že vnesou na jeviště víc děje a napětí, že vzruší diváky připomínkou válečných událostí.

Nad vchodem se objevil tento plakát:

– OZNÁMENÍ –

Velké divadlo

FUNAMBLES

Na základě zvláštního povolení úřadů.

Dnes výjimečně se dává skvělé představení

OBLÉHÁNÍ HRADU

*vojenská a pyrotechnická pantomima
se zcela novou dekorací,
představující pohoří, s čelnými přeměnami
a převleky:*

*Nové kostýmy a zbraně pro souboje ve čtyřech;
pochody, fanfáry, vojenské evoluce
a v závěrečném výstupu výbuch.*

Nikdo nebude zasypán!

Představení o 3., 5., 7., 8. a 9. hodině

Račte vstoupit, musíte to vidět!

Nuže, račte vstoupit, prosím, musíte to vidět! Obdivujte se mohutnému papírovému cimbuří, chráněnému dvěma vojáky nahore a dvěma dole. Ale jeden z horní a jeden ze spodní dvojice jsou zrádci a umíní si, že hrad vydají nepříteli. Druzí dva jsou čestní a chtějí se bránit. Dojde tedy k souboji na život a na smrt, nejdříve šavlemi, pak sekýrami. Zbraně sice nebyly stvořeny k opravdickým bitvám, ale v rukou nadšených začátečníků z Funambules byly přece jen nebezpečné. Kašpar vzpomínal na kopance z dětství, když si třel nové modřiny a obvazoval rozseknutý prst. Hrál jednoho ze zrádců, kteří oba byli skoleni; hrad byl zásluhou čestných obránců uhájen. To byl konec hry, která se vskutku těšila mezi cibuláři z bulváru du Temple rušnému ohlasu.

Kašpar pokročil o příčku na žebříku umělecké slávy. Nevystupoval již vzhůru nohama a jeho obličej se dostal aspoň do přirozené polohy.

Teprve po tomto památném úspěchu se znovu setkal s Evženem a prošli se uličkami starého města. Evžen se mu zdál chvílemi skleslý, chvílemi zimničně vzrušený.

„Přihodilo se ti něco?“ starostlivě se ho otázel Kašpar.

„Je to hloupé, Kašpare. Trpím strašidly.“

„Nesmysl. Jsi přece dospělý.“

„Každou noc chodí u mne po pokoji černé kočky. Jindy černí psi. Pak na mě někdo tluče. Když rozsvítím, nevidím nic.“

„Jsi unaven, Evžene. To je předrážděná fantazie.“

„Ve dne si to také říkám. Ale v noci je to něco zcela jiného. Musím tomu věřit.“

„Čemu?“

„Že je Longval moje nebezpečí.“

„Evžene, blázníš?“

„Ano. Ale nevím, jak se toho zbavit.“

„Jdi k lékaři!“

Znepokojen navštívil druhého dne v poledne Kašpar Evžena. Našel ho v lepší náladě, uklidněného lékařem; právě se koupal. Ale zůstal v něm ješitný vzdor.

„Mluvil jsem v Julií Heritierovou.“

„Kdo je to?“

„Longvalovo kuřátko. Musím ji dostat, i kdyby mi stál v cestě kdokoliv.“

„Rozvaž to, Evžene,“ varoval ho Kašpar. „Ovládni se! Nebo se vrátí strašidla špatného svědomí do tvých snů. Ustup!“

„Stále jen ustupovat?“ rozčilil se Evžen. „Udělám, co chci!“

„Bloudíš,“ řekl Kašpar soucitně. „Učiň, oč tě prosím! Slib mi to, nebo odejdu!“

Evženem lomcoval vztek, oči se mu chorobně leskly.

„Jdi si! Mám tě až po krk! A nevracej se mi sem, rozumíš?“

Kašpar pravil zklamaně:

„Nevrátím. Je zbytečné, abys křičel. Chceš tím přehlušit svou nespravedlnost. Ale to se nepodaří nikomu, Evžene. Svědomí mluví jiným hlasem.“

„Táhni!“ křičel Evžen.

Kašpar za sebou zavřel dveře. Chvíli ještě stál na chodbě. Soucit ho nutil, aby se vrátil, ale ponížení ho vyprovázelo odtud.

Pomalou sestoupil ze schodů.

Vlastní cestou

Nejčastější úlohou, kterou Kašpar dostal, byl jeden z loupežníků, kteří měli nevinným obětem nahánět strach. Svědomitě si nalepil divoký vous, nasadil rozčuchanou paruku a ohořelým korkem si načernil obočí; hrůzostrašné přepady cestujících v pralese mu však připadaly spíš k smíchu než k děsu a podle toho dopadl jeho výkon. Jeho podlouhlá tvář vyhlížela v loupežnické masce směšně a lidé, místo aby se zajíkali hrůzou, se rozesmáli. Autoři, střežící úspěch svých drobnůstek, protestovali proti zmařené zápletce.

I otec Debureau s ostatními syny želel potupy, která na ně padala. „Styď se, Kašpare! Jsi nám jenom k hanbě!“

Od počátku vstupu do Funambules našla rodina Dvořáků protivníka v stejně početné komediantské rodině Charigni; byli soupeři ve všech druzích umění, protože Pepé Charigni tančil na provaze, Lange hrál Kasandra, Joigny Leandra, Felix Harlekýna, Nanetta Kolombínu a Marion, ze všech nejhezčí, komornou. Každý nežádoucí Kašparův úspěch, kdy vážnou scénu změnil v komickou, jim dával příležitost zdůraznit, že oni mezi sebou takového kazisvěta nemají.

Kašpar přijímal výtky, trápil se, hledal cestu, jak se zavděčit, ale pomoci si nemohl. Uvažoval, pro kterou postavu by se hodil lépe než pro loupežníky, jimž krvežíznivost nikdo neuvěřil.

Často utkvěl jeho zrak na postavě pana Blancharda, který předváděl cvičeného psa Pluta a občas představoval úlohu, jíž říkali Pierot. Býval to sluha pana Kasandra, oděný všelijak, na hlavě zpravidla špičatý klobok s překlopenou střechou, pro niž mu obecenstvo říkalo ne Pierot, ale Corniche – Římsa. Všichni na jevišti ho proháněli, kopali, tloukli a on to trpělivě přijímal. Kašpara k této postavě něco přitahovalo.

„Co se ti nelíbí?“ zeptal se jednou při zkoušce ředitel Fabien, když zahlédl, jak Kašpar zavrtěl hlavou a uhodil dlaní do opěradla.

„Promiňte,“ zalekl se Kašpar. „Ale proč si ten hloupý sluha dá všechno líbit?“

„Proto je sluha, a proto je hloupý.“

„Nikdo není tak hloupý, aby mu bylo jedno, když dostane ránu.“

Fabien se zamyslel, ale nenařídil změnu.

Blanchard nebral své herecké povolání příliš vážně, bylo mu jedno, co a jak hraje, a zbytek času trávil po krčmách v okolí, kde si dával platit každým, kdo k tomu projevil ochotu. Po jevišti se pohyboval bez myšlenky; v životě si nevybíral mezi prostředky, jak dosáhnout chvilkového prospěchu.

Ředitel Bertrand potřeboval jednou dětskou roli do hry *Železná maska* a přivedl do divadla svou neteř Virgínii, sotva čtrnáctiletou; měla andělské vzezření a byla velmi hloupá. Obojí Blancharda přitahovalo. O přestávce před posledním představením zaslechl Bertrand úzkostný křik; běžel do podzemí a našel tam vyděšené děvče v násilném Blanchardově objetí.

Rozlítil se nejen jako strýc, ale i jako ředitel. Vrhhl se na Blancharda; ten dokázal, že přece jen umí oplácet rány. Roztržka se nedala napravit. Blanchard byl za Fabienova souhlasu ihned propuštěn.

Večer se hrála němohra *Harlekýn lékařem*.

Obecenstvo se dovědělo o sporu ve zcela jiném podání. Postaral se o to Blanchard sám, který rychle prošel všemi krčmami v okolí a vysvětlil svým kumpánům z mokré čtvrti, že ho Bertrand nespravedlivě vyhodil. Proto když se na jevišti neobjevil Pierot-Římsa – ač měl nepatrnou úlohu – ozval se podrážděný křik:

„Kde je Blanchard?“

Se sepjatýma rukama se obrátil Bertrand na Fabiena:

„Prosím tě, vysvětlí to! Já nemohu!“

Právě jako bezuzdný obdiv, i hlasitý nesouhlas byl právem obecnstva ve Funambules. Fabienovi se třásl hlas rozechvěním, když vešel do sálu a žádal o minutu klidu.

„Pánové,“ pronesl naléhavě, „pan Blanchard, po němž voláte, je sice talentovaný herec, ale neukázal se jako dobrý člověk.“

„To je nám jedno,“ odpověděl sál. „Chceme Blancharda!“

„Je to dokonce ničema,“ zvýšil Fabien hlas.

„A ty druhý! Pryč s řečníkem! Kde je Blanchard?“

„Pánové,“ vykřikl zoufale Fabien, který – stejně jako blednoucí Bertrand za scénou – už viděl, jak se dobrá pověst jeho divadélka řítí v trosky. „Viděli jste slečnu Virginii v *Železné masce*?“

„Co s tím mají děti společného?“

„Toho čistého andílka chtěl pan Blanchard zkazit,“ musel přiznat Fabien. „Ředitel Bertrand ho přistihl při činu.“

Oznámení zapůsobilo. Hlediště ztichlo. A jeden hlas si ulevil:

„Zvíře!“

Tichý šum potvrdil, že obecenstvo mění názor. Fabien toho spěšně využil.

„Kdo z vás,“ pravil dojemným hlasem, „nemá sestru, dcerušku, neteř? A kdo by nevyhnal člověka, který zneužil vaší důvěry a chtěl zhanobit – vaši sestru, dcerušku, neteř!?“ opakoval plačtivě.

Nový ohlas sympatie:

„Jsem si jist, že můj společník jednal jako řádný muž. Byl by jistě mohl pachatele odevzdat policii. Ale on se spokojil s tím, že ho vyloučil z řad čestných umělců, kteří tvoří naši družinu.“

„Bravo!“ ozvalo se spokojeně. „Ať žije Bertrand!“

Do toho však vpadly hlasy vyjadřující nespokojenost s ochuzenou hrou: „Ale kdo bude hrát Pierota? Měli jste se o to postarat!“

Fabien uznával, že obecenstvo má právo na úplnou hru, a pochopil, že divadlo zachrání, když vyjde divákům vstříc.

„Pamatovali jsme na to,“ lhal. „Úlohu Pierota jsme svěřili panu...“ – a nyní učinil krátkou pauzu, v níž mu rychle proběhly před zraky tváře všech volných členů – „panu Baptistovi z rodiny Deburau.“

Několik lidí, kteří si pamatovali, že jméno Baptiste se v programech pojilo k směšným loupežníkům, se zasmálo.

„Ten mladý muž,“ pokračoval Fabien smířlivým tónem, „oceněný ostatně samým Frederikem, mi nedávno vysvětlil své pojetí úlohy Pierota. Budeme šťastni, když je podrobíte svému spravedlivému soudu.“

Nyní si byl jist, že obecnstvo, povýšené na rozhodčího, je na-prosto zkonejšeno. Pozdravil a vzdálil se.

Bertrand přijal řešení bez váhání.

„Tak dělej! Oblékej se!“ křikl na Kašpara, který rovněž všechno slyšel.

Kašpar zaváhal.

„Neslyšíš?“ pobídl ho otec. „Když se ti to podaří, pan Bertrand nám přidá tři franky týdně, není-liž pravda?“ A dodal tišeji: „Kašpare, drž se!“

Bylo v tom povzbuzení, ale také hrozba.

Nastal okamžik, jaký si nešťastný Kašpar mohl dosud představit jen ve snech, které se neodvážil nikomu svěřit. Přišel tak náhle, jak se to v divadle stává, neštěstím nebo chybou jednoho se uvolní místo druhému a je nutné toho využít.

Rychle na sebe navlékl Blanchardův kostým, přelíčil se, nasadil si klobouk. Každá vteřina musela stačit na tučt myšlenek. Co slyšel a četl o antické komedii... O Italech... Vpadla do toho vzpomínka i na šaška Giacoma, na bílého ducha z jeho němohry...

„Proč se líčíš tak bledě?“ podivil se harlekýn Felix.

„Nebude to lepší?“

„Na takové malé úloze nezáleží. Stačí, když uklidníme obecnstvo.“

„Na scéně!“ křičel Bertrand.

Tentokrát na ni vešel Debureau poprvé v úloze Pierota. Měl pestré šaty a na hlavě špičatý klobouk; pod ním byla jeho vážná i směšná hubená tvář.

Kasandr nařizuje v jazyku němohry: Okartáčuj mi kabát! Pierot ochotně přistoupí, úslužně oprašuje ramena, jemně sundává každé

smítko. Kasandr je netrpělivý, štulcuje sluhu, strká jím. Pierotova tvář se níží s pokorným úsměvem. Jak se však skloní Kašpar před pohlavkem, sebere ze země smetí a klidně je roztírá pánovi po kabátě.

Obecenstvo přivítalo nečekanou Pierotovu odvahu salvou smíchu.

Kasandrovi – hraje ho Lange Charigni – bleskne v očích zlost; popoždě sluhu úderem prudším, než je na jevišti třeba. Pierot dokončí úkol; ale když se jeho pán otočí, jakoby náhodou klopýtne a oplatí mu jeden z kopanců. Nevinná tvář čelí rozezlenému Kasandrovu pohledu.

Směje se celý sál a výstup končí potleskem.

„Je to úspěch,“ rozhoduje otec Deburau za kulisami.

„Zbláznil se!“ rozčiluje se Lange, když se vrátil z jeviště. „Tak se to nikdy nehrálo. To jsou hloupé šaškoviny!“

Celá rodina Charigni to sborem opakuje.

Ale otec Deburau mrká na Bertranda a zvedá tři prsty. Tři franky? Platí?

Bertrand kysele přisvědčuje.

Nestalo se mnoho. Ba, tak málo, že si toho skoro nikdo nevšiml. Jedna z nepatrných úloh němoher ve Funambules, proradný a přihlouplý sluha Kasandrův, se poněkud změnila; postava, jejíž hřbet byl stvořen pro rány, si prohlédla toho, kdo je dává, a zatanula jí myšlenka na odvetu. Sluha zesměšnil pána.

Ani všichni herci tomu nevěnovali pozornost. Souhlasili s tím, že si Kašpar pohotovým záskokem vysloužil tu a tam úložku sluhy, v níž mohl aspoň několik vteřin skutečně hrát. Hlavním hrdinou pantomim však stejně zůstal Harlekýn.

Kašpar věděl, že zásluha jednoho večera je pro všechny ostatní jen povedenou anekdotou a že v něm herce nevidí o nic víc než dosud. Nemínil se s tím však spokojit. Byl nabit touhou naučit se co

nejvíc. Cvičil doma, na ulici i v divadle. Ve Funambules i jinde dával bedlivý pozor na ty, o nichž se domníval, že jsou mistry. Dbal na chůzi, na držení těla, dlouhé hodiny zkoušel, jak nejjasněji vyjádřit pohyby paží a dlaní myšlenku, jak je spojit s výrazem obličeje. Poznám, jak důležitá je při hře paměť; role pantomimy nejsou napsány a není při nich nápověda. Bylo nutno zapamatovat si přesný postup děje a úspěšných scén. Zůstával v úloze, která trvala na jevišti jen několik okamžiků, i na ulici, mezi lidmi, a často se zahanben odvracel před udivenými pohledy chodců.

I když jeho chvilkový úspěch nebyl nikomu nebezpečný, rodina Charigni nesla jako újmu, že příslušník nepřátelských Deburaů postoupil z posledních rolí k předposledním.

V úzkých šatnách divadélka došlo často k hádkám mezi oběma klany, k hrozbám i zlomyslným ústrkům.

Joigny v úloze Leandra vytál jednou na jevišti Pierotovi takový políček, že se Kašparovi zatmělo v hlavě; odpotácel se za kulisy a po bílé bradě mu kanula krev.

Otec Debureau skočil s napřaženou pěstí k Joignymu; protože Pepé a Lange bratra bránili, vmísili se do zápasu i František se Štěpánem. Zákulisí se roztrásl divokou rvačkou, v níž se bojovalo pěstmi, nohama, hlavou, lokty, rekvizitami. Řevnivost, dlouho shromažďovaná, se vybíjela. Dorotka se utkala s Nanettou, Kateřina si vjela do vlasů s Marion.

Bertrand a Fabien se marně pokoušeli oddělit rozvazené rodiny; bylo nutno zavolat policii. Teprve pak se dali sokové přemluvit a nechali bitvy, udýchaní, potrhání, se škrábanci po ženských nehtech ve tváři, s modřinami po úderech pěstmi.

Bylo jasné, že tyto dva rody nemohou nadále žít v jednom divadle vedle sebe. Bertrand s Fabienem řešili těžký početní příklad, koho z těch dvakrát pěti mohou postrádat a bez koho se zatím neobejdou. Fabien si kladl jako podmínku, aby zůstala malá Marion Charigni. Kdyby však dali přednost celé rodině Charigni, odešel by s otcem

Deburauem též Kašpar, řečený Baptist, který by byl chyběl v pantomimě. A hrané výstupy nabývaly u obecnstva zřetelnou převahu nad tanci provazolezců. I učinili ředitelé šalamounské rozhodnutí, které principálové rodin uznali za spravedlivé. Divadlo se rozloučilo se všemi, kromě Marion a Kašpara.

Tak se Kašpar Debureau rozešel s rodinou, která ho ztrácela bez lítosti, protože ho při svých produkcích nepostrádala. A Kašpar nastoupil vlastní cestu.

Rozloučení Debureauů s Funambules znamenalo rozchod celé rodinné družiny. František Němeček se ostatně ani Deburauem necítil; seznámil se se slečnou Rosemarií Malletovou a chtěl se oženit. Žádal, aby směl tlupu opustit a žít sám. Jeho příklad strhl i Štěpána. Kateřina chtěla tančit, Dorotka milovala koně a cirkus.

Otec Debureau se smířil s tím, že všechny jeho děti se vydají za úspěchem podle vlastních schopností, přiměl je však ještě k poslední cestě venkovem, který je po slávě z Paříže jistě přijme bohatě. Jen matka odmítla jet s nimi. Pařížská léta ji velmi změnila. Ztratila úsměvy, jimiž byla kdysi tak bohatá, ztratila i konejšivý tichý pláč. Bez slz se jí těžce stýskalo po českém domově. Nechtěla už putovat cizím krajem a spát každou noc jinde. Rozhodla se, že zůstane s Kašparem v Paříži.

Kašpar si našel pokojík v ulici du Faubourg du Temple. Pyšně vedl matku do nového obydlí, odmýšleje si všechny jeho nevýhody.

Dům měl omítku tak neurčité barvy, že měl pravdu, kdo v ní viděl červeň, i ten, kdo hádal na modř. Rezavá vrata vedla do tmavé chodby, jejíž stěny byly stále oroseny kapkami černého potu. Schodiště skřípalo při každém kroku, jako by se chtělo zhroutit.

Chcete dovnitř? Musíte dát pozor. Nevstupuje se totiž do pokoje, ale takřka přímo do postele, která v úzké mansardě sahá až ke dveřím. Vyhnete-li se posteli, spadnete na pohovku a vrazíte čelem do skříně. Je možné, že se uchráníte úrazu a najdete na podlaze kus

volného místa. Pak však zůstaňte pro jistotu ohnutí a nevztyčujte se. Nevšimli jste si totiž možná, že je to opravdová mansarda, umístěná pod střechou, která dává stropu šikmý spád. Záclony jsou dřevěné a záplatované; květovaný papír, jenž kryje stěny, je prodřen a jizvami se sype sádra.

Kašpar byl se svým prvním samostatným bytem spokojen; matce se zde však nelíbilo, odcházela často k bývalým sousedkám do St.-Maur a vracívala se někdy až druhého dne. Kašpar dovedl porozumět, jak se zrodila její nešťastnost; z pocitu ztraceného mládí i domova, z vědomí, jak pomalu pozbývá muže i dětí, k jejichž řemeslu nepřirostla. Z pocitu prázdnoty.

Býval ve svém pokojíku sám, jak si to kdysi vroucně přával.

Byl však až příliš sám.

Jednou, když si odehrál pět obléhání hradu a drobnou němohru, vracel se v noci domů. Jakmile otevřel dveře, zahlédl v temnu pokoje postavu. Že mansarda neměla okno, ale hrubě proražený vikýř, padalo neznámému trochu šera jen na nohy.

„Kdo je tu?“ vykřikl Kašpar.

„Já, Evžen. Rozsviť!“

Plamínek svíčky se zatřepetal a povlekl Evženovu tvář mlhavým svitem.

„Co se stalo?“

„Velká novina. Užasneš.“

Zdalo se, že Evžen zcela zapomněl na příhodu, která je rozloučila. Byl zaujat myšlenkou, s níž přišel, vlasy měl rozčuchány, tvář zpocenu.

„Mluv tedy!“

„Ano,“ vydechl Evžen. „Pamatuješ se, co bylo s Longvalem?“

„Stále nemáš klid?“

„Ted' teprve mám klid. Prohlédl jsem pana Longvala. Takhle ho mám v hrsti,“ svíral Evžen pěst.

Kašpar byl unaven a klesl na vyhublou pohovku. Čekal, na jakou novou pošetilost Evžen připadl.

„Víš, kdo je ve skutečnosti ten jemný, vzdělaný a ušlechtilý pan Klement Longval?“

Kašpar vzdychl netrpělivostí.

„Syn pařížského kata!“

„Evžene,“ řekl soucitně Kašpar, „nemůžeš se svými představami trochu bojovat?“

„Věděl jsem, že mi nebudeš věřit. Ale mohu tě přesvědčit. Jeho pravé jméno je Klement Sanson.“

„Je to možné?“ nedůvěřivě přemítal Kašpar.

„Vzpomeň si,“ naléhal Evžen, „na jeho mlčení, na jeho vyhýbavost... Byl jsi někdy u něho? Byl vůbec někdy někdo u něho?“ A Evžen se rozesmál jízlivým a zároveň dětským smíchem.

Kašpar se zamyslel. Připomněl si občasné temné Klementovy odpovědi, smutek střídající se s úsměvy. Toto řešení bylo však příliš drastické. Jak uměl Klement vyprávět o starých básnících! Kat? Syn člověka, který srazil hlavy celé královské rodině, stu šlechticů, Robespierrovi, Cordayové?

„Jak to víš a dokážeš?“

„Zemřel mu otec. Klement musel k notáři kvůli závěti. Je ztracen.“

„Proč?“ podivil se Kašpar. „Je-li to pravda, nedivím se, že ji chtěl zatajit. Má tak rád umění. Jistě chce žít jinak.“

„To je právě podvod,“ vyskočil Evžen. „Chtěl jinam, než kam patří. Chtěl vzít jiným, co mu nepatřilo. Už víš, proč jsem se měl mít před ním na pozoru?“

„Jistě prožil těžké chvíle. Představ si, že by ses byl narodil jako on.“

„Osud se musí naplnit. Protože,“ a hlas se Evženovi jedovatě přitlumil, „rozumíš, Kašpare, to řemeslo je dědičné – a Klement je jediný syn!“

„To není možné!“

„Chápeš teď, jak ublížil ubohé Julii Heritierové?“

„Chtěl být šťasten,“ namítal Kašpar. „Doufal snad, že nikdy nenastoupí, že z toho unikne.“

„Přišel jsem tě varovat,“ ušklíbl se Evžen, „a ty ho ještě hájíš.“

„Jsem i tak míň než on.“

„Snad,“ připustil Evžen. „Ale musí se to dovědět Julie.“

Kašpar chytil Evžena za lokty.

„To nesmíš. Zničil bys ji – a jeho taky!“

Evžen strnul, jeho obličej znehybněl a prst ukázal vzhůru.

„Slyšels?“

„Co?“

„Kočka spadla ze stropu,“ šeptal nešťastník. „To znamená ďábla v domě. Teď zapraská oheň. Slyšíš? To bylo znamení.“ Chvilí ještě setrval v křečovitém napětí a pak klesl vysílen na pohovku.

Kašpar usedl k němu. Pokusil se uklidnit ho celou těžkopádnou výmluvností.

Svíčka se roztékala a plamínek skoro zhasínal.

Evžen vstal a přimhouřenýma očima se díval Kašparovi do tváře.

„Máš pravdu,“ řekl tiše. „Nepůjdu za Julií a neřeknu jí, kdo je Klement. Udělám něco daleko lepšího.“ Popošel ke dveřím a otevřel je. „Pozvu ji na příští popravu!“

Pousmál se, a když za ním Kašpar pokročil, dveře se prudce zavřely.

Herci na provaze

Drobné mluvené výstupy, které zpestřovaly němohry a vystoupení akrobatů, se obecnstvu divadélka Funambules líbily; hloučky návštěvníků se kupily u pokladny, zatímco před vchodem do divadla paní Saqui jich ubývalo. Žárlivá provazolekyně si našla cestu k úřadům a podala stížnost. Ministerská kancelář pohrozila Bertrandovi, že mu zavře divadlo, neodstraní-li ze svého jeviště mluvené slovo.

Nejvíce toho želel Frederik a hned se rozhlížel, kde by si našel nové místo. Ale Frederik byl miláčkem obecnstva a Bertrand s Fabienem si lámali hlavu, jak újmu nahradit. Dali napsat vysvětlení scén i dialogy na tabule, které se ukazovaly; protože zákaz platil jen pro jeviště, mluvilo se hodně v zákulisí. Ale to všechno Frederikovi nestačilo a Bertrand začal rozdávat vstupenky a hledat také přízeň u úřadů, aby získal povolení k hrám aspoň se dvěma třemi herci.

„Beze slova diváky neupoutáme,“ byl přesvědčen Frederik. „Divadelní sál je jako žena. Chyťte jej pevnou rukou, přitáhněte k sobě, že ani nedýchá, zmocněte se ho rázem. Když přijdete nesměle, bez sebedůvěry, není váš. Proto potřebujeme slovo!“

Frederikovi se to mluví, myslel si Kašpar. V soubojích hrál vždycky roli žoldnéře, který byl věrný a vytrval čestně až do konce. Oč on byl na tom hůř, když představoval zlého zrádce a musel padnout s ranou v hlavě. Chyťte pak obecnstvo pevnou rukou, když má radost, že je s vámi amen, a ještě vás vypíská! Mnohem líp se cítil v drobných úložkách z němoher. Odvážil se jednou odsoudit souboje a Bertrand ho za to vyplísnil. Ale Frederik se ho ujal:

„Souboje jsou bez ducha. Naše obecnstvo by si zasloužilo něco lepšího.“ Byl mu vděčný, protože ho to zvedlo ze zástupu neznámých herců. „Ve Francii vyvanul střelný prach. Mělo by se provětrat i ve Funambules.“

Ředitelé tedy věnovali víc pozornosti hrám s Harlekýnem, i když v němohrách zastoupil Frederika vrátivší se Felix Charigni. Obe-
censtvo vděčně přijalo *Harlekýna co sochu*, stejně jako *Harlekýna v hrobě*. Stačilo vzít kterýkoli starší námět, vsadit do něho Harleký-
novu postavu a hra byla hotova. Herci přivykli svým rolím tak, že
nepotřebovali mnoho zkoušek, aby zahráli jakýkoli příběh. Víc mu
ani věnovat nemohli, protože po pár představeních zájem opadl
a bylo třeba oznámit novou hru.

Autoři měli věru plné ruce práce, ale bylo jich mnoho, a putovali
od divadla k divadlu. Co odmítlo Bobino, přijalo někdy Funambules
a naopak. Byli mezi nimi i mladí spisovatelé, jejichž jména nabýva-
la dobrého zvuku, ale na Bulváru du Temple se podpisovali jen
křestními jmény. Bertrand se na to horšil a domníval se, že za
dvacet franků, které spisovatelům platí, má právo i na příjmení.
Protože však nemohl autorovo přání porušit, dal vytisknout na
plakát, co chtěli, ale chodil pak po bulváru a každému na potkání
oznamoval:

„Ten Ludvík, který je podepsán na pantomimě, to je Lambert.
Ernest? To je, prosím, Brazier!“

Ve stínu Harlekýnů Frederika a Felixe se na útlou postavu Pie-
rotovu zapomnělo. Kašpar Deburau – stále pod jménem Baptist –
oddaně přihrával svým šťastnějším druhům v drobných epizodách
sloužících, poslů a policistů.

A snil stále o velké úloze v kostýmu Harlekýna nebo Pierota.

Ač se setkání s Klementem obával, Kašpar se za ním několikrát vy-
pravil k bytu Sansonů do ulice des Marchands. Jednou dopoledne
se mu ho podařilo zastihnout. Klement vyšel z domu; ale nebyl
zasmušilý. Naopak, Kašparovi připadal ještě uhlazenější a z jeho
obličeje vyzírala chladná pýcha.

Kašpar ho nechal přejít, chvíli ho sledoval a pak teprve zavolal:
„Dobrý den, Klemente!“

Longval sebou trhl, prudce se obrátil a jeho překvapený pohled prozradil vše, co se podařilo zastříit zevnějškem a hrdou tváří. Kašpar se však vynasnažil, aby v jeho výraze nebylo soustrasti, a řekl co nejsrdečněji:

„Dlouho jsem tě neviděl. Kam jdeš?“

„Do kavárny.“

„Šel jsi okolo dvaceti a do žádné jsi nevešel.“

„Tys mě sledoval?“ chápavě se usmál Klement.

„Bál jsem se tě oslovit,“ přiznal se Kašpar. „Chceš, abych šel s tebou?“

Klement přikývl. Číšník přinesl víno.

„Odvykl jsem v posledních dnech společnosti,“ prohodil ironicky Klement.

Kašparovi připadalo, že má před sebou nemocného, který bez své viny utrpěl těžký úraz a obviňuje za to každého na potkání.

„Ti pánové kolem,“ pokračoval v témže tónu Klement, „jsou jako všichni moji dobří přátelé. Můžeš se klidně ohlédnout, nikdo mě už nevidí. Splnil se mi sen z dětství, Kašpare. Stal jsem se neviditelným.“

„Musel jsi mnoho zkusit,“ řekl soucitně Kašpar.

„Asi právem. Obelhal jsem je. Chtěl jsem žít jako člověk.“

„Nikomu jsi neublížil.“

„Jaký je to svět,“ povzdychl Klement, „v němž je vše připevněno, přibodnuto, zapsáno – a není úniku. Nic se u nás nesmí změnit, ani takové řemeslo ne. Nejsme ve středověku?“

„Právě proto tě rozumný člověk pochopí,“ ujišťoval ho Kašpar.

„Nevěř! Ale všechno je otcova vina. Proč si přál, aby mě učili Aeneidě a Iliadě? Proč nehodil moje knihy do ohně a dovolil mi chodit do divadla? Teď je stejně všechno pryč a já jsem beze cti.“

„Jsem hrdý, že tě znám, Klemente,“ pravil upřímně Kašpar. „Je to pro mne čest.“

„Jsi dobrý, ale nepomůžeš mi. Proč jen jsem nebyl od dětství surovcem, který by napichoval brouky na špendlíky a mučil psy a kočky? Kde se ve mně vzal můj útlocit?“

„Tvůj otec byl surový?“ přerušil ho Kašpar.

Klement se zarazil.

„Byl to hodný člověk, má matka též. Když mi museli oznámit, jaké je vlastně naše povolání, byla to pro ně těžká chvíle.“

„A bylo nutné, abys i ty...?“

„Začal děd, pak otec. Celé dějiny prošly jejich rukama. Máme diplomy, práva, rodové výsady. Jinak to nešlo, měl jsem nastoupit já. A já chtěl poznávat svět a žít. Proto jsem si dal jiné jméno. Chtěl jsem psát. Ale od té chvíle, co mne otec zavedl do komory – a ukázal mi tu hroznou věc...“

Klement se ve vzpomínce zamyslel a pokračoval se smutným úsměvem.

„Nebyl jsem vlastně tak zničen, jak otec čekal. Pan doktor Guillotin byl důmyslný člověk a konec konců lidumil. Nemyslel na popravy, přál si zmenšit odsouzencům muka. Otec mi pak často vyprávěl, o hrdinech i o zbabělcích... Byl jim všem tak blízko. Mluvíval s nimi na poslední cestě. Zejména ženy bývaly statečné, říkal. Koho nenáviděl, to byli ti dole, pod lešením, lační krve a kruté podívané. To byli praví kati, říkal otec.“

Kašpar poslouchal se zatajeným dechem.

„Měli často právo nenávidět,“ namítl Klementovi.

„Trest nemusí ještě znamenat surovou podívanou. A je to surové, ten průvod – a obřad, před tolika očima... I to je středověk. Sami přijdou a rvou se o dobré místo. Ale kata se pak štítí.“

Odmlčel se. Kašpar by se byl rád zeptal na Julii. Ale Klement, rád, že má s kým mluvit, začal sám.

„Už když mi bylo osmnáct a začal jsem na pohledech dívek poznávat, že nejsem právě ošklivý, tušil jsem, jaká bude budoucnost. Jak mě těšilo chodit na procházku a vyměňovat s nimi pohledy! A přitom jsem věděl, že ten krásný svět je pro mne zakázán.“

„Ale tvůj otec a tvá matka žili spolu šťastně?“

„Matka věděla, že otec je pořádný a hodný člověk. Ano, žili dobře. Ale dívky, po kterých jsem toužil... Julie se to už dověděla!“

Kašpar svěsil hlavu. Evžen tedy provedl svůj úmysl.

„Měli jsme schůzku u Nového mostu. Měla bílé šaty. Běžel jsem jí vstříc. Ale ona stála bez hnutí a dívala se na mne nepřátelsky. ‚Proč jste mi zatajil své jméno?‘ řekla. Okamžik jsem doufal v její soucit. Myslel jsem, že mě vyslechne. Ale ona se přišla jen pomstít. Její pohled byl tvrdý jako kámen. Odcházela, jako by mne tam nebylo.“

Chvilí seděli mlčky.

„A dál?“ zeptal se Kašpar po chvíli.

„Co mi zbývá než modlit se, aby se ve Francii nestal žádný zločin?“

„Máš knihy,“ těšil ho Kašpar. „Říkals, že je v nich tolik života. Přijď k nám někdy do divadla.“

„Rozesměješ mě?“

„Zkusím to.“

Když vyšli z kavárny, podal Kašpar Klementovi ruku.

„Víš, co uděláš?“ usmál se Klement Sanson.

„Nejsme už přátelé?“ řekl Kašpar Deburau.

Kašpar vnímal hluboce tragédie odehrávající se okolo něho; s čím se dovedli kolegové z divadla vypořádat mávnutím ruky, bylo pro něho tíhou na mnoho večerů. Nezesmutněl tak rychle jako oni a neměl hned v očích slzy; ale dotklo-li se ho něco, nezmizelo to příštím ránem.

„Jakou to máš divnou povahu?“ ptali se.

„Jsem Kolíňan,“ odpovídal.

„Co to znamená?“

Nerad vysvětloval. Choval sice něžnost ke vzdálenému dětství a ke kraji, který byl rodištěm jeho i matčiným, nedovedl si už však představit život jinde než v Paříži. Kdykoli řekl někomu jméno své vlasti – „Bohème“ – jmenovali ho „Bohémien“ – smáli se a mluvili

o kočovném životě, protože ho považovali za cikána. On sám toho věděl o českém království málo. Několik dojmů a nálad, které v něm zůstaly, bylo stvořeno pro chvíle stesku, a ne pro vychloubání.

Repertoár ve Funambules se zatím opět pozměnil. Frederikovi nestačily už harlekynády a stvořil postavu Modrovouse, vystřídanou Rudovousem a pak Černovousem, kteří byli volně vkládáni do nejrůznějších frašek.

Bertrandovi se konečně podařilo dosáhnout povolení hraných výstupů pro tři osoby. Ministr však – v zájmu velkých divadel – připojil k povolení nařízení, dle něhož musí všichni účinkující, než započne představení, přejít po provaze a provést tam několik cviků. Pozor, chtěl tím říci pan ministr, příliš si na předměstském bulváru troufáte, nezapomínejte, že nejste herci, ale akrobaté, provazolezci!

Bertrand četl truchlivou listinu souboru a komedianti skřípali zuby. Naštěstí se ukázalo, že skoro všichni mají provazolezeckou drezúru za sebou. Vyjma jednoho: to byl právě nešťastný Frederik. Prohlásil však, že ho ministr sebehoupějším nařízením od divadla neodvrátí. Natáhli provaz a začali cvičit. Kašpar Deburau se nepolekal. Věděl, že se na laně udrží. Bertrand ho však ke zkoušce nepřizval.

„Potřebuji do mluvených scén nové herce, opravdové umělce. Proto musíme zmenšit soubor němohry,“ řekl mu. „Dohraješ úlohu v Ahrimanovi a odejdeš.“

„Ale já dovedu běhat po laně,“ ujišťoval ho Kašpar.

„Na to bych potřeboval spíš tvoje bratry.“

„Lidé už nepískají, když hraju Loupežníka. A mému Sluhovi se vždycky smějí. Zapomněl jste, jak jsem zaskočil za pana Blancharda?“ zoufale připomínal své zásluhy, aby ho oblomil.

„To je dávno, divadlo jde dál,“ řekl odborně ředitel Bertrand.

Kašpar se obrátil na Frederika, ale ten tonul v starosti, jak udrží rovnováhu. Felix, druhý hrdina divadélka, neměl Kašpara rád.

„Jdi brečet k mamince,“ řekl mu, když nepřestával prosit. „Svíčkové báby na divadlo nepatří.“

Proč, k ďasu, nedovedl zaklít a odpovědět hrubým slovem? Vidíš, Kašpare, miluješ své obecenstvo, a ničemu ses od něho nenaučil. A když na tebe někdo houkne, srdce se ti zatřese a celý jsi jako struna, když na ni hmatne surový prst a ona se rozechvěje a nemůže se zastavit. To jsou, chudáku, tvé labské zátočiny a české rákosí. Nepil jsi od narození víno jako zdejší děti.

Jako vyděděný ze vší radosti pozoroval Kašpar, jak jeho druhové napínají lano.

„Pojď držet!“ zavolal kdosi a on poslušně šel.

První kroky. Šlo to. Někteří z komediantů byli skvělí provazolezci a schválně předstírali trochu nešikovnosti, aby zastřeli minulost, kterou dnes podceňovali. Jiní se okázale blýskli dovedností.

Došlo na Frederika. Vše mu vysvětlili, ukázali, dali mu do rukou dlouhou tyč.

Frederik udělal první kroky.

Deburau mu nepřál nic zlého. Ale při pátém kroku božský Harlekýn spadl. Obdivovaný, pružný Frederik sletěl jako zralá hruška a zůstal ležet na zemi. Sténal.

Zděšeně se k němu sběhli.

„Teď mě vidět prodavačky z našeho bulváru,“ usmál se a omdlel.

Zavolali lékaře. Zjistil, že Frederik má vymknutou nohu.

Nazítří sice hrál, ale odmítl vstoupit na provaz.

„Ať si na něm tancuje ministr sám!“

„Ale co budeme dělat?“ chytal se Bertrand za hlavu. „Zavřou nám divadlo.“

„Odejdu do Olympijského cirku k bratřím Franconi, tam se smí mluvit. Bude to lepší pro mne i pro vás. Nepřemlouvejte mě! Rozhodl jsem se.“

„Dobře,“ souhlasil pohotový Bertrand. „Ale kdo bude hrát místo tebe?“

„Felix.“

„Pak potřebuji ještě někoho.“

„Tam ho máš,“ ukázal Frederik na Kašpara. „Umí chodit po provaze.“

„Nezapomněls i to málo, cos dovedl?“ vybídl Bertrand Kašpara. Deburau byl v mžiku na žebříku a běžel po laně, jako když mu paty pálí. Zažil už horší vzdušné procházky.

„Ať tedy zůstane,“ řekl Felix, získán Kašparovým nadšením.

„Díky, pane,“ vroucně řekl Kašpar. „Věděl jsem, že máte srdce.“

Felix překvapeně zvedl zrak.

„Já tě přece nechtěl vyhodit,“ zabručel. „Zůstane tady, povídám.“

Bertrand s Fabienem přisvědčili.

„Vidíš,“ řekl Frederik. „Co někomu škodí, druhému pomáhá.“

„Je mi líto vaší nohy,“ pravdivě řekl Kašpar. „Ale snad to také bude k něčemu dobré.“

„Děkuji za proroctví.“

Když se za několik dnů vrátil otec Deburau s dětmi z venkova, políbil mu Kašpar na přivítanou ruku. Otec se polekal. To mu syn děkoval za všechny pohlavky, jimiž ho přiměl naučit se chůzi po laně.

Zachránil tím jeho divadelní dráhu.

Těžká zkouška

„Deburau, žebřík!“

„Deburau, dones pudr!“

„Deburau, skoč mi pro víno!“

„Deburau, učeš paruku!“

Kašpar byl v divadle, dýchal prach jeviště a natíral si večer co večer na tvář líčidlo, oblékal pestré hadry, učinil několik kroků před hledištěm a opět zmizel; zůstával nepozorován, neznám, poslední z posledních. Když došlo jednou za měsíc na Pierota, stále na bezvýrazného Pierota v klobouku s lomenou střechou, lavice v parteru a na bidýlku se občas zasmály jeho pádům, ale tleskaly Harlekýnovi, který ho uměl tak rozkošně kopnout. Nebyly role ani hry, v nichž by se Pierot mohl projevit, nebylo nyní ani Kasandra, kterého by mohl potrápit. Kdyby se byl jednoho večera místo Kašpara objevil na jevišti někdo jiný, nikdo by po něm nevzdechl.

Stal se součástí divadla, ale spíš jako rekvizita než jako herec. Byl občas dokonce potřebný, zejména když někdo onemocněl nebo zmeškal představení; ale Bertrand i Fabien přehlédli možnost, kterou ukázal kdysi v Pierotovi, a nenamáhali se přemýšlením, zda by se z toho podivného chlapíka někdy mohlo něco stát.

Jen Felix, Harlekýn divadla, utkvěl na něm tu a tam pozorným zrakem. Kašpar, znaje jeho špatné nálady, spíš se lekal těch pohledů, než aby z nich měl radost. A i kdyby uvěřil ve Felixovou náklonnost, nešla nikdy dál než k oněm roztržitým pohledům, které se zastavily občas u Kašparova gesta.

Po Frederikově pádu jich přišlo více. Pan Filibert si zlomil dokonce nohu a slečna Flora, která se Kašparovi tak líbila v běloskvoucím šatu Kolombíny, vykloubila si rameno. Policie podala o tom soucitné hlášení a úřady nařídily, že propříště stačí, když herci jen položí na

provaz symbolicky nohu, aby si připomněli svůj provazolezecký původ a nemysleli v dramatickém umění příliš vysoko. Provaz zůstal však viset u stropu, nad hlavami komediantů, jako zlověstné znamení jejich ponížení. Nenáviděli toho mrtvého hada a „provaz“ se stal v jejich hantýrce zlořečeným slovem. Kdo je pronesl, platil pokutu.

Herci tak přece zaujali pevné místo mezi akrobaty a ostatními herci. Ale Kašpar hrál dál své poslední a nepozorovatelné úložky.

„Deburau, zameť jeviště!“

„Deburau, zanes můj kostým ke krejčímu!“

„Deburau, pojd' sem!“

„Deburau, běž tam!“

A nikdo nikdy neřekl:

„Deburau, jaký jsi člověk?“

A bylo toho mnoho, nač se mohli ptát.

Všichni žili nejistou existenci chudých komediantů a o každém z nich by se dal psát román. Do duše nejmenšího a posledního z nich psal život nejhlouběji: dal mu tolik podivných příhod, kolik jich neprožili všichni ostatní dohromady. A zejména: nadal ho tak silnou citlivostí, že si přisvojoval cizí žaly a oplakával je vlastní bolestí. Dal mu měkké srdce, ale dravou vůli a vytrvalou lásku ke všemu živému.

Pohyboval se v pohádkových kulisách, připínal si pod bradu krajky a sypal si na obličej růžový pudr. Měl dávat lidem rozmar. Ale co kdyby se byl někdo zeptal: Deburau, jak trávíš večery? Kam jdeš, když uklidíš po ostatních, dáš vrátnému dobrou noc a odejdeš?

Nejhorší to bylo toho večera, kdy ho Klement Sanson čekal hned u divadla, přitisknut ke zdi.

„Klemente,“ zvolal Kašpar potěšen, „snad jsi nebyl v divadle?“

Ale jeho přítel naň pohlížel raněnýma očima. Vzal ho pod paži a vedl ho tichnoucím stromořadím.

„Kašpare, stalo se, čeho jsem se nejvíc bál. Zítra – zítra je exekuce.“
Jako dechnutím vichřice vyvanula vůně pudru a líčidel. Tam hra
a smích a víno pod lavicemi. A tu nejtemnější tvář života.

„Máš přece pomocníky? To jsou jistě zkušené lidi?“

„Ano. Ale musím být při tom.“

„Kdo je ten chudák?“

„Jmenuje se Foulard. Je mu dvacet let. Zabil dvě ženy.“

„Žárlivost?“

„Loupež. Ukradl jim náušnice a hodinky.“

„Tedy skutečný zločinec,“ potěšil se Kašpar.

„Přesto mám z toho hrůzu. Jet s ním ulicemi – před očima všech!“

Šli temnými ulicemi bez světla. Dali se na východ, minuli poch-
murnou budovu vězení Roquette a došli až ke hřbitovu Père-Lachai-
se.

„Je dnes tvá matka doma?“ zeptal se Klement.

„Je s ostatními. Otec zase bydlí ve dvoře, jako dřív.“

„Mohl bys jít tedy ke mně spát?“ vyslovil Klement prosbu.

„Milerád,“ usmál se Kašpar. „To – je ještě u tebe?“

„Ne,“ uklidnil ho Klement, „pomocníci už to odvezli a postavili.“
Uvědomil si Kašparovu obavu. „Dotýká se tě to, vid’? A to jen jdeš
vedle kata. Ale já ho mám v sobě! Je strašné být s ním v jednom
člověku.“

„Hlouposti, Klemente! Naopak, nemáš s tím nic společného.
Jdeme k tobě a budu s tebou celou noc.“

„Děkuji ti, Kašpare. Poznal jsi už jistě dobře sebe, že dovedeš tak
porozumět druhým.“

Přišli k Sansonovu domku v ulici des Marchands.

Vstoupili.

„Jsi v domě vykonavatelově,“ vítal ho Klement. „Podle dekretu,
potvrzeného králem, republikou i císařem, nikdo nesmí vykonava-
tele soudních rozsudků nazvat – katem. Ale nikdo toto řemeslo
jinak nenazve.“

Přinesl studené maso, chléb a víno.

Kašpar se rozhlížel. Na bohatém zařízení bylo vidět dřívější blahobyt. Ve velké knihovně stály řady knih.

„Kdo je ten pán?“ otázal se Kašpar, ukazuje na portrét staršího muže s plnovousem.

„Dědeček. Žil v lepších poměrech,“ usmál se kysele Klement. „Tehdy stačilo, když si některá holka vzala odsouzence za manžela, a bylo po exekuci. Třeba od špalku si ho mohla odvést.“

„Některý šel třeba nerad,“ pokusil se Kašpar o žert.

„Představ si,“ pokračoval Klement ve vzpomínce, „že si ten dobrý stařeček stěžoval Národnímu shromáždění proti návrhu zákona, jímž měl být odstraněn trest smrti. Obával se, že ubohý vykonavatel zemře hladem.“

„Kdy to bylo?“

„Podání je z února 1790.“

„Nevěděl, co přijde.“

„O rok později podával novou repliku, že není možné setnout jedním mečem tolik hlav, kolik si Shromáždění přálo. A pak tedy zakročil doktor Guillotin. To si dědeček nemyslel,“ dodal Klement, pohlížeje na starý portrét, „že za pár měsíců poveze na káře i svého krále bez hlavy...“

Kašpar poslouchal zamyšlen. Jak úzce je spojen s historií Francie ten skromný pokojík! U tohoto stolu sedávali ti, kdo plnili kruté soudy vládců a pak soudy lidu nad bývalými vládci. Sem unaveni přicházeli, umyli se, položili vyčerpané paže na stůl a jejich ženy jim přinesly večeři. A v jejich očích byl dosud poslední pohled mužů, kteří už vstoupili do historie, a v jejich paměti poslední slova, jimiž se rozloučili se světem. Jak se město venku zdálo všední před touto jizbou, která byla obydlena vzpomínkami tak trudnými, a přece velkými!

Klement chápal myšlenky svého druha.

„Často jsem měl dojem,“ pravil, „že sem přicházejí ti, které jsme poslali na onen svět. Někdy jsem si je sám přivolával. Otec zapsal

své paměti i to, co vyprávěl dědeček. Na některé exekuce vzpomínal skoro s dojetím. Mluvíval o projevech přízně, které mu odsouzení prokazovali.“

„Prožít poslední vteřiny s Marií Antoinettou, s Charlottou Cordyaovou...“ uvažoval Kašpar. „Byl v těch chvílích vlastně jejich posledním přítelem.“

„Jenže můj otec měl jinou povahu než já. Byl pevný a prostý. Já mám hrůzu z každé krutosti. Mám příliš citlivé srdce.“

„Budeš muset sám – spustit ten stroj?“

„Sám. Ostatní provedou pomocníci.“

„Snad se ti to podaří provést se zavřenýma očima.“

„Mám strach,“ vrtěl hlavou nejmladší Sanson. „Dovedl bych se rvát o právo svoje nebo cizí na život a na smrt. Ale provést tohle – před očima tolika lidí... Omdlím. Nedokážu to. Ublížím ještě i odsouzení.“

„Klemente,“ přerušil ho Kašpar. „A dodalo by ti odvahy, kdybych...?“ Naklonil se k jeho uchu. „Aby to tvoji předkové neslyšeli!“

Klement na něho užasle pohlédl.

„Ty bys to dokázal?“

„Na mně nezáleží. A jestli ti to pomůže...?“

„Jsi velká duše, Kašpare. Na tvé zdraví!“

„Díky, na tvé!“

Pili. A tma stála před okny a napjatě naslouchala.

Když svítalo, vyšli ze Sansonova domu dva muži; jeden z nich byl v černém redingotu a druhý v oděvu pomocníků. Na nároží je čekali další dva pomocníci s károu. Pobídli koně a dali se v chod. Jedna dvojice šla v hlasitém hovoru, druhá v ponurém tichu, jen s občasným slovem, které spíš upozornilo na mlčení, než by je rušilo.

„Jdu poprvé – a je mi skoro čtyřicet,“ zahučel Klement. „Myslíš, že si mne lidé už všimli?“

„Nikdo se ani neohlédl.“

Klement našlapoval, aby jeho podpatky klapaly co nejméně. Ale Kašpar si stahoval čepici do čela. Co záleželo na posledním komediantovi z předměstské boudy? A přece se ho zmocňoval stud.

„Mysli na otce,“ zašeptal však, když viděl, že Klementa neopouští úzkost.

Vůz zastavil před vězením.

Kašpar pohlédl na Klementa a viděl, že má čelo oroseno potem.

„Pojď, brachu,“ řekl a vzal ho pod paží.

Jeden z pomocníků zazvonil u brány a řekl, vrací se k vozu:

„Počkáme na vás, patrone!“

Vrátný otevřel a učinil hlubokou poklonu, jaká se dělá jen velmi váženým nebo obávaným hostům.

„Myslel jsem, že pomocníci půjdou se mnou,“ zašeptal Sanson.

„To nevadí. Pojď!“

Vrátný je odevzdal strážci, který je dovedl ke kobce odsouzeného. Až na chodbu bylo slyšet jeho hlasitou zpověď. Dveře se otevřely. Vešli.

Vězeň klečel u lůžka, na němž seděl almužník se skloněnou hlavou. Chlapec přelétl zrakem nové příchozí, ale pokračoval v zajímavém vyznání, promíšeném úzkostným dechem. „Bral jsem jméno boží nadarmo, rouhal jsem se, neděle jsem nesvětil...“

Sanson se knězi uklonil a se založenýma rukama zůstal stát u okna.

Zpověď skončila.

Žalářník podal Klementovi velké nůžky. Odsouzence posadili doprostřed cely a jeden ze strážců rozprostřel přes jeho ramena čistou plachetku. Klementovi se trásla ruka; rozevřel nůžky a dotkl se odsouzencova krku. Mladík bolestně zavzlykal a Klement odtrhl ruku.

„Dovolte, patrone,“ pravil Kašpar a jemně vzal nůžky.

Pohládl odsouzeného chlapce po tváři, obrátil jeho vyděšené oči k sobě a usmál se na něho:

„Snad se nebojíš? To už přece vůbec nebolí.“

„Ne?“ důvěřivě řekl mladý zločinec.

„Ani za mák,“ odpověděl dobromyslně Kašpar.

Hnědé prameny vlasů padly do plachetky.

Musí-li už ubožák umřít, myslel si Kašpar, učiním aspoň všechno, abych to tomu hochovi ulehčil. Věděl, že je to ničema. Znal však dobře mládí chudých.

„Tys neměl otce, vid’?“ otázal se náhle.

„Matku taky neznám,“ zavrtěl hlavou Foulard.

Kašpar odložil nůžky. Bylo slyšet, jak se přede dveřmi baví strážci.

„Hotovo, patrone,“ řekl. „Můžeme jít.“

Žalářník hodil odsouzenci na ramena halenu. Isidor Foulard vykročil, ale naposled se ještě otočil po své kobce, po posledním domovu. Hle, napadlo Kašparovi, nikdy jsem neviděl tak se ohlédnout herce, odsouzeného ve své úloze na smrt.

Vyšli. Nasedli na káru. Dva pomocníci vpředu, zády ke koni Foulard, pak Klement s třetím pomocníkem. Šest vojáků na koních se postavilo v čelo. Průvod se vydal na pochod. Tentokrát, bylo blíž k poledni, vzbudil jejich odjezd více zájmu. Lidé se zastavovali a divili se mládí odsouzeného. Někteří o něm slyšeli nebo četli a hodili za ním nadávku.

Projížděli živými ulicemi. Lidí na chodnících a v kavárnách přibývalo, okna se otvírala. Klement se lekal pohledů, které vždy padly nejprve na jeho černou postavu a pak teprve hledaly odsouzence. Občas zahlédl obličej, který se mu zdál známý, který jako by zasvítíl překvapením a přivolával rychle jiné tváře: Hle, vždyť to je Klement Longval!

Pokoušel se myslet na jiné věci. Ale hlouček lidí, který se k nim přidružil a provázel je, mu to sotva dovoľoval. Tlukot kopyt, hrkot dřevěných kol po dláždění, šum hovorů – vše to vnímal jako v polobdění. Vděčně se opíral o Kašparův loket.

Bílé slunce se matně lesklo za mlhami ve studeném vzduchu. Střechy byly černé a vlhké.

Náhle se před nimi na náměstí objevila temná silueta „vdovy“.

Odsouzenec se instinktivně obrátil.

Hlouček se kupil okolo lešení, které zde čekalo od včerejška. Kára se zastavila.

Klement s Kašparem sestoupili. Pomocníci pomohli dolů odsouzeneci, který se roztrásl. Ale Kašparův nepozorovatelný úsměv ho povzbuzoval. Foulard přikývl a odpovídal postrašenýma očima. Kašpar ho vzal za loket, a přelétnuv pohledem dav pod lešením, řekl mu beze slov: Bradu vzhůru, nebát se! Neukážeš se jim přece v slzách!

Foulard četl z Debureauových grimas jasně. Zdvihl hlavu a pevným, jen trochu křečovitým krokem stoupal po schůdcích. Tam se ho opět ujali pomocníci. Přinutili ho kleknout, svázali mu ruce a hlavu mu vložili do okruží. Foulard ležel bezvládně, ale otočil ještě oči po tom, kdo mu dodal poslední sílu.

Všechnu moc, které byl Debureau schopen, vložil do svého pohledu: Nejde to jinak! Přijmi trest, smiř se, jen tak ti bude odpuštěno! Máš blízko sebe soucitné srdce!

Cosí jako děkovný úsměv se objevilo ve vyvrácených očích mladého vraha.

Pak dal první pomocník znamení a Klement, oči zavřené, zatáhl za provaz. Ozvalo se kovové cvaknutí jako výstřel. Z davu, který na chvíli ztichl, ozvalo se pochvalné mručení.

Klement zvolna sešel po schůdcích. Kašpar ho dostihl a pomohl mu na vůz. Čekali, až pomocníci skončí poslední povinnosti.

Když se kára dala znovu do pohybu, promluvil Klement:

„Udělals dvojí dobrodiní, Kašpare. Pro mne – i pro něho. Kéž ti to nebe odplatí!“

„Nebe?“ usmál se Kašpar. „To se o lidské věci málo stará.“

Pohlédl mimoděk vzhůru. Na balkoně domu, okolo něhož jeli, stál Evžen Hugo a vedle něho kroužek elegantně oblečených mužů.

„Bravo, Sansone, bravo!“ zazněl ječivý Evženův hlas.

„Jeďte!“ zvolal Kašpar a holomek pobídl koně.

Klementův obličej byl jako mramor.

„To všechno je za tebou. Zapomeň!“ pravil Kašpar.

Kára zastavila u brány hřbitova svaté Magdalény.

„Kdybyste chtěl, patrone, obstaráme to už sami,“ chápavě řekl jeden z pomocníků.

Klement vytáhl peníze, které měl v kapse, a dal je do nastavených dlaní.

Vůz vjel do brány a Klement s Kašparem se obrátili k odchodu. Vtom však vyběhl z brány mladík, rychle si prohlédl oba muže a potom k nim přistoupil. „Dovolíte?“ řekl a přiložil dlaň ke Klementovu rukávu.

„Zbláznil jste se?“ odvrátil se Klement.

„Pro štěstí,“ usmál se mladík a otevřel dlaň. Byly v ní kostky.

„Děkuji,“ zvolal a odběhl.

„Musíš mít trpělivost,“ řekl Kašpar. „Všechno přebolí.“

Udělali jen několik kroků.

„Sbohem, Kašpare,“ zastavil se Klement. „Bude lépe, když budu sám.“

„Jak si přeješ.“

„A nemám ani, čím se ti odvděčit. Snad – kdybys chtěl – pro štěstí...“

A nabídl mu rukáv, neodvažuje se mu podat dlaň.

Kašpar mu stiskl ruku jako jindy.

Rozešli se a Paříž je přijala do svého nesmírného nevšimavého mraveniště.

Margot

Divadélko Funambules se houpalo jako ve vlnách; když je ministr přiškrtl, vytrácelo se obecnstvo za lepší podívanou; když se repertoár oživil, bohatla i pokladna. Zavedení drobných her znamenalo zpestření programu a velký příliv diváků. Ředitelé nejen nemysleli na propouštění, ale dokonce se ohlíželi po posilách. S Frederikem se už nedalo počítat; nezůstal sice v cirkuse, kde by byl musel jezdit na koni, jako ve Funambules musel chodit po provaze, ale jeho nadání mu proklestilo cestu do divadla Odeon.

Ředitelé z Funambules tedy hledali dál a angažovali komediantskou rodinu Blondinovu a Loyalovu. Měli šťastnou ruku při výběru her a jejich umělci dovedli být blíž svému obecnstvu; proto si vždy získali převahu v soutěži nad sousedkou paní Saqui, i když také ona své provazolezecké produkce obohatila o němohry. Zatímco ve Funambules dali ředitelé obnovit zařízení v sále a dovolili si dokonce čerstvě nalíčit průčelí – vždy v noci, aby se provoz divadla nepřerušil – u paní Saqui zel sál prázdnotou a herci závodili v nespokojenosti s obecnstvem.

Přesto – nebo právě proto – došlo k sblížení obou uměleckých podniků. Předcházela mu svatba Felixe Charigniho s neteří paní Saqui. Bertrand byl pozván jako svědek. A brzy potom ho navštívil pan Saqui.

„Jakže?“ podivil se Bertrand a ohlédl se na svého společníka. „Vy přicházíte do našeho divadla? Ke mně?“

Pan Saqui, nesmělý manžel slavné ženy, měl pokorné vzezření a shrbená ramena, jako by nestačil unést tíhu starostí.

„Přináším vám své omluvy,“ řekl zkroušeně. „Před několika lety jsem vás urazil. Byl bych rád, kdybyste mi to prominul.“

„Mám dobrou paměť,“ odpověděl Bertrand a v jeho pohledu na Fabiena zaplálo vítězství. Přišel okamžik odvety. „Urazila mě vaše paní, a to takovým způsobem, že na to nelze zapomenout.“

„Máte pravdu,“ připustil pan Saqui. „Má žena je velká umělkyně. Všichni to říkají a vy to jistě nepopřete. I ona se však omlouvá a prosí vás, abyste zapomněl na slova, která vám kdysi v rozčilení řekla.“

V příchodu Saquiho a v jeho prosebném hlase bylo víc ponížení než v slovech samých. Bertrand mohl být spokojen.

„Vaše žena se vůči mně vskutku provinila. Na lítost je trochu pozdě. Ale nejsem tak nelidský, abych neprominul. Jestli chápu dobře, chce vaše žena, abych jí nějak prospěl.“

„Ano,“ radostně přisvědčil mužíček. „Vaše divadlo nám ubližuje.“

„Počkejte!“ zasáhl nevlídně Fabien. „Chtěli jste konkurenci, máte ji. Jenže nám pokladny plní a vám je vyprazdňuje. Nemáme, nač si stěžovat.“

„Přišel jsem,“ zakoktal Saqui, „přišel jsem vám nabídnout obchodní spojení.“

„Cha,“ udělal pan Fabien. „Spojit váš kabaret s naším literárním divadlem? Ano, onehdy nám jeden autor řekl, že program našeho divadla má k literárnímu umění velmi blízko.“

Saqui smutně schýlil hlavu a řekl teskně:

„Každý večer před spaním, když má žena zavře oči, říká: Jen oni nás zachrání!“

Bertrand byl dojat.

„Fabiene, ta dáma je skutečně umělkyně. Patříme-li k literatuře, musíme být šlechetní. Ve jménu umění, zachráníme vás!“

Už několik dnů visel na dveřích divadla Funambules tištěný plakát, obsahující výpočet herců, hereček a hudebníků účinkujících v podniku. Kašpar, jemuž obecnost stále dosud říkalo „Baptist“, byl zde poprvé uveden pod jménem – chybně vytištěným – *Desbureau*, ale jen proto, aby ho Bertrand odlišil od jiného Baptista v jiném divadle.

Týden po návštěvě pana Saquiho, když byly sjednány podrobnosti a angažování noví komedianti, objevila se taková vývěska i na dveřích Divadla akrobatů. Bertrand a Fabien byli tam uvedeni jako společníci a přidružení ředitelé; soubor byl obohacen o bratry Laurentovy, mladé Angličany, o taneční soubor a o dobré provazolezce, mezi něž se vrátili sourozenci Charigni. Bertrand a Fabien tím prozradili trochu své úmysly; byli ochotni prospět sousednímu divadlu svými zkušenostmi, ale určili mu ráz převážně akrobatický, zatímco pro sebe chtěli zachovat přednost pantomimy.

Pro Kašpara byla tato změna pozoruhodná především tím, že členkou nového divadla se stala také jeho sestra, „krásná Uherka“ Kateřina. František Němeček s Dorotkou se dostali do Olympijského cirkusu. Štěpán se připojil k cirkusu, který měl namířeno do Belgie. Otcův návrat a jeho vleklá plicní choroba vrátily zato životu matku; starala se o něj, vzpomínky na šťastnou lásku z mládí ji smiřovaly s nepřátelstvím světa. Přestože se rodina roztříštila, zdálo se, že s jejími členy půjde dál úspěch; tvrdý otcův výcvik dozrával.

Jen Kašpar zůstal na místě. Frederikův příběh znamenal i pro něho posílení a vůli jít přes překážky. Ale jeho překážka byla nepřekročitelná; byl to Felix v úloze Harlekýna, který sklízel beze zbytku oddanost obecenstva z Funambules. Deburau ctil Felixe a nenáviděl Harlekýna. A druhou nesnází, stejně vytrvalou, byl záměr královských úřadů nedovolit divadélkům z předměstí rozkvět. Policie zjistila neohlášené a úředně nepovolené splnutí obou divadel a zavřela načas Divadlo akrobatů. Ostatním podnikům se nedělo lépe. Jen nabyly sil, už tu zase byl zákaz, že ani v pantomimě nesmí být víc herců na scéně než dva či tři. Divadla bojovala, pravda, a diváci jim pomáhali. Trpěli, aby týž herec hrál v rychlých proměnách obviněného, obhájce i žalobce. Byli ochotni uvěřit, že je někdo schován ve skříni, pod postelí a za stolem, aby vznikla představa více osob na jevišti. Ale Funambules se vrátilo k oblíbeným hradům a k pantomimám se skoky.

V pantomimách museli hrát Felix, Filibert, Flora, Marion. Kdež by se dostalo na Kašpara a na jeho sen o Pierotovi?

Život neukazoval příznivější tvář než jeviště. Kašpar se nedovedl odvrátit od neštěstí druhých; ve světě, v němž se měnilo přesvědčení snadněji než kokardy, naučil se vážit si věrnosti.

Zkusil znovu vyhledat Klementa Sansona. Nikdy ho však nezahlédl doma, a když se ptal, řekli mu sousedé, že pán chodí do heren, hraje o velké částky a vrací se domů až k ránu.

Nemocný Evžen Hugo se přestěhoval k svému bratrovi do ulice du Dragon. Kašpar přemohl svou roztrpčenost a vypravil se tam. Stoupal s obavou do schodů domu číslo jedenáct.

Viktor Hugo byl hezký mladý muž, trochu pohublý, smělého jiskrného zraku, kadeřavých vlasů.

„Jsem vám velmi vděčný, že jste přišel. Evžen se o vás víckrát zmínil. Jistě se s vámi často stýkal.“

„Jak se mu daří?“

„Mívá zlé horečky. Lékař říká, že je to vážná duševní choroba.“

Kašpar se rozhlížel. Překvapilo ho, jak chudě je byt zařízen.

„Podíváte se na Evžena?“ vyzval ho Viktor a otevřel mu do druhého pokoje. Několik vzácných předmětů mluvilo o lepší minulosti; podlaha tam však byla dlázková a čišela z ní zima. Dřevěná postel byla zastíněna látkou, hozenou přes okno. Evžen seděl v lenošce, z jejíhož květovaného povlaku trčely staré žíně, bezvládně zvrácen do opěradla.

Kašpar rychle přivykl příšeří, které zde vládlo, a spatřil, že od lenošky se zvedla postava krásné světlovlasé dívky.

„Pan Deburau,“ představil ho Viktor. „Má snoubenka, slečna Adéla Foucherová.“

Kašpar se pokusil políbit jí ruku.

„Kašpare!“ zvolal nemocný v lenošce.

„Ležte, Evžene, nevstávejte!“ uklidňovala ho Adéla a vtlačila ho za ramena zpět do lenošky. Evženova tvář se přitiskla k bílé ruce, která mu urovnávala podušku.

„Nechám vás o samotě, ano?“

„Ale vrátíte se, Adélo?“ vroucně řekl Evžen.

„Vrátím. Jen buďte rozumný.“

Vyšla s Viktorem z pokoje.

„Líbí se ti Adéla?“ zeptal se Evžen chvatně, když zůstali s Kašparem sami.

„Krásná dáma,“ řekl překvapen Kašpar.

„Chceš mé tajemství? Miluji ji.“

„Už ne Julii?“

„To je Proserpina, arciděblice, žena Boalberitova.“

„Co to mluvíš, Evžene?“ soustrastně se k němu sklonil.

„Nerozumím tomu,“ nevrle zvolal Evžen. Přitáhl si Kašpara blíž a zašeptal: „Znám už celou rodinu pekla. To je věda. To není fantazie. Eurinom, kníže smrti, se vtělil do mého bratra.“

„Ale kdo ti říká takové věci?“

„Slavný Berbiguier dokázal, že existují pekelní ďáblové. Pamatuješ, jak spadla kočka ze stropu? Poslyš,“ zamířil ukazováčkem přímo do Kašparovy tváře, „nejsi také z nich? Chybí mi dosud Leonard, král sabatu, a Pan, král očištění...“

„Evžene,“ položil mu Kašpar ruku na rozházené vlasy, „pamatuješ se, jak to bylo krásné, když jsme spolu sedávali v hospůdkách u orléánské silnice? Večer jsem tě doprovázel – a tys mi čítal u luceren své verše...“ Díval se do jeho pomatených očí. Drobná světlýlka se v nich objevovala a opět mizela. Je za nimi ještě rozum? „Vzpomeň si, Evžene. I Klement tam s námi býval, ale nebyl to ďábel, byl to náš dobrý kamarád.“

Světlýlka v očích zatančila, tvář ukázala bolestnou námahu myšlení a ústa se pak plačtivě prohnula.

„Nemohu za to, Kašpare. Mám ze života hrůzu. Ale proč mi všichni ubližují?“

„Bratr se o tebe stará.“

„Ten mi škodí nejvíc. Píše špatné verše a má úspěch. Stará se jen, aby ode mne nikdo nic nepřijal.“

„Mám s ním promluvit?“

„Se zlými duchy se nesmí mluvit přímo.“

„Všichni lidé nejsou čerti. Ošetřuje tě tak krásné stvoření.“

„Adéla,“ zatvářil se nemocný blaženě, „ta nepatří do toho spolku. Vezmu si ji. Ochráním ji před ďáblem a ona mě vysvobodí z pekla.“

„To ti taky řekl ten tvůj Berbiguier?“

„Řekli mi to ďáblové sami. Mají mě rádi. Nemohu žít bez Adély, Kašpare.“

Evžen sklonil tvář a tiše se rozplakal.

Dveře se otevřely a Viktor pokynul Kašparovi.

„Na shledanou,“ dotkl se Deburau Evženovy paže.

V předsínce se ještě Viktor s Kašparem zastavil.

„Vyprávěl vám o pekelných mocnostech?“

„Také o svých básních. Nese asi těžce neúspěch.“

„Nikdo by mu nepřál víc než já, aby se stal básníkem.“

„Potřebuje nutně dobrého lékaře,“ radil Kašpar.

„Jistě,“ přikývl Viktor a bylo i v šeru místnosti vidět, jak se ho zmocnily rozpaky. „Jenže – viděl jste... Nežijeme nyní nejlíp.“

„Škoda, že vám nemohu pomoci,“ řekl prostě Kašpar.

„Tak jsem to ovšem nemyslel,“ pohoršil se Viktor a uklonil se.

„Dobrou noc,“ uklonil se i Deburau.

Toho večera, kdy v Lytickém divadle poprvé svítili plynem, spěchali komedianti z Funambules, aby byli brzo hotovi. Všechny herce to zajímalo. Jakže, plyn? V Londýně prý to už zavedlo Drury Lane a osvědčilo se to. Víte, co by to znamenalo pro jeviště? Ale vyskytly se též skeptické hlasy: Až některé divadlo vyhoří, rádi se vrátíme k oleji, uvidíte!

Přesto zkracovali poslední představení, aby se na ten zázrak mohli podívat. Deburau běžel s nimi, dvojnásob hrdý, protože nový

vynález sem přinesl jeho krajan, nějaký Winter, všechny noviny o tom psaly. Obcházeli s herci z jiných divadýlek budovu, a jakmile skončilo představení, vrhli se dovnitř, aby zahlédli slavnostní iluminaci.

Ano, bylo to krásné bílé světlo. Dávalo sice lidské tváři nezvyklou bledost, ale tvořilo kol hlediště růženec svítících slz, jichž záři bylo možno přitlumit a opět rozjasnit. Lidé o tom mluvili víc než o představení.

„Kašpare!“ ozval se známý hlas.

Ohlédl se. Uviděl Klementa Sansona v novém lesklém fraku, s bělostnou náprsenkou, matnou perlou v kravatě. Vyhublá tvář měla pod očima šedé stíny, oči však jiskřily. Únava spojená s lačností.

„Klemente,“ vydechl Kašpar. „Kdes byl tak dlouho?“

Klement si vyzvedl v šatně převlečník a vyvedl Kašpara ven.

„Měl bych se ti omlouvat, vid’?“

Kašpar to odmítl.

„Vím, jsi skromný přítel,“ mluvil Klement vážně, ale s novou lehkostí v hlase, tak, jak mluvívají slabě podnapilí. „Přijdeš, když je třeba, a nehlásíš se, když na tebe člověk zapomene. Ale nezapomněl jsem na tebe. Spíš jsem tě šetřil.“

Kašpar se na něho podíval s otázkou.

„Jsi na začátku života a práce. Mne už nic nečeká. Proto jsem se ti raději vyhnul.“

Kašpar přisvědčil a naznačil, že chápe. Chtěl se loučit. Klement ho však zadržel.

„Počkej! Přijímám tvou velkomyslnost. Ale když nás dnešek svedl, neodcházej. Zůstaň dnes v noci se mnou.“

„Jsem špatně oblečen,“ ukázal Kašpar.

„Chceš můj plášť?“

„Vypadal bych ještě směšněji.“

„Půjdeme tam, kde si toho nikdo nevšimne.“

Zavolal fiakr a řekl kočímu adresu.

„Snad tě to překvapí, když si vzpomeneš na našeho Vergilia pod platany v Tuileriích. Ale ty umíš porozumět. Umíš být sám také veselý? Dávám ti úlohu. Dneska musíš být šťasten. Dokážeš to? Slibuješ mi to?“

Fiakr zastavil před vysokým domem s úhledným průčelím a s velkou, zeleně zastíněnou lucernou.

„Pojď, příteli,“ pravil Klement. „Věř, jsem rád, že jsi se mnou. Proto se bav, jako by mezi nás nepadl stín mé nezdvořilosti. Uděláš mi radost.“

Vešli temnou chodbou a ocitli se v sále plném světel, zrcadel a lehkého šumu. V rozvětvených svícnech na stěnách plápolaly dlouhé svíčky. Stěny byly potaženy zeleným atlasem. Okna však byla zabeďněna silnými deskami a opatřena ještě zámky. Ve dveřích visely splývavé těžké čalouny.

A lidé? Muži byli oblečeni podobně jako Klement. Ženy měly nádherné šaty, karmínová ústa, obočí nakreslená uhlem, načerněné řasy. Pohnula-li se některá, rozvířil se oblak vůně, ambry a pudru. Seděly v křeslech, nohy vysoko přeložené, s hlavou dozadu zvrácenou, jiné se smály v drobných hloučcích, několik se jich tísnilo u velkého stolu uprostřed sálu, kde se hrálo v karty. Před hráči leželo mnoho peněz. I ta nejmenší částka, kterou Kašpar zahlédl, znamenala pro něj jeho celoroční výdělek.

Klement se ohlédl na Kašpara, co říká nové a neznámé podívané, ale neměl čas dočkat se jeho slov. Sotva učinili několik kroků, jako vítr se přihnala skupina mladých mužů a žen, nahrnuli se okolo Klementa, podávali mu o překot ruce a dvě ženy ho objaly a zlíbaly.

„Nezapomeňte na mého přítele!“ zvolal Klement se smíchem. „Je to můj věrný kamarád!“

Kašpar by nejraději zmizel. Zachytil se pohledem na tváři mladické dívky, která měla oči skromnější než ostatní a které se tak nebál. Poznala to a vzala jej za loket. I její ústa byla však karmínová a paže napudrované.

„Margot, dávám ti ho na starost,“ smál se Klement. „Zažej jeho zármutek.“

Margot byla krásná, šaty zlehka lnuly k její postavě, a jak vykročila, ukázaly se punčochy višňové barvy. Smála se blízko Kašparovy tváře; ale nezdála se mu vypočítavá ani zkušená.

„Budeme hrát?“ ptali se mladíci okolo Klementa.

„Nejprve večeři!“

Všichni usedli ke stolu do rohu a Klement poroučel:

„Paštiku, biftek, sýr, koláče! A víno moulin-au-vent!“

Smál se, odpovídal rozmarně na poznámky mužů a tiskl k sobě dvě krásné ženy. Přehlušuje se, napadlo Kašparovi, když naslouchal jeho zvýšenému hlasu.

„Znáte se dlouho s panem Klementem?“ tázala se Margot.

„Dlouho,“ usmíval se Kašpar, když ho Klement z protější strany povzbudil nabádavým pohledem.

„Taky jste tak bohatý?“

„Kdepak,“ polekal se Kašpar.

Ale Klementovy pohledy žádaly třeshňovou Margot, aby nedovolila odbočit jeho příteli z cesty společného veselí.

„Na zdraví!“ zvolal a natáhl paži přes stůl ke Kašparovi. „Na zdraví všech krásných žen!“

„Na zdraví!“ odpověděl Kašpar a stiskl dívce vedle sebe ruku.

Jeho tváře se dotklo něco něžného a vlhkého. Margot ho políbila.

„A nyní hrát!“ poručil Klement po spěšné večeři.

Všichni běželi ke stolu uprostřed; nyní tam na pestrobarevných políčkách poskakovala kulička rulety. Na konci stolu se uprázdnila místa po hráčích karet. Klement tam zasedl a proti němu několik známých, i ženy mezi nimi byly.

„Pojď také hrát!“ vyzval Klement Kašpara.

„Neumím.“

„Tak se bav!“

Sáhl do hrsti bankovek a několik jich vnutil Kašparovi. Ten je opatrně zastrkával do kapsy a skoro se bál na ně podívat. Hra mezitím začala. Klement vyhazoval karty a přitom neustále žertoval. Zástup věrných se smál každému jeho slovu. Margot vzala Kašpara za ruku.

„Pojďme!“

Odvedla ho zpět ke stolu, kde večeřeli. Odněkud se ozval tichý drnkot kytar a vláčný zpěv.

„Pij, příteli,“ prosila Margot. „Na čí zdraví?“

„Na zdraví všech krásných žen,“ opakoval Kašpar a znělo to, jako by na ně opravdu vzpomínal.

„Všech?“ přitiskla se k němu.

Objal ji a pevně jí sevřel paže. Nikdy dosud neměl v náručí tak půvabnou dívku. Touha v něm zahořela a on vyslovil přání, které jím prostoupilo:

„Chtěl bych si tě vzít za ženu.“

Podívala se na něho s nedůvěrou, zda tak hrubě žertuje, ale když poznala jeho vroucnost a bezbranné mládí, rozesmála se.

„Mě? Zbláznil ses?“

„Tebe!“

Podívala se na něho dlouze ještě jednou, pak vstala a opět ho vzala za ruku. Vedla ho ke dveřím zakrytým čalounem. Pokojem, kde se úzce objímaly dvě dvojice, vyšli do předsíně, z níž vedly schody vzhůru. Margot něco prohodila k paní, která jim šla po schodech vstříc. Ocitli se na chodbě, pokryté huňatým kobercem. Otevřela jedny z dveří a pobídla ho dovnitř.

„Chceš, abychom byli sami, vid’?“

Rozhlížel se jako ve snu. Nešel dosud nikdy takto se ženou. Trásl se nedočkavostí a zároveň se bál.

Pokojík byl jako malá vyzdobená jeskyně, s olejovým knůtkem nad postelí. Stěny byly potaženy mramorovaným papírem a ode všad vanula vůně. Na stole dva prázdné svícny, židle s odřenými opěradly, barevný koberec. Nad lůžkem se vznášela záclona.

Než se Kašpar vzpamatoval, vkročila Margot za ním. Převlékla se do šatů, které by Kašpar nedovedl pojmenovat; byla v nich ještě vábnější. Přistoupila k němu, objala ho a přitiskla se k němu od kolen k nadrům.

„Opravdu mě chceš?“

Připadalo mu, že z jejího hlasu zní něco jako výsměch, i když tichý a sladký, a zároveň strach a smutek.

Usedla na lůžko a zvrátila se do podušek. Tiše si prozpěvovala:

*„Já čekám a budu čekat,
vždyť i pták se na jaře zas vrací...“*

Kašpar k ní přistoupil po špičkách. Když k němu vztáhla nahou paži, klekl a políbil ji.

„Na to nejsem zvyklá, můj drahý,“ řekla se vzdorem.

„Já tomu také nejsem zvyklý,“ zašeptal Kašpar.

„Neboj se,“ usmála se smutně a něžně. „Nemohla bych se s tebou obejmout, kdyby ses mi nelíbil, kdybych tě neměla aspoň dnes večer ráda...“

„Aspoň dnes večer?“ zarazil se.

„Ty myslíš, že mě miluješ i pro zítřek?“ nabyl její smích na úmyslné hrubosti.

Duši mu zaplnila hořkost.

„Dnes večer mě, zítra jiného?“

„Nestojím o výčitky,“ odstrčila ho zlostně. „Přijď, až mi budeš chtít darovat zámek. Jak se mám živit?“

Kašpar ji viděl vztyčenou na loži, opět unikající. Na pleti se jí odrážel žlutavý svit olejové lampy.

„Seber se a jdi!“ řekla se studem a neměla daleko k pláči.

Věčná hra nitek: blízek splnění touhy – začal ses mučit a odpírat si je: jen ti uniká – znovu po něm bažíš.

„Jdi!“ opakovala.

Vrhl se k ní, přilnul polibky k její tváři a zmocnil se jí tak žádostivě a lačně, že sten štěstí, který jí unikl, byl ještě zbarven bolestí. Jako by je divoká vlna rozkoše donesla na klidnou písčinu, odpočívala pak v jeho těsném objetí.

Líbal jí vděčně ruce a vlasy.

„Jsi jako malý chlapec. Kolik je ti let?“

„Čtyřiaadvacet. A tobě?“

„Já už jsem, hošíčku, stará. Osmnáct.“

Hlas jí opět zkrabatěl násilnou příkrostí. Ale přece ho ještě políbila.

Když se zvedli, ostýchal se jí podat peníze. Ale ona se ho sama prostým způsobem zeptala: „Můžeš mi něco dát?“ A přitiskla se k němu, ale ne náruživě, spíš přátelsky.

Sáhl do kapsy. Měl tam tři bankovky od Klementa.

„Dal bych ti všechno,“ řekl, podáváje jí jednu z bankovek. „Ale to ostatní nutně potřebuji.“

„Víc mi dát nemůžeš?“ zeptala se ze zvyku.

Neměl jí to za zlé. Jen ten, kdo neví, jak je nesnadné mít vždy co jíst, by se cítil pohoršen. Ale lidé, kteří si vydělávají na dlažbě ulice, si porozumějí, i když jeden padá na tvář a druhý naznak.

„Co mám, potřebuji pro nemocného přítele. Až jednou budu mít peníze...“

„Dobrá,“ řekla bez hněvu Margot. „Půjďme?“

Když sešli po schodišti, zaslechli ze sálu vzrušený hluk. Rychle proběhli pokojíkem.

Hlouček hráčů stál proti Klementovi, který měl před sebou prázdnou; ti, kdo s ním hráli, cpali chvatně do kapes hromadu bankovek.

„Viděl jsem to zřetelně,“ ukazoval Klement na jednoho z nich. „Dával znamení, jaké mám karty! Nesnesu nepoctivost.“

„Dej si pozor,“ pravil výhružně jeden z hráčů. „Zacházíš daleko.“

Paní, kterou potkal Kašpar na schodech, pobíhala od jednoho k druhému a prosila o klid, hrozila, že přijde policie.

„Zavolám ji sám!“ zvolal Klement a pustil se k východu.

Paní postrčila děvčata, která byla nablízku, aby ho zadržela.

„Nechod' nikam!“ pověsily se mu dívky na krk. „Zůstaň! Budeme pít!“

Rváč, který spor vyvolal, nechtěl se však smířit.

„Tu se hraje poctivě! Může být rád, že smí s námi hrát. Dobře víme, že je to...“

„Lotřel!“ řekl Klement a skočil k němu.

Muž zvedl ruku a chtěl Klementa uhodit, ale Margot, stojící vedle něho, se mu zavěsila na ramena a kousla ho do zápěstí.

„Zvíře!“ vykřikl muž vztekem i bolestí a chytil dívku za krk.

Vtom zde byl Deburau. Uchopil překvapeného rváče kolem pasu a odhodil ho. Muž se zapotácel a rychle hledal opilýma očima, kdo se odvážil vztáhnout na něho ruku. Našel si toho štíhlého mladíka, který mu pohlížel pevně do očí. Hrozivě se k němu blížil.

„Cos to udělal?“ zařval.

„Oh, to nestojí za řeč,“ usmál se Kašpar omluvně a jako v rozpacích se rozhlédl kolem. Bylo to tak neočekávané, že všichni vypukli v smích. I rozkacený hráč hleděl na Kašpara s bezmocným úžasem a místo rány přišlo jen mávnutí paží. Koutkem úst řekl:

„Jdi ty – ochránce holek!“

Deburau se uklonil.

„Vezmi svého přítele, odejděte!“ šeptala Margot. Ale stiskla mu ruku, jako by se s ním ani nechtěla rozloučit.

Kašpar vzal Klementa za loket a vedl ho ze sálu. Jen kytara za nimi zavolala a veselý smích, když už byli na chodbě a vrátný dával Klementovi přes rameno plášť.

Noc byla potrhaná, pobledlá. Ošklivé ráno vycházelo do ulic.

„Tak,“ řekl Klement vyčerpán. „Doufám, žes užil večera krásně.“

„Jistě, Klemente. Ale tebe obehráli.“

„Asi o padesát tisíc.“

„Ty šlíš,“ zděsil se Kašpar. „Mám ještě tvé peníze...“

„Nesmysl,“ zahučel Klement. „Co mám, mám. Až dojdou na dno, bude konec.“

„Chceš přece žít dál,“ domlouval mu Kašpar.

Klement se zvědavě díval do jeho tváře, jako by z ní chtěl vyčíst léčivou posilu.

„Možná že až dojdeš na dno,“ hledal Kašpar slova, aby je připojil k svému pohledu, „poznáš radost z toho, co nestojí nic, ze všeho, co je ve světě krásné.“

„Ty – ty to víš?“

Zamyslel se. Ale cítil, jak z jeho obličeje prchá přesvědčení. Ne, ani on sám dosud nevěděl, na které cestě leží jeho cíl.

„Budeme se oba ještě učit,“ usmál se.

„Budu na to myslet,“ řekl Klement, obrátil se a odcházel nestejným, potácivým krokem.

Velká hra

Kašpar neodnesl obě bankovky Hugům, jak zamýšlel; od té doby, co se otec vrátil z poslední cesty venkovem, nenabyl už zdraví, stonal a bylo třeba každého groše. Ale otec nezahálel; měl mezi komedianty dobré jméno a oni mu důvěřovali. Získal si – připomínkou svých služeb emigrantskému vojsku – přízeň u dvora, a tak se stal vhodným zprostředkovatelem komediantských produkcí při slavnostech na Champs-Élysées. Prokázal smířlivé srdce a dal příležitost i Charigniům v době, kdy neměli zaměstnání. Ocenili to a pozvali ho na svatbu, když se ženil Pepé. Ale s příchodem jara přepadly otce horečky a sil mu ubývalo.

„Napněte mi provaz, děti,“ sípával, když se u něho sešel Kašpar se sestrami, „ale hodně dlouhý, aby sahal až do nebe.“

Měl smutné veselí komedianta, ale nesl trampoty s pevností vojáka. Děti se složily na lékaře, který se domníval, že jde o epidemii spavé chřipky. Předepsal léky, ale nakonec nařídil převoz do nemocnice. „Budete na to mít?“

Kašpar přisvědčil.

Dorotka se ohlížela na matku, která zase ztrácela svůj živý přítivý výraz a do jejíž tváře se usadila beznaděj.

„Zařídíš, aby tatínka odvezli? Mám zkoušku, víš. A potom...“

„Ještě je stále zamilován?“

Dorotka přikývla.

Mezi ruským vojskem, které před několika lety opanovalo Paříž, bylo také hodně Poláků a jedním z nich byl mladý důstojník hrabě Dobrowski. Vrátil se sem nyní ve vyslanecké družině a po jednom slavnostním večeru navštívil Olympijský cirkus. Kouzelná plavovláška na hřbetě divokého vraníka ho okouzila. Vrátil se na představení podruhé, potřetí a pak něžnou krasojedkyni navštívil.

Dorotka byla dobře vychována. Usmívala se, když jí hrabě vzdával hold, přijala kytici, ale odmítla s ním povečeřet, třebaže plukovník Dobrowski nepatřil mezi podnapilé hejsky, kteří si mysleli, že je Paříž jejich válečnou kořistí.

„Hrabě odjíždí, víš?“ vysvětlovala Kašparovi. „Chci se s ním rozloučit. Vrací se do Polska.“

Měla vlhké oči.

„Jen běž, Dorotko, všechno s tatínkem zařídím.“

„Nemocnice je pro komedianta horší než vězení,“ protestoval otec chraptivým hlasem. „Kašpare, pášeš hřích.“

„Rozhodl to doktor. Je to příkaz a bude ti tam líp, postarají se o tebe.“

Otec byl tvrdý, mávl rukou.

„Jedme, k čertu!“

„Přijedeme se za tebou brzy podívat.“

„Copak mě neznáte?“

„Vrátíš se.“

„Hlavu bych za to nedal.“

Matka se za nimi dívala, když odjížděli, kalnýma očima. A Kašparovi bylo těžko, jako by ztrácel dřív matku než otce.

„Na shledanou, otče!“ řekl ve vratech nemocnice.

„Ať je to, jak chce, jsi řádný syn,“ zabručel starý Deburau.

Kašpar se na něho žertovně usmál, jako by chtěl říci: To přece záleží na rodičích. A usmíval se, dokud nosítka nezmizela na schodišti. Pak teprve dovolil, aby mu na tvář usedla únava.

O něco později zaklepal na dveře v ulici du Dragon.

„To jste vy?“ podivila se slečna Foucherová. „Viktor ani Evžen nejsou doma.“

„Daří se tedy Evženovi líp?“

„Nepříliš. Viktor pro něho hledá lékařský dozor.“

„Evžen mi kdysi půjčil sto franků,“ vypravil ze sebe s pravděpodobným výrazem Kašpar. „Omlouvám se, že jsem ty peníze nemohl vrátit dřív.“

Podal Adéle bankovku.

„Děkuji,“ přijala to. „Kdybyste však chtěl přijít večer...“

„Není třeba,“ odmítl spěšně. „Mám představení. Promiňte!“

Když se ubíral do svého divadla okolo Rothschildova paláce, viděl, jak se sjíždějí kočáry s urozenými hosty. A věděl, že se seřadí v délce několika ulic a nepřestanou přijíždět, ani když si odehraje svých šest představení.

Bohaté měšťanstvo se vysunulo po bok šlechty. Mluvil se často a s nadšením o nových právech, ale když se některý redaktor nebo řečník opovážil – zřídka ostatně – otázat na skutečná práva francouzského lidu, odpovídalo se: „Máte přece svoje zástupce ve sněmovně!“

Ale tito „zástupci lidu“ z kruhu zbohatlíků odhlasovali právě zákaz dovozu obilí a zdražení chleba, protože prý „příliš dobře živení dělníci špatně pracují“!

Malí lidé, mezi nimiž Kašpar žil a kteří přicházeli do Funambules, ti, kdo skáceli krutovládu aristokracie, dosáhli jen toho, že dostali nového pána, a ten šel cestou pána prvního. Žili zase pod chomoutem. Nespokojenost doutnala však jen pod povrchem, bylo málo krve a svaly byly zesláblé.

Při toulkách předměstím se Kašpar dovídal od řemeslníků, jak policie znemožňuje stávky. Jen truhlářům se podařilo urvat pár centimů; ale ostatní, ti z Monthonových papíren a z Creuzotových skláren, hladověli dál. Pára vyháněla dělníky z dílen. Každý měsíc zasyčela na některém konci města nová obluda a houfec mužů šel z brány bez práce.

Mluvil se o tajných studentských spolcích po italském vzoru, ale dvůr šťval svou policii na nové honby. Pohnali před soud i Bérangera. Kašpar byl mezi lidem, který naplnil prostranství před budovou tak neprodyšně, že soudci museli do soudní síně oknem. Odsoudili Bérangera, ale nevyhladili tím jeho písničky. Jen si přijďte, pánové,

poslechnout, když ve Funambules obecenstvo čeká na začátek, jak parter vzadu pobroukává:

*„Je z bible čerpat nyní v módě,
nuž, vezmeme z ní látku k ódě
o králi, jenž se volem stal,
neb to byl jeho ideál!“*

A přední lavice odpovídají:

*„Král do stáje se odvést dává,
to milejší mu nežli sláva,
být u žlabu a hodně žrát,
tomu se říká — kralovat!“*

Ale aby přítomní agenti neměli podezření, že snad jde o současného krále, spojí se celý parter v refrén:

*„To je nás král, tot' země vzor,
bud' zdráv Nabuchodonozor!“*

Taková je láska lidu k vrchnosti, taková je nálada těchto dnů.

Kašpar to ví a dovede svému obecenstvu porozumět. Má ve svých nepatrných úložkách málo příležitosti, ale je vynalézavý. Ve hře *Harlekýn na hřbitově* hraje starce, který nemůže usnout a který překvapí milence na schůzce u hřbitovní zdi v noční košili. Kašpar si posadil na hlavu ještě noční čepici; k tomu netřeba už nic přidávat, není chlapíka v celé čtvrti, který by si neřekl, vida čepičku: Hle, Ludvík!

Debureau má jen krátký výstup. Spíná ruce, lamentuje a rozčilen odbíhá. Milenci ho považují za ducha. Jednoho večera napadne Kašparovi malá varianta: hodí čepici zlostně na zem a šlápne na

ni. Pak si založí vzadu ruce a odchází s hlavou nachýlenou vpřed. Až do šatny ho provází obecenstvo hlasitým „bravo!“.

„To tam nepatří!“ rozčilují se herci.

„Jen to dělej, Deburau,“ praví Bertrand. „Je to dobré.“

A Felix se ohlíží na Kašpara, mračí se, ale oči má zamyšlené.

Dorotka byla několik dnů velmi smutná, i když ji dvorný Polák ujistil, že na ni bude vzpomínat. Bez úsměvu objížděla večer co večer manéž cirkusu a zapomínala pohladit i svého vraníka. Tím radostněji se rozesmála, když jednou po představení seskočila a padla přímo do náruče svému milenci.

Družina, jejímž byl členem, se zdržela ve vojenském táboře několik mil za Paříží. Hrabě Dobrowski, přemožen krásou vzpomínek a v představách, jak by to slušelo spanilé Dorotce v jeho domově na statku, rozhodl se k odvážnému kroku a vrátil se pro nevěstu.

Opuštěná, zasmušilá matka stěží porozuměla radosti své dcery, která jí oznamovala, že se stane komtesou. Zato sestra Kateřina plakala radostí a Kašpar k tomu neměl daleko.

„Přeješ mi to, vid’?“ ptala se ho Dorotka.

„Ovšem,“ ujišťoval ji Kašpar, „ale je na hraběti, aby byl pyšný,“ smál se. „Kdo ho v Paříži znal? A dnes každý okolo Templu zná jeho jméno, protože si bere slečnu Deburau.“

Plukovník potřásl i Kašparovi pravicí, dal matce donést bohatou večeři, sám však odjel s Dorotkou do hotelu. Bylo nutno obstarat ještě mnoho věcí a časně ráno odjet z Paříže. Jen si Dorotka vymínila, že jí Kašpar přijde oznámit, jak se vede otcí.

Kašpar byl celý večer v růžové náladě a chystal se s chutí k veselému výstupu u hřbitovní zdi.

Když však byla hra asi uprostřed a Kolombína s Harlekýnem tančili okolo sebe jako dva motýli, otevřely se do divadelního sálu dveře z ulice a několik lidí vpadlo dovnitř s výkřikem:

„Císař je mrtev! Napoleon zemřel!“

Motýlům na jevišti zmrtvěla křídla. Lidé ztichli a vstávali. Na všechny padl smutek. Zhasl živý symbol slávy, odvety, odboje proti králům. Nálada smutku se šířila po ulicích. Protože se lidé báli mluvit, krácel každý, jako by měl před sebou pohřební vůz. Tisíce takových neviditelných pohřbů projíždělo městem.

„Utěšovali jsme se, že na nás myslí,“ pravil Felix v šatně. „Nebyla to možná pravda. Ale člověku to přece pomáhalo.“

„Kdo se stane jeho nástupcem?“ přizvukoval Filibert. Zde se cítili bezpečni a nebáli se mluvit.

„Kdo je na trůně, je vždycky vysoko,“ namítl tiše Deburau, jak to slyšel říkat studenty na ulicích.

„Nemyslím nástupcem na trůně,“ rozmrzel se Filibert, „ale v našich srdcích.“

I když jim Napoleon nikdy nepomohl, stalo se v proměnách dějin jeho jméno jménem naděje. Všude po ulicích zazněly znovu napoleonské písničky a stráž nebylo vidět.

A jen republikáni měli pevnější a odhodlanější hlas, když říkali malověrným:

„Nástupce? Nová naděje? To jsme my sami.“

Skoro všichni lidé, které Kašpar potkával, měli smutné pohledy; zřídka kdy našel v některé tváři škodolibé uspokojení. Truchlivé náladě města podlehli i ti, kdo s Napoleonem nespojovali žádnou představu, proto snad, že nepadl jako válečník, ale jako bezmocný zajatec.

Kašpar byl zvědav, co řekne zprávě otec.

I nemocnice byla vzrušena. Ač bylo pozdě, prošel klidně branou a vystoupil po schodišti na dlouhou chladnou chodbu, podobnou chodbám ve vězení.

Stará ošetřovatelka právě vycházela ze sálu. I ona měla v pohledu stesk.

„Koho hledáte?“ zeptala se.

„Otce, Filipa Deburau!“

Ve tváři se jí objevil údiv.

„To sis přispíšil, chlapče!“

„Mohu ho navštívit?“

„Ale vždyť ten je dávno mrtev.“

„To není možné,“ řekl Kašpar. Bylo to jako úder, který omračuje.

„Kdy se to stalo?“

„Dnes ráno. Už je v kapli.“

A odcházela vrtíc hlavou, jako by nechápala, proč ji v tak vážný den obtěžují lidé zbytečnostmi.

Otec mrtev? Už ráno? To slavili právě Dorotčino zasnoubení.

„Prosím vás!“ křikl ještě za ošetřovatelkou a běžel za ní. „Bolelo ho to?“ zeptal se úpěnlivě.

„Kdepak, zhasl jako plamínek,“ řekla žena konejšivě. „Zítra ho pochovají.“

Kašpar jí byl vděčen za útěchu.

Vyšel z nemocnice. Na ulicích dnes v noci neubývalo lidí. Jenže Kašparovi se nyní všechno zdálo jiné. Změnil se on a změnilo se všechno. Neměl už otce.

Vrátil se domů.

Stanul proti matce.

„Umřel nám tatínek,“ uhodla z jeho očí, dřív než promluvil. Usedla, složila ruce do klína a oči měla suché. Plakala do srdce.

„Musíme to oznámit Dorotce,“ zanaříkala Kateřina.

„Jen zůstaň doma, řeknu jí to zítra ráno sám.“

Neusnul té noci a časně ráno vyšel do města. Nyní ho čekal nejhorší úkol. Byl rozechvělý a nejraději by se byl někam se svým žalem skryl. Ale Dorotka čeká. Může jí říci, že otec zemřel, a dovolit, aby hned první den nového života byl černý?

Ulice de Montorgueil. Hotel de la Bretagne. Bydlí zde hrabě Dobrowski? Mohu s ním mluvit? Chodba. Dveře.

Dorotka byla něžná, měla nejlepší srdce ze všech. Nezaslouží si trochu štěstí?

Přibíhá, oděna v zelený domácí šat, vypadá se zlatými vlasy jako rusalka. Bere bratra za ramena.

„Jak je tatínkovi? Mluv, Kašpare, mluv!“

K d'asu, tak promluv, Kašpare! Nevidíš, že se Dorotka tvého mlčení leká?

„Zhoršilo se to? Vypadáš tak divně!“

Ale Kašparova tvář se šíří do úsměvu.

„Málo jsem spal, drahá sestřičko, tak je to! Ale s tatínkem je líp. Už se těší domů.“

„Ani nevíš, jak jsem šťastná! Nemohla bych odjet, kdyby mu bylo huň. Musíš mu říci, že jsem neodjížděla ráda, ale že bych se jinak do Polska nedostala.“

„Otec říkal, že máš klidně odjet. Až budeš mít prvního syna, přijede prý za tebou.“

„Ty pláčeš?“ zvolala dívka.

„Štěstím, Dorotko. Až budeš mít syna, přijede ho prý vycvičit na provazolezce.“

„Řeknu to plukovníkovi,“ smála se Dorotka. „A neplač, vždyť se snad ještě uvidíme. Přijedu někdy do Paříže. Všechny pozdravuj, Štěpána, Kateřinu, Františka, a maminku stokrát...“

„Jistě, Dorotko, řeknu jim to...“

„A tohle dej mamince na přilepšenou – a to tatínkovi – od hraběte – a ať se šetří...“

Objali se.

„Mnoho štěstí, sestřičko! Zlom vaz!“

„Zlom vaz, Kašpare, na jevišti! A děkuji ti za dobrou zprávu!“

Kašpar kráčí po schodech. Vychází z hotelu. Jde pomalu ulicí. Nesmírný smutek na něho padá, tím větší, že se o něj nerozdělil, že si jej zachoval celý.

Ale zároveň mu v nitru jása zvláštní uspokojení. Dorotka neodjede s věčným smutkem. Dal jsi jí místo slz radost a smích. Až se jednou dozví, tam v dálce, nebude to už tak bolet.

Ty mi odpustíš, otče, vid'?' Kdybys mohl mluvit, poradil bys mi taky tak.

A Kašpar jde ulicemi skleslý, osamělý, ale spokojeností bohatší než francouzský král.

Loučení

„Pan Jan Baptist Kašpar Debureau se žádá, aby se neprodleně dostavil do umrlčí komory Morgue za účelem rekognoskace utonulé.“

Seina, olověná řeka, vleče se pod mosty. Co skrývají tvé tůně? Lidské hlasy se nad nimi vznášejí: křik prodavačů obilí, uhlí a vlny, volání převozníků z Louvru. Dlouhé čluny, plné dřeva, vezou s sebou písničky morvanských uhlířů, monotónní jako žlutozelený proud. A jiné hlasy leží ztichlé pod hladinou tekoucího hřbitova.

Řeka mlčí a kolem ní jde člověk. Prozrad' mi, řeko, kohos mi vzala? Nejistota se odráží od hladiny.

Mnoho útrap dovedeme snést sami. Ale jsou chvíle, kdy je dobré mít vedle sebe přátelské rameno.

Kašpar opouští břeh a hledá.

Je ještě ráno. Klement bude jistě doma.

Před Sansonovým domem stojí vůz naložený nábytkem, který Kašpar zná. Dveře jsou otevřeny a z předsíně je slyšet hlas cizího člověka.

„Je to všechno?“

„Zapomněli jste obraz,“ klidně odpovídá Klement.

„Ten vezmu sám.“

Soudní vykonavatel s obrazem pod paží vychází. Exekutor!

„Taky věřitel?“ zeptá se, když uvidí Kašpara.

Ten vrtí hlavou. Slyší, jak rachotí kola vozu. Pak se odváží dál.

„Nabízeli jsem jim gilotinu,“ usmívá se Klement uprostřed prázdného bytu a i jeho úsměv je prázdný.

„Nechtěli ji. Jdeš-li jako věřitel, opravdu u mne mnoho nenajdeš.“

„Půjčil jsem ti kdysi pomoc. Jdu si pro dluh.“

„Mám tak málo,“ nedůvěřivě se usmívá Klement.

„Matka se po mnoho dnů nevrátila. Zvou mne do Morgue.“

„A já?“

„Ale, Klemente,“ rmoutil se Kašpar. „Nedoprovodíš mne?“

„Odpust', Kašpare!“

Vycházejí.

„Nezamkneš?“

„K čemu? Nic tam nenechali.“

„Podej si žádost o podporu.“

„Provedu to jinak, ale na tom nezáleží. Ted' patříš tobě.“

„Víš,“ snaží se mu Kašpar vysvětlit, když se vrací k nábřeží, „je to zlý pocit jít za takovým cílem. Všechno je možné. Matka měla otce opravdu ráda a my jsme se jí rozutekli. Ztratila domov i nás. Jdu z pohřbu na pohřeb. Svět se horší den ze dne.“

„Znám to, Kašpare. Když je ti dobře, jdeš a usmíváš se. Hle, pan příštípkář! Dobrý den! Co dělají všechny vaše střevice? A dál – sušená jablka, suchary, sýry. Co je tu veselého jídla! Dobrý den, sušená jablka! Dobrý den, zavařeniny!“

„Takové to bylo,“ přisvědčuje Kašpar.

„A pak ti najednou řeknou – neradujte se, jste smrtelně nemocen. Hned se všechno změní. Lidé jsou cizí a mají starost o jiné věci. Všechno je vzdálené. Každý je k tobě surový, už proto, že je zdrav. A kde je krása dívek!“

„Cítím to podobně,“ přiznává se Kašpar.

Přátelská ruka na rameni ho vede k Morgue.

Dřevěná vrata ústí do černé předsíně. Starý zřízenec jim vychází vstříc a zasvěcuje:

„Podle policejních záznamů o zmizelých osobách se zdá, že utonulá osoba je vaše matka, má na sobě takové šaty, jak jste udal... Byla ovšem ve vodě velmi dlouho,“ dodává s útrpným pohledem, jako by se omlouval.

Kašpar opustil Klementa u vchodu do studené síně a jde dále sám.

Černé dlaždice. Studeno. Studeno.

Na prkně leží postava zakrytá plátnem. Stařec odhaluje její obličej a tázavě se dívá na Kašpara. Tomu tuhne krev. Hledí do beztvárné tváře. Neví, má-li ten pohled vydržet, nebo se odvrátit.

„Je to ona?“ ptá se stařec.

„Ne,“ bezbarvě říká Kašpar.

„Podle šatů...“

„Ne,“ opakuje Kašpar, dosud pohledem v zajetí toho strašného obličaje.

„Jste si tím jist?“

„Není to ona!“

Je ochoten to křičet. Bude o tom zapřísahat kdekoho. Jeho matka byla veselá, čistotná, usměvavá. Měli jste ji vidět, když si oblékla červenou sukni se stříbrnými perličkami a uhodila do plechu! Začátek představení! Jeho matka měla oči jako dva modré kvítky s kapkou rosy. I když zestárla, byla vždy milá a dobrotivá. Byla to jeho matka.

„Byla to ona?“ vítá ho Klement u dveří.

„Naštěstí ne,“ praví Kašpar pevně.

Vycházejí. Je horký červencový den. Jasně nebe nad Paříží. Oba zhluboka dýchají vánek, který se jim vlévá do tváří. Komu asi napadlo umístit hned vedle truchlivého průčelí Morgue rybí trh s veselými deštníky prodavaček?

„Byla tam zima,“ vzpomíná Klement.

„A černé dlaždice,“ praví Kašpar.

„Hlavní věc, že to nebyla tvá matka.“

„Ano, jsem rád, že to nebyla ona,“ přisvědčuje Kašpar.

„Ale kam odešla?“

„Myslím,“ praví Kašpar měkce, „že se maminka vydala domů. My všichni běžíme za svým cílem, nestačila nám, chudinka. Paříž jí byla cizí! Jistě je na cestě do Čech. Rád bych jí byl pomohl. Ale ona dojde. Jistě dojde. Nevěříš?“

Klement soucitně přisvědčil.

Dorotka je v Polsku, Štěpán v Belgii – kdo zaručí, že se kdy cesty komediantů ještě zkříží? František, který vlastně Kašparovým bratrem nebyl, se mu odcizil. K tomu, aby člověk mohl žít ve světě, který patří jiným, je potřebí všech sil, chudák musí být sobecký. Krásná Kateřina se vdává na venkov. Kašpar zůstával stále více sám a stále neuspokojen, protože chtěl hrát a protože mu to nebylo dopřáno.

Několikrát se chtěl vypravit k Hugům, aby se dověděl, co se stalo s Evženem, ale ostýchal se, aby se nezdálo, že si jde pro dluh. Zlou novinu se však dověděl ze vzkazu, poslaného do divadla Funambules Viktorem nebo jeho mladou ženou.

Po několika křiklavých Evženových výstupech rozhodl lékař neoblomně, že nemocný musí do ústavu, protože již přestal být pánem svých smyslů a skutků. Je v St.-Marcel, kde jsou návštěvy zakázány.

K několika řádkům zprávy byla přiložena – jako pozornost nebo dík – drobná kresba, na jejímž rubu byla poznámka: „Watteauův náčrt k portrétu herce italské komedie, který má malíř David.“

Vizitku i obrázek doručili Kašparovi před představením do šatny. Zamyšleně hleděl na vlastní tvář, odrážející se v úlomku zrcadla na stolku, ale neviděl ani své oči, ani paruku nad čelem. Myslel na hezkého a veselého Evžena, který se tak krátce zdržel v jeho životě. Už nebude žertovat s číšnicemi, neochutná burgundského u matky Cadetové, do studené cely bude šeptat svoje verše. Tam bude zaklínat dábly, a kdoví, jak skončí. Sbohem, Evžene!

Teprve pak zvedl k očím obdélník tuhého papíru, na němž bylo několik čar tužkou, jen jako na zkoušku provázených lehkými barevnými šmouhami. Za hlavou bylo modré pozadí, proto snad, aby se od něho odrazil bílý obličej.

Na první pohled nebyla črta hezká.

„Dívá se smutně, co?“ ukázal obrázek Filibertovi.

„Jako hlupák,“ dověděl se.

Kašpar se znovu zahleděl do kresby, pozorněji, jako do živé tváře.

„Není hlupák,“ namítl.

„Mě obrazy nezajímají,“ pokrčil kolega rameny.

Kašpar uvažoval sám. Hlupák? Vždyť má přemýšlivé čelo. Chápavá ústa. Vážný a chytrý pohled. V té tváři vězí duše, jenže ji komediant neukazuje. Z chytrosti nebo ze strachu. Ze špatné zkušenosti.

Byl by se rád ptal dále, ale neodvážil se. Obrátil se tedy jen na svoje zrcadlo.

Nejsem té kresbě podoben?

Sáhl do misky s bělobou a dolíčil si tváře. Přizpůsobil své rysy kresbě. Svěsil koutky a sevřel rty, příliš načervenené. Rozevřel oči. A nyní naplňuje tvář výraz, kterého se nedá dosáhnout hnutím žádného svalu v obličejí, ale který přichází zevnitř, stavem duše. Jen v očích jej zastihneš a z očí se odráží na ústech a na tváři.

Proč je mu tato maska sluhy Pierota ze všech nejmilejší? Netouží hrát blahobytného a pánovitého Kasandra. Leandr, který se vždy stejně dvoří Kolombíně, je sice milý ženám v hledišti, ale jeho hraje úzká, jednotvárná. Staří doktoři, vojáci a hostinští říkají tak málo. A jemu připadá, že už mnoho ví a že je škoda neříci to ostatním. Chce hrát život. Sluha, ať už se jmenuje Pierot či jinak, zná život po všech stránkách. Slouží a je chudý; proto musí být vynalézavý. Musí ohýbat hřbet a snášet pánův rozmar; zakouší proto zlost, škodolibost, bojuje o sebe všemi prostředky – ale zná taky prostou radost ze života, ze svobodného doušku vzduchu, z květin a oblaků, které nemají žádného pána. Touží. Touží po ženách, které jsou mu nedostupné, a proto ví o lásce víc než ti, kdo ji mají, kdy si vzpomenou. Kasandr, Leandr nebo Harlekýn jsou krásné postavy, ale nepodobají se lidem. Sluha Pierot se podobá těm, kdo se na něho dívají, kdo dřou, vztekají se, protloukají se životem, zápolí s bídou, učí se od života na každém kroku.

Několik Pierotů se objevilo tu a tam na jevištích komediantského bulváru. Byli zbrklí, chtěli rozesmát za každou cenu, byli hrubí a neomalení. Tak Kašpar svou postavu nevidí. Tak marnotratně se

chudák nevydává. Kdo má zkušenost, zavírá se víc do sebe. Nechá svět běžet a tančit kolem sebe, pozoruje jej a bystře se rozhodne v pravou chvíli, zasáhne ušlechtilé nebo vypočítavě, ochrání někoho nebo se pomstí.

„Hraješ, nebo nehraješ?“ zlobil se s ním někdy Bertrand, když vystupoval v některé z němoher, ostatně zřídka, jako Pierot.

Kašparův klid se překvapivě lišil od toho, co předváděli jeho předchůdci nebo paní Saqui ve vedlejším divadle. Bedlivější diváci si toho všimli a na bulváru dokonce padla občas poznámka:

„Jsem klidný jako – jako Baptist!“

Ale ředitel to považoval za nedostatek hereckého umění a Pierot neměl naději, že by své úlohy rozšířil.

A přece Kašpar považoval tuto cestu pro sebe za nejlepší.

Znovu se zamyslel nad Watteauovým obrázkem. Co mi ještě chybí, abych přesvědčil ostatní? V čem jsem málo výmluvný? V čem se mýlím?

Hledal před zrcadlem nejvhodnější výraz.

„Deburau!“ zavolali z jeviště.

Pierotská maska zmizela a starý nevrlec s rudými pysky a s kudrnatou parukou běžel na jeviště.

Policejní předpisy se opět zostřily, protože v dílnách rašila nová nespokojenost. Dělníci si na potkání sdělovali, o kolik centimů jim srazili mzdy.

„To je na emigrantskou miliardu!“

Nestačilo 700 milionů, které musela Francie v krvavém potu zaplatit vítězným spojencům. Šlechta si odhlasovala odškodné ve výši jedné miliardy pro ty, jež vyhostila republika nebo císařství. Tu miliardu bylo nutno vydržet z lidu. Žádné opatření nebylo dost přísné, aby vytlouklo z odbojných hlav myšlenku na vzpouru. „Co vévoda z Berry?“ odpovídalo se na každou snahu o mírnější postup. Za poblouzněného sedlářského pomocníka, který myslel, že

vraždou následníka trůnu zachrání Francii, trpěly miliony. A když policie objevila karbonářské spolky, vyžádala si šlechta, aby gilotina – kterou jistě čekají bohaté dny natrvalo zaujala své staré místo.

Jednoho dne se roznesla zpráva, že budou popraveni čtyři seržanti z pevnosti La Rochelle, kteří odepřeli poslušnost králi.

Kašpar se vypravil za Klementem a zastihl ho nad cestovním zavazadlem. Nebyl zdrcen, jak Kašpar čekal, naopak v jeho tváři byl jas uvolnění.

„Jsi hodný, žes přišel, Kašpare,“ přivítal ho. „Ušetříš mi cestu.“

Ukázal na velkou listinu, ležící na okenním výklenku.

„... žádosti vyhověti a propustiti Klementa Sansona...“ četl Debureau. „Povolili?“ zaradoval se. „Ale co budeš dělat?“

„Odejdu. Dali mi malé odstupné. Najmu si kousek pole někde, kde mě nikdo nezná. Budu sázet, zalívat, sklízet. Tys mi dobře radil: začnu znovu.“

„To znamená,“ zarmoutil se Kašpar, „že se rozloučíme i my?“

„Pochop to – co jiného mi zbývá? Rád bych s tebou aspoň naposled povečeřel, ale sotva mi už zbude čas. Vydám se ještě k vetešníkům.“

„Bude ti lépe samotnému,“ zapřel se Kašpar. „Uvidíme se někdy?“

„Myslím, že to nebude možné,“ odpověděl Klement tak, jak Kašpar čekal. „Nebudu se smět vrátit. Chápeš to?“

„Jak bych nechápal? Jak bych ti nepřál lepší život? Tedy se rozloučíme!“

„Vesele?“

„Vesele!“

„Vezmi si tu knížku na památku! A buď zdrav! Kéž ti dá jeviště štěstí!“

„Ale já pro tebe nic nemám.“

„A přece zůstanu dlužníkem já!“

Objali se. Poslední pohled do upřímných očí.

Prázdná ulice. Sbohem, Klemente! Spěchám na schůzku se samotou.

Podíval se na titulní list knihy.

Molière!

Víc než hodinu čekal Deburau po skončeném představení, nepřijde-li přítel ještě za ním.

Ale čekal marně.

Večer kruté slávy

Kašpar Debureau byl u konce sil. Měl pevnou lebku, byl odolný a statečný; ale ran bylo příliš mnoho a nebylo, oč se opřít. Svět byl nepřátelský. Kašpar ztrácel víru v jeho svědomí. Na každém kroku viděl bezohlednost mocných a ubohost utlačených, kteří byli slabí a roztrženi.

Je možné dlouho bojovat. Ale je nutno něco milovat. Je nutno mít aspoň jedinou bytost, jíž je možno věnovat cit a o níž víme, že má aspoň jedinou dobrou vlastnost, aspoň tu, že miluje nás. Nic takového Kašpar už neměl.

Otec a matka odešli. Bratři a sestry vylétli jako toulaví ptáci. Přátelé se ztratili. Co zbývá?

Jsi mlád, šeptala odvaha posledním zbytkem hlasu. Ještě můžeš čekat a doufat, pracovat, aby ses stal umělcem! Ale co je to umění? Jak se k němu dospívá a jak o něm přesvědčit svět? Budu hrát po léta malé výstupy opilců a hlupáků; jednou nebudu dost čilý a vyhodí mě; naučím se několika žongléřským kouskům, schovám se s nimi do poslední boudy na bulváru a budu se bát, aby tam nikdo nezabloudil, abych tam umřel hladý aspoň sám, bez smíchu dětí a surovců. To je můj úděl? Kdo o to stojí, abych žil?

Mládí se vzpírá. Hraješ v truchlohře, ale nesmíš se dát. Černé myšlenky vedou na dno Seiny. Braň se! Nebo ti jeden večer stiskne spánky tak, že nebudeš už moci rozvažovat, a když se pak zatouláš k mostům, lehce si spleteš světla na nebi a ve vodě.

A Seina spustí za tebou oponu.

Braň se!

Felix Charigni, Harlekýn divadla Funambules, je nemocen. Leží v šatně, na žaludku má obklady a sténá.

„K d'asu! Slyšeli jste? Frederik hraje Hamleta. Frederik hraje Shakespeara a já tu zůstal a ležím tu jak přeražený pes.“

Ředitel Bertrand a Fabien se nad ním naklánějí.

„Dobře, dobře. Ale co bude večer? Vzmuž se! Pro trochu bolesti nezavřeme přece divadlo.“

„Pro trochu bolesti?“ naříká Felix. „Mám v břiše chřestýše nebo kraba.“

„Doktor řekl, že můžeš hrát.“

„Hlupák! Myslíte, že bych tu ležel jako kus dřeva, když slyším, jak už lidé dupou po schodech?“ Pokusil se vstát. „Nemohu, nemohu! Shořím! Jdi pro drožku! Zavezte mě do nemocnice!“

„Ale divadlo,“ křičí Bertrand. „Co divadlo?“

„Musíte změnit úlohy.“

„A kdo zahraje Harlekýna?“

Felix jmenuje jednoho herce po druhém, ale sám vrtí hlavou. Ne, ten má nohy z mramoru. Ten se hodí na náhrobek a ne na jeviště. Ten neumí hnout obličejem. Ten se bojí odrazit.

„Už vím,“ oddychne si spokojeně, když vyjmenoval skoro celý soubor. „Zavolejte Deburaua!“

„Deburau – a Harlekýna?“ chytá se Bertrand za hlavu. „Nikdy ho nehrál. Ty máš kraba na mozku, a ne v břiše!“

„Zavolejte ho a pospěšte si, nebo se vám lidé rozutekou.“

Kašpar přichází poděšen, že se nějak provinil. Aby to byla jenom pokuta! Nebo ho hned vyhodí?

„Kašpare,“ povídá Felix a tře si žaludek. „Tuhle je má paruka a tady kostým. Budeš hrát Harlekýna. Mně se zdá, že je má poslední hodinka.“

Špatný žert, myslí si Kašpar. Kromě několika letmých pohledů mu Felix dosud nic dobrého neuštedřil, jen nadávky měl od něho, výčitky a hněv.

„Slyšel jsi, nebo ne?“ křičí ředitel Bertrand.

„Souhlasím,“ připojil se Fabien. „Už jednou nás zachránil,“ vzpomíná. „A když v něho věří Felix...?“

„Tak opravdu?“ žasne Kašpar.

„Jdi, nebo na tebe skočím,“ sípá Felix.

Kašpar chytne jedním hmatem barevné hadry a paruku. Dvěma skoky je ze dveří. Pádí po chodbě. Vrhne se na lavici a strhuje ze sebe košili.

Herci, kteří jsou s ním v téže místnosti, hledí na něho jako na blázna.

„Ztratils rozum?“

„Hraju dnes Harlekýna,“ koktá Kašpar jako v horečce.

„Budou dva Harlekýni?“ smějí se.

„Felix je nemocen.“

Herci se chechtají, ale Bertrand vpadne do dveří a volá na Kašpara:

„Rychle! Rychle!“

Filibert ukazuje na Kašpara:

„Tedy je to pravda?“

„Co můžeme dělat? Nerozčilujte mě!“ vzteká se Bertrand.

Kašpar už má paruku a srdce mu pod pestrým kostýmem tluče jako největší zvon na Notre-Dame, ale stokrát rychleji, div se mu prsa nerozskočí.

„To jste o nikom lepším nevěděli?“ ptá se nespokojený Filibert.

„Felix si ho vybral. Mlčte!“ nervózně křičí ředitel. „Deburau, běž rychle za Felixem, chce s tebou ještě mluvit!“

Deburau běží s bijícím zvonem v hrudi.

„To je bolest,“ svíjí se Felix. „Jsi hotov?“

„Jen se přelíčím!“

„Vezmi si mou pastu! Zatím ti řeknu... Dával sis na mě vždycky dobrý pozor, vid’?“

„Ano,“ vydechl prudce Deburau. „Dívám se na vás každý večer od začátku do konce.“

„Vím to. Proto jsem tě vybral. Tebe těší hrát. Znáš každý můj pohyb?“

„Znám.“

Felix se utíší a pak řekne vážným hlasem:

„Jsem poctivý komediant. Mohl bych vybrat nějakého nemotoru, abych dokázal, že beze mne Bertrand nemůže hrát. Ale mně na divadle záleží. Proto jsem vybral tebe.“

„Ach,“ vyjekne Deburau.

„Ach, nebo och, to je jedno. Až přijdeš na jeviště, řekni si: Starý Felix ví, jak je nebezpečné ukázat, že druhý dovede totéž co on. Ale věří v můj talent a ví, že si to zaslouhuji. Řekni nahlas: Felix věří v můj talent!“

„Felix věří v můj talent.“

„Zopakuj si to, až přijdeš před lidi!“

„Vroucně vám děkuji...“

„Jdi k čertu!“ zaklel Felix. „Kde je kočár? Ten ďábel Bertrand čeká, až chci pnu, aby si tu drožku ušetřil, co?“

„Drožka je zde,“ hlásí vrátný.

„Pomohu vám, pane,“ nabízí se Kašpar.

„Lez na jeviště!“ křičí Felix.

Vrátný, ředitel a stará uvaděčka mu pomáhají ze dveří. Ještě na prahu se komediant obrací: „Abych nezapomněl!“ Plivne z dálky Kašparovi přes rameno. „To mi zaplatíš, Aglaě!“ To bylo živé úsloví mezi herci z bulváru du Temple.

Kašpar si pudruje obličej.

Má strach. Útroby se mu svírají. Tak ne Pierot, Harlekýn je tvůj osud, myslí si. Ale víš, jak důležitý je to krok? Nebesa, zbořte se! Já, Kašpar Deburau, hraju dnes Harlekýna! Harlekýna, kterého hráli Frederik a Felix!

Ale není už čas na úzkost, ani na pýchu.

Bertrand se vrací. Začínáme! Na jeviště!

Kašpar plívá na svůj obraz v zrcadle:

„To mi zaplatíš, Aglaě!“

Jevištní světlo ho přijme do objetí. Za kulisou nechává Kašpar plášť horečky. Na scénu vstupuje Harlekýn. Jak by tu roli neznal? Stokrát ji viděl, stokrát si ji v duchu zopakoval.

Několik odvážných skoků za unikající Kolombínou. Už je u ní a obeplouvá ji měkkými kroky. Chytne hozenou růži. Chce ji obejmout. Ale pozor, přichází sok. Ukryjeme se!

Deburau se opírá o kulisu a prudce dýchá. Někdo mu zezadu klepe na rameno. Je to Fabien, ale Kašpar ho nevidí. Hoří bojechtivostí. Už je opět na jevišti. Sok na něho zaútočí, dostane ránu práskačkou a – leží. Harlekýn ho přeskočí, rozesměje se, roztančí se. Kašpar má všechno od Felixe odpozorováno do poslední podrobnosti.

Nápodobá k nerozeznání.

Kašpar je hrou opojen. Jen v nepozorovatelných okamžicích se mu v nitru rozsvítí otazník: Není to zcela špatné? Nemýlíš se? Ale záblesk zbabělosti se ztrácí a Kašpar má opět před očima Felixe, který mu důvěřuje – a který ho vede. Ano, sleduje každý jeho krok, každé gesto, každou grimasu.

Rozčilení za kulisami se vytrácí. Lze si sednout a vydechnout.

„Celý Felix,“ šeptá Fabien Bertrandovi s nadšením.

Kašpar pluje na křídlech pýchy. Pro něho, který byl stále v pozadí, je to závrtný pocit, když ví, že všechno okolo něho hraje kvůli němu, že je středem jevištního světa, všechna světýlka blikají, aby bylo vidět jeho vítězství; a co hlavního: jeho milované obecenstvo, které tolik záviděl Felixovi, má oči upřeny na něho, usmívá se s ním, má radost, když se mu podaří vzít polibek Kolombíně, a mračí se, když je v nebezpečí.

Nikdy neubíhalo představení tak rychle.

Setkání s milenkou. Co něhy dá do pohledu! Tak se snad ani Felix nikdy na ni nedíval. Protože vy, Kolombíno, pyšná a ješitná, která jste si mne jindy sotva všimla, jste jednou z mých tajných lásek – nyní jsem konečně blízko vás... Světla se ztlumila, přichází večer. Usedám k vašim nohám a kladu vám obličej na kolena. Jak krásně

voní divadelní látka vaší sukně! Co jsem se natoužil, abych směl s vámi někdy hrát! Slyšíte krásná slova, jež vám říká můj zrak?

Jakže? Ten, který teď přichází, je Deburau? Ten směšný košiláč s rozčuchanými vlasy okolo lysiny a s červeným nosem? To strašidlo, ta obluda? To bývala, prosím, kdysi jeho role. Ještě včera! Dnes však, dnes je Deburau zde, v kostýmu Harlekýna – a ty, obludo, zmiz, ať mi nepřipomínáš smutnou minulost!

A Harlekýn se zvedne od nohou milenciných a dříve, než je třeba, vyhání ošklivou připomínku včerejška.

Strhuje Kolombínu v tanec vítězného mládí.

Ani nevěřil, že už je konec. Oponu vzhůru! – chtěl by zvolat, hraje se dál! Ale opona letí vzhůru sama, protože lidé tleskají. Vše je jako jindy, primadona se svůdně uklání a rozesílá polibky do polichocených lóží, ostatní se navyklým způsobem děkují – jen Kašpar stojí a zírá strnulýma očima do hlediště.

Kdosi ho postrčí a je náhle před oponou sám s Kolombínou. Lidé se usmívají a nepřestávají tleskat. Něco volají. V lóži u jeviště je krásná žena. Kašpar však nevidí její obličej. Vidí jen malé bílé dlaně, které se srážejí a zase oddalují... Co se nahladověl po tomto pohledu!

Všude, kam pohlédne, vidí zářící oči, upřené na něho. A mnoho dlaní se vztahuje k jevišti a nepřestává tleskat. Co to volají tam vzadu? „Bravo, bravo...“ Díky, díky, každou dlaň by vděčně zulíbal. Sláva na něho milostivě pohlédla, dlouho odpíraná a vytoužená milenka, a přináší úspěch, život, konečně život! Zřetelně slyší: „Bravo, bravo... *Felix*, bravo, *Felix*!“

Ubohý Kašpare! Považují tě za Felixe. Jak jim říci, že jsi to ty, Deburau?

Ještě děkuje. Hrál dnes Felixe. Opakoval jeho výkon. Hrál tak dobře, že lidé změnu ani nepoznali.

Ještě několik posledních výkřiků.

„Dělej! Nebudeš se tu snad klanět do rána!“ křičí na něho osvětlovač.

Se studem odbíhá z jeviště. Co ty víš, umouněnce, jaké to je, když člověk ochutná herecké slávy! Už ses někdy klaněl parteru a lóžím jako Harlekýn? Na to jsem, holečku, čekal dvacet let. Musel bych ti vykládat a otvíral bys oči.

Vám všem bych musel vykládat, jakých to bylo dvacet let – myslí si Kašpar v šatně. Nikdo mu nic neřekne, všichni spěchají jako jindy a mluví ještě méně než jindy. Dobře, praví Kašparova zkušenost. Patřila ti sláva, protože už je zde její věrná průvodkyně, zástupce.

Přichází ředitel Bertrand.

„Tady máš kousek mýdla,“ povídá a klade jej na okraj umyvadla.

Kašparovi srdce povyskočí. Tohle nikdy ředitel nikomu neudělal. Ano, dnes si vybojoval živobyť.

„Děkuji, pane Bertrande.“

Když vztáhne po mýdle ruku, vsune mu ředitel do dlaně ještě několik mincí.

„Měl jsi štěstí,“ praví přitom. „Byl jsi od Felixe k nerozeznání.“

Kašpar by mu rád řekl, že to nebylo štěstí a že by tak dovedl hrát vždycky, ale ostýchá se před druhými.

„Vesele to dnes zapij!“ prohodí ředitel na rozloučenou.

Kašpar také spěchá, aby byl rychle hotov. Potřebuje se projít ulicí. Dvacet let šel cestou kopanců a ran, měnil hadry za hadry, smutek za smutek. Dnes vyjde do Paříže jako Harlekýn, jemuž večer tleskalo a volalo slávu celé Funambules.

„Dobrou noc!“

Rád by ostatní herce poprosil, aby mu odpustili, že si trochu úspěchu poctivě vysloužil; ale lidé jsou si obvykle příliš cizí, aby si dovedli říci přirozené a upřímné věci. A tak jen:

„Dobrou noc!“

Vlahá a vonná letní tma ho zaplaví. Po zatuchlém pachu nezdravých šaten jako by ses napil pramenité vody. Odněkud přispěchá vůně akátů.

„Bylo to krásné, pane Debureau, věřte mi,“ ozve se za ním hlas. Je to uvaděčka do lóží. „A já už něco viděla. Hrál jste zrovna jako pan Frederik.“

Kašpar by ji objal a políbil.

„Tak, tak,“ řekne, „dobrou noc!“

V kapse mu zvoní několik ředitelových franků. Hola! Dnes nám patří celý bulvár. Jakého si dáme nalít?

Okolo jde žena s mužem. Nebyla jste to vy, která mi před chvílí tleskala? To jsem já, víte? Já dnes byl statečným Harlekýnem, nepoznáváte mě?

Pak náhle uvidí vyjít zadním vchodem ředitele Bertranda.

Zastavil se, protože se k němu žene vrátný, který vezl Felixe do nemocnice. Zprávy jsou příznivé, ředitel se rozesmál.

„Slyšíš?“ volá na Kašpara. „Je po starosti! Felix bude zítra hrát!“

„Už – už je zdrav?“ koktá Kašpar. Něco se v něm vzpírá domyslet. „Vždyť jsem to říkal. Dali mu prý lžíci oleje – a za chvíli bylo po bolesti. Zítra bude zase všechno v pořádku.“

Zdvihl hůl ke klobouku a odchází.

Vrátný zmizel ve dveřích divadla.

Kašpar stojí dosud bez hnutí a dívá se za kolébající se Bertrandovou siluetou.

„Pane řediteli!“

Hůl se opře o chodník...

„Pane řediteli,“ stane Kašpar u něho. „To znamená – myslíte, že – že Felix bude hrát Harlekýna dál?“

„Jako drak!“

„Ale – vždycky?“

„To bych prosil. Kdo by měl hrát?“ dívá se pátravě Bertrand.

„Myslel jsem, že – snad – někdy...“

„Snad bys ho nechtěl hrávat ty? Myslíš, že by to Felix strpěl? Ani jednou!“

Kašpar se propadal hloub a hloub.

„Nechci mu nic brát. Jen jsem myslel – třeba později – nebo kdyby byl zase nemocen...”

„Připravíme mu olej do šatny. Slyšels lidi! Mám veliký zájem na tom, aby byl Felix denně na jevišti.”

Tím hlubší pád, čím výš tento večer Kašpara vynesl.

„Vy jste mi donesl to mýdlo... zdálo se mi, že bych dovedl – třeba něco jiného!” škemral jako dítě o almužnu.

„Jen klidně prováděj, co dovedeš!”

Kašparovi už nezbylo slov k dalším prosbám. Jen klesající ramena mluvila. Bertrand to poznal.

„Mrzí tě to? Hlouposti! Nesmíš přehánět. Když dovedeš někoho napodobit, to ještě neznamená, že jsi herec.”

Poklepal mu hůlečkou na rameno.

„Jen sejdi klidně napít – a buď rád, že se nám Felix tak brzy uzdravil. To šílenství pusť z hlavy!”

A zase se hůlečka dotkla klobouku.

Deburau zůstal sám před zavřenými vraty divadla. Každé ze slov, jimiž ho ředitel mínil potěšit, padlo jako kámen na čerstvý hrob. Ale v tom hrobě není nebožtík. Je tam živý člověk. A každý kámen mu říká: Konec. Nahoru se nedostaneš. Konec. Svět s tebou nepočítá.

Krčma U Bílého medvěda

Zcela jinak, než si představoval, kráčí Deburau po bulváru. Hluše znějí všechny zvuky kolem něho, světla se vynořují ze tmy a opět do ní zapadají – a on jde, jako by ho někdo postrkoval – pomalými, těžkými kroky. Zahýbá okolo náhodných rohů. Nejde nikam. A noc ho jako úmyslně vede do úzkých uliček, v nichž jsou domy na spadnutí a kde z nízkých černých chodeb číší bída. Klopýtá přes kameny, občas zazvoní pod nohou kus plechu. Nad střechami vrzají do ticha korouhvičky. Nějaká žena ho oslovila. Ale jako bys oslovil stín.

Kašpare, braň se! Přichází nejzoufalejší chvíle tvého života.

Jak se to všechno odehrálo? I paměť je zatemněna. Felix ležel v šatně a volal: Pojď sem, Deburau, budeš hrát Harlekýna... Chápe už. Byla to nástraha. Byla to zápleтка z komedie – a on ji neprohlédl. Podvedli ho Harlekýnem.

Dali mu poznat, po čem tolik let toužil. Přistrčili mu k ústům namazaný krajíc – a když hladový ubožák vdechl – utrhli sousto zpět. Dokud nevěděl, jak opojný je úspěch na jevišti, byla to jen trýzeň nejistoty. Nyní je to mnohem horší. A jak bude zítra?

Zítra... Přejde do divadla. Felix ho pochválí, že hru nezkazil. Ale možná že mu ředitel řekne něco o opovázlivém šaškovi z cikánské země a Felix se mu ještě vysměje. A zase červený nos a rozčuchanou paruku – a zatímco Harlekýn se bude vznášet s Kolombínou, bude on několik vteřin představovat na jevišti svého tulpasa. Večer co večer! Pak pro změnu surového vojáka a zase opilce a věčně červený nos a věčně poslední z posledních a lidé se nikdy nedovědí, že by jim mohl dát mnohem víc a mnohem líp. Ředitel potřebuje Felixe. „Šlíš? Ty – a Harlekýn? Nejsi herec! Nejsi herec!“ Tak je to. Jsi prachšproský žonglér a měl jsi jím zůstat. Kdepak žonglér! Kde by vzal jejich lehkost, zručnost, sebevědomí? Nejsi nic. Nic!

Začínal se sám sobě smát. Byl to smích nad vším. Kdesi hluboko pod čelem, v temnotě, pod neprodyšnou olověnou deskou, zmítaly se jeho myšlenky, motýli, jejichž křídla jsou rozbita a kteří brzy klesnou. A nad tím dusivým příklopem vlaje hadřík citu, cár smíchu.

Dlouho šel Kašpar. Občas si všiml, že se vrací, nebo že obchází tytéž domy. Klopýtal o týž kámen. Poznal tytéž krámky.

Ne, není už statečný, jak býval. Znovu být vypískán? Znovu ústrky do nekonečna?

Zbabělče, řekla mu žlutá oka krčmy. Dodej si odvalu, když jí nemáš dost v srdci. Popěvek a smích k němu dolétly kalnými skly. Rozhlédl se. Ulice U Medvědů. Není to daleko od divadla. Bloudil stále dokola. Krčma *U Bílého medvěda*.

Stiskl kliku a druhá ruka chytila v kapse franky, které dnes vydělal falešný Harlekýn. Otisk Harlekýna.

Byla to malá hospůdka s nahými zdmi a udusanou podlahou. Přesto vyhlížela útulně, naplněna hloučky lidí, hustými oblaky dýmu a vůní laciného pudru. Na stolech se kouřilo z čísek teplého cidru, ovocného vína.

Lidé, které tam Deburau našel, nebyli však tuláci a hráči v kostky, jak čekal. Vedle něho seděli u stolu učitelé šermu; hole měli složeny křížem pod stolem. Na druhé straně se asi deset mladíků vášnivě přelo o nějaký literární problém; všichni měli v rukou knížky a podtrhovali své mínění rychle vyhledávanými citáty. A docela vzadu, až u nálevního stolu, hádal se známý vaudevillista této čtvrti Fancioulle se svou ženou. Ještě několik mladých žen tam bylo, asi přítelkyně studentů, které se posilovaly číškami višňovky. Nad hlavami všech se vznášel hustý tabákový dým.

Zvláštností této hospody byly maskované číšnice. Když se dívka s modrou maskou na tváři zastavila u Kašparova stolu, rozrušilo ho to. Připomínka ztracené hry? Nebo tajemství budoucnosti? Pozoroval každý krok tmavovlásky se škraboškou, a když se vrátila

s lahví vína, zahleděl se jí bázkivě i žádostivě do očí, jako by z nich chtěl vyčíst osud. Oči se přivřely a usmály. Dobré znamení?

Hádající se hlasy dolétly až k němu.

„Zaviňuje to plyn! Plyn!“

„Nesmysl! Nepořádek v divadlech!“

„Požár za požárem! To za časů oleje nebývalo!“

Byli to divadelní návštěvníci a hádali se o nové osvětlení pařížských divadel, které bylo atrakcí, ale zároveň nebezpečím. Každý týden někde hořelo.

Jeden z mistrů šermu se vmísil do hovoru. Mluvil vážným, hlubokým hlasem jako biblický kazatel:

„Moji mladí přátelé, jsou ještě jiné požáry, které zažíváme v divadle.“

„Jaké?“

„Požáry v duši.“

Jen dvě dívky se zasmály. Ostatní k němu pozorněji obrátili hlavy.

„Požáry v duši?“ vybízel jeden ze studentů.

„Viděli jste Talmu jako Richarda z Arlingtonu?“ volně pravil mistr šermu. „Sedíte v hledišti. Když se rozsvítí a on se objeví v modrém plášti – něco ve vás počne doutnat. On se rozohní – a vám v duši proskakují první plamínky. On hoří – a vy s ním. Jde o jeho život, o jeho čest a vaše nitro je už jediná výheň, rozžhavená do běla. Stravuje se ve vás všechno ničemné a zlé. A když je zápas dobojován a Richard Arlington se na jevišti obětuje ctnosti – plameny zvolna uléhají. Ale není to požářiště, nejsou to ohořelé trosky. Zmizela jen špatnost – a zbývá čistá duše. Všechno zlé shořelo v tom krásném ohni. To jsou plameny, které znám já, přátelé.“

Dým se valí jako prohnuté plachty pod stropem a tvoří nad hlavami pijáků světle modrý baldachýn. Všichni mlčí.

Teplý dech se krade do Kašparova srdce. Jeho mrákoty roztávají. Hle – co dovede darovat umění a jakým je herec na jevišti dobrým

kouzelníkem! Jak se jeho slovo ukládá do nitra diváků a jaký přerod v nich podněcuje!

Dívka v masce upírá zvědavé oči na osamělého hosta:

„Ještě jednu láhev?“

„Ovšem,“ zatřepe Kašpar zbývajícími franky. Jsou to franky, které mu darovalo obecnstvo za to, že jim zažehl malý, studený plamínek. Dvě láhve vína z Arbois, to stačí za jeden večer v úloze Harlekýna. Je to vlastně mnoho: vždyť Kašpar by rád i platil, kdyby směl hrát.

Dvě láhve vína stačí za Harlekýna a stačí na Kašpara.

Obličej je neklidný, jeho rysy tají. Chvillemi má chuť se smát. Šeptá si slova beze smyslu.

„Máte pravdu, mistře,“ navazuje na šermířovo kázání drobný šedivý člověk s vroucím hlasem. „Když je mi nejhůř, jdu do divadla. A když se vracím, vrací se jiný člověk.“

„Divadlo je světským chrámem, kde se lidské duše obracejí k ctnosti,“ potvrzuje šermíř.

Fancioullovi se zdá, že dlouho mlčel. Vezme kytaru a probírá se strunami.

„Víš, co máš zpívat?“ volá na něho kdosi.

Přikývne a melancholicky se usmívá.

„Nezmýlíš se?“

Kytara drnká melodii. Připojí se zestárlý hlas.

„Slyš, lodník volá: Svatá Helena!

Proboha, zde místo, kde on strádá!“

V Kašparovi vítězí zvolna smutek nad veselím. Nevidí už oči tmavovlasé číšnice. Budoucnost mizí v dýmu špinavém, jako je hladina Seiny. Br! Otrásl se při té představě. Ne, není to Seina. Hladina moře – a po ní pluje loď.

*„Hleď, lodníku! Co na břehu tam? Hleď!
Tot' černý prapor! Hrůzy stín mě halí.
On zemřel? Slávo, ty jsi vdovou teď!
I nepřátelé dnes se rozplakali!“*

Kašparova duše je na vlnách. V očích se tmí závratí z hloubky, po níž pluje. A v dohledu – skála s černým praporem. Komu patří? Starý šermíř pokyvuje hlavou.

„Sláva je ošemetná věc a každý není pro ni stvořen. I Talma odejde, sláva pomine. A kolik práce, kolik úsilí potřeboval!“

„Ale kolik štěstí rozdál,“ namítá druhý a zvedá sklenici. „Na jeho zdraví! Dík za všechno, co nám dal!“

Všichni vstávají a zvedají sklenice.

„Za Richarda!“ praví šedivý.

„Za Hamleta!“ vzpomene si druhý a všichni se napijí.

„Pijte s námi, pane!“ řekne hrozivě jeden student Kašparovi. „Nebo snad nemilujete naše herce?“

Kašpar vstává. V mozku se mu zrodila zběsilá myšlenka: Být Tal-mou němohry! Být štědrým dárcem! Ale která cesta k tomu vede a kde zbloudil?

„Za Othella!“ praví student a všichni zvedají sklenky.

Kašpar pije poslední sklenici a v očích ho pálí.

V kouři se vznášejí nová a nová jména, každé z nich znamená velký a krásný dar – a Kašpar už pije pelyněk, protože před sebou vidí prázdnotu a marnost celého svého života, protože on nikdy nikomu nic nedaruje, nikomu nepomůže.

„Za Cida!“ říkají lidé a znovu vstávají a znovu připíjejí velkému herci.

Na Kašparově cestě vlaje černý prapor.

„Za Harlekýna!“ zvolal náhle umíněným, mstivým hlasem.

Všichni se k němu obrátili.

Ale on už nevidí, dopije, položí hrst peněz na stůl a klopýtá ke dveřím. Lidé u stolu se nesmáli. Jejich pohledy byly účastné; snad by rádi pomohli. Ale Kašpar těžce nalehl na dveře a zmizel.

Číšnice s maskou za ním zavírá.

„Příliš mnoho pil,“ praví vážně šermíř. „Přihodilo se mu asi něco smutného.“

Sebevražda

Kašpar se znovu vydává na pouť ulicemi, na pouť ještě bludnější a nejistější než předtím. Vedle něho jde druhý opilec: ten v košili a s červeným nosem z Funambules, věčný opilec všech harlekynád, postava, která nedává lidem ani teplo, ani světlo, ba ani smích, a která je stvořena, jen aby tvořila terč, když se některá noha zvedne ke kopanci. Tak jdou vedle sebe. Ten jeden – vyhaslý, ubitý. Nikdy ze mě nic nebude, nejsem předurčen ani k práci, ani k štěstí, k žádnému užitku, nikdo si na mne nevzpomene, nikoho nepotěším, nikomu nic nedám. A ten druhý – drzý a dotěrný. Věčně, říká, věčně mi budeš patřit.

Braň se, sbírej odvahu! Ale k čemu? Máš-li před sebou něco, zač bojuješ, dobrá. Ale když ti předem vzali všechny cíle? Černá vlajka! Tisíce je nás takových, ale poslední ze všech já. Každý má aspoň jednoho člověka, jehož může obdarovat. Já už ne. A já dovedu žít sám pro sebe... Potřebuji lidi. Potřebuji jejich oči, jejich zájem, dech, duši. Nemohu za to, že jsem tak stvořen. Je to pro mne vzduch. Buď budu dýchat, nebo zahynu.

Za okny, okolo nichž kráčí, žijí lidé. Oddechují ze spánku. Manželé, milenci, rodiny, bok po boku. A jiní třebas sami, ale až vstanou, potkají známé obličeje. Mají rodiče, děti. Jen on, kdyby celý svět prochodil, nenajde nikoho.

Co dělat? Stále ještě nevíš, co ti život napovídá, špatný herče? Nechápe. Nechce. Vzpírá se pochopit.

Ale jak zahrnul za roh, skočil proti němu chlap. Opilý, ošklivý, hubený chlap, oči zhaslé po marných prosbách, zkřivené rty. Teď stojí proti sobě. Ze vzdálené lucerny sem padá slabé světlo. Ale přece se navzájem poznávají. To vysoké tvrdošíjné čelo, vlasy špatně přičísnuté, ostré lícní kosti, smutná ústa. Jsi to ty, praví Deburau.

A muž proti němu to říká s ním, muž v zrcadle voňavkáře na nároží, roztříštěném ranou kamene nebo hole. Ale Kašpar vidí dobře. Jsi to ty. Co chceš? Z očí protivníka v zrcadle mizí žalost; naplnily se nenávistí. Ano, nenávidím tě. Tvou úzkou tvář, tvé zrazující oči, tvůj znavený a přihlouplý výraz. Jak sis mohl troufnout na Harlekýna, který je sebevědomým pánem života? Jsi paňáca Pierot a zradil jsi jej. Každá zrada se mstí. Co je komu po tom, co je za tvým obličejem, Kašpare, hlupáku, Pierote, fackovací panáku?

Dívá se na sebe dlouhým zdrcujícím pohledem. Ten naproti se dívá také tak. Kašpar se pod mlčenlivým soudem přísných očí musí celou bytostí přiznat k své marnosti. K svému konci.

Ted'! Co to postřehl? Něco nového...! Bojí se pohnout jediným rysem. To už není Pierot. Jaký je to výraz? Kde jej poznal? A náhle se rozpomene.

Je to tvář Isidora Foularda, jdoucího na smrt.

Rád by se pohnul, rád by ten výraz zmařil, ale nemůže. Jako by mu na obličejí ležela těžká mramorová maska. Tvář člověka, který se loučí se světem.

Kašpar se děsí pravdy, kterou mu vyjevil vlastní obličej. Jiný by to možná na sobě nepoznal. Ale on ano, protože jeho tvář dovede prozradit i nejtajnější myšlenku. A on viděl poslední vteřinu Isidora Foularda.

Chtěl by prchnout, zmizet, roztrhat vlastní obličej a strhnout z něho hrozné přiznání – ale to už ho ovládla jistota. Je toho schopen, ano. Říká mu to vlastní tvář, a ta nelže.

Opouští svého dvojníka a učiní několik kroků ulicí. Před ním se objevila ošklivá silueta velkého zvířete na několika nohách. Pod tlapami nestvůry je lesk nebe.

Pont d'Austerlitz!

Zábradlí se matně třpytí. Vše u vody vyhlíží nemocně a slizce. Ob-loha, nábřeží, řeka. Rybí zápach se táhne od hladiny. Kašparovi se

obrací žaludek. Naklání se přes zábradlí a zvrací. Oškliví se sám sobě. Je mu špatně z vína, vypitého o hladu, i ze života. Celý vesmír se s ním převrací. Hořké sliny mu oškliví vlastní dech. Domy se naklánějí, most, Slavkovský most tančí jako medvěd na nemotorných nohách. Světla bodají do obličeje. Zle je, zle. Celý se obrací naruby a dívá se na svět vyvrácenýma očima.

Schází zvolna po kamenných úzkých schůdcích k řece. U samé vody je nízká hráz, přístaviště malých člunů. Ve dne tam bývají prodavači ovoce a vlny. Hráz vede až pod most.

Kašpar tam musí jít, ani neví proč. Obličej v zrcadle mu to poručil. Svět o to nestojí, aby žil. Všechno je zbytečné, prázdné, nepřátelské.

Je pod mostem. Jak bylo tobě, maminko, když jsi šla tehdy k řece? Taky ses zalykala ošklivostí v zápachu hnijících ryb? Taky se ti vše kymácelo a bortilo před očima?

Vzpomínka na studené černé dlaždice. Zaváhal. Rozhlíží se jako trosečník. Jen bludička naděje kdyby se někde zjevila! Ale okolo je černo. A před ním, kam až dohlédne, také jen černo. Nic dobrého a krásného, jen nespravedlnost a křivda, místo krásy špína. A ničující dech marnosti.

Černé zrcadlo se žlutými odlesky. Podíváš se na sebe, Kašpare? Podíváš se blíž?

Po mostě kdosi přichází. Jaké svědky mu to náhoda posílá?

„Dej to sem!“ křičí ženský hlas. „Slíbils patnáct.“

„Drž hubu,“ odpovídá mužský hlas, „nebo ti dám ještě výprask.“

Kašpar se i v polovičním bezvědomí ironicky usmál. Důstojný doprovod k této chvíli. Nad hnijící vodou i lidé takoví, oplzlí, špinaví.

„Vyválet se, okrást mě – a zdrhnout?“

„Jestli nepůjdeš, stvůro...“

Třetí hlas, drsnější než první dva, zasáhl.

„Podívejme se, pan Adolf nedá ani v noc pokoj. Ve dne okrádá rybáře, v noci holky...“

„Jdi svou cestou,“ hrozivě hučí první.

„Ukradls mi dnes váhu!“

„A kdo mi zabral moje místo, který sprosták? Ty!“

„Řvi si na svoje děti, holomku, a ne na mne...“

„Táhni, Kryštofe, povídá, nebo za sebe neručím!“

Kašpar mátožně zvedl tvář a zahlédl je na okraji mostu v mlze světel. Dvě drsné, zarostlé tváře, dvě nejhorší tváře z celého předměstí. Z ženské, která mezi ně vstoupila, číselna hrubost.

„Jsi prase, Adolfe!“ skuhral Kryštof. „Nic jiného!“

„Zato ty jsi ještě ochlasta a zloděj!“

„Jste oba prašivci!“ ječela holka.

A Kašpar přivřel oči, jako by mu někdo byl naplival do obličeje. Přikrčil se a padl bokem do vody. Řeka špláchla a zpěnila se. Silné vlhké ruce mu stiskly krk a začaly ho škrtit. Divoce sebou zazmítal.

Ale dlaň vlny mu přikryla oči a těžce přilnula k celému obličeji.

Zahlédl podivná, změněná hvězdná světla. Z dálky se rychle blížilo mocné hučení. Všechno pohltila tma. Poslední rozmach rukou za světelným zábleskem, ale dlaně řeky jsou silnější. Hukot mu tříští smysly. Tma do něho vstupuje.

To je konec.

Tma.

Hukot doznívá, vrací se, odchází. Místo něho je slyšet zřetelné šplouchání vody. Co je to? Tak zní dno řeky?

Lidské hlasy.

„Třesou se mu víčka,“ řekla nějaká žena.

„Už je to dobré,“ praví drsný, chraptivý hlas. „Ale věř mi, Adolfe, bylo to v poslední chvíli.“

„Třeba v poslední,“ souhlasí druhý. „Ale hlavně že včas!“

„Takový mladík,“ lituje žena. „Proč si zoufal?“

„Mládí je nerozvážné. Třeba ho potkalo neštěstí.“

„Nerozvážné? Pitomé!“ usuzuje Kryštof. „Utopím se – a už to běží! To by dovedl každý!“

„To by dovedl každý!“ opakuje Adolf jako ozvěna.

Kašpar pootevře oči. Světlo ho prudce udeří. Rychle opět stiskne víčka. Ošklivý pocit se mu hrne k hrdlu. Kašle a dává se.

„Jen si ulehčete, bude vám líp,“ konejší ho ženský hlas a něčí ruce ho nadzvedají. Kašpar plivá vodu, řihá, zajíká se.

Konečně se odváží nechat oči otevřené. Leží na zemi. Je svlečen, ale přes ramena má záclonu a nohy zabalené do cizího pláště.

Vedle něho klečí žena. Pomalu a ještě zamlženými očima najde její obličej. Odkud jej zná?

V mozku se pomalu rozjasňuje. Proč není ve svých šatech? Kde se to octl? A ten obličej? Je nehezky, s nízkým čelem, pihovitý, široká ústa a rozcuchané vlasy. V paměti se zablesklo. Most. Světlo nad zábradlím! Hádká! Lidé!

Podívá se ještě jednou. Žena se usměje. A Kašpar na ní zbožně zůstane viset očima. Když se usmála, v očích se jí zjevilo tolik dobroty a laskavosti, že vypadala jako madona.

„Už přišel k sobě?“ ozve se vzadu hlas.

Kašpar se pokouší opřít se o loket a ohlédnout se. Zahlédl dva muže. Záclona se mu svezla z ramenou.

„Před námi to nevádí,“ zeširoka se směje jeden z obou.

Ano, jsou to oni. Sebranka z mostu, která mu přišla svým sprostým výstupem dodat chuti k sebevraždě.

„Vy jste – mě...,“ ptá se Kašpar nerozhodně.

„Přece vás tam nenecháme, človíčku,“ povídá ten první. „Do řeky patří ryby, a ne lidi. Tam byste špatně přenocoval.“

„Vy jste mě vytáhli z vody?“

„Já ani ne,“ praví ten muž, „ale tady Kryštof je plavec.“

Kašpar vidí, že Kryštof je také zahalen do nějaké příkrývky a vzadu nad pecí že se suší dvoje mokré šaty.

„To vy?“

Kryštof kloní stydlivě zrak a jeho strašná rudá a dolíčkovaná tvář má na sobě něco, co by se dalo nazvat úsměvem.

„Jak říká Adolf, řeka – to není pro mladé lidi o půlnoci.“

„Nechala vás holka?“ vmísí se do hovoru ženská.

„Nech ho,“ kárá ji Adolf, který by se svou tvář, zarostlou rezavým strniskem, směle mohl hrát vůdce loupežníků v loutkovém divadle. „Přenáhlil se. To je hned.“

Kašpar nemá dosud jasnou hlavu. Občas se v ní ozve hukot, pís-kání. Lidé odtrhli z jeho hrdla těžké ruce řeky; ale při vzpomínce se třese, jako by se ho dosud dotýkaly. Minulost je zpřeházená.

„Kde to vlastně jsem?“

„Tuhle u Kryštofa,“ ukazuje rezavý vůdce loupežníků.

„To je ten, co vám vzal vaše místo?“ sleduje Kašpar nit posledních dojmů.

„To je on, mizera,“ mírně praví Adolf.

„Ale co to stále šplouchá?“

„To je právě jeho bouda na vodě. Kotvila o pět kroků dál. Ráno ji přivlekl sem. Darmo mluvit!“

„O pár kroků!“ bručí do mokré přikrývky Kryštof. „To je řečí!“

Kašpar se dívá na ně oba a pomalu se ho zmocňuje zvláštní ra-dost.

„To víte,“ povídá žena, „kdybyste je znal, tak byste se nedivil. Dva největší sprostáci z celého nábreží.“

„Napřed jsem slyšel vás,“ připomíná si Kašpar. „Taky vás –“ zarazí se; ostýchá se říci: okradli.

„Až tam dolů jste mě slyšel? To jsem musela pořádně řvát. Adolf by odřel kdekoho.“

„Chudý člověk musí šetřit, kde se dá,“ krčí Adolf omlouvavě ra-mený. „Ale že jsme letěli z těch schodů! Já byl dole první.“

„První,“ uštípne pohrdlivě Kryštof. „První ses zastavil na břehu. Kdo byl první ve vodě, ty velbloude?“

„Velbloud do vody neleze,“ vysvětluje mu Adolf. „Na to jsi tu ty.“

„Bylo to od vás hezké,“ praví Kašpar, ač o tom dosud není přesvědčen. Překazili mu úmysl. Dovede si však už přiznat, že toho nelituje. A surovci, jichž se ve tmě tak zděsil, mají náhle podivuhodný lidský půvab.

„To nic nebylo,“ odmítá zase se stydlivým úsměvem Kašparův dík Kryštof.

„A bylo to od tebe hezké, nehádej se,“ potvrzuje Adolf a dodává s královskou štědrostí: „Nech boudu, kde je. Co záleží na kroku?“

„Podívej se na šlechetníka!“ otáčí se Kryštof na děvče. „Tu váhu ti stejně vrátím, neboj se. Jednak váží špatně a jednak že jsem takový. Můžeš být rád, že jsem ji vzal já. Jiný by si ji třeba nechal.“

Oba se smějí svým obhroublým žertům a Kašparovi, jak leží na zemi a vzhlíží k jejich tvářím, najednou se zdá, že všichni ti ničemní a nanicovatí lidé jsou svatí. Za jejich drsnými tvářemi a slovy vystává světýlko lidské dobroty.

„Když sis vylovil hosta, tak bys mohl urazit hrdlo nějaké lahvi,“ navrhuje domácímu pánovi Adolf.

„Já nechci víno,“ děsí se Kašpar.

„Vždyť jsou tu ještě jiní hosté,“ usmívá se Adolf.

Kryštof se zvedá ve svém prapodivném ústrojí a sáhne dozadu do police. Vytáhne láhev.

„Který proud ti ji připlavil?“ ukáže Adolf zlodějské gesto.

„Pst,“ upozorňuje Kryštof na zachráněného.

„Kdo vlastně jste?“ ptá se děvče, které klečí stále u Kašpara na zemi.

„Herec,“ zašeptá Kašpar, a když to vysloví, jako by se k němu hrozivě vrátila vlna strachu z budoucnosti.

„Komediant?“

„Ano.“

„A to jste se nám chtěl utopit?“ diví se Adolf. „Člověk má tak málo povyražení. Kde jsou časy, kdys tu na každém kroku našel kouzelníka, akrobata, eskamotéra...“

„Taky vykouzlíte králíka z čepice?“ zajímá ryšavce.

„Hraju divadlo,“ lituje Kašpar. „Na jevišti.“

„Mám rád divadlo,“ zazáří Adolf. „Když tu hrávali Taliáni, chodil jsem zadarmo. Jenže vy jste asi na komedie moc smutný, ne?“

„Mám raději smutné komedie, ráda v divadle pláču,“ praví ošklivé děvče na zemi. A v náhlé důvěře dodává: „Jmenuji se Justýna, víte?“

Kašparovi je mezi nimi stále líp.

„Co to všechno je?“ ozývá se skepticky Kryštof. „Myslím, že vyčarovat králíka z čepice je přece jenom největší kousek.“

Připíjejí si s Adolfem z rozbitých sklenic. Adolf po sobě otřel okraj, znovu nalil a podal Justýně.

„Ještě jste nedostal chuť?“ usmívá se na Kašpara.

„Ne.“

Víno ne, ale zato se Kašpar nemůže vynadívat na ty tři rozsvětlené tváře. Tam na mostě by se byla v noci strhla rvačka. Ale přišla do toho jeho pošetilost. Skok do vody. A oni nechali nadávek a běželi domů. Adolf byl první na břehu a Kryštof první ve vodě. Vytáhli ho, zachránili, donesli sem. A jsou šťastni, že se jim to podařilo. Jsou náhle všichni lepší a mají radost, že to dokázali. Radují se, že jsou lidmi.

Nejsi zase o mnoho rozumnější, Kašpare?

Prožil jsi už mnoho zlých a rabijáckých věcí, ale jedno ti dosud chybělo. Nenahlédls do tváře smrti. A koho to potká, rázem rozumí životu lépe. I krutá bolest je veliký očistný oheň. A když plameny opadnou, najdeš v popelu drahokamy. Jsou to kameny, okolo nichž jsi chodil a které jsi neviděl. Ale nyní se už nedáš oklamat.

Život se tě snažil přesvědčit, že je marný. Zoufalství tě zavedlo až na práh smrti. Nyní se vracíš. Ale když otevřeš oči, které se už smiřovaly s tmou, poznáš, že je přece něco, co nepatří k veliké marnosti. A to jsou lidé.

Poznals, že lidé jsou špatní, malí, nízcí, nespravedliví. I tito tři mezi ně patřili. Ale i tito tři z nejhorších mají v sobě bludičku dobra

a ušlechtilosti. Dovedli by si ublížit. Ale dovedou v sobě najít radost z dobrého skutku. I ty ji v nich musíš najít. Jen se na ně dobře podívej, podívej se do nich! Je to kamenitý úhor, plný bodláčí. A přece mezi trnům a kamením je někde zaseto zrnko dobra. Je nutno je najít, zavlažit, pomoci mu, aby vzklíčilo.

Je to tvou povinností.

Je to povinností každého člověka vůči všem ostatním lidem.

Nikdo není jen dobrý.

Ale nikdo také není jen zlý. Tvář světa je ošklivá. Musíš hledat slova, jak k ní promluvit, aby se usmála. A v té chvíli zazáří její ošklivost nebeskými světly a ty jsi splnil povinnost a máš ráj v srdci.

Vše je marné a zbytečné, učil tě život. Ale tato noc, kdy tě tři cizí lidé vrátili od brány smrti, na kterou jsi už klepal, tato noc ti dává nové a poslední poznání: je přece něco, zač stojí žít! A to je: pomáhat lidem, aby v sobě dovedli zažehnout plamínek lásky. Kdo má rád, je vždycky lepší než člověk bez lásky.

Jsi komediant! Jen komediant! A přece ti lidé tě želeli. Oni tě potřebují. Nesmíš umírat, to je zbabělé. Musíš žít a musíš jít cestou, která se ti dnes otevřela.

„On spí,“ šeptá Justýna a pokládá mu hlavu. „Chudák.“

„Moc toho asi nemá. Musíme se o něho trochu postarat. Co říkáš, Kryštofe?“

„Říkám, že se hloupě ptáš. To se rozumí samo sebou.“

„Tak se hned nezlob, prosím tě.“

„Copak já se někdy zlobím? Pst!“

„Pst!“ souhlasí Adolf. „Půjdu si lehnout. Co ty, Justýno?“

„Odejdu.“

„Kam bys chodila?“ praví Kryštof. „Když nemáš kam jít, zůstaň tady.“

„Mohla by ke mně,“ navrhuje Adolf.

„Ty se neumíš chovat. A pak, třeba bude ten chlapec něco potřebovat, až se vyspí.“

„Dobře,“ souhlasí Adolf. „Ale ráno mi neuteč, Justýnko. Donesu ti ten dluh.“

„Já nic nechci. Mám takovou radost.“

Ještě mu uhlazuje vlasy a její hrubé prsty se jemně dotýkají jeho čela.

Kašpar usíná vysílením a nad ním bdí andělé.

DÍL DRUHÝ

Řeč beze slov

Ludvík XVIII. zemřel.

Lidé vzali novinu na vědomí tak klidně, jako kdyby se byli dověděli, že se sousedovi zaběhl pes. Stejně velký byl jejich zármutek. Oč hlouběji prochvěla nitrem všech nenávist nad popravou čtyř kadetů z La Rochelle, právě v den, kdy dvůr hlučně oslavoval narození dcery vévody z Berry! Popravčí, kteří nařídili ponechat mrtvá těla až do soumraku na náměstí, dosáhli pravého opaku toho, co mínili způsobit. Lidé chodili okolo tiše jako v kostele a hluboce smekali. V pohledech při setkání byla to chmurná dorozumívací slavnost.

Nastoupil Karel X.

Pro lid byl od prvního dne své vlády ztracen. Že vynechal v přísaze větu o snášenlivosti, rozneslo se po předměstích rychlostí parní lokomotivy, která v těch dnech konala první pokusné jízdy. Čekalo se, co přijde dál, jako se vyčkává, zda násilník skutečně svou pohružku. Karel, ošklivý a sešlý mužíček, nezůstal u toho, že se při korunovaci vrhl arcibiskupovi k nohám. Dal se o několik dnů později vysvětit na kněze a sloužil mši při každé příležitosti. Církevní moc rostla. Procesí střídalo procesí.

Lid měl jedinou zbraň: Bérangera. Z jeho přátel se stala už moc, kterou bylo nutno respektovat. Když dvůr žádal peníze na výpravu do Španěl, odpověděl senátor Manuel, blízký Bérangerovi: „Nepovolíme nic. Stojíte Francii za rok víc, než ji stál císař za pětadvacet let.“ – „Co tomu řekne král?“ tázali se ministři. – „Kterého krále myslíte? Toho agenta cizích mocností?“ odvážil se Manuel. – Byl ovšem zatčen. Ale jak! Celé město si o tom povídalo jako o činu ze starých krásných časů, kdy bylo ještě hrdinství a čest. Nařídili seržánu Mercierovi, aby Manuela zatkl. Dobrý seržán se dívá, nejde mu to do hlavy, až najednou se vzpamatuje a místo zatýkácí formule velí: „Vzdejte

čest!“ „Bravo, Mercier!“ zdravili se pak lidé na ulici. „Seržán Mercier má kdykoli volný vstup,“ vykřikoval vyvolavač u Funambules.

O přehlídce národní gardy, když král čekal na přivítání, volaly zástupy: „Ať žije ústava! Pryč s ministry! Pryč s jezuiti!“ Naoko žila Paříž obyčejným životem, ale vespod rašil nepokoj. Policejní šavle měly občas práci a několik statečných chlapců z dílen ztratilo trochu krve pro nejasný ideál svobody. Ale podzemí nebylo dost silné, aby zanítilo požár.

Co podporovalo tento kvas a odráželo se stále více v duševním životě města světla, bylo tažení mladých romantiků proti antickému klasicismu, který končil v planém napodobení starých vzorů. Kašpar se o tom dovídal z řeči zasvěcenějších známých, z hádek v novinách, z jízlivých odsudků. Nové hnutí se mu líbilo, byl mu celým svým bytím přizpůsoben. Nepotřeboval teorie. Byl takový, jaký být musel, a doba si ho takového přála. Jako zrodila Musseta, Gautiera a Huga, zrodila také Deburaua.

Ve dnech, v nichž pokračuje naše historie, je Mussetovi osmnáct. Aurora Dudevantová, pozdější George Sandová, se chystá do Paříže. Dumas připravuje hry o romantických vyděděncích, nenávidějících společnost. Nerval překládá Fausta. Delacroix – jehož barevná plát-na omračovala diváky – litografuje faustovské scény, podle nichž komponuje Berlioz. Kean hraje v Paříži Hamleta. Talma umírá a s ním stará a dokonalá divadelní deklamace a s ní celé staré dokonalé divadlo. Hugo nachází v temné věži Notre-Dame tajemné slovo *ananské*, vtesané do kamene, a začíná myslet na román o katedrále. Razí heslo: „Svoboda umění, svoboda ve společnosti...“

Romantismus – o němž usoudila Akademie, že je nemocí jako třeba epilepsie – stává se literární revolucí a vyráží proti klasické strnulosti na všech frontách.

Když se Kašpar vrátil domů po oné zoufalé noci, která se málem stala jeho poslední, byl pln odvahy. Zjišťoval na každém kroku, že je

život krásný, i když není laskavý. Jistota, že žije díky životům jiných lidí, ho těšila. Přál si, aby druzí žili díky jemu.

Bez zoufalství si druhého večera odehrál svého opilce. Vložil dokonce do jeho obhroublosti víc vtipu než jindy. Snad je v hledišti nějaký chudák, kterého tím potěší.

„Dobře,“ řekl mu uzdravený Felix.

„Představoval bych si to zcela jinak,“ odpověděl Kašpar pevně.

„Revolucionáři!“ pohrozil mu Felix. „Co zas?“

„Nemohli bychom vrátit do svých her Pierota? Ale jako opravdovou úlohu! Měl byste jako Harlekýn lepšího protivníka!“

„Promluv si o tom s ředitelem,“ pokrčil rameny Felix. „Ale nestěžuj si, když s tebou vyrazí dveře.“

„Dobře,“ slíbil Kašpar, „zítra!“

Po představení klidně odcházel, ale hlava pracovala. Jak se přesvědčit, zda je na správné cestě? Zamířil k Seině uličkami včerejšího zoufalství. Ale žádná připomínka ho neoslabila, byl vtělené odhodlání.

„Ahó!“ zavolal z nábřeží dolů, kde se ve stínu krčily čluny u bud poříčních prodavačů.

Známý hlas mu odpověděl:

„Ahó! Jsi to ty, Kašpare?“

„Já! Je dole Kryštof?“

„Je. Čekáme.“

Dolíčkovatý Adolf i zrzavý Kryštof byli oblečeni čistěji než včera. Jedna Kryštofova tvář prozrazovala dokonce pokus o holení; žel, bylo od něho předčasně upuštěno. Vedle stolu trůnily váhy. Adolf splnil slib.

„Čekáme netrpělivě. Divže jsme zas neběželi k řece, jestli ti nenašla nějaká hloupost...“

„Ale kdež!“ usmál se Kašpar. „Jednou jste mi zachránili život, to stačí. Ale musíte mi jej zachránit dokonale.“

Pohlíželi naň nechápavě, co asi myslí.

„Co říkáte tomuhle?“ vytáhl z kapsy malý obrázek.

Dívali se na kresbu znalecky, z dálky, z blízka, ze strany – a jen pokyvovali hlavami.

„Nějaký hlupáček,“ shodli se pak.

„A teď se podívejte na mě,“ vyzval je Deburau. „Vypadám jako ten na obrázku?“

„Skoro bych řekl, že ano,“ zdráhavě odpověděl Adolf, pozoruje podivný Kašparův výraz.

„Chtěl bych takovou roli hrát,“ vysvětluje Kašpar. „Pierota, Gilla, víš?“

„Ale vždyť ten chlapík vypadá, jako by neuměl do pěti počítat?“ usuzuje Kryštof.

„Dívejte se na mě. Takhle jsem hlupák, který neumí do pěti napočítat, že?“

„Snad ti to nezůstane?“

„A teď...“

Kašpar pomalu mění výraz. Oči se rozvírají, ústa též – jakoby k výkřiku, ale neschopna hlasu strnou, jedna tvář se křiví...

„Čeho se bojíš, Kašpare?“ ptá se starostlivě Adolf.

Čelo se složilo do vrásek. V očích je děs. Ústa se chvějí.

„Kašpare!“ křičí Kryštof. „Co se ti stalo?“

Kašparova ústa se lehce usmívají. Obočí se nadzdvihlo jako v tváři sluhy, který ošidil pána. Rty se stisknou, brada se krabatí, v koutcích úst to zahraje...

Adolf první chápe a hrozí:

„Ty komediant!“

Tu se Kašpar zatváří smutně. Nakloní hlavu šikmo vpřed a dívá se na Kryštofa, jako by ho chtěl politovat. Kryštof podléhá smutnému výrazu a jeho tvář bere na sebe mimoděčně Kašparovu grimasu. Ale ve chvíli, kdy i v jeho pohledu je soucitná účast, podtrhne Kašpar nohou židli a Kryštof se válí na zemi. Tohle si ovšem ten ryšavý taškář nedá líbit ani od člověka, kterého vytáhl z vody! Zvedne se a vycení zuby.

Ale co to? Kašpar upřel pohled překvapeně na jeho rameno. Dlaň se tiskne k ústům, oči strnuly bez hnutí. Co tam mám? – myslí si Kryštof. Kašpar přistupuje a oprašuje mu rameno. Tváří se opět tak úslužně, že i Kryštof se usměje. Tím víc se obratu ve hře chechtá Adolf. Kašpar se k němu obrátí a rozesměje se s ním. Uhodí ho na rameno.

Adolf mu to chce oplatit, ale vtom cítí něčí ruku v kapse. Sáhne tam, ale je pozdě. Jeho nůž má Deburau. Adolf se mračí. Ale Kašpar se na něho užasle zadívá, zavrtí hlavou a náhle je jeho obličej opět tváří panáka z obrázku. Neumím ani do pěti počítat!

A pak maska zmizí a je tu Kašpar Deburau.

„Prosím,“ praví a uklání se. Vrací Adolfovi nůž a přistaví Kryštofovi židli.

„Umí to,“ oceňuje Adolf uznale.

„Člověka by spletl,“ dodává Kryštof.

Kašpar čekal, co řeknou. Molière čítal své hry staré chůvě. Proč by nemohl své nápady přehrávat novým přátelům?

„Tak co? Dokážu hrát?“

„Jen jestli je to nějaké zaměstnání – být u divadla,“ rozvažuje Kryštof. „Mít planety nebo voskové figury, to ještě. Ale hrát?“

„Nerozumíš tomu zrovna jako já,“ okřikl ho Adolf.

„Tak,“ hořce odvětil Kryštof. „Nerozumím.“

„Nemám se do toho plést? Já, který jsem celý den hledal pro Kašpara práci?“

Oba se na něho překvapeně podívali.

„Ano,“ triumfoval zrzek, „hledal a našel. Můj bratranec Bistram z ulice Boule Noire by ho vzal.“

„Má divadlo?“ zeptal se Kašpar pochybovačně.

„Ph, divadlo! Má dílnu, je zámečnický!“

„Kašpar se má učit zámečníkem?“ praštil se Adolf do stehů. „Vždyť je herec.“

„Já mu radím, aby se učil zámečníkem.“

Kašpar byl dojat.

„Víš co, Kryštofe,“ řekl, „vím, co uděláme. Ještě jednou to zkusím. Kdyby to nešlo, pak mě zaveď k bratranci. Člověk může být lidstvu prospěný i tak, že dělá zámky, aby je zloději nemohli otvírat.“

„Kašpare,“ zarmoutil se Adolf, „proč ty narážky?“

„Cožpak vy kradete?“ podivil se Kašpar.

„Když to tak nemyslíš, je dobře,“ vyhýbavě odvětil Adolf.

Někdo zaklepal.

„Justýna!“

„Řekněte jí, že jsem oněměl,“ zašeptal Kašpar.

Justýna vešla a Adolf, který pohotověji přivykl Kašparovým nápadům, jí zašeptal truchlivě:

„Ztratil, chudák, z toho včerejška řeč!“

Justýna se zarazila a musela dlaní potlačit výkřik překvapení. Nesměle se blížila ke Kašparovi. Ten k ní přistoupil a usmál se na pozdrav.

„Dobrý večer,“ odpověděla.

Vyčítavě na ni pohlédl a potřásl hlavou.

„Nemohla jsem přijít dřív,“ omlouvala se, „měla jsem práci.“

Usadil ji a s dobromyslným úsměvem se jí podíval do tváře.

„Já vím, že se nezlobíte. A jak vás to neštěstí potkalo?“

Usmál se a pokrčil rameny. Pohodil hlavou.

„Nic si z toho neděláte? To se lehce řekne.“

Kašpar s přátelským výrazem ukázal na ni a na oba muže.

„To se ví, my vám pomůžeme...,“ řekla, ale najednou vyskočila.

„Vždyť já mu rozumím.“

„Opravdu, Justýnko?“ vyskočil Kašpar.

„Opravdu!“ přisvědčila. Uvědomila si: „Vždyť vy nejste němý!“

„Nejsem?“ smál se Kašpar a objal ji. „Děkuji vám, Justýnko!“

„Dovedete mluvit rukama a obličejem!“

„Ještě zatím kóktám. Ale snad se naučím!“

„Pusťte mne,“ lekla se Justýna, kterou Kašpar držel stále kolem ramenou. „Vždyť se to nehodí.“

„To je z lásky,“ usmíval se loupežník Adolf.

„Já – a láska?“ ušklíbla se Justýna. „Zasloužil by si nějakou rozumnou dívku, která by se o něho starala.“

„Napřed musím něco dokázat.“

„Dobře, ale i tyhle věci jsou důležité,“ znalecky řekla Justýna. Z Notre-Dame sem dolehl úder, jedna hodina po půlnoci.

„Přijdeš zítra zase?“

„Však si vás najdu.“

„A kdybys poznal,“ připomíná Kryštof, „že jako tajtrlík se na jevišti neuživíš, nezapomeň: ulice Boule Noire.“

„Přišel bych napřed za tebou.“

„Já jen, kdybych se s Adolfem zase znepřátelil a kdyby mi dal třeba líznout železa.“

Kašpar se na něho podíval káravým pohledem.

„Já mu dám pár pohlavků,“ svatosvatě ujišťoval Adolf, „aby ho takové myšlenky přešly.“

Kašpar vyšel do noci. Seina přátelsky šplouchala. Rozlévala se po ní teplá noc.

Zrození Pierotovo

Přátelství divadla Funambules s Divadlem akrobatů se už neobnovilo. Obojí ředitelství se navzájem pozorovalo s podezřením ze zákulisních záměrů; se závistí, která se časem změnila v novou nevraživost. Nějakou dobu doznívala v plakátech na vratech divadla, jimiž ředitelé spolu polemizovali a obraceli se na obecenstvo jako na jediného soudce a rozhodčího. Ale když Bertrand uznal, že tím vlastně dělá reklamu i své soupeřce, ustal v duelu a věnoval se opět výhradně vlastnímu podniku a jeho zvelebení. Byl proto náchylný všem dobrým radám a podnětům, které mohly program divadla obohatit.

„Bertrand čeká. Co tedy vlastně chceš?“ přivítal příštího dne Felix Kašpara.

„Chtěl bych si změnit úlohu vojáka a opilce.“

„Co bys chtěl hrát? Snad ne knížete s kytarou?“

„Pierota.“

Pak jsou v ředitelské místnosti, Bertrand s Fabienem sedí v křeslech, Felix přisedl na roh bedny v koutě a Kašpar, v důvěře v dobré síly, které se ukázaly v jeho životě, vysvětluje. Víc než slova působí jeho gesta, jeho mimika.

„Hlavní postavou každé němohry je Harlekýn,“ míní Bertrand, ale pozorně naslouchá. „Potřebujeme k němu komické postavy.“

„Proto chci hrát Pierota.“

Nezpovídá se, jak velké příběhy by si pro něho představoval.

Zatím jen žádá, aby mu dovolili připojit Pierota ke komediím místo drobných, bezvýznamných úloh.

„Pan Fabien ví, že o tom přemýšlím už dávno. Uvažoval jsem taky, jak by měl být oblečen.“

„Máme přece jeho kostým, jak ho hrával Blanchard i Charpigni.“

„Ten utažený kabát překáží v tanci. Charpigni nosí široký límec, ale já ho nechci, protože kryje ústa. A na ústa musí být vidět.“

Pohlízejí na něho zpola s opovržením, asi jako na oslíka, který se tváří jako kůň, ale zároveň s podivem, kde se v něm vzalo najednou tolik jistoty.

„Představuješ si ho tedy jako Gilla, v modré blůze?“ ptá se Bertrand.

„Spíš jako paňácu, v károvaných šatech!“ navrhuje Fabien.

Kašpar se zahleděl před sebe, jako by tam viděl sebe sama v novém kostýmu, a řekl skoro s nábožným přízvukem:

„Chtěl bych mít volnou halenu, blůzu s velkými knoflíky, celou bílou. Chtěl bych mít široké rukávy, široké kalhoty, při každém pohybu plno záhybů. Jen tak jde kostým s hercem a dýchá s ním.“

Fabien pohlédne na Bertranda a oběma napadne: kdo mu o tom udělal přednášku? Felix hledí na Kašpara s podvědomou úctou. Ale Debureau neříká nic než výsledek dlouhých nočních úvah, zkoušek před zrcadlem, všeho, co najednou dozrálo k činu, který chce na svět.

„A tvář by zůstala bílá?“

„Jistě. Ale na hlavu tuto čepičku.“

Kašpar si nasadí Justýnin výtvar, černou a přiléhavou pokrývku, která schová vlasy.

„Charpigni nosí bílou.“

„Ano, ale k ní špičatý klobouk jako Blanchard, jako jsem dosud nosil i já. Ptal jsem se chlapců z ‚ráje‘, z bidýlka. Pro tu střechu není vidět do obličej.“

„Jaký tedy klobouk?“

„Žádný. V němohře je přece hlavní obličej, ruce jen dopovědí. Podívejte se!“

Všichni musí uznat, že pod černou čepičkou je bílý obličej výraznější a že kus látky, který zavlaje při pohybu, postavu oživí. Nikdo nenachází námitku, ale všem třem je podivné, že zapomínaný Debureau by jim měl takhle otevřít oči.

„Jenže opilec se má šklebit a potácet,“ napadlo Felixovi, „a ty vypadáš unyle.“

„To je pravda,“ souhlasí Fabien. „Tváří se jak na pohřbu.“

Zarmouceně přisvědčil, obrátil se, jako by přijal výtku, ale klopytl a zapotácel se. Ve tváři se mu nehnul ani rys, a přece všichni, ať chtěli nebo ne, museli se zasmát.

A Kašpar s potměšilým výrazem udělal vítězné gesto: Tak vidíte!

„Dobrá, jdi!“ řekl Bertrand. „Zkus to! Uvidíme na jevišti!“

A když se za Kašparem a za Felixem zavřely dveře, obrátil se na Fabiena:

„Jestli se nemýlím, milý kolego, přijde na našem jevišti na svět nová postava!“

„Opravdu se tak nikdo nikdy neoblékal?“ zapochyboval Fabien.

„Můžete se spolehnout na moje zkušenosti. Nikdo!“

„Nakonec rozhodne obecenstvo.“

„Podle toho, jak zahrál za Felixe Harlekýna...“

„Sám říkáte, že napodobit není ještě hrát.“

Ani Kašpar se nemohl dočkat jeviště. Chtěl znát jistotu a vynutil by si ji, i kdyby měl jít tančit na chodník před kavárny. Šel by do cirkusu, dal by se najmout do divadla voskových figur, jen aby se mohl objevit jako Pierot před obecenstvem a přečíst si v jeho očích úsudek.

Hry ve Funambules byly ustálenou improvizací herců, kteří znali dokonale své úlohy a stupnice pohybů a výrazů. Tato drobná změna nemohla nikoho přivést z míry. Hlupák, chce se vyvyšovat, řekli si jen. Ale dovedli by hrát s kýmkoli, kdo by mezi ně přišel z obecenstva nebo spadl z nebe.

Přesto se Felix-Harlekýn starostlivě obrátil, když se místo podnapilého vojáka přišoural na jeviště bledý Pierot. Zahráli s Kolombínou předepsaný úlek a překvapení. Pierot se na ně rozehnal, jako to dělával voják – jeho tvář se však přitom ani nehnula. V půli cesty klopytl a upadl. Lidé se zasmáli a smáli se dál, když se Pierot

zvedl. Ani teď se jeho tvář nepohnula, a přece bylo znát, že přemýšlí. Poškrábal se na čele a bradě. Proč jsem sem vlastně přišel? Musím se vrátit, snad si to připomenu. Zopakuji si příchod. Obecenstvo mu rozumí a zvědavě ho sleduje. Pierot se rozbíhá a padá. Hned pak zvedne hlavu a čeká, jestli se mu rozbřesklo. Nic. Tedy ještě jednou. A znovu! Kašpar se otáčí a rychle, ještě rychleji se vrací, rychleji padá, chce ze sebe vytlouci ztracenou myšlenku. Pak už se ani nezvedá a jen sebou tlouče na zemi. Lidé se bouřlivě smějí. Ale všechna snaha byla marná. Pierot leží vyčerpán. Dobrá, nechá toho. Vstává. Jak je obrácen zády k Harlekýnovi, je ohnut, hlava mu bezvládně visí mezi koleny. Vtom spatřil Harlekýna. To je příčina! Proto přišel. Chce se rozběhnout tam, kde vidí výtržníka, obličej a ruce vyrazí tím směrem – ale hlava byla ještě mezi koleny, tělo se překotí a je z toho nová kaskáda, komický pád a pak prudký koezec dozadu. Vstane a rozběhne se, ale právě na opačnou stranu. Konečně si to namířil správně. Dostihne Harlekýna! Už ho má!

Ano, protože Felix zapomněl utíkat. Marně ho Kolombína táhne za sebou. Z Harlekýna se stal divák. Ale měl Pierotovi uniknout. Jak to napravit?

Kašpar cítí, že mu patří pozornost obecenstva, že mu patří jeviště. Mohl by hrát svého Pierota jakkoli dlouho. Zaváhá nyní, chytil-li vskutku člověka, který ho rušil. V jeho obličejí je výraz: Je možné, že by se mi tak snadno něco podařilo? Nedůvěřuje svému štěstí. Ten mladík měl přece s sebou dámu. Obchází Harlekýna a hledá ji. Felix použije vhodné chvíle k útěku. Kašpar běží za ním. Situace je zachráněna.

Sál se během výstupu nepřestal bavit. Lidé rázem pocítili k nově oděné postavě náklonnost.

Kašpar jde do šatny. Tají dech strachem, co mu řeknou. Ale něco v něm jásá: Ano! Ano!

Herci se tváří nerozhodně. Těm, kdo ho viděli, se líbil; ale komediantské povolání je nejisté a výhra jednoho může znamenat

škodou pro druhé. Proto mlčí. Kašpar však chce znát pravdu. Ještě ne zcela odlíčen jde o přestávce do ředitelny. I Felix je tam, bez paruky, s obličejem pomalovaným do polovice čela. Ještě stále zhluboka oddychuje po závěrečném tanci.

Kašpar stojí, mlčí a dívá se do tváře svým zaměstnavatelům, kteří nyní rozhodnou. Rozhodnou o Pierotovi, ale také o Kašparovi Deburauovi.

„Tak co?“ ptá se nerozhodně Fabien.

Je slyšet, jak Felix dýchá, ale mlčí a prodlužuje tak nejistotu chvíle.

Ozval se Bertrandův hlas:

„Napište mu, Fabiene, pokutu za porušení pořádku na jevišti!“

V Kašparovi se zastavilo srdce.

„A pak,“ pokračuje Bertrand, „pak naříd'te panu Lambertovi, který pro nás skládá novou němohru, aby tam připsal hodně velkou úlohu pro Pierota! Bude ji hrát Deburau!“

Kašparovi div nevyhrkly do očí slzy. Utiš se, blázne! I jeho ruce, které dovedou rozvažovat a myslet, bloudí nyní zmateně na prsou, chytí záhyb haleny, dlaně se sevrou. Chatrné plátno nesneslo tak zanícený projev a roztrhlo se.

„Připíšu mu pokutu za zničení divadelního majetku,“ mračí se pan Fabien.

„Připíšte,“ praví Felix, „já ji za něho zaplatím!“

A odchází. Deburau jde za ním. Víc se nestalo, nikdo neřekl víc. A přece bylo rázem jasno, co se dnes večer přihodilo. Narodil se mezi nimi nový umělec.

Rádi i nerádi to berou na vědomí jeho druzi u svých zrcadlových střepů. Něco bručí a nevíš, je-li to blahopřání nebo nadávka.

Kašpar spěchá, ani neví kam, ale radostně spěchá.

„Měl jste dnes štěstí, co?“ osloví ho přátelsky nejmladší člen tlupy, který hrává dosud malé chlapce.

„Nezapomeň,“ odpoví Kašpar s dobráckým úsměvem, „že už je mi pětadvacet let.“

Zazní v tom tolik hořkých vzpomínek, že když Kašpar odejde ze šatny, nikdo už neřekne nic špatného.

A jak jde chodbou k východu, zdá se mu, že ho někdo pozoruje.

Ohlédne se. Na prahu dámské šatny stojí Kolombína, slečna Flora, a v jejích velkých očích se třpytí obdiv.

Divadlo Funambules překvapilo své diváky novou hrou: *Pierot náměsíčník*. Poprvé se dostal Pierot do titulu hry!

Pak přišla opět řada harlekynád, ale Pierot už z nich nezmizel. A jeho obliba si vynutila další hru, jejímž byl hrdinou: *Pierot, vůdce lupičů*. Hraje i v *Láhvi inkoustu*; autor si možná myslel, že lidi bude zajímat čaroděj Alkofribas nebo víla Mimosína; ale Pierot, jehož čaroděj zaklel a jehož víla chrání, poutá pozornost a dobývá si ve hře stále více místa.

Deburau čte rozdělení rolí na divadelních cedulích jako napínavý román. Jeho jméno se konečně narodilo pro divadlo.

O zkoušky jeví vždy takový zájem, že je všem brzy na obtíž.

„Harlekýn s Kolombínou se schovají do stohu slámy,“ vysvětluje Felix. „Pierot je zpozoruje a udělá z radosti přemet.“

„Ale napřed upozorním svého pána, Kasandra,“ odporuje Kašpar. „To by přece udělal každý člověk.“

„Ty jsi divadelní postava. Co s tím má co dělat člověk?“ zlobí se Felix.

„Lidé se na nás dívají, musíme se tedy jako lidé chovat.“

„Naše hra nepředstavuje život. Je to spíš sen.“

„Dobře,“ přisvědčuje Kašpar. „Proto žádný z diváků nesmí být probuzen ničím, co by mu bylo cizí.“

„Nezdržuj! Pokračujme!“

Ale Kašpar nepřestává se svými drobnými výhradami. Očima vždy napřed poprosí za prominutí a pak hájí svou myšlenku.

„Odpusťte, pane Felixi, ale má-li být v té chvíli Pierot zlomyslný, nemůže přece tančit. Když strojí nástrahy, nemůže skákat jako nevinné dítě.“

„Ještě jsem neviděl Pierota filozofa, vždycky Pierota blázna! Chceš opravdu dělat na jevišti revoluci?“

„Proč ne, pane Felixi?“ odpovídá Kašpar mírně, ale ve tváři je bledší, než kdyby se namoučil.

Felixovi není ani do smíchu nad tou drzostí.

„Dál, u sta hromů! Nebo se seberu a jdu pryč!“

„Přehnali jsme to,“ svěřuje ředitel Bertrand řediteli Fabienovi. „Deburau si příliš o sobě myslí.“ Jde k jevišti a nabízí Felixovi: „Mám dát Deburauovi pokutu?“

„Ne,“ křičí Felix, „vždyť má pravdu!“

„Víte, pane Felixi,“ odvažuje se Deburau, „stále na tu postavu myslím. A stále ji vidím určitěji!“

„Podívejme se! A k čemu jsi dospěl?“

„Představuji si ho asi takového, jako jsou lidé, kteří k nám chodí do obecenstva. Je smutný i veselý, dobrý i zlý, zlomyslný, ale také laskavý, vychytralý, jak ho vyučil život.“

„Prosím,“ nutí se Felix do trpělivosti. „Ale netvař se tak povýšeně!“

„Vynasnažím se!“

Chvilí zkoušejí.

„Deburau, co to zase děláš?“

„Hraju, pane Felixi.“

„Ty se příliš bavíš! Ty kritizuješ! To je nesnesitelné!“

„Budu to zkoušet před zrcadlem. Napravím to,“ slibuje Kašpar.

„Udělali jsme hloupost,“ trvá na svém ředitel Bertrand. „Dokud jsme ho psali na cedule jako číslo 9, bez jména, mezi statisty, byl skromnější.“

„Je jisté,“ uvažuje Felix, „že lidé byli u Pierota zvyklí vidět skok za skokem. Ale konec konců, proč běhat sem a tam jako bez hlavy?“

„Rozhodne obecenstvo,“ soudí Fabien.

„Když vypíská Pierota, vypíská taky nás.“

„Pomalu si na něho zvykají,“ zamýšlí se Felix. „Jen ten divný úsměv kdyby zahodil!“

Kašpar sedí v šatně před zrcadlem a pozoruje tvář, jak si ji donesl z jeviště. Ano, je na ní úsměv. Co znamená, co je v něm, Kašpare? Pátrá. Je v něm minulost. Zkušenost. Shovívavost k lidským slabostem. Je v něm tichý vzdor ponížených. Tajný úmysl bitého. Moudrost člověka, který se už mnohokrát poranil, a proto nechá druhé pobíhat a jde nejkratší cestou. Uběhlo jen několik týdnů a je to úsměv zcela jiného Pierota, než toho, který sebou ještě nedávno tloukl o zem.

Dosud nikdy se nezkoušelo ve Funambules tak rozčileně a v ovzduší plném blesků, jako když se studovaly nové hry s Pierotem.

„Viděly jste, dámy, co si to štěně dovoluje?“ divily se primadony.

Když byl okolo velký hluk, přestal Kašpar zkoušet.

„Prosím vás, přestaňte! Nemohu pracovat.“

Slyšeli jste to? Místo aby byl šťasten, že mu dovolí hrát, strká nos až do provaziště.

Kašpar nabyl nové důvěry, tehdy zejména, když si byl zcela jist pravdivostí myšlenek a citů, které hrál. Ale nebyl pyšný. Hra byla pro něho vnitřním prožitkem, pro který usilovně hledal nejlepší vyjádření.

Nakonec jeho soustředěné napětí strhovalo ostatní. Každého rána přicházel do zkoušky s novými nápady, jimiž rozhojňoval vlastní roli a celou hru. Těšilo ho, když své druhy překvapil. Jako náhodný „vůdce lupičů“ měl falešný černý knír. Ve chvíli, kdy se družina vzdálila, sundal knír, aby si odpočinul. Když se loupežníci vraceli, rychle si jej nasazoval znovu. Ale sáhl do jiné kapsy a omylem si připevnil knír červený. Loupežníci užasli nad proměnou. Pierot zpozoroval omyl a chtěl jej napravit. Jenže nyní hmátl a dal si pod nos knír bílý. Herci se bavili, a scéna přešla do hry.

Nejednou se stalo, že ho všichni pozorovali se zatajeným dechem. Je možné, že býval mezi nimi a že si ho nikdy nevšimli? Někdy je překvapil pohybem nebo výrazem tváře, jaký dosud toto jeviště

nespatřilo. I uklízečky v sále přestaly utírat prach a dívaly se na Kašpara s otevřenými ústy.

„Zapomeneme na provazolezeckou minulost,“ usuzoval Fabien.
„Budeme hrát divadlo.“

„Ještě jsme nevyhráli rozhodnou bitvu,“ varoval nedůvěřivý Bertrand.

A na jevišti pokračovaly srážky Felixe, který zastával též funkci režiséra, s Kašparem.

„Jak tu sekýru bereš? Takhle bys Harlekýnovi hlavu neusekl.“

„Jen to zkuste, pane Felixi, a uvidíte!“

Felix musí uznat, že má Kašpar pravdu.

„Jak ses tomu naučil, chlape?“

Kašpar krčí rameny a usmívá se. Neprozradí přece, že si to dal ukázat od zrzavého Kryštofa. Hraje dál.

„Jak se na to díváš?“

„Špatně?“

„Moc opravdově. Mám strach, že mě opravdu zabiješ.“

„Vás, pane Felixi?“ říká Kašpar s láskou.

Romantický model

„Pískání zkruší jen hlupáka a potlesk zvedne hlavu jen drzému,“ řekl kdysi herec a spisovatel Dugazon Talmovi. Talma je mrtev, ale Dugazonovo úsloví žije a Kašpar Deburau se jím řídí.

Zprvu si připadal mnohem důležitější než dřív. Vycházel z divadla, připraven radostně odpovědět každému, kdo by ho poznal. Ale co se zdálo tak závažné na jevišti, na ulici se vytratilo. Nikdo za ním neříkal: „To je on.“ Lidé byli stejně nevšímaví jako předtím. Bílá maska na scéně je něco zcela jiného než obličej, jaký se nosí k všedním šatům.

Poučil se a pokáral se. Netoužil jsi přece po slávě, ale po naplnění života, Kašpare! Musí ti stačit, že šedovlasá biletářka sepne ruce, když tě uvidí odcházet z divadla, a řekne vděčně: „Pane Deburau!“ Je v tom vroucnost, jíž je schopno její divadelní srdce. Ta mladší, která uváděla do lóží, se jen zbožně dívala a neodvažovala se ani promluvit. Vždyť bylo známo, že pana Deburaua si oblíbila v poslední době slečna Flora. Jindy se Kašpar potěšil, když se najednou ozvalo z galerie hromově skandované: De-bu-rau, De-bu-rau, a on poznal, že to provolávají jeho přátelé Adolf s Kryštofem a ještě hlasitěji Justýna se svými přítelkyněmi. Ale to bylo obecenstvo, jehož spokojenost mnoho neplatila.

Protože Divadlo akrobatů pokračovalo v sestupu, nabídli bratři Laurentové své služby Bertrandovi. Divadlo Funambules je přijalo: Laurentové sice neuměli dobře francouzsky, ale byli znamenití ekvilibristé, odvážní skokani a starší z bratrů, jemný tanečník, měl úspěch také v němohře.

Jen podle závidi, kterou mu Laurentové věnovali, mohl Kašpar hádat, že v jejich očích něco znamená. Přinesli do Funambules nové artistické triky, zvláště němoherní výstupy „po anglickém způsobu“, a snažili se opanovat pole.

Slečna Anna, přítelkyně staršího Laurenta, kterou přivedl do souboru s sebou, hrávala spanilé komorné. Jednoho dne před představením zjistila, že jí matka Carponová nevyprala spodničku a půjčila si ji z garderoby slečny Flory. Flora ji brzy pohřešila a ohlásila to řediteli.

„Musíme zjistit, kdo ji ukradl,“ ohlásil přísný Bertrand. „Ať všechny dámy svléknou sukně!“

Anna tomu předešla a přiznala se, že si spodničku půjčila.

Flora ji přesto nazvala zlodějkou a Laurent ji za to mínil potrestat. Rytířský Deburau se chtěl Floře odvděčit za obdivné pohledy a laskavá slova; postavil se Laurentovi. Ale Angličan uměl boxovat a dal Kašparovi takovou ránu, že padl do kouta s krvácejícím nosem.

Herci se chtěli do zápasu vložit, ale Kašpar nedovolil. Nedbal praménku krve, který mu stékal na ústa a na blůzu, a blížil se k Laurentovi znovu. V boxu se nevyznal, ale marně nezakoušel po léta kopance ze všech stran. Když se na něho Laurent vrhl podruhé, bystře ho vylákal, unikl ráně a bleskurychle kopl soupeře do žaludku. Laurent se skácel omráčen.

Byl však sportovně založen. Když se zvedl, nepokusil se Kašpara zabít, jak všichni čekali, ale napřáhl k němu s obdivem paži:

„To – byla – dobrá rána,“ pronesl svým špatným přízvukem. „Zda vy chtít – být můj přítel?“

Deburau mu věnoval jeden ze svých nejlepších úsměvů a srdečný stisk ruky.

„Ale ať se také smíří!“ ukázal na rozvaděné herečky.

Laurent pokynul velitelsky Anně; chtěc nechtíc musela se obejmout s Florou, která se tvářila stejně kysele. I když ocenila, že se jí Kašpar zastal, bylo jí proti mysli toto smíření a náhlé přátelství se sokem. Dala Kašparovi najevo svou nelibost a známost se rozpadla, dříve než začala. Kašpar nelitoval; polovinu částky, kterou ušetřil na dárek Floře, věnoval na sbírku pro Bérangera, který byl odsouzen k velké pokutě, za druhou polovinu, aby se utěšil, koupil si psa.

Už dávno si představoval, jak by bylo krásné moci si večer nebo ráno pohovořit s živou bytostí, před níž by se neostýchal, protože by to nebyl člověk. A když u prodavače zvířat na bulváru Ferry objevil fenku, která bývala členkou družiny cvičených psů, rozhodl se. Koketka, jak znělo její jméno – byla po mnoho dnů jeho velkou radostí. Měl živou bytost, která mu rozuměla. Vždyť hrávala také divadlo. Patřily jí hlavní role; nosívala krajky a hedvábí, byla zvyklá obdivovatelům v kulisách, sladkostem podávaným z prvních lóží a potlesku z parteru. Musela se však zřici livrejovaných sluhů, sestoupit jako obyčejný pes na čtyři nohy a zapomenout. Několik let těžkého života ji naučilo skromnosti a sebezapření. Ale zachovala si na divadlo krásné vzpomínky; proto také vroucně přilnula k novému pánovi, který se s ní dělil o vše, co měl, nikdy ji neponižoval a večer ji brávil do divadla. Připomínalo jí to chvíle slávy a její pán jí byl proto ještě bližší.

Jednoho dne po představení byla Kašparovi doručena do šatny vizitka podivného znění:

CADAMOUR KRÁL MODELŮ

Než se mohl rozpomenout, zda to jméno kdy slyšel, stál Cadamour, král modelů, před ním. Byl to člověk neobyčejně krásně urostlý; měl už šedivé spánky, ale byl velký a silný, bizarně oděn v rozhalené nachové košili pod pestrobarevnou vestou a s červenou šerpou kolem pasu.

„Jsem Cadamour,“ oznámil pyšně.

„Ano?“ ozval se Deburau rozpačitě.

Král modelů se zatvářil nerozhodně.

„Vy mě nepoznáváte? Leonidas! Leonidas z Thermopyl! Romulus z Únosu Sabine! Dosud ne?“

A zklamán vysvětlil:

„Jsem slavný model občana malíře Davida.“

Nyní se Kašparovi rozbřesklo. Rozpomněl se, že slyšel Klementa Sansona vyprávět o člověku, který byl modelem malíři Vauxclerovi, a když ten skončil pod gilotinou, Davidovi pro jeho obrovská plátna. Dlouho odmítal stát jiným malířům; tvrdil, že jeho tělo patří Davidovi, a svou kostru předem věnoval škole výtvarných umění.

„Už vím,“ prohlásil Kašpar. „Musíte prominout, nedívám se často na obrazy.“

Cadamour lítostivě potřásl hlavou a rozhlédl se pohrdavě po stěnách šatny. „Mám pro vás důležitou zprávu,“ řekl pak. „Pospěšte si, prosím.“

Kašpar se trochu ostýchal před slavným mužem, ale Cadamour řekl:

„Jen se klidně převlečte! Viděl jsem už něco těl – a nejenom mužských! Mohl bych vám vyprávět, pane!“

Když Kašpar shodil bílou halenu a kalhoty a oblékl si šaty, pokračoval:

„Nepřál bych vám, občane Deburau, nepřál bych vám představovat na národní slavnosti Despocii – a mít na hrudi po celý čas průvodu ženské nohy!“

„Je to těžké?“

„Nesnesitelné. Ty nohy byly v průsvitných šatech, chápete?... Jste již hotov? Ne? Nepřál bych vám stát modelem na Acise a držet v náručí nahou Galateiu. To jsem stál Girodetovi. Znáte, občane, malíře Girodeta? Věřím, že ne. Je už mrtev. Ale tehdy, pane, jsem musel poprvé z pódia prchnout.“

Kašpar potřásl hlavou a netázal se.

„Na Galateiu si přála být modelem komtesa...,“ pokračoval však Cadamour sám, „komtesa, jejíž jméno zamlčím. Svlékla se, občane, jako by celý život nedělala nic jiného, a skočila mi do loktů jako na pohovku. Ale já byl nahý a ona též. Jenže než udělal malíř Girodet několik čar... Chápete, občane?“

Občan Deburau, nyní již značně poučen v oboru výtvarných umění, chápal.

U dveří se zastavil Felix.

„Hleďme, není to občan Cadamour?“ zvolal.

„Ano, já,“ majestátně odvětil obr. „Vy jste občan Felix.“

„Ovšem. Ale co děláte u našeho Pierota?“

A Deburau se konečně dověděl, proč mu král modelů prokázal čest svou návštěvou.

„Stojím nyní občanu Bouquetovi a ten mě pověřil, abych mu vyhledal model šaška. Byl jsem už ve třech kabaretech – až zde jsem našel pana – pane Deburau. Nevyzná se sice v obrazech, ale na obraze se snad bude vyjímat dobře!“

„Blahopřeji, Kašpare. Jaká čest!“ smál se Felix a přehnaně se Cadamourovi ukláněl.

„Vzdělaný člověk,“ poznamenal o něm Cadamour.

„Ano,“ odvětil Kašpar, „ale já nechci stát modelem žádnému malíři.“

„Proč ne? Znáte větší čest, než být zvěčněn pro budoucnost? Pan Bouquet mě prosil, abych našel skutečného paňácu.“

„Má jich dost na jarmarku a vzadu na bulváru.“

Cadamour řekl o stupeň pokorněji:

„Přiznám se vám, občane Deburau, že občan Bouquet si vyvolil právě vás.“

„Jak to? Byl u nás v divadle?“

„Včera.“

„Kde seděl?“

„V lóži. Měl schůzku s nějakou slečinkou, s níž nechtěl být příliš viděn.“

„Tak je to!“ řekl Kašpar zklamaně.

„Zdá se však,“ usmířoval ho Cadamour, „že měl dost času podívat se chvílemi na jeviště, protože přišel a řekl mi: Cadamoure, dovedeš mi Pierota z Funambules, nebo tě nechci už vidět.“

„Tak vám to řekl?“

„Totiž,“ zaváhal Cadamour, „ne tak příkře – ale možná že by svou výhružku splnil. Když jsem byl mlád, rvali se o mě. Dnes už nevydržím dlouho stát – ale Bouquet vytvořil se mnou Prométhea, že mu to budou věky závidět.“

Vrátný přišel upozornit, že se divadlo zavírá.

Vyšli ven, Cadamour královským krokem, Kašpar s Koketkou, nespokojenou, že jí pán neprojevuje tolik pozornosti jako jindy.

„Jaký je to vlastně malíř, ten pan Bouquet?“ odvážil se otázat Cadamoura.

„Musím přiznat,“ zněla odpověď, „že nedosáhl ještě slávy, na jakou jsem byl zvyklý. Ale nepracuji s ním dlouho. Ach, občane Debureau, všiml jste si pozorně třetí sochy od kraje na pravé straně aleje v Tuileriích?“

Kašpar přiznal svou nevšímavost.

„Ta linie! Svaly v lýtkách! Ten záklon! Opravdový Achilles!“

„Achilles?“

„Ano. To jsem já. Dělal mě Gross. Je to velkolepý pocit, víme-li, že naše tělesná schránka zůstane zachována věkům jako umělecké dílo.“

„Myslíte tedy, abych šel k vašemu panu Bouquetovi?“

Cadamour opět snížil hlas:

„Prosím vás o to, občane. Udělejte to, abych nepřišel o svůj skrovný výdělek. Občan Bouquet hoří touhou namalovat váš portrét...“

„Myslíte, že jsem se mu líbil?“

„Pravil, že máte zajímavý výraz.“

„Zajímavý výraz?“

„Nu, ano,“ usmál se Cadamour. „Každý nemůže mít tělo předurčené pro Herkuly a Romuly. Musíte se spokojit s výrazem. Ale i tím uděláte občanu Bouquetovi radost.“

Kašpar rád působil svým bližním radost. Vše, co mu přišlo do cesty, považoval vždy za dost dobré, aby se tím zabýval. Je to ostatně také vlastnost Pierotova.

„Přijdete tedy, občane? Adresa je na zadní straně mé vizitky. Zítra po poledni. Kostým si přinesete s sebou?“

„Jestli mi jej z divadla půjčíte.“

„Výborně. Budu vás čekat. Občan Bouquet též.“

„Dobrá. Na shledanou!“

Šedivý obr s nachýlenými rameny zmizel mezi davem.

August Bouquet byl mladík, kterého jeho otec, poctivý mistr tesařský, vyhodil z domu, protože syn si usmyslel stát se malířem. August se protloukal, jak se dalo.

Nestyděl se za svůj trudný stav a v rychlých větách se Kašparovi v prvních minutách vyzpovídal. Cadamour stál při tom za ním a omlouvavě se usmíval.

Kašpara nové prostředí neobyčejně zajímalo. Prohlížel si akty rozházené po zdech, všímal si půvabných maličkostí v chudém ateliéru. Pan Bouquet si trochu hrál na bohéma a věděl, co k tomu patří. Neuklizené láhve od vína a barevné stuhy pod stropem to dotvrzovaly schválným umístěním.

Kašpar se převlékl, nalíčil a zaujal žádanou polohu.

Bouquet nařídil Cadamourovi, aby donesl občerstvení, a dal se do práce.

„Ta bílá mě dráždí, víte?“ svěřoval se. „Kdybyste byl modrý, bylo by to stokrát lehčí. Ale bílá na tváři, v očích, na šatech – kolik je to vlastně odstínů?“

„Co budete dělat s obrazem, pane Bouquete?“ otázal se Kašpar.

„Vystavíme jej, člověče. Vystavíme jej a budeme slavní. Já i vy, rozumíte?“

„A co tam bude napsáno?“

„Název obrazu? Deburau! Neřekl vám Cadamour, jak jste se mi líbil?“

„Řekl to – trochu zastřeně.“

„Neuznává nikoho kromě sebe. Je teď chudák. Nemám sice sám nic – ale dělím se s ním. Jiní se ho už bojí. Ale mně to nevadí. Slávu stejně nemám, dělá mě tedy známým aspoň ostudou.“

Chvilí už kreslil, když se otevřely dveře.

„Konečně je tu! Pojd' sem, starý!“

Ale nebyl to Cadamour.

Vešel asi čtyřicetiletý muž velmi jemné tváře, elegantně, ale střídme oblečený.

„Drahý Gérarde,“ zvolal Bouquet, odhazuje štětec. „Jaké štěstí, že přicházíte do mého skromného útulku! Jako by sem vešlo slunce!“

„Řekněte například napřed svému modelu, aby si odpočinul.“

„Promiňte mi, pane Deburau. Ovšem, posad'te se!“

„Jak to podivný námět!“ prohlížel si Gérard náčrt a letmo jej porovnával s modelem.

„Plním v praxi, co jste mi vštípil. Zošklivil jsem si klasické náměty...“

„K velké nelibosti občana Cadamoura,“ usmál se Gérard.

„Nenávidí mě proto. Ale nenašel jsem si vzorný romantický motiv? Pryč se studenými hrdiny, učil jste mě. Zde je můj rytíř, vroucí a dojmavý. Ne v brnění, ale se srdcem. Pierot!“

Gérard si ještě jednou prohlédl kresbu.

„Máte mnoho pravdy, Bouquete. Může v něm být více hrdinství i více citu. Kdo je ten model?“

„Je to herec. Pan Deburau z Funambules.“

Kašpar se zachvíval radostí i pýchou. Ale příští otázka ho srazila.

„Funambules? Kde je to?“

„Na bulváru du Temple,“ odpověděl Bouquet. „Dřív tam byli provazolezci. Dnes tam hrají němohru.“

„Jak jste se tam dostal?“ podivil se Gérard tak nelíčeně, že se Kašpar zastyděl.

„Cestou lásky,“ se smíchem odpověděl mladý muž.

„I já po ní přicházím,“ navázal Gérard, ale zvažněl. „Cestou otcovské lásky.“

„Už vás zase otec navštívil?“

„Dnes odpoledne. Mám vás přemluvit, abyste konečně nechal malířství a bohémského života a vrátil se domů převzít dílnu.“

Bouquet se polekal.

„Budete-li mě přemlouvat, znamená to, že nic nedovedu. A to bude pro mne hrozné, Gérarde!“

Elegantní muž se procházel kolem stěn. Některý obraz prohlížel zblízka, od jiného se oddálil a pozoroval jej delší chvíli. Bouquet ho provázel zarmouceným zrakem.

„Milý Gérarde, promluvte!“ zvolal nedočkavě. „Ale nesud'te hned přísně. To všechno nic není. Jsou to jenom pokusy. Snad teď – tento obraz – bude mým prvním skutečným dílem. Gérarde, můj drahý učiteli, nemuňte mě!“

„Nechci vás mučit, Bouquete! Radím vám, abyste svého otce neposlechl. Nejste dokonalý. Máte mnoho chyb. Ale máte nadání a samostatnost.“

„Ach, Gérarde!“ vydechl mladík.

Malíř byl Kašparovi stále sympatičtější. Což se mu ten tvrdohlavec nepodobá důvěrou a nadějí, s níž čeká od umění splnění své kruté a odříkavé touhy?

Cadamour vešel a zatvářil se kysele, když uviděl Gérarda.

„Občane Cadamoure, romantismus je na postupu.“

„Kéž jste falešným prorokem, občane Gérarde!“

„Příští salon bude zase v jeho znamení. Viděl jsem první výběr. Konec antiky! Náměty ze středověku – nebo z dnešního života. Nikdy bych si nebyl pomyslel, že porotci budou mít tolik odvahy. Viděl jste už, Bouquete, nového Delacroise? Vraždění na Chiu? Ne? Běžte tam tedy! Seberte se a běžte, leťte... To je život barev i tvarů! To jsou výboje!“

„Mám jít hned s vámi?“

„Anebo ne,“ – a Gérardovy oči spočinuly opět na bílém Pierotovi. „Pracujte! Tím si posloužíte líp. Romantismus bude potřebovat

mnohem víc dřiny, než stačilo na antickou vznešenost. Protože my se musíme dostat do člověka – a vyrvat mu jeho tajemství.“

„Tajemství svalů,“ prohlásil Cadamour.

„Tajemství duše a srdce – se všemi jeho radostmi i hrůzami!“ opravil ho Gérard. „Do práce, Bouquete, a budete-li něco potřebovat, přijďte! S vaším otcem promluvím. Na shledanou!“

„Díky, drahý Gérarde!“ loučil se s ním Bouquet, v jedné ruce už štětec.

Cadamour se rozhořčeně odvrátil; zato Deburau, který poslouchal malířova slova jako evangelium, se zvedl a velmi upřímně řekl:

„Na shledanou, pane Gérarde!“

Malíř se k němu otočil ušlechtilou hlavou, přátelsky a povzbudivě se na něho usmál a odpověděl:

„Na shledanou, pane...“

Ale jméno už zapomněl.

„Prosím, postavte se opět,“ pravil Bouquet. „Děkuji. Ale netvařte se tak smutně, prosím. I vy patříte k romantikům.“

„Myslíte?“ radostně se otázel Kašpar.

„Bohužel,“ řekl Cadamour.

Smlouva

Otázka osvětlení rozvedla dosavadní dobré společníky a přátele, pana Fabiena s panem Bertrandem. Fabien byl pro plyn a nazval Bertranda, který chtěl v divadle zachovat olejové svítilny, zpátečníkem. Bertrand byl, jak známo, citlivý na urážky. Když došli k dalším a jadrnějším a žádný z obou společníků nechtěl ustoupit, provedli nakonec vyúčtování a Bertrand zůstal ve Funambules sám.

Kašpar želel Fabienova odchodu. Bertrand příliš sebevědomě věřil ve svou neomylnost. Když krátce po rozchodu ředitelů vyhořel na Italském bulváru bazar, v němž ukazovali jedovaté hady a kde svítili plynem, poslal Fabienovi depeši s jediným slovem:

„Nuže?“

A aby svůj triumf zdůraznil, sebral své vzpomínky na všechny rukopisy, které za ta léta přečetl, a sám napsal hru *Faethon aneb Neštěstí, jež může způsobit světlo špatně spravované*. Pierot byl Faethonovým sluhou, který špatně připráhl oře k slunečnímu vozu a zavinil, že svět shořel. Přestože Pierota hrál Deburau, byla vypískána; obecnstvo ve Funambules dokázalo, že umí být vůči špatným kusům nemilosrdné. Bertrand – jako každý divadelní autor – přičítal ovšem neúspěch hercům a jeho vztah k Deburauovi se zhoršil. Tím spíše, že bývalý společník mu oplatil depeši s jediným slovem:

„Nuže?“

Kašpar na tomto sporu poznal, že nemůže dosud počítat s pevnou půdou pod nohama. Úspěch s Pierotem ho nezměnil. Náročný na jevišti a přísný k sobě, zůstával stejně úslužný a láskyplný ke všem, kdo ho potřebovali. Nestaral se, co vydělávají druzí a mají-li více než on. Měl svou kamarádku Koketku. Naučil se kouřit; byl to jediný vnější znak, že se mu daří o něco lépe. Ze všeho nejvíc

ho omamovala síla, kterou v sobě nacházel, když se mu podařilo zachytit pozornost obecenstva. Je možno mu sloužit a zároveň panovat. Zmocnit se jeho zájmu, vést je – zastavit, ponechat v napětí – a příštím pohybem je proměnit v údiv nebo smích. Bylo mu, jako by hrál s ozvěnou a nabýval v této hře virtuozity. Okamžitě vycítil, kdy echo neodpovídalo jeho záměru a kdy se ztratil vzájemný vztah, ohlas, který potřeboval k důraznějšímu výrazu nebo gestu právě opačnému, než všichni čekali.

Ženy, které mu dříve v hledišti nevěnovaly ani špetku pozornosti, obdarovávaly ho nyní úsměvnou září očí. Jen v životě se to neprojevovalo. Byla mu stále milejší marná touha než splnění bez citu. Jsi mi ještě hodně dlužen, vyčítával životu a myslel na čistou tvář bez záludností, na oddanost, pro niž není hranic ani smrt, na věrnost, která jde do věčnosti.

Snad proto, že příliš toužil a upíral zraky za obzory, neviděl, co se mu nabízelo zcela blízko. Celý bulvár věděl, že slečna Kateřina Deveauová, která prodává v malém kiosku proti Funambules, miluje Kašpara Debura. Její zelený krámk byl o přestávkách pln návštěvníků; slečna Kateřina věděla, o kom publikum mluví, a když to bylo možné, zavřela na chvíli krámk a běžela se ode dveří divadla obdivovat svému hrdinovi.

Kašpar neviděl její nadšené oči, protože když hra skončila, musela se prodavačka rychle vrátit za svůj pult; nevšiml si, že se ho snaží zahlédnout, když vychází z divadla. Když dozněl potlesk a on svlékal milovaný šat, odcházel do noci, od níž čekal, že mu dá darem princeznu, předem smířen, že dostane jen sen. Ale nečekal slečnu z uzenářství. Proto ji také neviděl, ani když vyběhla z krámu na chodník a nešťastná naslouchala jeho doznívajícím krokům.

Stará biletářka – ač věděla, že i její mladší kolegyně vrhá na Pierota toužebné pohledy – poradila Kateřině důmyslný plán. Když se malé prodavačce nepodařilo získat pána, zkusila to se psem. Koketce patřil celý krám a Koketka projevila toužící prodavačce

mnohem více vděčnosti. Ani toho si nevšiml její krutý pán. Když vyšel po představení na ulici, ještě opilý jevištěm, kráčel v zamyšlení a nenapadlo mu zastavit se a promluvit několik přátelských slov, jemu, který měl lidi tak rád. Došel na konec ulice, tam se obrátil a zapískl. Koketka chňapla po posledním koláči a opustila něžnou dívčí náruč.

Ubohá slečna Deveauová! Její cesta do historie zůstala nedokončena.

Bertrand se brzy přesvědčil, že nestačí sám číst rukopisy, vést zkoušky, hádat se s herci, zapisovat pokuty a řídit celý divadelní provoz. Informoval se mezi znalci a přijal za nového společníka pana Cot d'Ordana, jehož znal zatím jako režiséra; víc ho těšila pověst, že dovede na jednom franku dva ušetřit.

Pan Cot d'Ordan, vytáhlý čahoun, suchý a chladný, chtěl dokázat, že pověst nelhala. Vést divadlo znamená šetřit, bylo jeho zásadou. Snížil platy hudebníkům o pět franků. Hercům nařídil, aby stahovali knoty v lampách, když se vzdalují z šaten. Přísně zakázal užívat oleje z lamp na odličování. Pokutou pohrozil, kdo by si oblékl trikoty bez punčoch nebo si dal cokoli vyprat bez zvláštního povolení. Bertrand se nestačil podívat, kde všude mu dosud utíkaly centimy.

Ale kromě toho měl Cot d'Ordan i vlastní názory umělecké a chtěl podle nich divadlo přetvořit. Až dosud se hrálo ve všední den pětkrát, ve svátek osmkrát. Cot d'Ordan zavedl pouze dvě představení, aby se Funambules připodobnilo větším divadlům. „Lepší dojem dělají dvě představení plná než pět poloprázdných,“ tvrdil. Zamýšlel rovněž provést změny v souboru, aby odpovídal jeho plánům. Mnoho si sliboval od anglických akrobatů a tanečníků, bratří Laurentů. Felix však oznámil, že raději odejde k paní Saqui, protože nemíní hrát podružnou roli.

„Rozdělím úlohy správně,“ ujišťoval Cot d'Ordan.

„Je nás tu mnoho. Nechci nikomu přihrávat. Víím, kdo jsem.“

Cot d'Ordan to věděl také a uvažoval, jak přidělit role, aby hlavní členové byli spokojeni.

„Raději propustíme mladší herce. Co Deburau?“ navrhoval Cot d'Ordan, nové nebezpečí pro Kašpara.

Bertrand však vzpomínal na Fabienovy rady a věděl už ze zkušenosti, jak je Kašpar pohotový a schopný.

„Neukvapme se, abychom nelitovali!“ přemlouval režiséra. „Felix je hvězda, ale stárne. Laurent je nespolehlivý. Musíme mít někoho v záloze. Deburau je dosud nezkušený, ale pracovitý. Bude jistě stále lepší. Neříkám, že musí hodně hrát, neříkám, že musí mít plat, jak měl, ale bude dobře, když si ho ponecháme.“

Oba znamenití společníci dali hlavy dohromady, použili bohatých zkušeností a výsledek vypadal podle toho. Deburau se o tom brzy přesvědčil.

„Musel jsem platit pokuty. Musím zavádět zařízení proti požáru, kupovat džbery, budeme mít mnoho výdajů s nákupem nových kostýmů,“ dovídali se herci. A z toho všeho vycházelo: „Musíme snížit platy.“

Nejhůř to pocítil Kašpar. Nová smlouva mu dávala polovici toho, co dostával dosud: devět franků týdně.

„Pane řediteli,“ řekl chvějícím se hlasem, „z toho neuživím ani svého psa. Jak mám žít?“

„Deburau,“ pravil laskavě ředitel, „mám tu pro tebe ještě jednu smlouvu. Hled'!“

A ukázal mu text, v němž se skvěla částka třiceti pěti franků týdně.

„Jak tomu mám rozumět?“

„Věřím, že se nám povede stále líp. Tato smlouva bude platit za dva roky. Není to nádherné? Přijímáš? O tom se musíme dohodovat nejdřív!“

Částka byla neuvěřitelná. Podepsal.

„Ale co bude zatím?“

„Ty se probiješ,“ utěšoval ho Bertrand. „Skoro všichni naši herci mají vedlejší zaměstnání. Jeden je klempíř, druhý zasklívá okna,

třetí obchoduje s vínem. I naše primadony si jí a dělají klobouky. A ty přece dovedeš devatero řemesel!“

„Myslel jsem, že by měl člověk dělat divadlo poctivě, stále, po celý život, nejen večer, aby si přivydělal.“

„Dělej tedy divadlo – a přivydělej si přes den!“

„Nevím, jestli to dokážu.“

„I kdybychom se na čas rozloučili, za dva roky se sejdem.“

„Ale kdo by hrál Pierota?“

„O tom jsme s panem Cot d’Ordanem ještě nepřemýšleli. Snad Laurent, konečně kdokoli...“

„To nejde!“ neovládl se Deburau a vykřikl: „To je moje role! Copak to nechápete? Pierot je můj!“

„Nehrej mi scény,“ odvrátil se Bertrand. „Na to je jeviště.“

„Pane řediteli,“ snížil Deburau hlas, „mám tu obecenstvo, nemohu je opustit. A nemohu darovat svého Pierota jinému! To jako bych dával vlastní život...“

Otevřely se dveře a vstoupil Cot d’Ordan s Felixem.

Bertrand s nimi vyměnil pohled a Kašpar jej zachytil.

„Pane Felixi, vy víte, co jsem se načekal! Mám teď o všechno přijít?“

Felix na něho pohlížel zasmušile, ale Cot d’Ordan řekl chladně:

„Pan Deburau zná špatně zákony němohry. Příliš mluví.“

Kašpar nenašel v žádných očích milosrdenství. Poznal, že nemá naděje. I jeho pohled zchladl.

„Němohra by žádala, abych se pomstil. Ale panu Felixovi se nebudu mstít.“

„Přijímáš tedy?“

„Nechte mě hrát, jak dlouho to vydržím. Hladem umřít nechci. Ale nemohu divadlo s ničím spráhnout. Až nebudu moci dál, odejdu.“

„Ale naše smlouva platí!“ ukázal Bertrand na podpis.

„A kdybys zatím odešel,“ zeptal se se zapíranou účastí Felix, „co budeš dělat?“

„Mám slíbeno místo. Budu se učit zámečnickem.“

Nová smlouva je tak pozoruhodná a tak významná v životě našeho hrdiny, že si zaslouží, abychom si ji s ním pročetli.

*Divadlo
Funambules*

Engagement

Mezi podepsanými P. Nicolasem Michaelem Bertrandem, ředitelem divadla Funambules, bytem v Paříži, Bd. Du Temple č. 18, na jedné straně a P. Janem Baptistem Kašparem Deburauem, němoherním umělcem, bytem v Paříži, Faubourg du Temple č. 28, na straně druhé; bylo ujednáno, co následuje, totiž:

Já, Bertrand, angažuji touto smlouvou pana Deburaua, aby hrál v mém ensemblu úlohu Pierota a vůbec všechny role, které mu budou mnou nebo režisérem přiděleny.

Tato engagement se děje za těchto výhrad a podmínek, totiž:

- 1. Já, Jan Baptist Kašpar Deburau, zavazuji se hrát všechny role, které mi budou ředitelem nebo režisérem přiděleny, tančit a vystupovat v baletech, pochodech, němohrách a všech jiných kusech; provádět souboje; zúčastnit se s ensembled všech příležitostných vystoupení mimo divadlo prováděných.*
- 2. Slibuji zúčastnit se zkoušek částečných i generálních, přicházet do divadla v neděli o třetí a v jiné dny o čtvrté hodině, abych zde použil svého umění v představeních, nařízených ředitelem, dále platit pokuty, předepsané řádem, který znám a jemuž se bez protestů podřizuji.*
- 3. Přizpůsobím se všem stávajícím předpisům a spokojím se s osvětlením, otápěním a kostýmy, jak mi to bude správou poskytnuto.*
- 4. Nevzdám se z Paříže bez písemného povolení ředitelství a budu se zdržovat v divadle každodenně, i když nebudu hrát, abych umožnil správě případnou změnu představení.*

5. *V případě umělcovy nemoci má ředitel právo zadržet plat až do jeho návratu.*
6. *V případě požáru, uzavření divadla na vyšší rozkaz či v jiném případě vyšší moci rozvazuje se smlouva s okamžitou platností a bez jakékoli povinnosti pro ředitele.*
7. *Herec je povinen opatřovat si prádlo podle kostýmů, punčochy, obuv, rukavice a červeň. Správa opatřuje kostýmy a rekvizity. Bude-li třeba tančit na provaze, opatří si herec vše, čeho je k tomu třeba, sám.*
8. *V případě opilství bude herci uložena pokuta; kdyby se případ opakoval, má ředitel právo smlouvu rozvázat.*
9. *Pod pokutou 300 franků беру na sebe závazek nevystupovat na žádném jiném divadle bez povolení ředitelství.*

A nyní přišla rozhodující doložka, která činí z této smlouvy tak pozoruhodný dokument:

Za těchto podmínek se zavazuje p. Bertrand platit p. Deburauovi částku 35 franků týdně po čas engagement, které se uzavírá na dobu tří let, počínajíc Pondělím velikonočním 1828 a končíc na Květnou neděli 1831. Obě strany si shodně přejí, aby tato dohoda měla touž účinnost a platnost, jako kdyby byla stvrzena notářem, s podmínkou, že kdo ji první poruší, zaplatí druhému náhradu ve výši 1000 franků.

Smluveno, uzavřeno, vyhotoveno dvojmo mezi námi a podepsáno v Paříži 10. prosince 1826.

Bertrand

Kašpar byl chycen, zajat a spoután. Bertrand byl jeho pánem.

Čekaly ho hladové týdny o devíti francích. Vyhledal adresu zámečníka Bistrama.

Deburau se loučí s divadlem

Nedlouho potom šli v neděli večer po bulváru du Temple čtyři starší dobře oblečení mužové. Byli rozhořčeni; mluvili o nových cenzurních zákonech, které hrozily zničit všechen rozvoj umění ve Francii, o zakázaném malířském salonu, o útisku novin.

Zastavili se na chvíli v kavárně *Tisíc sloupů*, kde se jim kavárník pochlubil, že jeho žena sedí jako pokladní na trůně Napoleonovy sestry a že tento inventář koupil za babku, za pouhé čtyři tisícovky. Zašli pak k vydavateli, který sliboval, že vydá sbírku písní Andrého Chéniera, gilotinovaného právě před pětatřiceti lety. Vydavatel jim však vyklouzl. Nemíní se znelíbit dvoru.

Zahořklost čtyř umělců se ještě zvýšila.

Vzpomínali na Andrého Chéniera, vzpomínali jeho posledních slov: „Neudělal jsem nic pro svět! Ale v hlavě, v hlavě to mám...“ A pak spadla sekera a ta bohatá hlava byla pro svět ztracena. A co básní, a co písní! Na kolik Chénierů čeká ještě týž osud, i když jim nevezmou hlavu!

Ti čtyři muži hráli v uměleckém životě značnou úlohu: byl to Picard, autor komedie, která byla špatně pochopena, a proto propadla; Fontaine, architekt, který obnovil ve velkolepém slohu Tuilerie; Redouté, proslulý malíř květinových zátiší; a konečně Gérard, slavný tvůrce Bitvy u Slavkova a jiných velkých pláten, učitel Bouquetův a stoupenec nového romantického směru.

Vedeni trudnými myšlenkami dostali se na náhodné procházce na předměstský bulvár. Kráčeli zvolna okolo uhlířských podzemních krámků, okolo stolů s rybami a ovocem a za jiné i za sebe si trpkými slovy stěžovali na to, co je upřímně bolelo.

„Oč se mají tihle lidé líp,“ ukázal Fontaine na dav, který je míjel se svátečně bezstarostnou tváří. „Podívají se na provazolezce a problém umění je pro ně rozřešen.“

„I jim by se mělo dostat dobrého umění,“ namítl Gérard.

„Jak se může umění dostat sem, když si nevybojuje cestu ani do Francouzské komedie?“

„Romantismus věří spíše lidu než měšťákům,“ tvrdil Gérard. „Podívejte se do těch tváří! Je v nich zdravé, nezkažené jádro.“

„Mají zdravé jádro,“ mávl rukou Redouté, „protože se o nic nestarají. A ty se muč a přemítej, jak je možno pálit Chénierovy písně, věznit Bérangera a mít krále, který považuje za umělecký projev jenom mariánské procesí.“

A zase šli a dívali se okolo sebe mračně a nevraživě.

„Nevrátíme se?“ navrhl po chvíli jeden z nich.

„Zdá se, že se zde dýchá volněji,“ pravil Gérard. „Vrátit se k Procopovi? To jsou kavárny pro pohřební hosty. Noviny, kulečník... bim bam... Zasměješ se – a už tě přijdou upozornit, že to pana generála ve výslužbě ruší v četbě...“

„Co kdybychom zašli někam do kabaretu?“ navrhl Fontaine.

„Nejsem proti tomu,“ usmál se Gérard. „Naším divadelníkům by rozhodně prospělo občas sem zajít. Načerpali by tu místo svých umělých teorií trochu opravdového života...“

„To je přehnané,“ smál se Redouté. „Pochybuji, že by se od hradeb Templu až po Zelný most našlo něco, co by se dalo nazvat divadlem, aniž se Thália do ruda zastyděla.“

„Nemluvím tak o divadle, spíš o obecnstvu. Spisovatelé by tu měli poslouchat, čemu se lidé smějí a nad čím pláčí...“

„Zkusme to tedy s kabaretem,“ pravil Picard. „Naše hořké duše ze sebe smyjí smuteční barvu.“

Několik hloučků lidí šlo kolem nich. Všichni se hlučně smáli.

„Hej,“ zvolal Fontaine, „neporadili byste nám, přátelé, kde lze koupit vaši dobrou náladu?“

Mladí muži se překvapeně zastavili, podívali se na sebe a rozesmáli se ještě víc: „Je to dost laciné, pane. Stojí to jenom čtyři sous.“

„Ale kde, prosím vás?“

„Ve Funambules, pane.“

„Dík za radu, pane,“ dvorně pozdravil Fontaine.

Řemeslníci opětovali se smíchem úklonu a šli dál.

„Navrhuji, pánové, abychom uposlechli hlasu lidu. Máme-li tento večer zničit, ať se tak stane důkladně,“ mýnil Picard.

Zeptali se na Funambules a za chvíli stáli před jeho průčelím.

Chraptivý vyvolavač lákal k vstupu květnatým proslovem.

„Umění má zde jiný hlas než v Komedii,“ poznamenal Redouté.

„A přes všechnu úctu k modlám předměstí,“ dodal Fontaine, „nutno uznat, že v Komedii promlouvá umění lahodněji než zde.“

„Předměstská Múza nemá kdy starat se o svůj hlas,“ odpověděl mu Gérard.

„Snad právě proto přestala raději mluvit vůbec,“ ukázal Picard na ceduli, oznamující pantomimu *Vzteklý býk*.

Ačkoli Laurentova hra měla už dlouho velký úspěch, vytřeštil vyvolavač, otec Royer, oči, když postřehl, že tito čtyři urozeně vyhlížející kavalíři skutečně přistoupili k pokladně.

„Nejlepší lístky, jaké máte!“

„Lóži – lóži u jeviště – nejkrásnější pohled z celého sálu,“ koktala pokladní. Takové návštěvníky divadlo dosud nemělo.

Zbývalo něco času do zahájení představení. Přátelé zašli tedy ještě na láhev chabliského do protějšší hospody. Pili, aby si dodali odvahy, a také proto, že se jim tato nálada líbila. Bavili se svým nápadem. Jejich přátelé by jim jistě neuvěřili, kam až je zahrnala hořkost dnešního večera – do předměstského divadélka, k šaškům na bulváru du Temple.

„Pojďte, pánové, je čas!“

Zaplatili a přešli ulici ke vchodu do Funambules.

Stále v dobré náladě a kritizující nezvyklé ovzduší ironickými poznámkami, odevzdali se do vůle uvaděčky.

Prošli sálem, naplněným nedočkavým obecenstvem. Řemeslníci ve svátečních vestách si připíjeli z malých sklenek a láhve ukládali

pod lavice; jejich manželky srkaly oranžádu. Vzadu v parteru a na galerii se ozýval divoký hluk.

„Moc často se nemyji,“ prohodil Fontaine.

„Ale těší se víc než prsteny z Opery,“ konstatoval Gérard.

Mladá uvaděčka je zavedla až pod jeviště.

„Pozor, pánové, šest schodů! Sehnout hlavu!“

Otevřela jim lóži. Zatímco ostatní odkládali klobouky a ohlíželi se do publika, Picard hledal v kapse drobné. Všiml si, že je uvaděčka uplakaná.

„Copak?“ otázal se jí, dáváje jí peníze. „Co se vám přihodilo smutného v tomto veselém divadle?“

„Ach, promiňte,“ omlouvala se dívka a utřela si oči kapesníkem.

„Jen mi to povězte, dívenko,“ sklonil se k ní Picard a také ostatní se zvědavě obrátili.

„Pan Debureau hraje dnes naposled,“ řekla stísněným hlasem.

„A to je tak tragické?“ usmál se Picard. „Přátelé, volili jsme špatně. Zde na hořkost světa nezapomeneme.“

„Pan Debureau vás jistě pobaví,“ ujišťovala dívka, „vy přece rozumíte divadlu.“ A slzy jí kanuly z tváří.

„Díky, slečno,“ uklonil se Picard. „Ale řekněte nám ještě, pročpak odchází ten roztomilý pán z vašeho divadla, když je zde milován až k slzám? Dostal snad výhodnější angažmá ve Francouzské komedii?“

„Ne, pane,“ vzlykla, „je to z bídy. Musí od divadla a bude se učit zámečnickem.“

„To je ovšem smutné. Bulvár du Temple si neumí vážít svých umělců.“

„Nikdo mu nemůže pomoci. Ředitel má raději jiné herce.“

Zazněly tři údery na dřevo. Děvče zavřelo lóži. Přátelé se usadili; byli poněkud rozladěni, přesto však se pozorně zahleděli na jeviště, které se před jejich očima rozevřelo.

„Uvidíme,“ pravil Fontaine, „kdo rozumí lépe divadlu, zda ředitel, nebo uvaděčky.“

Začal pestrý pohádkový děj němohry.

Všichni herci se dověděli o neobvyklé návštěvě a jejich pohled občas zalétl do první lóže, kde se v temnu běhal tváře čtyř vzácných diváků. Vzadu se leskl Picardův lorňon, první lorňon v divadle Funambules.

Náhle vběhl na scénu Pierot.

„Je to on,“ řekl Gérard. „Šašek od Bouqueta.“

Pierot jediný, jak se zdálo, nevšímal si mimořádné návštěvy. Co mu záleželo na lóži, když se měl dnes rozloučit se svým milovaným parterem, když ho naposled laskal obraz matných světel, naposled ho udeřila vlna údivu a smíchu? Hrál-li jindy chladnokrevně a s rozmyslem, dnes na něm ležela nová tíha, ale ještě jistěji než jindy ho vedla neviditelná ruka úskalím dobrodružství. Zahleděn jinak, padal a shazoval jiné. Dostával políčky a rozdával je. Nebylo to však méně směšné. V očích mu dováděly taškařice a jeho skutky vždy dopadly tím neočekávaněji. Obecenstvo se bavilo a smálo.

Chvilími se Pierotova gesta zvolnila; prodlužoval je, jako by se s nimi mazlil. A jeho tvář se občas zrůznila ironickým úsměvem, který znamenal pokaždé něco jiného. Ostatní, Harlekýn, Leandr, Kasandr, všichni hráli s velkým úsilím i se zápalem. Pierot učinil sotva jednu čtvrtinu jejich kroků. Učinil sotva desetinu gest. Přitom byl však ze všech nejsrozumitelnější a nejveselejší. Chvilími se zdálo, že vše víří okolo něho a on že je uprostřed sám, sám se svým zlým úsměvem. Ve chvíli však, kdys čekal, že ublíží, změnil se zlý úsměv v něžný výraz dobromyslnosti, rozzářený vnitřní radostí. Mezi těmito dvěma póly přecházela po jeho tváři celá stupnice pocitů a nálad. Ale ani jednou se jeho ústa nesešklebila, ani jednou se nerozsmála naplno. Vždy to byl jen výraz vnitřního napětí a prožitku.

Pierot byl herec, který znal vše. Byl si zcela jist láskou jako nenávisť. Nepotřeboval nic předstírat. A navíc měl onen nepopsatelný úsměv, v němž se mísily potměšilost, zklamání i víra; výraz, který byl tečkou za scénou, v níž prohrával i v níž dosáhl vítězství.

Opona klesla.

Lidé dole tleskali. I čtyři přátelé v lóži tleskali. Herci se ukláněli, Kolombína posílala polibky, Kasandr a jiní se snažili upozornit na sebe hloupými nehoráznostmi. Pierot stál bez hnutí; bílá tvář byla jako z kamene a jen oči šly pomalu od jednoho člověka k druhému a říkaly si pro sebe, ne pro obecenstvo, něco smutného. Nikdo to netušil, jen uvaděčky, několik hudebníků – a čtyři přátelé, když Pierotův zrak doputoval také k nim.

„Odvalu, Pierote,“ zahučel Gérard.

Ale Pierot ho nepoznal, jeho tvář se zvedla ke galerii a tak už zůstala, dokud opona nespadla naposled. Vypadalo to, jak tak stál bez hnutí, jako by se vystavoval spíš ranám biče než potlesku.

Přestávka.

„Pomeranče! Cukroví! Fíky!“

Vlna hluku a kouře stoupá z parteru.

V lóži dlouho nikdo nepromluvil. Po chvíli se otázal Redouté:

„Co jste zašeptal, Gérarde?“

„Zašeptal jsem něco?“

Hlasy byly vážné, tiché, stísněné.

„Zašeptal jste – *odvalu!*“ připomněl Fontaine.

„Ten chlapec je velkolepý,“ pravil Picard.

„A jeho loučení je příliš smutné,“ souhlasil Gérard.

„Viděli jste, co měl v očích?“

Lidé dole hlučeli a smáli se. Muž s plechovým džbánem nabízel ovocnou šťávu po dvou centimech, prodavačky roznášely cukrové tyčinky po dvou sous a do jejich vyvolávání zazněl popěvek známého refrénu.

„Díval jsem se na vás na všechny již během představení,“ přiznal se Picard. „Chtěl jsem si potvrdit vlastní dojem. Neviděl jsem tak ještě hrát Pierota. Vždyť je to vynález! Revoluce! Ten chlapík udělal z maškarády umění.“

„A teď ho pošlou vyrábět zámky a klíče,“ chmurně připomněl Gérard.

Parter se ztišil.

Osvětlovač zhasil několik blikavek. Zazněla opět skromná přehra a znovu se otevřela opona.

Hra pokračovala.

Pierot léčil svého pána. Kdykoli mu však dával lék na kostku cukru, snědl cukr sám. Ale bylo mu, jako by polykal jed.

V souboji s Harlekýnem dovedl v několika pohybech ukázat všem slabost lidské povahy. Vyhýbal se zápasu, vybíral pro soupeře horší zbraně, kratší šavle, a nakonec, aby se ze zápletky dostal se zdravou kůží, přemluvil soka, aby raději zastřelili svědky než sebe navzájem.

Diváci se hlučně bavili tím, jak tento Pierot odhaloval vlastnosti, které lidé zpravidla nepřiznají ani sobě; zbabělost, sobectví, bezohlednost. Ale krutý úsměv na konci každého výstupu dokazoval, že Pierot jen nenapodobuje život, ale také ho kárá.

„Castigat ridendo mores,“¹ poznamenal Fontaine.

Čtyři přátelé nyní častěji projevovali své uspokojení a posilovali se vzájemným souhlasem.

„Ten hoch má dokonce odvahu,“ pravil Redouté, když se Pierot při odchodu ze scény zmocnil svíčky a držel ji před sebou jako procesí.

Lidé dole vypukli v pochvalný chechtot.

Pierot zaklepal na dveře na jevišti.

„Dále!“ zvolal celý parter.

„Neříkal jsem, že je to skvělé obecenstvo?“ nakláněl se Gérard přes zábradlí.

„Dívejte se na Pierota!“ chytil ho však Picard za ruku.

Hra se chýlila ke konci. Ruch na scéně se zvyšoval, vše vířilo a tančilo, jen Pierot byl stále pomalejší. Když měl uhodit a minul se,

1 „Kárá mravy smíchem.“ (lat.)

nepoznal jsi už, je-li to schválně či zakalil-li se mu zrak. Když dostal ránu, váhal jsi, předstíral-li necitelnost nebo je omráčen. Pro citlivého umělce, zasvěceného do zákulisní pravdy této komedie, byla to skličující podívaná.

Pierot rozesmál hlediště posledními nápady.

Když však Harlekýn splynul v objetí s Kolombínou a když všichni ostatní se rozveselili v divokém šarivari, Pierot stál uprostřed nich jako socha na opuštěném náhrobku. Obecenstvo se mu dosud smálo a vlny spokojenosti se přelévaly přes jeho tvář; ale jiné vlny z ní smývaly jevištní masku, až zde stál, blízko u lóže, jako obnažený, s obličejem upřeným do černé budoucnosti. A jeho oči říkaly: Chtěl jsem vám tolik dát a vy jste to nepřijali.

Kašpar Deburau pohřbíval Pierota z Funambules.

„Hrozný úsměv,“ zašeptal Redouté.

„Pojďte, pánové, je konec!“

Zvedli se a rozloučili se posledním pohledem s bílou postavou na jevišti.

U dveří si tiskla kapesník k ústům malá uvaděčka.

„Dobrou noc,“ řekl jí smutně Picard.

Chodník před Funambules skýtal obvyklý obrázek po skončení představení. Lidé vycházeli, rokovali, zazněl ještě smích. Krámky, přiživující se na divadélku, se zavíraly. O něco později se ve dveřích objevili herci a herečky. Rozhlédli se, nadechli se vzduchu a pak volným nebo spěšným krokem odcházeli. Na Mariannu a na Floru čekaly fiakry s frakem uvnitř. Odjížděly, hrdě shlížejíce na kolegy, prchající před nočním deštěm.

Nebe slzelo na dnešním pohřbu.

Náhle se ozval rychlý klapot střevíců. Čtyři muži, kteří první opustili divadlo, se vraceli. Skoro se předbíhali. Co je sem vedlo?

Chodník byl opuštěný.

Picard otevřel dveře a chtěl vejít. Vtom kdosi vystupoval pomalým, zdoluhavým krokem nahoru. Picard ustoupil a zeptal se:

„Promiňte, pane, je tam dole ještě pan Debureau, který hrál dnes večer Pierota?“

„To jsem já,“ řekl muž a zastavil se.

„Vy?“ zvolal Picard a pohlédl mu zvědavě do tváře.

„Čím vám mohu posloužit?“ otázal se Pierot, převlečený nyní za chudého Pařížana.

„Nešel byste se s námi trochu projít?“

Ve společnosti těchto ušlechtilé vyhlížejících mužů se neměl čeho obávat.

Prisvědčil a vyčkával.

Vzali ho mezi sebe, ale šli mlčky. Prohlédli si svého herce tajnými pohledy. Bídná halena, na rukávech potrhaná, úzké, nastavované kalhoty. Ale tvář zůstala výrazná jako na jevišti: přilehlé, tmavé, lehce kadeřavé vlasy, vysoké čelo s několika předčasnými vráskami, hluboko vpadlé šedomodré oči, prohloubené tváře a úzké rty nad hranatou bradou. Rysům zůstala zachována měnivost, prozrazující nadměrnou citlivost; teď, v občanské podobě, přibýlo víc nesmělosti.

Před nejbližší restaurací se podivná čtveřice i s Debureauem zastavila.

„Povečeříte s námi?“

„Promiňte, není to možné...“

„O to právě jde,“ rozhodl Fontaine a všichni vešli dovnitř. Poručili večeri. Kašpar byl nyní s úsudkem hotov; lidumilové, kteří ho chtějí pohostit. Snad jim večer v divadle rozptýlil špatnou náladu a chtějí se mu odvděčit několika sousty jídla. Znal dobrotivost, kterou se někdy přehlušuje lidské sobectví. Ale přijal, protože hlad zvítězil nad hrdostí.

„Na vašeho Pierota!“ řekl jeden z pánů a zvedl sklenici. „Nepoznáváte mne?“

„Mistr Gérard!“ zvolal Kašpar. Napadla ho nová myšlenka: ti lidé jsou malíři a budou si ho přát malovat. Byl připraven, že odřekne. Bouquet ho kreslil už mnohokrát, v několika úlohách, ale jeho obraz byl odmítnut pro nevhodný námět.

Čtyři muži si připili, dorozuměli se očima a Gérard začal. Bylo to jako výslech, ale vedený s takovou jemností, že Kašpar ochotně odpovídal.

„Je pravda, že máte odejít z divadla?“

„Ano.“

„Kdy?“

„Zítra. Zítra se také ohlásím u nového patrona.“

„U zámečnicka?“

„Kdo vám to řekl?“

„Dověděli jsme se, že odcházíte, protože nemůžete žít z almužny, kterou vám ředitel dává. Kolik činí váš plat?“

„Týdně devět franků.“

Nemohli potlačit úžas.

„To je darebáctví. Ten člověk ukládá o váš život!“

Kašpar pokrčil rameny.

„Začátečníkům se tu platí ještě méně. Mám smlouvu mnohem lepší, ale ta bude platit až za dva roky. Zkusil jsem hladovět, ale už to nemohu déle snést. Měl jsem křeče a bolela mě stále hlava.“

„Devět franků týdně! Zločin!“ rozčilovali se umělci.

„Předtím jsem měl osmnáct. To jsem byl bohatý.“

„Osmnáct?“ divili se a vzpomněli si na historku o trůnu Napoleonovy sestry. Za ten zbytečný výdaj by žil tento herec pět let!

Připili si a Gérardův hlas se ztišil, ale zároveň nabyl na důrazu:

„Hle, pane Deburau! Slyšeli jsme o vašem odchodu a viděli jsme vás hrát. Překvapil jste nás. Jsme si jisti, že máte velký talent. Bylo by škoda, kdyby zmizel z jeviště.“

Kašpar zčervenál v rozpacích nad nenadálou chválou.

„Ředitel vám nepřidá, není-liž pravda? Ale s těmi devíti franky by vás nechal hrát dál?“

„Tak si to představoval.“

„Dejte tedy nyní pozor, abyste mým slovům dobře rozuměl a nevyložil si je špatně.“

„Vynasnažím se, pane.“

„Opakuji, že věříme ve vaše nadání a je pro nás nesnesitelná myšlenka, že máte z bídy opustit jeviště. Chceme, abyste hrál dál...“

„Není to možné, pánové.“

„Proto jsme si vás sem dovolili pozvat. Nejsme boháči, ale považujeme za povinnost vrátit umění aspoň zčásti, co od něho bereme.“

„Chceme vám dát podporu.“

„Ano,“ připojil se pevně Picard. „Ne dar! Dohodli jsme se, že vám budeme vyplácet měsíční příspěvek.“

Deburau užasl a byl dojat nečekanou a zcela neobvyklou laskavostí.

„To přece není možné...“

„Prosil jsem vás, abyste se nás snažil pochopit. Činíme to nejen pro vás – i pro sebe. Dovolte nám, abychom si vykoupili klidné svědomí. Cítíte-li v sobě vůli být opravdu umělcem a říci svou hrou něco lidem musíte to přijmout. Jste tím povinen sám sobě.“

„Je to neuvěřitelné, pánové... Tak jako vy – nikdo se mnou dosud nemluvil... Jste jiní než ostatní...“

Všichni se usmívali a Fontaine řekl vážně:

„Možná že má pravdu, přátelé. Ale vím také, proč.“

Vzhlédli k němu se zvědavým úsměvem.

„Protože jsme první, kdo ho viděli. Možná že na to budeme jednou hrdi.“

Kašpar nevěděl, žertují-li nebo mluví vážně.

„Tak tedy, milý pane Deburau, přijímáte naši úmluvu?“

„Neodvážuji se.“

„Přijímáte!“

Sklenice se zatřpytily a cinkly.

„Dnes je devátého. Každého devátého v měsíci přijde jeden z nás – a odevzdá vám...“

„Když dovolíte, pánové,“ přerušil ho prosebně Deburau, „přijmu vaši laskavou nabídku. Ale prosím vás, nedávejte mi víc, než jsem měl dřív. Devět franků týdně.“

„Chtěli jsme vám dát víc,“ namítl Redouté.

„Budu v tom spatřovat zásah spravedlnosti a ne dar, za který bych se styděl.“

„Dobře,“ řekli přátelé, „přijímáme.“

„Každý z nás složí měsíčně devět franků, tím se vaše gáže zdvojnásobí. Zde je první splátka.“

Třicet šest franků leželo na stole. Kašpar je shrábl nesmělou rukou.

„Děkujeme vám, pane Deburau, že jste nám porozuměl.“

„Já děkuji vám, pánové.“

Noc kvetla krásou, když Kašpar odcházel domů.

Jakou hru to s ním život prováděl? Švihl Harlekýnovou holí – a byl z něho žebrák, zbavený i cárů naděje. A švihl znovu – a byl z něho boháč, který dostal ten nejcennější dar: víru v lidské pochopení. A ještě mnohem víc: víru v sebe.

Lidé ze čtvrti tleskali, protože se bavili, protože je těšil a rozesmával. Nebyli tito čtyři první, kteří mu tleskali *jako umělci*?

Jejich čtyřikrát devět franků, jež se rozhodli platit tak dlouho, než ho divadelní svět objeví a porozumí mu, zachránilo divadlu Kašpara Deburau. Jejich čtyřikrát devět franků, které každého devátého zazvonily v Kašparově kapse, umožnily mu žít a hrát.

Désirée

Bertrand byl upřímně překvapen, když mu Kašpar příštího rána oznámil, že chce zůstat i za zmenšenou gáží a že bude i nadále konat všechny své povinnosti.

„Dědil jsi? Našel jsi bohatou milenkou?“

Kašpar se tajemně usmíval.

Ale Bertranda to nemrzelo. Laurent, posílen úspěchem své hry, přednesl už zvýšené požadavky. Mít za devět franků Pierota, který se obecenstvu líbí, není k zahazení. Aspoň se mu neztratí z očí, než ho bude potřebovat.

Vše tedy Debureauovi zůstalo: radostný smích obecenstva i závislivé pohledy přátel. Nepochopil jen, proč se malá uvaděčka z lóží každého večera tak šťastně usmívá, když jde okolo ní.

S veselým zadostiučiněním běžel Kašpar oznámit Kryštofovi, že nástup u zámečnicka se opět odkládá. Když se vracel, volil schválně delší cestu okolo zahrad, chtěl aspoň pískat, když nesměl povykovat a tančit, aby vyjádřil svou radostnou náladu.

Když šel okolo zeleného jednopatrového domku, vítr, který mu vanul do tváře, náhle povyskočil a snesl z kteréhosi okna několik lístků papíru. Kašpar vzhlédl vzhůru a uviděl v okně tvář hezké světlolase dívky, která hledala zrakem, kam jí vítr urval její listy. Jindy by byl Kašpar bezpochyby svěsil hlavu a šel dále s marnou touhou v srdci; dnes však byl v náladě, která dává odvahu.

„Hola, slečno, spustte se dolů po větru!“ zvolal. „Nebojte se, chytну vás!“

„Moje dopisy!“ úzkostlivě sepjala dívka ruce, když vítr hnal listy doprostřed kaluže.

Kašpar se rozběhl a dostihl poletující listy. Skočil pro ně do bláta.

„Jste tak laskav!“ volala na něho plavovláska.

„To je maličkost,“ pravil Kašpar. „Přijdete si pro ty dopisy?“
„Bohužel, nemohu,“ řekla dívka stísněně. „Teta mě zde zamkla. Nesmím dolů.“
„Mám vám je tedy donést?“
„Chcete být laskav? Ale nečtěte je, prosím.“
„Ne,“ slíbil Kašpar, ale zvědavost ho přinutila, aby cestou po schodech nahlédl do rukopisu: „Můj milý...“
Byl nyní nahoře a nevěděl, ke kterým dveřím se obrátit, až se z jedněch ozvalo zaklepání.
„Zde, pane!“
„Jak vám to odevzdám?“
„Podstrčte to, prosím, pode dveřmi. Tak. Jste opravdu velice milý.“
„Ano,“ souhlasil Kašpar. „Nezasloužil bych malou odměnu?“
„Nic nemám, pane.“
„Nesmím vás na chvíli uvidět?“
„Opravdu nemám klíč.“
„Tedy někdy jindy?“ navrhoval Kašpar.
„Myslíte?“ zašeptala dívka za dveřmi.
„Zítra?“
Dívka patrně uvažovala.
„Slibte mi to! Zítra – v tu dobu jako dnes?“
„Ano.“
„Díky! Dám vám tedy i dopis, který jsem vám dosud nevrátil.“
„Styďte se, pane!“
„Vrátím vám jej pod podmínkou, že mi dáte jinou zástavu.“
„Co to má být?“
„Nějaká maličkost, abych si mohl připamatovat naše seznámení.“
„Snad toto?“
Pode dveřmi se objevila žlutá stužka.
„Výborně!“ zvolal.
Po chvíli ticha se dívka opět ozvala:
„Jste tam ještě?“

„Prohlížím si vaši stužku.“

„Prosím, odejděte již. Teta by se zlobila.“

„Už běžím. Ale nezapomenu na vás ani na chvíli.“

Odcházel, vítězně si odnášeje trofej. Zástava dobrodružství: žlutá stužka. Co asi zdobila? Rameno, vlasy, rukáv? Pro Kašpara skrývala celé tajemství dívčí bytosti.

Kašpar spojil se zjevem neznámé z okna všechny romantické sny a představy. Celý den litoval, že se jí nezeptal na jméno. Co kdyby se odstěhovala? Kdyby nepřišla?

Pátá hodina ho zastihla před zeleným domem rozechvělého do hloubi nitra.

Nebyl si jist, že tu dívku bude milovat. Byl si vědom, že se příliš vydává z citu v dobrodružstvích uskutečňovaných jen ve snu. Ne-užíval života plnými doušky; užíval ho však plným srdcem. Letmé setkání mu vybavilo celou velkolepou příhodu lásky. Žil z pohledů, které sbíral na ulici, ze zachycených úsměvů a vůní živelněji než z ohně těla a krve. A protože se příliš vydal z lásky těm, které mu nikdy nepatřily, nevěřil, že by se tato nová dívčí podoba mohla prodat až ke dnu duše.

Když odbilo pět, dívka vyšla. Kašpar, který přecházel po protějším chodníku, zahlédl v okně v prvním poschodí ženskou tvář.

„Někdo se za vámi dívá!“

„To nevadí,“ usmála se dívka. „To je teta.“

„Nezlobí se?“

„Vyprávěla jsem jí o vás. Máte mou stužku?“

„Lituji,“ dvorně se uklonil Deburau. „Nechal jsem si ji v kostýmu.“

„V jakém kostýmu?“

„Jsem herec, slečno,“ řekl nesměle a vyčkával.

„Opravdu?“ podivila se. „Co umíte?“

„Hraji zlé a veselé Pieroty.“

„Mohu se jít někdy na vás podívat?“

„Když dovolíte, abych já se na vás chodil dívat každý den, slečno...?“

„Hádejte!“

„Désirée,“ řekl, protože se mu to jméno líbilo.

„Jak to víte?“ polekala se. „Kdo vám to řekl?“

„Uhodl jsem,“ usmál se šťastně. „Znamení, že se nerozloučíme příliš brzy.“

Kromě něžného jména, znamenajícího touhu, měla Désirée také hebké plavé vlasy, které temněly stíny drobných vlnek, tmavomodré oči, průsvitnou tvář a hezká červená ústa.

„Půjdem na chvíli do Lucemburské zahrady?“ nabídl jí.

Ulicemi vanul vlhký chlad a přicházející podzim přebarvoval syrovým dechem koruny alejí. Kašpar šťasten naslouchal, jak vedle něho chrastí na rezavé pěšině dívčí kroky.

„Smím se vás zeptat, slečno Désirée, čím jste vy?“

„Má teta má kloboučnický závod. Jsem u ní v obchodě.“

„Tedy modistka,“ řekl s obdivem. Modistky byly první mezi grizetkami. Švadlenka, prodavačka, cukrářka musela být vděčná, když jí náhoda přivedla do cesty kavalíra, který byl ochoten koupit jí občas večeri, darovat jí klobouk se stuhami, ukázat se s ní v neděli v Robinsonu a poslat jí kytičku fialek na rozloučenou. Kloboučnice byla mezi nimi urozená dáma. Směla být rozmarná, koketní, měla právo pohrdnout dárkem, který se jí nelíbil, a vysmát se vám. Kloboučnice měly pověst malých tyranek.

„Má vaše teta velkou dílnu?“

„Tři velké síně. Všem vévodkyním ze čtvrti Saint-Germain,“ do-
dává ona.

Désirée se vesele rozesmála a Kašpar našel v tom smíchu znamení pýchy.

„Proč tedy bydlíte v téhle ulici?“

„Tetin rozmar. Líbí se jí, že tu v létě voní akáty. Ale náš byt je krásný. Teta se zná s mnoha cestovateli a ti jí dovezli vzácné věci

z Indie, z Číny a ze Španěl. Také všechny vévodkyně jsou jejími přítelkyněmi a zahrnují ji dárky.“

„Tak důvěrně se s nimi zná?“ divil se Kašpar.

„Ach, kdybyste to u nás viděl!“

Dívka se zastavila a zahleděla se před sebe, jako by si s láskou kouznila před zrakem obraz domova.

„Na stěnách mramorovaný papír – krásné obrazy – v rohu běloučká kamna z majoliky – slaměné židle – dlouhé koberce... Máte taky majoliková kamna?“

„Taky,“ řekl lhostejně Kašpar, domnívaje se, že je lepší lhát než přiznat, že mansarda na Faubourg du Temple nikdy nepoznala, co je teplo.

„A v saloně pozlacený nábytek se sametem?“ vyzvídala dívka zaníceně.

Má ráda blahobyť, pomyslel si Kašpar, jsem ztracen. Ale přece řekl: „Je se sametem, ale není pozlacen.“

„Škoda! Vám se nelíbí, když se večer odráží západ na zlatých ozdobách?“

Je poetická, uvědomil si Kašpar. Nikdy si ji nezískám svou málomluvností.

„Viděla jsem nádherný utrechtský nábytek u vévodkyně z Artois.“

„Vy jste byla u vévodkyně z Artois?“ zděsil se Pierot.

„Tančila jsem tam. Veliká okna – v zahradě lampióny a ohňostroje...“

„Vévodkyně z Artois přece nemá zahradu. Bydlí na bulváru.“

„Bylo to tedy někde jinde,“ s nelibostí odsekla Désirée. „V zimě jsme byly skoro pokaždé někde jinde. Nemohu si to všechno pamatovat.“

„Do divadla jste nechodila?“ zkusil Kašpar převést hovor na pole, kde se cítil jistější.

„Ano. V Opeře.“

„Kde jste seděla?“

„Dole. Kde jinde?“

„Lepší společnost bývá v lóžích.“

„Byla jsem také v lóži.“

„S kým?“

„S nikým. Sama.“

Kašpar se díval na dívku s tajným podezřením. Ale ona se tvářila vážně a oči jí zářily. Její touha po přepychu ho zarážela. Ale zamlouvalo se mu její nadšení a dětská radostnost, přecházející i na něho. Ovšem když jí uvěří, znamená to zároveň ztrátu nadějí.

„Proč jste vlastně za mnou přišla?“ podivil se upřímně.

Dívka se zarazila, jako by vytušila důvod podivné otázky.

„Proč ne?“ znejistěla. „Naše setkání bylo tak zvláštní, ne? A když jste herec... Budete mi vypravovat o divadle?“

„O divadle?“ vzrostly Kašparovy naděje.

„Ale dnes ne,“ uzavřela se raději dívka. „Teta by se zlobila, že jsem venku tak dlouho. Až příště!“

Vraceli se zpět k vratům parku, kudy vešli. Chlad vyhnal matky s dětmi a milence a několik zelenkavých soch shlíželo na Kašpara, který marně přemýšlel, co by své Dulcinei řekl nakonec krásného, aby se přiblížil jejímu srdci.

Všiml si prodavače kaštanů, který si na rohu ulice zařídil stánek.

„První kaštany letos,“ řekl. „Máte je ráda?“

„Velmi,“ odpověděla. „Jak krásně voní!“

Potěžkal v dlani minci, určenou na zítřejší oběd, a koupil jí kaštan. Dvorně jí nabídl.

Désirée vzala jeden do útých prstíků a vložila jej do úst. Skořápka jí křupla v zubech. Zároveň vykřikla dívka bolestí, jak si spálila jazyk.

„Proboha,“ vzkřikl Kašpar, „to je přece slupka!“

Désirée se na něho podívala s bolestnou výčitkou a zlostně zároveň.

„To jste nemohl říci?“

Vyplivla rozkousnutý kaštan. Kašpar jí podával druhý, ale Désirée se neodvážila vzít si jej. Byla ve tváři zrudovělá studem.

Kašpar se na ni úkosem díval. I v hněvu byla velmi půvabná. Ale Kašpar pochopil v té chvíli vše. Má ráda kaštany, pravila. Div neřekla, že si je kupuje třikrát denně. A pak najednou – vždyť tys je, holčičko, neměla dosud v ústech!

Šli vedle sebe mlčky. Když došli k domu, chtěl jí Kašpar umožnit čestný ústup.

„Utrechtský nábytek, lóže v Opeře, samet, to byly žerty,“ řekl srdečně. „Povíme si teď pravdu?“

Ironický odstín jeho úsměvu, který mu nechtěně přišel na rty, zavinil, co se stalo.

„Žerty?“ odpověděla lítostivě. „To bylo až příliš vážné!“

Hlas se jí potrhal, dlaně ukryly tvář a Désirée se rozběhla domů. Než se Kašpar vzpamatoval, zmizela na schodišti.

Marně přecházel kolem. Okno zůstalo zavřeno.

Z růžového odpoledne mu zbyl jen vychladlý kornout zrádných kaštanů.

Láska bez střevíčku

Nejdříve se Kašpar na Désirée pro její chlubitost horšil. Pochopil však, že její naivní lži jsou blouzněním po lepším životě. A těšilo ho, že hezká Désirée není od něho vzdálena jako majoliková kamna od zimy v jeho mansardě.

Po třech dnech se vrátil k domu u Lucemburské zahrady.

Dlouho chodil ulicí a čekal. Náhle se jedno okno otevřelo; ukázala se dívka, kterou dosud neznal, a energicky mu pokynula, aby šel nahoru.

Touha spatřit opět Désirée zvítězila nad rozpaky. Vystoupil po schodech.

Znamé dveře byly otevřeny. Ozval se nějaký křik, ale tu již na chodbu vyběhla dívka, která ho pozvala nahoru, chytla ho rázně za rukáv a vtáhla ho dovnitř.

„Jen pojďte!“ řekla a vedla ho úzkou tmavou předsíní do pokoje.

Kašpar si uvědomil, že stojí před okny viditelnými z ulice. Rozhlédl se. Nenašel majoliková kamna, ale chudý a odřený krb. Celý pokoj vyhlížel bídě. Kdyby se měřil s jeho mansardou, byl bohatší jen o to, čím dívčí vkus dovedl zkrášlit ubohost odřených zdí.

„Tak!“ řekla energická dívka a přetřela si čelo. „Už toho mám dost!“

„Jmenuji se...“ začal Kašpar.

„Znám vás,“ přerušila ho dívka. „Všecko vím. Já jsem Anetta.“

Kašpar se odmlčel a čekal, jak se záhada rozvine.

„Tam ji máte,“ ukázala Anetta. „Copak ji nevidíte?“

Teprve nyní si Kašpar všiml, že na staré, lysé pohovce leží Désirée, zachumlaná do šatů a šátků, tváří k vybledlému povlaku.

„Désirée!“ oslovil ji Kašpar co nejněžněji.

„Jděte pryč!“ zabořila tvář ještě hlouběji.

„Chovej se slušně, nebo ti dám výprask,“ řekla Anetta výhružně.

„Nemohla byste mi vysvětlit, co se přihodilo?“ obrátil se k ní Kašpar.

„Posad'te se,“ řekla. „Tam ne. Židle má jen tři nohy, je pro okrasu. Posad'te se klidně vedle ní.“

„Nic neříkej!“ zavrtěla sebou Désirée.

„Řeknu. Désirée je husa, rozumíte?“

Kašpara vzlykající dívka dojímala.

„Hrát si na schovávanou,“ pokračovala Anetta, „to jde chvíli, ale ne s poctivými lidmi a věčně.“

„Vy jste sestry?“

„Naštěstí ne. Jsme přítelkyně. Žijeme tu spolu už druhý rok.“

„A co se tedy stalo?“

„Vyprávěla vám všelijaké nesmysly, vid'te? Hrála jsem úlohu vznešené tety, co? Jenže všechno je docela jiné. Vidíte sám.“

„Věděl jsem,“ pravil Kašpar, „že mi slečna Désirée vypravuje své sny – ne skutečnosti...“

„Říkáte to příliš hezky. Lhala, jako když tiskne. Nakonec už sama nevěděla kudy kam.“

„Tak zlé to není,“ chtěl Kašpar potěšit dívku vedle sebe.

„Horší, než si myslíte,“ řekla však Anetta. „Kdybyste měl odvahu a strhl z ní ten hadr, našel byste ji oblečenou jako Evu v ráji.“

Kašpar si v rozpacích odsedí.

„A máte-li dobrý zrak, našel byste na mně sukni, v níž se s vámi potulovala parkem, a na mých nohou střevíce, které vedle vás cupitaly.“

„Vy jste jí je vzala?“

„Ano. Stejně jako je včera ona vzala mně.“

„Jak to?“

„Máme dohromady jenom jedno.“

„Myslel jsem, že modistky...“

„To vám řekla? Tamhle vidíte naši práci.“

V koutě za pohovkou ležela kupa prádla, čekající na správkou.

„Jednoho dne, když bylo méně práce a více hladu, jsme se rozhodly, že jedno boty jsou zbytečné. Týden jsme za ně měly večeri.“

„Prodaly jste je?“ zhrozil se Kašpar.

„Jsou v zastavárně.“

„A druhá sukně?“

„Tu si vzal domácí, protože jsme mu dlužny činži.“

Kašpar pochopil, proč nemohla Désirée, když jí nesl rozházené listy, otevřít dveře.

„Pane Deburau,“ pravila Anetta, „co jsem vám řekla, neprozradila by možná žádná žena.“

„Ale já si vás právě proto velice vážím,“ ujišťoval ji Kašpar.

„Udělala jsem to proto, abych neměla výčitky svědomí. Désirée je hodné děvče,“ přistoupila k ní a pohladila vlasy, ležící bez hnutí na příkrývce, „ale neměla by odvahu přiznat se vám ke svým lžím. A mně bylo nepříjemné, když jsem viděla, jak chodíte venku – a jak si to Désirée vyčítá...“

„Vyčítala si to?“

„Zeptejte se jí sám,“ klidně řekla Anetta. „Máte příležitost. Dnes totiž mám vycházku já. Odcházím.“

„Ani vám neumím říci, slečno Anetto, jak jsem vám vděčný...“

„Désirée je smutná,“ zastavila se ještě Anetta, „ale rozumná. Teď, když všechno víte, máte dvojí možnost: odejít, nebo zůstat. Radím vám, abyste odešel.“

„Chci zde zůstat, slečno Anetto,“ řekl spěšně.

„Dobrá,“ přikývla. „Přibouchnu dveře, nikomu neotvírejte. Vrá-
tím se za dvě hodiny. Na shledanou!“

Kašpar se pomalu otočil. Co si počít?

Pohovka zalkala, jak se Désirée pohnula, a nesmělý i vzdorovitý hlas se otázel:

„Proč jste neodešel?“

Deburau mlčel.

Vlasy se pohnuly, pak se otočil obličej a zamilovaný Kašpar uviděl bledé čelo, lítostivě stisknuté rty a zarmoucené tváře. Ve vlhkých očích byla otázka.

Kašpar přiklekl k pohovce.

Jeho tvář uměla odpovědět i beze slov.

Désirée, náhle rozšťastněna, ho objala jednou paží kolem krku a jemně ho přitiskla k sobě.

Našel svými rty její ústa a ucítil na tváři uplakaný obličej. Dlouhou chvíli zůstali jako ponořeni do tmy, v níž i do zavřených očí proniká velké, oslňující světlo.

Když se oddálili, zdálo se jim, že jsou oba zcela noví.

Désirée už neplakala. A Kašpar nebyl nesmělý. Hladil ji po ruce a dýchal vůni jejích vlasů.

„Proč máš rád mě?“ tázala se ho. „Proč ne Anettu? Je lepší, hezčí, vtipnější...“

„Potřebuji tebe,“ odpovídal Kašpar.

„I když jsem lhala?“

„Lžu taky na jevišti lidem,“ usmál se Kašpar. „Tvoje lež, to byl sen o štěstí.“ Po chvíli řekl: „Ale nebudeme jen snít. Musíme taky žít.“

„Jak?“

„Nejprve,“ pravil Kašpar, „nejprve vyplatíme v zastavárně tvé střevíce.“

„Nechci,“ řekla Désirée nešťastně, „abys nám musel pomáhat.“

„Ale, má drahá, střevíčky přece potřebuješ – abychom mohli spolu chodit každý den – nejen obden...“

„Víš co?“ rozesmála se tiše. „Zaplat' raději činži. Když za mnou budeš chodit sem, střevíčky k lásce nepotřebuji.“

Její slova zazněla Kašparovi jako refrén Bérangerovy písně.

Příští dny a týdny byly pro Kašpara řetězem dosud neznámého štěstí. Bylo chudé a skromné, okrášlené jen blahobytem za několik grošů, které bylo ještě možno ušetřit na obědech, ale dvěma mladým srdcím to stačilo. Kašpar hořel a Désirée se vyhřívala; odrážela jeho cit jako měsíc sluneční svit. Ale Kašparovi to nevadilo. Brzy zdomácněl v bytě nad zahradami, spřátelil se s Anettou i s jejím

seržánem a všichni čtyři – nebo střídavě dva a dva – trávili v chudém domečku nedaleko akátů Lucemburské zahrady krásné chvíle.

Kašpar potřeboval víc, aby sám měl rád, než aby byl milován. Spjoval lásku se svou prací, byla mu posilou, dodávala mu vynalézavosti a odvahy na jevišti.

Nepřestával se učit z každého zážitku a hloubal, jak z něho čerpat pro herecké umění. Věděl, že smích je nejvýmluvnějším poučením. Prohlédl špatnosti života. Ale dovede-li se člověk vysmát i vlastnímu zklamání, nepodléhá. A nezbyvá-li ti, malý človíčku, nic jiného, udrž svou naději při životě radostí z rozechvělých vteřin lásky, z pohybu, z dechu, z živobytí prostého jak šaškův skok.

Kašpar si přál darovat lidem radost. Učil se lepší a lepší výmluvnosti, aby mu přátelé z hlediště porozuměli. Jeho práce nebyla snadná; přijat na milost, živ z almužny čtyř náhodných dobrodinců, v divadle opuštěn – měl se co nutit do pevnosti a vytrvalosti. Láska k Désirée ho povzbuzovala; ale neměl nikoho, s kým by se radil, kdo by mu pomáhal růst. Snad právě proto nebyl ničí nápodobou, stále nový, svěží, neporušený. Jediného měl přítele a s tím se hádal, s tím se radil: život. Nic nebylo tak nepatrné, aby neposkytlo jeho pátravému pohledu poučení. Nikdo mu nebyl tak nízký, aby nebyl živou učebnicí. A každá příhoda, kterou prožil, každý pocit, který jím zachvěl, byl látkou, z níž tvořil.

Proč se lidé smějí tomu a ne onomu, ptával se, když denně sváděl utkání s hledištěm ve Funambules. Proč často vzbudí smích všední náhoda, a ne trik připravovaný s dlouhým úsilím? Proč by jistě byla každému třetímu k smíchu smutná příhoda s jedlými kaštany?

Nejdřív přišel na to, že směšné je jenom to, co je lidské. Žádná kulisa, žádná dekorace nebyla směšná sama o sobě, ale teprve až se dostala do vztahu k člověku. Pes není směšný, ale pes převlečený za člověka lidi rozesmál. Děravý klobouk vzbudí dojetí nebo ošklivost; když jej Pierot narazil Harlekýnovi na hlavu, probouzel veselí.

„Herec se má starat o jeviště, a ne o hlediště,“ poučoval herce režisér Cot d’Ordan.

Ale Kašpar nemohl nepoznat, co vnímal takřka celým povrchem těla. Vypozoroval, že čím více lidí je v sále, tím větší je ohlas hry. Smích jednoho rozezvučel smích tří jiných, jako když zavoláš v horách a stráně ti vrátí ozvěnu z několika stran.

Když však bylo v obecenstvu více žen, lidé se smáli méně. To proto, vysvětloval si Kašpar, že ženy víc podléhají citovému vzrušení. Sám se také nesmál, když byl rozčilen, roztrpčen, když měl strach. Smějí se však chlapci v hospodách, když zasednou k láhvi vína. Ano, smysl pro veselí mají lidé tenkrát, když jsou klidní, bez vzrušení, bez rozechvění. V samotě se člověk směje zřídkka. Proto musí divadlo vytvořit lidem dočasný domov, kde je jim dobře.

Byl přesvědčen, že veselí je lidem potřebné jako sůl nebo voda. Jak vzniká? pátral.

Vcházím na jeviště. Obecenstvo čeká, že dojdu, kam jsem si namířil. Ale já zakopnu o ukrytého Harlekýna a upadnu. Mýlka! Překvapení! Lidé se smějí! Chci Harlekýna uhodit, mávnu holí, ale zachytím vzadu o hřebík a uhoďm se sám. Mýlka! Nesouhlas děje s původní představou. Čím silnější je představa, tím větší nesouhlas. Lidé se smějí.

Překvapení je důležité. Poznaj-li lidé, že chci spadnout, nesmějí se. Musí se mi stát nehoda mimoděk, proti vůli.

Je někdy v lidském smíchu jakási nelidskost. Kdyby klopýtl příručí, který sedí v parteru, nesmál by se. Kdyby mu spadl na hlavu květináč, jistě by zuřil. Mně se však směje, považuje to za výtečný žert. Všechno zlé, co potká šaška na jevišti, je důvodem k švandě. Je to podvědomá nevraživost, která se raduje, že nepříjemnost nepostihla nás, ale někoho jiného, že se neštěstí zmýlilo v adrese? Ale když se smích ztratí, přece po něm zůstává stopa soucitu.

Přítel Klement kdysi Kašparovi vypravoval o španělském šlechtici jménem Don Quijote. Nebyl ten hrdina směšný proto, že se hnal za vidinou snu a klouzal na slupce skutečnosti?

Kašpar uvažoval a cvičil dlouhé hodiny. Učil se, aby byl přirozený v kaskádách, v předstíraných komických pádech. Docházel k výrazům a přesvědčivým zkratkám gest. Vzpomínáš, Kašpare, jak se ti zdály tragédie mnohomluvné? Pantomima má tu přednost, že zbavuje dialog zbytečných podrobností a dovoluje hrát jen hlavní myšlenky. Ale slovo nesmí divákovi chybět. Pantomima je stvořena z mlčení, ne z němoty. Má svůj vlastní jazyk. Však někdy se nezkušený divák z venkova spletl a zavolal na Kašpara „Hlasitěji!“ – ač vůbec nepromluvil. Přál si dospět k srozumitelnosti, kterou musí mít herec, ať mluví nebo ne. Herečky Maršová a Malibranová si nezvou nadarmo na zkoušky hluchoněmé, aby se přesvědčily, zda je jim rozumět i beze slov. A že si v němohře může každý divák vyložit gesto a výraz hercův poněkud jinak? Proč ne? Divák si zasluhuje, aby jeho fantazie hrála s sebou.

Úvahy nezabíjejí v Pierotovi život. Proto byl divákům z Funambules tak blízký, že měl právě tolik dobré i zlé myslí jako každý z nich. Jednoduchost nechával ostatním postavám. Sám byl mnohem spleti-tější, ale také pochopitelnější. Novou divadelní postavu z něho udělal sarkasmus, s nímž přijímal rány osudu a vytloukal z nich pro sebe ještě výhodu na účet těch, kdo mu ubližovali. Jeho Pierot nekrášlil člověka. Odhaloval ho.

Bystrozrak lidu si proto zvolil Deburaua za svého oblíbeného herce. Proto parter i galerie po představení pokřikovaly:

„Ho – ho – hó! De – bu – rau!“

Neuplynulo mnoho času ode dne, kdy měl Deburau opustit divadlo, a přece dnes by se už k tomu Bertrand rozhodně neodhodlal. Autoři přizpůsobovali své kusy právě tomuto Pierotovi. Jeho věhlas se šířil po bulváru. Lidé si ho přisvojovali. Nedali by si ho vzít.

Bertrand to v skrytu duše uznával. Ale vyplácel Kašparovi devět franků a mlčel.

Jednou – byla již zima a Kašpar vzal popáté měsíční příspěvek z rukou mistra Gérarda – odvážil se Désirée pozvat poprvé do divadla.

Bylo to týž večer, kdy dostal do šatny kytičku konvalinek.

Désirée byla slabá po nedávném nachlazení a ještě nebylo první jednání u konce, když Kašpar zpozoroval – nespouštěl z ní oči, ani když byl ukryt za kulisou – že bledne a přivírá oči. Zbledl též, i pod svou maskou, a ihned zařídil, aby ji odvedli ze sálu. Čekal na ni v chodbě u jeviště. Dívce bylo nevolno. Místo slov uznání, na něž se Kašpar těšil, musel se spokojit se stížnostmi na bolest hlavy, na nudný kus, na pach v sále. „Odved' mě domů,“ prosila. „Nemohu odejít,“ ujišťoval ji. „Nevydržím tu, doprovod' mě!“ žádala neústupně jako nemocné dítě. A když se zdráhal, upřela naň nešťastné oči a vyznala sklíčeně: „Budu mít dítě!“

V okamžiku se rozhodl. Navlékl tmavé kalhoty na bílé spodky, přes halenu hodil tmavý plášť a vzal Désirée pod paží. Vedl ji k východu. Na jevišti právě končilo jednání a obecenstvo v sále marně vyvolávalo Pierota.

Pršelo a na chodnících bylo bláto. Kašpar objal Désirée tak, že ji širokým pláštěm kryl před deštěm a spěšnými kroky ji vedl k domovu. Zahlédl fiakr a přivolał jej.

„Jsi tak dobrý, Kašpare,“ opakovala Désirée. „Odpust' mi to.“

„Bojím se o tebe,“ ujišťoval ji a chtěl jí tak říci, jak je vzrušen a dojat tím, co mu svěřila.

Bylo to nečekané a v jeho životě nové. Rád by s ní o tom hovořil. Ale chtěl nechtěl myslel na to, jak daleko jsou na jevišti. Jistě už změnili dekorace. V hledišti tichne vyvolávání cukrářky. Herci jdou do šaten.

U domu rychle vyskočil; bláto mu stříkalo až na kolena. Vzal Désirée do náruče a vynesl ji nahoru. Odevzdal ji Anettě.

„Co se jí stalo?“

„Budeme mít... Ona vám to řekne sama.“

Obrací se a pádí zpět. Probrodí se blátem k fiakru a pobízí kočího.

„Pošlu vám peníze. Počkejte u divadla!“

Nečeká ani, až vůz zastaví, a deštěm a kalužemi běží ke vchodu.

Kasandr s Harlekýnem hrají. Jejich výstup končí – Pierot má přivést Kolombínu. Kasandr s Harlekýnem opakují výstup. Ale Pierot stále nepřichází. Ředitel Bertrand spěchá do šatny. Je prázdná. Běží zpět na jeviště, kde herci potřetí začínají výstup a kde se za kulisami třese Kolombína.

Vtom se objevil Pierot. Cestou svléká kalhoty a hodí si na tvář oblaka pudru. Chytí Kolombínu za ruku a vtáhne ji na jeviště. Vlasy má promáčené, bílé kalhoty jsou zastříhány od bláta. Po tváři mu stékají potůčky vody.

Odevzdává Kolombínu Kasandrovi. Potácí se únavou a prudce dýchá. Někdo z obecenstva se zasměje a ostatní se přidávají.

Kašpar pokračuje chladnokrevně ve hře. Prudce pohodí hlavou a postříká Harlekýna. Když ho ostatní zaženou, v pozadí ždímá z rukávů vodu. Lidé ho pozorují a baví se. Největší předností divadla Funambules byla dobrá vůle jeho diváků. Věřili každé proměně, protože věřili svému Pierotovi. Jeho mokrý obličej se hodí k bouřce, která na jeviště přichází. Do jeho hlavy uhodil blesk. Ale trpělivý Pierot si s útrpným úsměvem upravuje čepičku. Odůvodnil improvizací svůj pozdní a zmoklý příchod. Jakmile cítí, že se mezera překlenula, začlení se ukázněně do souhry.

Dohrává svou důvěřivost. Sedne Harlekýnovi na lep, ale zachová chladnou krev. Dá se oklamat, ale nepřivede ho to z míry. Se smůlou je nutno počítat. Život ho otesal a vydlabal právě pro tuto jevištní bytost. Ničemu se nediví; jeho ironický úsměv trestá ty, kdo mu na jevišti ublížili, ale je povzbuzením pro jeho bratry v hledišti.

Hra končí a hlediště Pierotovi odpustilo.

„Deburau!“ volá uličnické obecenstvo z galerie. „Deburau!“

Hvězda stoupá

Kašpar by si přál, aby obecenstvo tleskalo věčně, aby nemusel opustit jeviště do hromobití Bertrandova vzteku. Ale není zbytlí.

„Víš, cos udělal?“ sípá Bertrand.

„Nikdo nic nepoznal,“ chvěje se Kašparovi hlas. „Jsem si vědom, že to bylo proti předpisům. Ale má nevěsta onemocněla...“

„Co je mi do toho?“

Kašparovi se láme dech. Přece ho nevyhodí, teď, když potřebuje tolik vydělávat!

Ale dnešní představení má jinou dohru, než všichni čekali. Z chodby přichází Cot d'Ordan a za ním vysoký černovlasý muž, oděný tak elegantně, jak tomu ve Funambules nejsou zvyklí. Ten bílý vysoký nákrčník se nosí jen do kavárny Procope. Cot d'Ordan se uctivě ohlíží a bere Bertranda za loket.

„Nevěděl jste, jak vzácnou návštěvu jsme měli v divadle? To je pan Charles Nodier, spisovatel, historik!“

„Pan Nodier?“ opakuje uctivě Bertrand a uklání se. „Nikdo mi nehlásil...“

„Doporučil mi vás přítel Picard,“ praví blahosklonně Nodier, ale přitom se rozhlíží; když přivykl šeru zákulisí a rozpoznal Pierota, stojícího za Bertrandem, prudce k němu přikročil. „Toto je člověk, kterého hledám! Příteli, nezklamal jste mě. Zítra pošlu Picardovi dárek za dobrou radu.“

Ředitelé vyměnili bezradný pohled.

Kašpar rychle přemýšlel, při jaké příležitosti slyšel Nodierovo jméno. „Nodier, ten geniální amatér...“ Kdo to řekl? Bouquet? Gérard?

„Víte co?“ obrátil se host k Bertrandovi. „Co jsem živ, neměl jsem dosud předplaceno místo v divadle. Udělám výjimku. Předplatím si na každou sobotu lóži. Dovedu sem všechny přátele!“

„Velké vyznamenání, Mistře!“ koktal Bertrand. „Přejete si vidět také pana Laurenta nebo Felixe?“

„Dobří herci. Ale tento *mimus albus* mě prostě omráčil. Jakže se jmenujete?“

„Deburau.“

„Jméno se pamatuje špatně, ale vaše hra ne. Píšu právě historii Polichinella. Víte, že jste jejím zakončením? Kdo vám poradil tu blůzu? Tu masku? Musím s vámi mluvit. Přijdete za mnou?“ A zase se obrátil: „Řediteli Bertrande, vy jste objevitel. Deburau? Podivuhodné! Zde je má vizitka. Pošlete mi účet na předplatné. A vy, Pierote, jste u mne vítán, kterékoli dopoledne. Zeptám se vás na mnoho věcí. Sbohem! Na shledanou!“

Zmizel prudce jako bouře, když se vyzuří a spadne za hory. Celé zákulisí jako by se ještě chvělo.

„Co jsem to chtěl říci?“ zamumlal Bertrand.

„Chtěl jste mě asi vyhodit,“ připomněl mu Kašpar. „Ale nebyla to ode mne svévole, věřte! Snad byste mi to mohl prominout!“

Ředitelé se opět na sebe podívali.

„Hm,“ přikývl hlavou Bertrand. „Poradíme se s Cot d'Ordanem.“

„Myslím,“ řekl studeně Cot d'Ordan, „že není třeba vyvozovat hned nejhorší závěry.“

„Právě,“ přisvědčil Bertrand. „Máš štěstí, Kašpare. Dám ti každou sobotu o čtyři sous víc.“

„Díky,“ zaplály Kašparovi oči. Nevěděl, že by mohl žádat desetkrát tolik a že každý jiný by to na jeho místě učinil.

Šťasten běžel do šatny a rychle stíral z tváře líčidlo i pudr. Strhl ze sebe šaty. Zablácené nohavice mu připomínaly nemocnou Désirée.

Náhle však poznal, že za ním někdo stojí. Ohlédl se. Byl to Felix.

„Taky se na mě zlobíte, že jsem přišel pozdě?“ vstal Kašpar.

„Ne,“ řekl Felix temně.

Kašpar pochopil, že jde o něco důležitého, a zahleděl se Felixovi do tváře.

„Přišels pozdě, ale to nevadí. Jde o to, abych já příliš pozdě neodešel.“

„Nerozumím vám, pane Felixi.“

„Loučím se s tebou.“

„Proč? Bertrand mě tedy přece vyhodí!“

„Už ne, Deburau. Chci předejít, aby jednou nevyhodil mne.“

Poctivému Kašparovu srdci bylo při těch slovech úzko. Felix, který byl i při své žárlivosti jedním ze zakladatelů jeho štěstí, má se klidit z divadla, kde tak dlouho hrál?

„To nejde,“ zvolal. „Odejdu tedy já.“

„Bylo by to zbytečné. Protože já, já to nedělám ze šlechetnosti. Divadlo nás oba potřebuje. A já tu nechci být druhý.“

„Ale ředitel...“

„Bude srozuměn. Má Laurenta a tebe potřebuje víc než mne. Nemá smysl přelhávat se. Ostatně, nedívej se na mě jako na hvězdu, která zapadá. Frederik odešel a zvítězil. Odcházím se stejnou nadějí.“

„Drahý Felixi...“

„Br, tenhle tón ne! Jako na jevišti: kopanec a přemet! Pojd' se mnou k ředitelům!“

Deburau poslušně následoval Felixe, jen napůl odlíčen a převlečen.

„Odcházím,“ řekl Felix.

„Mnoho zdaru, zlom vaz!“ odpověděl Bertrand bez překvapení.

„Vidíš, jak to jde snadno,“ usmál se Felix na Kašpara. „Ale rád bych dal ještě něco do pořádku.“

„Co je to?“

„Smlouva Kašpara Deburaua. Mlčel jsem, dokud jsem tu byl. Napravím to, když odcházím. Kolik dostává?“

„Devět franků týdně,“ připomněl Kašpar.

„Kolik bys chtěl?“

„Měl jsem už osmnáct.“

„Dal bych mu zase tolik,“ nadhodil Bertrand, který se vždycky Felixe bál.

„Vyhrazuji si posoudit to po zralém uvážení,“ nadsedl Cot d'Ordan.

„Dáte mu, pánové, tolik, kolik mu zaručuje smlouva od příštího roku. Pětatřicet! Nebo se mu postarám o jiné angažmá!“

„Pětatřicet?“ spráskl ruce Bertrand a Kašpar v duchu také.

„Podivné žerty!“ podotkl druhý ředitel.

„Víte, co to znamená, že se dnes líbil Nodierovi? Chápete vůbec, jaké obecenstvo vám sem přivede? Deburau je umělec – a jenom vaše slepota zavinila, že jste mně tak tvrdohlavě dávali přednost před ním.“

Ředitelé se museli již poněkolkáté toho večera domlouvat dlouhým pohledem.

„Pane Felixi,“ zašeptal Kašpar, „žádná gáže na světě mi nenahradí, co jste mi dnes dal.“

„Mnoho dobrého nevidíme,“ bručel Felix filozoficky, „protože je to skryto v lidském nitru.“

„Ano,“ zjhl Kašpar, „ale o vás bych to nikdy nebyl řekl...“

„Děkuji za upřímnost, Deburau. Možná že se už nestanu velkým hercem. Snad mi historie připíše k dobru, že jsem aspoň dovedl včas uhnout. Sbohem, Deburau! A proslav naše Funambules!“

S radostí skládal Kašpar Deburau dopis malíři Gérardovi, aby mu poděkoval za dosavadní pomoc, které už nebude nadále třeba.

Rozloučil se s Felixem Charigni a záviděl mu jedině: Felix odjížděl s komediantskou družinou na východ, do Německa, a měl sjednáno, že bude vystupovat i v Praze. Tam se tak jednou dostat!

Kašpar se chystal k Nodierovi, ale musel těšit Désirée a také zkoušel novou hru. Divadlo U Brány sv. Martina dávalo *Nevěstu z Lammermooru*.

„Ženy tam v hledišti pláčou, to znamená úspěch,“ usoudil Cot d'Ordan a dali s Bertrandem napsat kus, který nazvali podle starého sluhy ze zmíněné hry – *Kaleb*.

Kašpar se nemohl hnout z divadla. Ale v sobotu, když se už pode-
sáté hrál *Vzteklý býk*, ukázal se Nodier opět v lóži a s ním tři jiní,
stejně dobře oblečení muži.

„Vidíte, že nemluví do větru, řediteli,“ pravil Bertrandovi, když
o přestávce navštívil zákulisí, kde si počíнал jako doma. „Moji přátel-
elé se jen ptají, proč se vaše hra jmenuje *Vzteklý býk*?“

„Protože,“ zakoktal se Bertrand, „protože je to její titul. Neměli
jsme žádný. Tahali jsme losy.“

„Snad to pochopí,“ usmál se Nodier a vešel do šatny za Debu-
rauem.

„Měl jsem mnoho práce,“ omlouval se mu Kašpar. „Ale vím, čím
jsem vám zavázán,“ přiznal poctivě. „Mám novou smlouvu.“

Nodier odmítal jeho vděčnost, ale ze zvědavosti sáhl po listině,
kterou mu Deburau ukázal. Zatímco si Kašpar opravoval masku,
zahloubal se do četby. Náhle se rozesmál.

„Nevím sice, jaké smlouvy uzavírají trestanci se státní správou
na Ďábelských ostrovech, ale myslím, že mají přívětivější pod-
mínky.“

„Nikdy jsem neměl tak nádhernou smlouvu.“

„Je to četba k smíchu! Jak můžete souhlasit, že budete hrát kte-
roukoliv úlohu? Vy jste přece Pierot!“

„Doufám, že mě nechají hrát Pierota,“ namítl Kašpar.

„To bych řekl. Ještě vás budou prosit. Ale tohle je učiněná su-
rovost. Když onemocníte, ředitel vám nebude platit?“

„Když budu nemocen, nebudu přece hrát,“ omlouval to Deburau.

„Tehdy, když nejvíce potřebujete podporu, vám nedá nic? To je
katanské. A vy tu asi onemocníte brzy,“ otrásl se zimou a rozhlédl
se. Kašpar sledoval jeho pohled a viděl vlhké zelené skvrny na všech
stěnách. Strop byl pokryt žlutozelenými kapkami.

„Už Felix mi to ukazoval. Řekl jsem to řediteli, ale upozornil mě
na třetí paragraf mé smlouvy. Musím se spokojit s otopením a svět-
lem, jaké mi správa divadla poskytne.“

„A když dostanete zápal plic?“

„Pan Bertrand by si myslel, že chci na něm vydírat, sotva jsem trochu postoupil.“

„Nevydírejte, žalujte ho.“

„Nikdy, pane. Určitě by mi dal výpověď.“

„To zase podle smlouvy není možné. Stejně bude rád, když zůstanete. Připravil jsem už článek. Vyjde příští týden v Pandoře. Ředitel musí poznat, že nejste odkázán na něho.“

„Mám toto divadlo tak rád, že bych bez něho nedovedl žít.“

„Pozor, abyste z té velké lásky nepřestal žít! To není šatna, to je vězení. Čeká vás tu revmatismus těla i duše!“

„Když se vrátím po výstupu z jeviště,“ doznává Kašpar, „a jsem zpocen, roztřesu se zimou, to je pravda.“

„U všech všudy!“ vykřikl Nodier, který se tu ve svém elegantním obleku vyjímal jako růže na smetišti. „Díval jste se někdy za tuto skříň?“

Deburau mu ji pomohl odsunout. Objevila se stěna vlhkostí přímo prožraná. Dřevěná podlaha byla celá prohnílá a z vlhkého smetí vyrůstalo několik fialových černých hub.

„Vy zde pěstujete lanýže?“ podivil se Nodier.

Houby měly okoralý povrch a čišela z nich plíseň.

„Představte si slavný soud,“ usmíval se Nodier a píchal do hub hůlkou, „jak vyvalí oči, až se tohle před ním objeví jako corpus delicti. Na ten spor se těším.“

„Nechci vést s ředitelem spor,“ trval na svém Deburau.

„Povedete jej,“ řekl vážně Nodier, „protože jste povinen zachovat si zdraví v pořádku. Nařizuji vám to jménem všech, kdo vás ještě budou mít rádi.“

Filibert volal Kašpara na jeviště.

„Hrejte, prosím, jako posledně! Moji přátelé se těší na závěr, o kterém jsem jim vyprávěl.“

„Pokusím se, pane.“

Za několik týdnů vyšel v časopise Pandora článek, který poprvé v tisku upozornil Paříž velkých bulvárů na herce z Funambules, dosud neznámého. Podpis chyběl; ale zkušení čtenáři uhodli v pisateli Nodiera, kterého znali jako vtipného novelistu, ctitele Shakespeara, umělce vybroušeného slohu a romantika, zaujatého fantastickými látkami. V řádcích, nadepsaných prostě DEBURAU, se četlo:

„Dotklo se kdy toto jméno vašeho sluchu, distinguovaní obyvatelé čtvrtí Saint-Germain a Chaussée d’Antin? Víte, kdo je nosí? Znáte nadání, které představuje? Deburau je umělec opravdu obdivuhodný. Nevděčí za svou proslulost umění mluvit. On nemluví. Každého večera se však objeví na jevišti svého divadla a jeho návštěvníci si ho váží jako největších herců.“

V řadě britkých srovnání se známými umělci té doby dokazoval autor jeho přednosti a prozradil, že postava, kterou tento herec hraje, nosívala jméno Gilles.

„Tuto postavu vytvořil Deburau v divadle Funambules, ve šťastném soupeři podniku paní Saqui. Víckrát jsem už viděl na jevišti tohoto přirozeného a pravdivého herce, jemuž nechybí nic než velký plat, kočár a trochu povyku v novinách, aby přišel do módy.

Vy, lidé, které příliš delikátní vkus a nadměrná jemnocitnost odsuzují k divadlům Boujfe a Gymnase, nevíte, kolik opravdové radosti a zdravého veselí ztrácíte, když se neodvažujete dobrodružství v divadle Funambules.

Nedbalky prostých ctitelů umělců z Funambules lekají váš jansenismus v oblékání. Protože si tísните hrud’ i krk do kabátů a kravat podle anglické módy, opovrhovali byste boдрými muži z lidu, kteří si svlékají kabáty a ukazují nahé paže na galerii nebo v parteru, kam chodí za čtyři nebo šest sous.

Co potěšení si odpíráte! Desetkrát jste už slyšeli Němou z Portici a neznáte dosud Vzteklého býka! Kaleba, který spojuje s mravním poučením tolik jiných půvabů, necháváte dělníkům z trhu svatého Vavřince a několika opravdovým milovníkům umění, jako jsem já.

Hlavními herci divadla Funambules jsou Laurent starší a Deburau. Laurent je neobyčejný muž, ujišťuji vás; skládá kusy, uvádí je na scénu, maluje dekorace a hraje hlavní úlohy. Znamenity je především jako Harlekýn.

Deburau má zrovna tak dobré jméno jako jeho přítel, ačkoliv není ani autorem, ani malířem, ani strojníkem; je jenom Gilles; už z toho je vidět převahu jeho jedinečného nadání. Jsem jím okouzlen a dal bych pět vašich slavných komiků, malých herců s velkými nároky, za tohoto jediného, prostého, skromného a tak dokonalého ve svém obtížném oboru.

Gilles má charakter, jehož nekonečné odstíny lze těžko vypovědět. Je prostý jako dítě, zbabělý, lstivý, líný, pudově zlý, úslužný, šprýmař, jedlík, zloděj, vychloubač, chtivý, nešikovný, důvtipný ve výmyslech, jak ukojit své choutky, je to naivní a šaškovitý čert. Je určitě jedním z nejpodivuhodnějších výtvorů frašky.

Ale je v něm mnohem více poezie, než vůbec dovedu říci. Jen sám Deburau by vám se svým neochvějným klidem ukázal všechno kouzlo této role, všechnu její hloubku.

Ale vy se nehcete jít podívat, kdo je to Deburau!"

„Zlatý sen“

„Dámy a pánové! Pařížané, kteří kráčíte naší slavnou ulicí, stůjte! Stůjte, hledáte-li vznešenou zábavu! Hle, zde je divadlo, jaké nenaleznete nikde jinde – Funambules! – U provazolezců! Ale nemylte se! Po provaze se u nás už dávno nechodí. Slyšeli jste o nás? Vejděte – a sami pak budete mluvit! Vstupte všichni, urození pánové! Zde je, co nebylo spatřeno dosud nikde, ani u starých Peršanů, ani u Řeků, Římanů či Egyptanů... Za nepatrnou cenu uvidíte u nás znamenité umělce! Jen zde a nikde jinde! Hudbo, hrej! Slyšíte?

Naše obecenstvo je srdečné a mírné a bude vám u nás, urození pánové a vznešené dámy, jako doma. Nemusíte být ani vynikající počtáři, abyste poznali, jak laciná jsou naše místa. Pro nejnáročnější z vás máme předscénu, útulný koutek. Stojí to maličkost, pánové, zrovna jeden frank! To je naše služba umění. Lóže jsou určeny pro vás, dámy! Je do nich málo vidět, tam se lze schovat! Nač? Do toho mi nic není. To je věcí vašich kavalírů! Stojí to jen o pět sous víc. A pak je orchestr. Cena nepatrná – deset sous! Vidíte vše hezky jako na talíři, jen se zakousnout! A naše umělkyně – ty věru stojí za to! V parteru je míst dost, každé za šest sous! Máme taky galerii, tam se platí čtyři a nahoře je ,ráj', tam jen tři sous!

Zastavte se, pánové, a vy, co stojíte, vejděte! Snad byste nešli jinam? To byste se dopustili největšího omylu svého života! Chcete snad vidět mladistvé subrety, které právě oslavily svoje šedesátiny? Pak jen jděte k sousedům! Chcete tleskat tanečníkům, kteří jsou těžší než medvědi? A skokanům, kteří sebou plácají jako žáby? Ne, nechod'te dál, zde je vaše místo, zde vás čeká pravá podívaná! U nás uvidíte nádherného pana Laurenta jako Harlekýna a jeho mladšího bratra jako Leandra! Hrajeme němohru *Zlatý sen*. Pan Placide hraje Kasandra! U nás uvidíte Morfea, boha snů! Božská slečna

Marianna představuje Kolombínu! Hrajeme dnes nejkrásnější ze všech pantomim, které kdy spatřily světlo jeviště! Ptáte se, kdo ji napsal? To jediné vám nemohu říci. ale můžete mi věřit, že je to velký spisovatel, který nesmí být jmenován. Pospěšte si, pánové! Naše divadlo má sedm set míst, ale kdo přijde pozdě, na toho se nedostane. A jestli vás nic jiného nepřiměje, abyste se rvali o lístky, tedy vám řeknu: Úlohu Pierota, sluhy pana Kasandra, hraje pan Deburau! Pan Deburau, o němž píší noviny! Vstupte, pánové!”

Elegantně oblečení pánové se dosud usmívají odvaze otce Royera, který se i na ně osmělil hodit své jarmareční vyzvání. Netuší, že se brzy budou předhánět, aby sem dostali jakýkoli lístek. Ale vyvolavač se nad tím nermoutí a oslovuje ty druhé.

A „urození pánové“ v soukenných kazajkách a s čepicemi na hlavách se nedají tolik pobízet. Hrnou se dolů. Mistři vyvedou své ženy a zaplatí si „předscénu“. Několik mileneckých párů našlo útulek v lóžích. Ale nejvášnivější obecenstvo sedí vzadu v parteru a na malé galerii, řečené „ráj“. Tam jsou ti, kdo tleskají nedočkavostí už půl hodiny před začátkem a nadšeně zdraví každé nové světlo, které se v sále rozsvítí. Na těchto divácích záleží nejvíc; je-li kus špatný, budou pískat už o přestávce, je-li dobrý, zaručí jejich nadšení měsíc vyprodaných sálů. Je to obecenstvo neúplatné a nepodléhající žádným vlivům. Dáte-li mu, co si přeje, miluje vás do smrti a zařadí si vás do srdce hned po Bérangerovi a po milence.

„Vstupte, pánové,“ chraptí vyvolavač před vchodem a paní Bertrandová nestačí trhat vstupenky. Blíží se chvíle začátku.

Za kulisami vládne napětí.

Zavládlo zde vlastně už toho dne, kdy pan Nodier při jedné z návštěv odevzdal řediteli Cot d'Ordanovi rukopis němohry *Zlatý sen*, ale dal si přísahat, že jeho jméno se v souvislosti s hrou neobjeví. Přes okouzlení pantomimou, které se ho zmocnilo, musel pamtovat, že je váženým ředitelem bibliotéky Arsenalu a že by se mu trpce vyčítala záliba v literatuře pro akrobaty.

Cot d'Ordan pochopil, ale dal hru hned nastudovat. Po dohodě s Bertrandem svěřil režii Laurentovi, ale protože odpovědnost za úspěch ležela na bedrech Debureauových, dali mu volnost, aby si vlastní scény upravil podle libosti.

O autorovi *Zlatého snu* se nemluvalo. Ale Charles Nodier s několika nejbližšími přáteli seděl o premiéře v lóži nejbliž u jeviště.

„Zbývá už jen několik lístků!“ volá otec Royer z posledních sil.

Rychle! Pospěšme si i my!

Hlásný stojí na lavici vpředu a ukáznuje obecenstvo, nařizuje, kam si sednout. Běda, kdyby někdo nechal místo vedle sebe volné! Sesedneme se. Chcete cukrovou tyčinku? Muž se džbánem nalévá poslední sklenici šťávy. Hlásný nařizuje, abychom ztichli.

Chceme vidět němohru, jak ji hrají ve Funambules. Dívejte se dobře, prosím, až se zvedne opona, tak dobře, jak vám to jen slabá a nevýrazná slova lidské řeči dovolí! Jak to dovolí jeden z mála zkomolených, porušených a bůhví čí rukou opravovaných rukopisů, který se nám dochoval!

Je půlnoc v pusté krajině. V pozadí vidíme divoké skály; ale v popředí je zahrada a drnovou lavičku hlídají dvě sochy, z nichž jedna představuje Harlekýna.

Pan Kasandr spí na lavičce. A příběh začíná snem. Nebo se to vskutku stalo? Jedna ze skal se otevřela a vystoupil z ní bůh Morfeus. V ruce nese vak plný zlata. Přiblíží se ke Kasandrovi a zacinká mu do ucha skrytým bohatstvím.

Kasandr sebou neklidně zmítá, vztáhne po vaku se zlatem paže. Ale Morfeus ustoupí a rychle skryje poklad do kořenů stromu. Pak teprve dovolí, aby se Kasandr probudil. Starý lakomec vzpomíná na nádherný sen a připomene si úkryt. Hledá a nalézá. Odnáší si poklad na lavičku a blaženě se s ním laská.

Morfeus, skrytý za sochou, ho zachmuřeně pozoruje. „Nebudeš se těšit z tohoto pokladu,“ praví, „sluha tvůj se stane tvým upírem.“

Na jeho znamení za zvuků hudby se objeví Pierot. Kasandr se leká jeho lačných očí a chce poklad ukrýt, Pierot to však postřehl a chce se ho zmocnit.

Zde se rozvíjí první velká scéna honičky, žertů, kaskád.

Kasandr uteče a Pierot chce za ním. Napřed si však vyslechne Morfeovu radu: „Tvůj pán měl sen o zlatě. Bud' důmyslný a budeš mít na něm také podíl!“

Nato přivolá Morfeus svého bratra Ismaela. Dohodnou se, že z jedné ze soch stvoří milence pro Kasandrovu dceru. Morfeus oživí svým prstem Harlekýna a vyčaruje pro něho jeho obvyklou zbraň, hůl s rozštípeným koncem. „Vezmi tento talisman,“ odevzdává ji Harlekýnovi, „dobude ti lásky Kolombíny a zvítězíš jím nad nepřáti. Počítej s námi!“

Oba duchové se ztratili ve skále.

Kasandr se vrací, stále pronásledován Pierotem, a Harlekýn má možnost vyzkoušet moc své hole, která dává ohlušující rány. Divoká honička.

Jsme v prostorné místnosti na venkovském statku. Vlevo je okno, k němuž se vystupuje po schůdcích, vpravo vede sedmero dveří do tajné komory. Sem se utekl Kasandr před svými pronásledovateli. Aspoň chvíli se potěšit s drahocenným bohatstvím! Ale ten prokletý Pierot už zase brousí okolo. Jedeš! A když se nikdo nedívá, otevře Kasandr sedm dveří, jedny po druhých, a schová zlato v komoře.

Bude oběd. Pierot přivedl smutnou dceru pana Kasandra, Kolombínu. Pierot obsluhuje, nosí na stůl. Kasandr láme housku a podává kousky své dceři. Ale hladový Pierot využívá jeho roztržitosti a jejího smutku. Sní všechno sám. Když se truchlící dívka vzpomíná a sáhne po zbytku housky, Kasandr jí ho vyrve. Pierotovo soucitné srdce se však ujme Kolombíny. V urputném zápase se zmocní posledního sousta a věnuje je Kolombíně, která uteče.

Pierot nesmí ani jíst, ani pít, ale jeho vychytralost mu dopomůže ke všemu. Ať si pan Kasandr dělá na džbánu piva čárky! Je tak těžké je smazat a udělat nové?

Přiblížila se doba návštěvy pana Leandra, kterého Kasandr vyhlédl za ženicha své dceři. Je nutno obléci sváteční oděv. Velká příležitost natropit krutému pánovi mnoho malých zlomyslností!

Když oba odešli, přichází si Kolombína stěžovat na trpký osud. Ale z komory se ozve tajemné zaklepání. A když se Kolombína přiblíží, hle, je zde švarný Harlekýn a vyzná jí lásku. Sladká hudba zní k jejich tanečku.

Kasandr se vrací. Harlekýne, skryj se!

Lakomec chce do komory pro peníze, ale najde tam vetřelce. Rychle přivolá sluhu, svěří mu pušku a nařizuje, aby nevídaného nápadníka zastřelil. Pierot se snaží, aby se pánovi zavděčil; škoda, že neumí s puškou zacházet. Střílí, kam se dá, ohrožuje kdekoho, natropí mnoho škod.

Když však hrozí Harlekýnovi vsutku nebezpečí, zasáhne jeho ochránce, duch Ismael. Na jeho jediný pohyb prolétne Pierot divokým přemetem oknem a Kasandr se skutálí dolů ze schodů.

Harlekýn je zachráněn.

Kasandr čeká před svým domem na notáře, aby s ním sepsal sva-
tební smlouvu své dcery s Leandrem.

Pierot by tomu rád zabránil. Několikrát se mu to podaří, vtipem i nastavenou nohou. Nakonec se však notář do domu přece dostane a Pierotovi praskne rozzuřený Kasandr před nosem dveřmi.

Jak se dostat dovnitř, jak smlouvu přikazít? Pierot tluče, schová se, znovu tluče, vydává se za někoho jiného, ještě jednou vyruší Kasandra, a než ten se vzpamatuje, vchází po rukou.

Skoky, pády, rány, živá mozaika němohry.

Leandr očekává hosty v salonu; komorné mu čistí kabát, upravují límec a přidržují zrcadlo, aby se přesvědčil, zda zapůsobí na budoucího tchána patřičným dojmem.

Kasandr je spokojen. Pierot je však dotěrný sluha, který se nemůže chovat. Okázale upozorňuje na Leandrovy vady, na jeho obličej, nohy, šaty.

Přichází také notář a Leandro nařizuje komorným, aby přinesly svícný a mísu zákusků. Věčně hladový Pierot se jednoho kousku zmocní; protože mu víc nechtějí dát, sní aspoň svíčku, kterou si svítil.

Harlekýn přichází mezi své nepřátele. Může si to dovolit; má v ruce čarovnou plácačku a ví, že duch Ismael nad ním bdí. Stačí mávnout a lenoška s notářem se propadne; po něm zmizí i Kasandr. Leandro však zachránil smlouvu, která mu zaručuje bohatou nevěstu, a poručí Pierotovi, aby mu na ni posvětil. Pierot poslechne, ale tak obratně, že listina shoří. Leandro sebou vztekle hodí do křesla; propadne se také.

Pierot jednal dosud v Harlekýnův prospěch, nyní se však s ním dostal do sporu. Dostane ránu, chce ji vrátit – ale jeho dlaň se octne na tváři ctihodného notáře, který se i s ostatními zmizelými vrací. Přináší novou smlouvu, obrovský pergamen, který tak snadno neshoří. Zvědavý Pierot spěchá, aby si ji prohlédl; ale zakopne, upadne a roztrhne smlouvu ve dvě.

Scéna končí divokou honičkou s mnoha žerty.

Jsme v zahradě Kasandrova venkovského sídla.

Duchové smějí v pantomimě mluvit.

Morfeus: „Ten starý lakomec dosud svou dceru neprovdal!“

Ismael: „Nesmí ji dostat nikdo než můj chráněnc Harlekýn!“

Morfeus: „Zde přichází náš zamilovaný! Opusťme ho, čekají ho boje s nepřáteli!“

Harlekýn i Leandro se předhánějí, kdo se dostane dřív ke Kasandrově. Pierot však, který je se všemi a proti všem, dostal rozkaz,

aby nikoho nepustil do domu. Brání v tom Harlekýnovi stejně jako Leandrovi, ale nakonec také Kasandrovi. Pán ho chce ztrestat, ale Pierot ho přelstí svou obratností.

Ve venkovském pokoji, v jehož pozadí je velká skříň, sešel se Harlekýn s Kolombínou. Nešťastná dívka mu ukazuje, v jak chudých a hrubých šatech ji nutí otec chodit. Pro Harlekýnovu plácačku, která je jeho žezlem, kordem i čarodějnou hůlkou, není těžké vyčarovat pro ni krásné hedvábné šaty.

Už se však ozývá kašel, oznamující vždy Kasandrův příchod. Kam se má jinam Harlekýn schovat než do skříně? Kasandr užasne nad novými šaty, ale když mu dívka nechce prozradit, kde je vzala, vyžene ji.

Pierot by také chtěl nové šaty. Lísá se k pánovi s nevinnou a poslušnou tváří. Kasandr nakonec svolí.

Přijde krejčí a bere Pierotovi míru. Jedna ze scén, v nichž vrcholí Debureauova fantazie. Vidíte všechny zlozvyky krejčích, všechny libůstky zákazníků. Výstup, rozehrávaný do dlouhé řady komických nápadů.

Když si krejčí Pierota odvede, milenci se opět na chvíli setkají. Ale Pierot se brzy vrací v šatech, které si vybral: má velkolepou livrej a klobouk vysoký na dva lokte. Aby se pánovi zavděčil, prozradí mu, kam se Harlekýn ukryl. Ale když společně otevřou skříň, vyletí proti nim čert a pronásleduje všechny kromě Harlekýna, který zatím unáší Kolombínu.

Fantazie němoherního příběhu je nevypočitatelná.

Prchající dvojice se dostala do pokoje bohatého nemocného pána. Skryje se za zástěnu.

Když sem příběhne Kasandr, zalíbí se mu portrét dámy na stěně. Pierot se nabídne, že jej také tak nakreslí. Ale Pierotova tužka načrtne karikaturu, kterou Harlekýnova hůl oživí a roztančí. Kasandr se dá na útěk.

Nemocný se probudil a zazvoní na sluhy, kteří přinášejí víno a zákusky. Nic mu však nechutná, vrátí všechno a o berlích se odbelhá do zahrady.

Pierot celou scénu viděl. Jak je možné odmítat takové pochoutky? Žaludek se mu svírá hladem. Rychle se rozhodne. Skočí do postele, navlékne si plášť nemocného a zazvoní. Tentokrát se dočkají mísy s pamlsky lepšího přijetí. Nemocný zhltně všechno, co sluhové donesou, láhev vypije do dna. Ještě hledá drobečky. Hladový Pierot se jednou dosyta najedl. Ale hostina nebyla laciná. Když chce odejít, klopýtne, vykřikne – a už jsou tu sluhové a poznají lest.

Naštěstí nemají po ruce hole. Než si je donesou, vrací se nemocný ze zahrady. Rozzuří se, když najde Pierota na svém místě. Zdvihne na něho berličku, ale Pierot si ví rady; chladnokrevně podrazí nemocnému nohu, přeskočí ho a uteče.

Sluhové s holemi se vrhají do pokoje, uvidí vetřelce v plášti na zemi a pustí se do něho. Teprve za hodnou chvíli poznají, že je to jejich skutečný pán a viník že utekl.

Marně sluhové Pierota pronásledovali; utekl jim.

Na cestě krajinou potkal rozveselenou dvojici milenců. Pierot se pokouší Harlekýna zadržet, ale co zmůže proti jeho čarovné plácačce? Musí napodobovat všechny pohyby, které mu Harlekýn předehraje – a skončí to ovšem zase několika hlučnými ranami.

Protože se blíží i Kasandr, ukáže Harlekýn ještě lepší kouzlo. Přičaruje si vzdušný balon, usedne s Kolombínou do lod'ky a klidně se vznášejí k oblakům.

Pierot se v poslední chvíli přichytí lod'ky; jeho nohy opustily zem, ale prsty se neudrží, a tak se Pierot dostane vzhůru jenom proto, aby spadl a důkladně si natloukl.

Ale Pierot není tak hloupý, jak se zdá. Dovede být vynalézavý. Vezme komusi deštník, připevní k němu škopek, vleze si do něho a nařídí pak Kasandroví, aby mu dmychadlem udělal vítr. Kasandr

se činí, seč je, a podivné letadlo se vznese. Pierot sedí ve škopku, nohy přes okraj, a vzlétaje, kyne Kasandrovi na rozloučenou.

Harlekýn s Kolombínou utekli do hospody, kde si pronajmou světnici, aby si odpočinuli.

Vzápětí sem dorazí i Kasandr s Pierotem, který je celý polámaný od nového pádu. Oba se těší na večeři, ale Ismael jim ani tuto radost nedopřeje. Jakmile uchopí příbory, stůl se před nimi převrátí. Pierot si stěžuje krčmáři, Kasandr zatím nabízí jeho hezké ženě dukát, aby mu dala hubičku. Krčmářka se dá přemluvit, nakloní se – ale její polibek dostane – konečně místo políčku – Pierot. Harlekýn vyhlédne ze svého pokoje. Pierot za ním skočí, ale Harlekýn ho kousne do prstu. Vznikne opět bitka, v níž Pierot čelí Harlekýnově zbrani plechovou pánví. Nejčastěji se však s ní seznámí hlava Kasandrova.

Desátý a poslední obraz přivedl hrdiny do prostředí, které bylo divákům blízké. Je to zákoutí na bulváru; má tu stánek mlékařka, vedle ní leštička obuvi, o kus dál prodavač kaštanů. V pozadí je vinárna. Lidé přicházejí, kupují, vstupují do vinárny.

Kasandr si dal přinést velké zavazadlo, v němž má vak se zlatem. Leandr, který stále počítá se svatbou, chce si dát vyčistit střevíce. Pierot však míní, že přednost musí mít jeho pán. Ve sporu triumfuje Pierotova zlomyslnost. Leštička načerní bílé Leandrovy punčochy.

Dva podnapilí floutkové se objeví ve dveřích vinárny a chtějí se bratřit s Kasandrem. Pierot je urazí a oni ho chtějí ztrestat; ale bílý paňáca se dovede tentokrát výprasku vyhnout, na urozené hlupáčky vtipem stačí. Sváže jim copy k sobě a panáčkové se potácejí a nemohou od sebe.

Pierot se obrací k lidem na ulici. Pobaví cídičku, až spadne ze židle, ale na usmířenou jí koupí víno a kaštiny.

Harlekýn, který se dosud také skrýval s Kolombínou ve vinárně, zmaří však jeho flirt; kaštiny vzplanou. Nový spor s kaštanářem.

Pierot by rád uhasil žízeň douškem mléka. Protože však prodavačka nemá vhodnou nádobu, jde Pierot prosit do domu. Nádobu, kterou mu dali, ostýchá se mlékařce ukázat: je to noční váza. Co dělat? Mlékařka mu odměří dávku. Pierot však žádá, aby přilila kapku, o kterou ho ošidila. Mlékařka odmítá. Ne? Tak se rozlítí i Pierot a vlije jí mléko do džberu zpět.

Všichni se mlékařce smějí. Ona se rozběhne za Pierotem, ale místo něho chytí cídičku a porve se s ní.

Blíží se závěr hry.

Harlekýn se ukryl v Kasandrově kufru, ale když se na něho Kasandr s Leandrem vrhnou, už ho nenajdou, a rány, určené jemu, slízne opět ubohý Pierot. Šťěstí, že umí tyto dluhy tak obratně vracet.

V nejprudší bitce se objeví bůh Morfeus a osloví Kasandra:

„Hle, zde je v mých rukou opět vak zlata, který jsem ti svěřil. Chtěl jsi použít peněz špatným způsobem, a proti tobě je odnímám. A můj hněv se neutiší, dokud nedáš souhlas k svatbě Harlekýna s Kolombínou!“

Kasandr má tvrdé srdce. Ale Pierotovy prosby je obměkčí. Otec snoubencům požehná.

Ismael otočí prstenem a objeví se svatyně Amorova, která je rámcem závěrečné apoteózy s obvyklým bengálským ohněm.

Zlatý sen, pantomima, která měla na jevišti mnoho lyrického kouzla, překvapovala diváky a vrcholila komickými scénami Pierotovými, vymyšlenými Debureauem; slavila velký úspěch.

Proslechlo se, že autorem je Nodier, ale on to popíral. Zlí jazykové tvrdili, že proto, aby mohl tím nadšeněji o svém dílku mluvit. Přicházel skoro na každé představení a přiváděl hosty. Častěji a častěji se v lóžích Funambules objevovali návštěvníci, nad nimiž žaslo jeviště i parter. Vyslovovala se jména, která „stodole na předměstí“ záviděla i velká divadla: Gautier, Balzac, Nerval.

Ale v novinách se už neobjevil ani řádek. Zprávička v Pandoře zapadla a nikdo neuznal za vhodné, aby se psalo o podívané na bulváru du Temple.

Pro Kašpara byl *Zlatý sen* vítězstvím. V této hře získal zřetelné prvenství před Laurentem. I návštěvníci z města chválili jemnost jeho vkusu ve scénách, které by v podání jiného herce jistě dopadly hrubě; líčili jeho pravdivost a vynalézavost.

Jen pan Cot d'Ordan měl v tomto směru námitky a nařídil mu, aby vynechal scénku, v níž cídička načerní Leandrovi punčochy. Výdaj za praní se mu zdál neúměrný.

I tak však dovedl Debureau rozdat lidem tolik smíchu, že Funambules provždy proslulo jako nejbezpečnější sídlo veselí ve čtvrti Temple. Lidé z předměstí ho měli stále raději; stal se jejich bratrem, dovedl je povzbudit i pomstít.

Koketka

Kašpar žil během příprav *Zlatého snu* opravdu jako ve snu; neměl čas takřka na nic a zakusil od Désirée mnoho výčitek. Aby ji utěšil, věnoval jí svou Koketku; fenka čekala štěňátka a obě přítelkyně ji pečlivě opatrovaly. Když se šťastná událost přihodila, podílela se na ní i slečna Kateřina Deveauová, prodavačka z kiosku proti divadlu. Prostřednictvím staré uvaděčky z divadla se jí dostalo jednoho štěňátka. Byl to svatební dar; tři dny nato se provdala za zámožného řezníka ze čtvrti od Bastilly. Její manžel nikdy nepochopil, proč mu jeho paní nedovolí držet velkého buldoka, jakého mají ostatní řezníci, a proč mu vnutila to malé štěně. Jeho přátelé se mu smáli, že je aristokrat a povýšenec; ale žena byla neústupná, a když svolil, dostalo se mu za to její odevzdané něhy.

Slečna Deveauová se nemohla s Debureauem ani rozloučit. Měl oči jenom pro své divadlo; a když se na chvíli uvolnil, spěchal za Désirée. Děkoval jí za kytíčku konvalinek, kterou dostal v den, kdy ji odvážel deštivou nocí v první večer Nodierovy návštěvy. Désirée se při jeho díku zarazila, ale neodmlouvala; Kašpar nebyl na pochybách. Kytíčka konvalinek se však objevila v šatně vícekrát. Poznal, že tyto květiny nepřicházejí z rukou Désirée. Ukláněl se proto s tajným významem všem dámám, které mu tleskaly z lóží, a těšilo ho, že jedna z nich je jeho neznámá.

Během prvních repríz *Zlatého snu* se Nodierovi podařilo přimět Kašpara, aby se konečně vypravil k advokátnímu písaři se žalobou proti Bertrandovi. Když se to proslechlo, Cot d'Ordan se pohoršil, ale zkušenější Bertrand vychytrale mlčel. Došlo skutečně k soudu a Nodier se nemýlil; ani lebky by se soudcové nebyli tak lekli jako fialové černých hub, které se octly na stole. Žurnalisté spěchali do soudní síně.

Nebylo však obtížné smířit rozvaděné strany; Bertrand ochotně slíbil, že dá šatnu vyčistit a upravit. Deburau, že se pak podřídí řádu. Všechny noviny otiskly zprávu o kuriózním procesu a jméno divadla se konečně opět setkal s tiskařskou černí. Celý příští týden bylo vyprodáno.

Kašpar, který počítal a počítal, kdy už si bude moci Désirée vzít, se obával, že se mu Bertrand při nejbližší příležitosti pomstí vysokou pokutou. Byl proto na jevišti vzorem svědomitosti a přednosti. Přece byl však donucen k improvizaci; tehdy, když starý herec Viktor, který hrál jednoho z floutků, doopravdy se opil, vešel na jeviště hned v prvním jednání, odevzdal své rekvizity Pierotovi a klidně prohlásil, že jde spát a že dnes hrát nebude. Nebyla to příjemná situace; Bertrandovi zanikl hlas v hrdle a nemohl ani zasípat na oponáře, aby zabránili skandálu. Obecenstvo se začalo zlomyslně pochechtávat a zkušené oko vědělo, že od tohoto druhu smíchu není daleko k vypískání představení.

Naštěstí byl na jevišti Pierot a Pierota hraje Deburau. Na jeho nehybném, ale soustředěném obličejí se objevil známý úsměv; obočí se zvýšilo. Pierot položil věci před sebe a přemýšlel, co s nimi; viditelně přemýšlel, takže diváci, v nejistotě, zda komedie není smluvena, se utišili. Pierot se rozhodl. Ano! Má nápad! Bude hrát dvě osoby. Ještě se ohlíží, není-li zde Viktor, hledá i mezi obecenstvem, ale když ho nenachází, radostně se dává do hry.

Nasadí si paruku a napodobuje starého Viktora. Přikrčí se, vysune hlavu, zdvihne ramena – a už je tu Viktor, ale ještě dokonalejší, protože je to karikatura. Vykládá Pierotovi svůj plán. – Pak skočí Deburau na druhou stranu a je z něho opět vysoký, útlý Pierot, udivený, ochotný k taškařině. Jiná tvář, jiné pohyby, jiný člověk.

Lidé v obecenstvu jsou získáni. Baví se prudkými proměnami.

Kašpar je zrychluje. Není to jeden herec; jsou dva, z nichž jeden vždycky na okamžik zmizí.

Nakonec Viktor s důstojností opilých odchází a zůstává sám Pierrot. Radostně si to uvědomuje – a hraje dál. Vše je zachráněno. Na každém jiném jevišti by Viktorův poklesek skončil pohromou. A jen herec, který vládne svému publiku každým hnutím tváře, může se odvážit ji odvrátit.

Cot d'Ordan připisuje Viktorovi na seznamu pokut částku 12 franků. Ale Bertrand si po představení volá Kašpara k sobě.

Od chvíle, kdy se rozešli u soudu, dosud spolu nemluvili. Je mezi nimi sud střelného prachu.

„Deburau,“ vstává ředitel od stolu, „je nepříjemné přiznat prohru.“ Ale jeho hlas není přísný; je v něm naopak potměšilý úsměv. „Beru to na sebe. Ten spor byl výtečný nápad. Pan Nodier by nám měl něco takového poradit častěji.“

Kašpar čeká.

„Jste nyní v šatně spokojen? Je čistá?“

Kašpar přisvědčuje.

„Možná, že o Velikonocích zavřeme divadlo. Ne nadlouho, ovšem. Opěradla a zábradlí jsou špinavá. Ze židlí v parketu lezou cucky. Do lóží bych chtěl dát novou výzdobu. Ani přátelé pana Nodiera se tu nebudou cítit špatně.“

Kašpar věru nečekal, že setkání se odbude v tak dobré vůli. A Bertrand pokračuje:

„Poslyšte, Deburau, ten výstup s Viktorem nebyl špatný. Vždycky jsem si myslel, že se k sobě hodíme, já a vy.“

Kam vlastně ředitel míří?

„Chci, abyste tu byl opravdu spokojen. Chybí vám něco?“

„Rád bych se oženil,“ vyhrkne Kašpar.

„Tak? Přidat vám nemohu. Ale vy se přece zajímáte o zbraně?“

„Nebyl jsem vojákem.“

„Myslím naše zbraně ve skladišti. Svěřil bych je do vaší péče. Znamenalo by to deset franků týdně.“

Bertrand se pásal na Kašparových šťastných rozpacích. Ten rychle počítal.

„Opravdu? Na mou duši, to už by snad pro dva postačilo. Pane Bertrande, můžete ode mne žádat, co chcete... Jsem navždycky váš,“ řekl právě to, o čem Bertrاندovi šlo. „Vy jste vlastně nádherný člověk.“

„Považoval jste mě opravdu za bídáka?“ smál se Bertrand.

„Nejlepší ředitel jste nebyl, ale zapomínám všechno špatné,“ řekl upřímně Kašpar. „Zůstanu vám do smrti věrný. Víte, pane Bertrande,“ dodal důvěřivě, „potřeboval jsem taky trochu štěstí.“

„Můj bože, pro pár franků,“ skoro se zastyděl Bertrand.

„Budu mít domov. Ženu. Věrnost,“ pravil Kašpar s očima upřenýma do snu o štěstí.

„Buďte skromný, nepřehánějte hned!“ varoval ho ředitel. „Ale jděte, ožeňte se! Můžete jet dokonce někam na líbánky. Ovšem, tak na půl dne!“

„Tolik jsem ani nečekal. Děkuji, pane řediteli!“

Kam se s dobrou zprávou rozběhnout? Navštívit s lahví dobrého vína Kryštofa a Adolfa? Na to bude čas zítra a bude aspoň moci také koupit Justýně nějakou krajku nebo střevíce.

Za Désirée! Po představení už za ní nechodíval, říkala, že musí brzy spát – ale dnes to zkusí. Snad ještě neusnula, snad bude mít z novinky radost.

Už z dálky zahlédl, že v okně je světlo. Chtěl zapískat, ale v té chvíli bylo vidět, že někdo svícen odnáší. Měla Anetta návštěvu? Na schodech se ozvaly kroky.

Poodstoupil, aby nerušil. Klíč otevřel zámek. Mužská postava vyšla z domu – za ní vyhlédla dívčí hlava. Ještě chvilku šepotu, objetí, polibek; pak se muž odtrhl a rychle odcházel. Dívka se za ním dívala a pak stáhla paži se světlem zpět a chystala se zavřít.

Kašpar vyběhl ze stínu zídky a skočil ke dveřím.

„Anetto!“

Světlo se zatřásl, zakolísalo, jako když na dětskou lodičku narází mořská vlna.

Byla to Désirée.

Odraz plamínku se jí třásl na obličej.

Počítal s tímto výstupem, Pierote, tvůj vše promíjející úsměv?

Vzal jí z rukou chvějící se svícen. Světlo zazářilo opět jasně.

„Jsi doma sama?“

Přisvědčila.

„Pojďme tedy nahoru.“

Vzal ji jemně pod paží. Schody je provázely sténáním. A Kašpar cestou uvažoval. Myšlenky přicházely samy. Přála si Désirée malé dobrodružství? Zůstává přitom tvá? Nebo máš odhodit všechnu naději? Désirée čeká dítě. Šťěstí, Kašpare, získáš jen bolestí. Poniž se, obětuj tuto chvíli, odpusť – a získáš daleko víc, celý život.

Došli nahoru.

Kašpar postavil svícen. Désirée usedla jako neživá na starou známou pohovku, hleděla bez hnutí před sebe a jen ramena a ňadra se jí třásla tichým vzlykotem.

„Neboj se, nebudu se tě na nic ptát,“ pravil uklidňujícím hlasem.

„Proč jsi mě špehoval?“

„Proto jsem nepřišel. Přinesl jsem dobrou zprávu. Ředitel mi přidal. Můžeme se vzít.“

Désirée nevěděla, je-li to žert nebo výsměch.

„A teď jsi mě přistihl,“ přinutila hlas do dětinské tvrdosti, „a dokážeš mi, jak jsem si pokazila štěstí. Mám ti tleskat?“

„Proč se mučíš?“ dobrácky se usmál Kašpar. „Nic se nezměnilo. Mám tě rád, Désirée. Říkám ti to prostě a obyčejně, protože si přeji žít s tebou. Jako bych řekl, že je noc nebo den. Je to stejně pravdivé.“

Nemohla uvěřit. Přistihl ji při zradě a nabízí jí společný život navždy?

„A ten dnešek?“

„Věřím,“ přibýlo v jeho hlase vroucnosti, „že se budeš se mnou starat, aby se náš život nezkazil. Chceš?“

Vstala s očima dosud bez důvěry.

„A co když nejsem tak dobrá, jak si myslíš?“

„Budeš taková.“

„Tak ty mě opravdu chceš?“ zašeptala a přistoupila k němu.

„Ano,“ řekl.

Teprve pak se Désirée rozplakala hanbou a lítostí.

Koketka byla sice poněkud znavena životem, ale provázívala opět věrně svého pána denně večer do divadla.

Pozorovala ho, jak si v šatně svědomitě připravuje líčidlo, jak mísí španělskou bělobu s trochou loje. Když se směs povařila, upleskal z pasty drobné chlebičky, které sušil a teprve po čtrnácti dnech jich užíval. Věděl, jak je důležité, aby líčidlo dovolilo pleti pohyb a dech.

Večer po příhodě s Désirée zaklepal náhle kdosi na dveře a Koketka zavrčela.

„Dobrý večer, Deburau,“ řekl muž, který vešel.

„Dobrý večer,“ odpověděl Kašpar a zvědavě se podíval na návštěvníka.

„Staří známí se potkávají, což?“

Nyní ho Kašpar poznal. Godot. Godot z ulice St.-Maur.

„Co tu chcete?“ zeptal se užasle. „Kdo vás sem pustil?“

„Řekl jsem jim, že se dobře známe.“

Sklenice růžového vína stála na stole a připomněla Kašparovi blížící se slavnost.

„Máte štěstí, pane Godote. Dnes je možná první den, kdy dovedu zapomenout, co jste nám udělal.“

„Tak nabídněte starému příteli hlt vína!“

Usedl a sáhl po sklence.

„Proč jsem přišel? Měl jsem se všelijak. Občas jsem o vás slyšel. Bydlím nedaleko.“

„Nikdy jsem vás neviděl.“

„Někdy jsme se potkali. Ale vy chodíte příliš zamyšlen. Proč bych vás nenechal na pokoji? Včera jsem se dověděl od jednoho z vašich hudebníků, že se budete ženit. To se vám jistě vede výborně. A řekl jsem si: Jistě rád pomůže starému známému...”

Deburau se odvrátil od sklenice vína a zatvářil se vážně.

„Pane Godote, mám mnoho příčin smýšlet o vás co nejhůř. Ublížil jste mi tak, že mi to nikdo nenahradí. Vždycky jsem si přál pomstít se vám. Ale jsem ve smířlivé náladě, chci to všechno pochovat. Vím, vedlo se vám bídne, živil jste se, jak se dalo, i ke škodě druhých.“

„Na přednášku jsem nepřišel, pane Deburau,“ zahučel Godot.

„Proč bych vás poučoval? Žijte si, jak vám libo. Na každého darebáka dojde. Ale mně raději nechodte do cesty! Nechápete? Vaší vinou onemocněl můj otec ve vězení. Vrahům nedávám almužny.“

Kašparovi zaplanuly oči a tváře mu zbrunátněly. I jeho hlas se ve výšce chvěl na rozhraní násilného klidu.

„Nehrajte mi divadlo, já si lístek nekoupil,“ odsekl Godot. „Nechci dary, nabízím vám obchod. Prodám vám tajemství.“

„Jaké?“

„Mám zítra cestu okolo komisařství. Když se dohodneme, půjdu dál. Když ne, povím jim o vašem napoleonském šperku.“

„Víte, že si ho odnesli už tehdy, a nic jiného nemám. Váš Napoleon mě nezajímá.“

„Vykládejte to královské policii, pane Deburau,“ řekl potměšile Godot. „Víte, co znamená jejich podezření?“

Kašparova tvář opět zbělela.

„Pane Godote,“ řekl ledovým a ostrým hlasem, „chápu, že se špatný člověk může snížit k vydírání. Ale přijít za člověkem, jemuž jste vzal otce, a zkoušet svou surovost i na něm...”

„Pane Deburau,“ chtěl smlouvat Godot, „musíte uznat...”

„Ven!“ řekl tiše Kašpar a výhrůžnější než jeho hlas byla v té chvíli jeho tvář.

„Dejte si na mě pozor!“ zasyčel Godot.

Deburau vyskočil a jeho ruka rázně ukázala na dveře.

Godot se však sehnul a uhodil Kašpara pěstí do břicha. Kašpar se zapotácel, ale sotva Godot udělal další krok, vrhla se na něho Koketka. Její hrdinská minulost v ní ožila. Zahryzla se násilníkovi do nohy, až zaskučel bolestí. Godot chytil psa za obojek, odtrhl ho a zbavil se ho prudkým kopancem. Koketka narazila na protější stěnu a bolestné zavytí se rozlehlo zákulisím.

Kašpar skočil k fence a nevšímal si Godota, který rychle vyběhl z šatny.

Koketka ještě několik vteřin pohlížela na Kašpara pohledem plným bolestné oddanosti.

„Na scénu!“ volal Filibert. „Začínáme!“

S Koketkou byl konec. Kašpar ji naposledy pohladil po hřbetě, po hlavě a pak vstal. Přidal na tvář pudru. Zdálo se mu, že se jeho vrásky prohloubily.

„Na scénu!“ nařizoval sám pan Cot d’Ordan.

Deburau jde.

Je mu těžko. Musí myslet na ubohou Koketku, věrnou do poslední chvíle, jak by to dokázal málokterý člověk. Špatně se dnes rozehrává. Tělo je těžké a údy jako z olova. Na dně bytosti leží závaží, které dovolí pohyb, ne však skok.

Napíná všechny síly. Dává do hry víc myslí, víc citu a tělo se zvolna podřizuje.

Noří se do hry jako do očistné lázně. Musím to ze sebe setřást, musím se zbavit špíny. Pak již nemyslí na to, co se stalo v šatně, a ztrácí se ve hře. Je sama bolest, je výsměch, soucit, žárlivost... Jak dnes hraje! myslí si herci okolo něho. Bylo skoro nemožné přidat ještě něco k promyšlené dokonalosti. Ale to zde již není z herce. To lidská duše touží vykouzlit nejen pro obecenstvo, ale i pro sebe jiný svět, lepší a krásnější, v němž slaví člověk své znovuzrození.

Ve chvíli však, kdy Pierot honí Harlekýna v krčmářově jizbě, stalo se něco neočekávaného. Něco neslýchaného. Uprostřed spokojeného a pochvalného smíchu se ozvalo z hlediště hlasité hvízdnutí.

Herci i diváci na okamžik strnuli.

Kašpar však neztratil hlavu. Obrátil se, jako by pátral, odkud se pískání ozývá, a rozhlížel se po nábytku. Ťukl se do čela. Hrnec na krbu! Utíká pára! A vskutku: ozval se nový hvízd – ale jakmile Kašpar sundal z hrnce pokličku, pískání ustalo.

To zahvízdal Kašpar sám.

Výtržník vzadu se však nedal odradit. Začal nanovo a ještě halasněji než předtím.

Obecenstvo s uličníkem nesouhlasilo; na galerii se ozvaly výkřiky. Když se ukázalo, že Deburau přijal výzvu a svádí s nespokojencem souboj, všechny pojala zvědavost, kdo vyhraje.

Laurent jako Harlekýn zůstal za kulisou; věděl, že nyní musí být Deburau sám. Bertrand přihlížel očarován. Herci se svolávali: „Pojďte honem, Deburau improvizuje!“

Kašpar si dovedl najít desatero způsobů, jak se přesvědčit, zda hvízdá hrnec, zda skřípe okno či zda někde uniká pára. Slavík pod jeho jazykem vesele soupeřil s hvízdáním z parteru. Obecenstvo pochopilo Pierotovu obranu a přijímalo ji s pochvalou. Milovalo duchapřítomnost a odvahu.

Když však darebák vzadu nemínil ustát, rozhodl se Deburau, že intermezzo rázně skoncuje. Přistoupil k rampě. „Ticho!“ Zvolal někdo. Kašpar vyňal plíšek z úst a pravil klidně:

„Chtěl bych nabídnout tomu pánovi vzadu svou písťalku. Vzpomněl jsem si, že tu, kterou mi před chvílí ukradl v šatně, jsem už jednou spolkl.“

Z lóže se ozval smích toho, kdo první pochopil zesměšňující vtip. Parter se přidal. Všichni se smáli, získání Pierotovou chladnokrevností.

Kašpar mimoděk pohlédl do lóže. Seděl tam hezký muž s jemným obličejem, trochu podobný Nodierovi.

Rozmáchl se a pak hodil píšťalku do sálu. Obecenstvo rozhodlo, že Deburau je v souboji vítězem, a když to neurvalec vzadu nepochopil a chtěl pokračovat v hvízdání, považovalo to za urážku. Několik mládenců se rozběhlo hledat výtržníka. Z „bidýlka“ se předkláněli dva učni, div nevypadli, a ukazovali: „Ten to byl! Ten!“ Chtěl utéci, ale zadrželi ho a posvítili si na něho. Kašpar se nemýlil. Byl to Godot, který se chtěl mstít.

Ve Funambules bylo obecenstvo vděčné, přátelské, se slavnostní pokorou v duši. Chovalo se po svém a dovedlo se rozjařit. Ale vzplálo zuřivou nenávistí k tomu, kdo urážel jeho herce. Dovedlo pokárat příručí, kteří se vypínali a rušili hru, stejně jako vykřičelo slečny, které se chovaly v lóžích příliš hlučně nebo překážely svými klobouky druhým v rozhledu.

S Godotem naložili jednoduše. Ačkoliv se bránil, podávali si ho z řady do řady a pak ho vyhodili ze dveří.

Kašpar se lehce uklonil.

Otočil se, aby nabral sil, a v příštím pohybu byl to již opět Pierot. Rozběh, prudké zastavení, úžas – a už měl zase pozornost obecnstva, které se ztišilo.

„Bravo!“ ozvalo se pochvalně z lóže.

Na přerušení se zapomnělo a bylo to jedno z nejlepších představení. Dávno už Kašpara netěšila hra jako tentokrát a bál se téměř, až skončí. Vyznával lásku jevišti a přátelství obecnstvu, když děkoval za potlesk.

Když se konečně vracel do šatny a Bertrand k němu pronesl několik pochvalných slov, vrazil do chodby Cot d’Ordan, bledší než Pierot sám.

„Bertrande! Deburau!“ vykřikl. „Víte, kdo byl ten člověk v lóži?“

„Nemám tušení,“ řekl Bertrand, který měl v uměleckých kruzích mnohem méně zkušeností a známostí.

„Postrach pařížských divadel! Kritik Jules Janin!“

A blízek zhroucení opřel se Cot d’Ordan o zeď.

Svatební dar

Pozítří vyšel v *Journal des Débats* článek podepsaný Janinem, který vzbouřil hladinu divadelního života až ode dna a o němž se mluvilo v zákulisí všech pařížských divadel a ve foyerech všech hledišť.

Hle, co bylo v onom pověstném článku:

„Nechci dnes znovu opakovat pařížskému obecenstvu, že není již slávy pařížského divadla. Je známo, že Cherubín má falešné zuby, paní Hraběnka žije ve vyhnanství a Figaro, rozčarován tolika marnými revolucemi, chodí se o holi vyhřívat na sluníčko. Není ani vzdělaného a slavného parteru francouzského divadla, neboť je také již dávno pochován a na jeho pohřbu plakali Figaro i s Almavivou.

Považuji však za svou povinnost oznámit Paříži, že není-li divadlo, je Funambules. A není-li parteru z kavárny Procope, je parter z divadla Funambules, ohnivě a živoucí obecenstvo, které má rádo silné víno a dobrý vtip. Dříve jezdilo Umění v kočáře, dnes chodí pěšky. Pohybovalo se na koturnu; dnes nosí dřeváky do bláta. Dříve mělo divadelní umění své noční slavnosti, krále u nohou, sály v Palais-Royal. Dnes jí divadelní umění brambory na bulváru du Temple, spravuje si roztrhané punčochy u vrat svého divadla a opíjí se laciným vínem. Dříve se nazývalo Molé nebo Talma. Dnes se jmenuje Deburau.

Kritik, který se nechce spokojit se svou chmurnou úřední povinností, který se chce vzněcovat a být rovněž umělcem, jde za svou vášní. Nenalézal jsem jí do včerejška; včera jsem ji našel v jednom z bulvárních divadel. V jednom z těch neznámých divadélek, v nejmenším a nejhorším z nich, ve světle čtyř mizerných svíček, v hluku zvěřince, který sem zaléhá... Tam jsem objevil šaška, který je velkým hercem, a musel jsem se mu obdivovat. Je to Deburau.“

Deburau večer klidně ulehl a neměl tušení, jakých dotazů, protestů a otázek se stal hrdinou.

Ráno ho probudilo zuřivé bušení na dveře. Když rozespale otevřel, padl mu do náruče ředitel Bertrand, z něhož bylo cítit víno, objímal ho a líbal a křičel: „Vyhráli jsme, Kašpare, vyhráli jsme!“

Kašpar si myslel, že je ředitel opilý a spletl si cestu domů. Ale Bertrand vytahuje noviny, sedá na postel a ukazuje článek. A Kašpar čte, pokud mu to dovolí Bertrandův prst jezdící po řádcích.

„Journal není Pandora. Toho si všimnou!“ slibuje ředitel. „Už si všimli!“

„Není to míněno výsměšně?“ obává se Deburau.

„Nesmysl! Omráčili jsme ho. Ukázali jsme mu, co je pravé umění!“

Deburau je tichý. Netroufá si ani představit, co ten článek znamená.

„A víte, co teď? Zavřeme divadlo. Dám opravit sál. Než se pověst rozšíří, začneme hrát ve zvětšeném divadle. Příští pondělí.“

„To mám zrovna svatbu.“

„Co je důležitější – svatba, nebo sláva?“

„Musíme se vzít,“ ujišťuje Kašpar a hned nabízí: „Chcete? Ukážu vám, kde budeme bydlet. Je to o poschodí níž.“

„To mě nezajímá,“ brání se Bertrand. „Bydlete si třeba na větvi. Ale v neděli se musí hrát.“

„Jak to udělat se svatbou?“

„Víte co, Deburau?“ napadá Bertrandovi. „Běžte pro to děvče a spěchejte do kostela. Ať vám prominou poslední ohlášky, já to zaplatím. Běžte, ožeňte se – dnes ne, dnes ještě musíme hrát – ale zítra!“

Bertrand strká noviny do kapsy a pospíchá pryč. V kolika kavárnách se dnes ještě musí pochlubit Janinovou kritikou! Celá Paříž si na něho bude ukazovat. Ředitel z Funambules! Budou se ptát: Prosím vás, co děláte tak zvláštního v tom vašem divadle? Neodpoví. Bude záhadný. Přijďte se podívat!

I Kašpar vychází za chvíli z domu. Nesměle si koupí Journal, aby ho prodavač nepodezříval z ješitnosti. Kdo asi je ten dobrý Jules Janin? Jistě je to statečný člověk. Říci Paříži do očí, že všechna její divadla nestojí za nic a že našel umění na špinavém předměstí, v nejchudším divadélku, v němohře – a v Deburauovi...

Dohodli se s Désirée o svatbě, běžel na faru; odpoledne byl na svém místě v divadle.

Mezi kamarády herci bylo méně závisti, než čekal. Tentokrát šlehl oheň slávy příliš vysoko a odlesk Deburauova úspěchu padl i na ně.

Hlediště bylo vyprodáno. V lóžích i na předních místech bylo však náhle jiné obecenstvo než obvykle. To si pospíšili zvědavci ze středu Paříže, aby uviděli neznámého herce, kterého Janin pasoval na umělce. V jejich obličejích bylo mnoho nedůvěry, když si prohlíželi zařízení divadla a publikum zadních řad; pohrdlivě vrtěli hlavou, když viděli několik čadících lamp a slyšeli špatnou hudbu. Dámy nestačily zdvíhat k obličejí vonnou sůl nebo lahvičku s kolínskou vodou. Nemohly uvěřit! Neztropil si to Janin ze svých čtenářů žert?

Deburau vstupoval do šatny, naplněn tichým štěstím. Pohladil zrcadlo. Se zbožnou opatrností přiložil líčidlo k tváři. A hluboce vdechl jeho známou vůni.

Která je vlastně tvá skutečná tvář, Kašpare? Ta, kterou nosíš ve dne – či tato, kterou vidíš v rozprýskaném zrcadle? Ta první, denní, patří jen jednomu člověku. Večerní, bílá, to je tvář všech lidí okolo. To jde na scénu Pierot. To jde na scénu člověk z předměstského bulváru, obraz všech, kdo usedli v parteru. Hraješ jim je samy. Předvádíš jim jen pestřejší a vábnější život, svět, kde vládne láska. Nenakládá se tam uhlí, nespravují punčochy, nezametají chodníky, nemrzne se v krámcích. Ale lidé zůstávají. Ty víš, koho jim hraješ. Proto jsi jist sám sebou.

Proto všechno tichne, když se objevíš. Všichni, kdo tě vidí, musí odložit nedůvěru i pohrdání a sledují tě bez dechu. Tvůj úsměv, prohlédající špatnost světa, jim vládne.

Než toho večera opustili diváci sál, objevil se ředitel Bertrand ve fraku a oznámil, že sál Funambules, který dávno nestačí zájmu ctěného publika, bude obnoven a nová představení že budou zahájena přesně za týden slavnou pantomimou *Zlatý sen*. A s předstíranými rozpaky dodává, že tato pauza přijde velmi vhod miláčku obecenstva, panu Deburauovi, protože se zítra žení.

Vzbudilo to hlučné veselí. Diváci z galerie volali na jeviště:

„Vrať se nám celý, Pierote!“

„Přived' dvojčata!“

Pierot radostně děkoval za potlesk, šťasten jako vždy veselím neznámých přátel.

Když se ráno ubíral Deburau pro Désirée, vězelo v kapse jeho černého kabátu, půjčeného od Bertranda, číslo novin, které polemizovaly s Janinem. Jistý pan Pyat si s ním vyřizoval účet. Psal, že nechodí-li na koturnu Umění, měla by na něm chodit Kritika. Ale zdá se prý, že v osobě pana Janina odhodila tógu vážnosti a podobá se příliš zvědavé holčici, která lelkuje po ulicích. A pan Janin, ve snaze najít umění, našel Pierota, jenže se tak sám stal šaškem.

Kašparovi to trochu pokazilo náladu, protože ho mrzelo, že má pan Janin kvůli němu trpět; ale Bertrand i kamarád Laurent, který byl druhým svědkem, mu to rozmlouvali, Janin nezůstane odpůrci nic dlužen.

Ani svatba Kašpara příliš neuspokojila. Désirée byla sice v nových šatech velmi hezká, ale kněz, který je oddával, příliš spěchal a hrál podle jeho názoru špatně svou roli, takže Kašpar měl sto chutí odstrčit ho a oddat se s Désirée sám, s veškerou velebností, patřící tomuto okamžiku. Když vycházeli z kostela, čekal je tam dav lidí, kteří se přišli podívat na Pierotovu svatbu a začali skandovat známé:

„Ho-ho-ho! De-bu-rau!“

Désirée zářila spokojeností nad slávou, které se jí dostalo. Anettě jistě nepřijde nikdo volat, až si bude brát svého seržána.

Kašpar se již přestěhoval do nového bytu. Nejnutnější nábytek, půjčený z divadelního skladiště, tak tak dovoloval hostům zaujmout místo kolem chudé tabule. Kromě svatebního páru a svědků tam byla jen Anetta se svým milencem.

Sotva však zasedli ke stolu, zaznělo zvenčí nové:

„Ho-ho-ho! Deburau!“

Bertrand zadržel Kašpara a sám se vyklonil z okna. Kynul přátelsky dolů, ale lidé o to nestáli. Začali hvízdát.

„Běžte sám!“

Deburau hodil z okna několik květín.

Odpověděl opět pískot. Něco volali.

„Já jim nerozumím.“

Anetta se uhodila do čela.

„Chtějí podvazek! Nevěstin podvazek!“

„V čem budu chodit?“ bránila se Désirée.

„Půjčím ti zatím svůj,“ slíbila jí Anetta.

Kašpar se jako šťastný ženich opět naklonil z okna a vyhodil ven modrou stužku.

Dole se o ni strhla rvačka, ale dav měl svou trofej a konečně odtáhl.

K večeru odešli i slavnostní hosté. Ale sotva za nimi Kašpar zavřel a vrátil se k Désirée, ozvaly se rány na dveře.

„Kdo je to?“

„Já, Bertrand. Rychle otevřete, nebo rozbiju dům.“

„Co se stalo?“

Ředitel vrazil dovnitř s novým číslem *Journalu*.

„Janinova odpověď!“

Všichni se shlukli kolem novin a hlasitě četli.

Janin napsal:

„Stává se rád se rád šaškem, podaří-li se mi v tomto přestrojení říci lidem pravdu. Pan Pyat chce sice říkat pravdu, ale lidé ho považují za šaška. To je horší. Mám odvahu opakovat, že v divadle Funambules

hraje herec jménem Deburau, který je mistrem svého oboru, protože, jak jsem viděl, dovede svou zamoučenou tvář vyjádřit všechny lidské bolesti i radosti, aniž pronesl jediné slovo, a nepotřebuje k tomu ani Molièra, ani Shakespeara. Podle ohlasu, který můj článek vzbudil, zdá se, že jsem tohoto herce objevil. Přijímám to jako čest. Jsem si totiž jist, že nejde o zjev komedianta, který má štěstí. Deburau je velký duch, uzavřený do malého divadla; září však jako slunce. Jeho hra není náhoda; je to práce, ale také láska. V době, kdy se zdálo, že všechny varianty italské komedie jsou vyčerpány, přichází se zcela novým druhem. Stará nestvůrná Gillova halena na něm splývá v záhybech s antickým půvabem. Bílá tvář z něho činí živoucí sochu němohry. Není to už starý šasek Gilles, zmítající se bezúčelně po jevišti; je to chladnokrevný stoik, ale vždycky v dobré náladě, i když beze slova, bez vášně, skoro bez obličeje... A přitom jeho tvář vyjádří vše; je to nástupce Roscia Galia, který ve svém němém jazyce dovedl překládat slovo od slova Cicerona. Nástupce Pylladův, Ezopův a onoho Bathylla, o něhož žádal pontský král Nerona, aby mu ho dal jako vyslance k národům neznámé řeči. Jeho obličej, zbrázděný jen němým a vítězným sarkasmem, říká vše. Deburau kráčí, dívá se, otvírá ústa, zavírá oči, rozesměje vás, je okouzlující. Ve Funambules si oddychnete od postav naší tragédie. Protože Deburau je všecko. Deburau je lid. Je to tisíc herců v jediném. Neptejte se ho na jméno a povolání. Je to lid. Veselý, smutný, zdravý, nemocný, jemný, hrubý, myslící i bezmyšlenkovitý, ubližující i bitý, a vždycky chudý... Němohra se jeho zásluhou stává znovu uměním. Deburau je jejím posledním představitelem. Povyšuje ji k vznešenosti. Je to herec svého lidu a nebude se možná líbit našemu urozenému obecenstvu, odváží-li se sestoupit do sálu Funambules. Umělcem však zůstane, a není to moje zásluha. Byl jím i přede mnou. Nejsem než jeho Amerigo Vespucci.“

Dočetli. Bertrand něco říkal, ale Kašpar ho neslyšel. Vzpamatoval se teprve, když všichni už odešli a Désirée ho objímala a líbala.

„Kašpare,“ volala. „Až budeš slavný, nebudeš mě vedle sebe ani vidět.“

„Tak to není, Désirée,“ řekl Kašpar. „Ale šel jsem doposud stále blátem a věčně na mne pršelo. Až teď najednou cítím pod nohama pevnou zem, nad sebou slunce – a svět mi podává ruku. A nejvíc jsem šťasten, že jsem o to neprosil. Šel jsem cestou, která se mi líbila, chtěl jsem se rozdat lidem – a oni mi uvěřili.“

Ale Désirée přece zesmutněla.

„Máš z toho větší radost než ze svatby.“

„Je to můj svatební dar,“ usmál se Kašpar.

V řadách romantiků

Kašpar Debureau podnikl se svou ženou svatební cestu. Kam? Na bulvár du Temple. Kolik let už prožíval večery jenom na jevišti jako herec! Zatoužil stát se též jednou divákem. Přes celý den zkoušival v opravdovém divadle, při padání omítky a bušení kladiv; po večeri v laciném restaurantu se i s Désirée s chutí vmísil do vřavy na bulváru.

Často měli příležitost vidět, jak před Funambules zastavují kočáry a jak pánové, když si přečetli vývěsku, rozmrzele oznamují dámám ve voze, že se zatím nehraje.

Janinův nový článek účinkoval zas jako puma. Pyat se již neozval.

Kašpar chtěl být po těch sedm večerů divákem, nadšeným divákem, který si musí vynahradiť, co zameškal, když se provždy uvěznil na jevišti. A tak, ruku v ruce s Désirée, navštívil salon voskových figur, tančili spolu u *Modrého čtverce*, bavili se nad automaty u Thevelenina, usedli mezi diváky na čínské stínohře a v neděli zašli do Olympijského cirkusu, kde tleskali indickým žonglérům, čínským skákačům, krasojezdcům i cvičeným kozám a slonům.

Zatímco Désirée viděla jen zdařilé nebo nešikovné kousky, nahlížel Debureau pod masku a pod úsměvy všech těch siláků, akrobatů a šašků. Občas prohodil poznámku, co by si představoval líp.

Když se zastavili na nábreží Augustiniánů u eskamotéra Mietta, zadržel Kašpar Désirée:

„Počkej! Jako by to byl můj bratr. Slyšíš ho?“

A Miette vyprávěl mezi jednotlivými kousky, jak ho lákali do divadla, do ciziny, ale marně, protože nechce přijít o své obecenstvo:

„Mám raději vás, velectění, kteří tu stojíte s otevřenou hubou, než obecenstvo, které by mi v divadle spalo. Jen račte dál, vojáci, venkované i pobudové, a neračte se mne bát. Jsem eskamotér

Miette, a třebaš nejsem nic, jsem ze stejného těsta jako nejslavnější maršál Francie.“

Pohledy na večerní zábavu Paříže Kašparovi prospívaly. Znovu se přiučoval, co se lidem líbí, jací jsou. Často ho Désirée napomínala, aby se díval na jeviště; myslela, že koketuje s nějakou ženou. Ale to si Kašpar jen doplňoval svá studia, co lidi napíná, uchvacuje, čemu se smějí.

V sobotu se vypravili ještě do Belleville omnibusem plným grize-tek, z nichž některé Désirée znaly a vesele na ni volaly. Kašpar by byl na ukončení líbánek skoupil, kde co viděl sladkého, Désirée si odvážela domů plné kapsy kobližek a cukrových ráčků a psíčků. Byl to poslední večer volnosti.

V neděli se začalo hrát. Toho dne otec Royer sice nastoupil na své místo před obnoveným vchodem, opatřeným nyní zábradlím, aby se zabránilo nepořádku, ale neobtěžoval chodce ani jediným slovem. Blahobytně postával na chodníku a utrousil nejvýš nějaký žert za hezkou dívkou.

Přesto přicházeli a přijížděli četní lidé a žádali u pokladny lístky. Paní pokladní se zdvořile usmívala.

„Bohužel, vyprodáno.“

„Tedy večer?“

„Vyprodáno!“

„Zítra?“

„Na celý týden vyprodáno. Mohu vám prodat lístky na příští neděli? Za nezvýšené ceny, prosím.“

Kašpar byl poněkud zklamán, když si prohlédl obecenstvo. V obnoveném sále viděl zcela jiné lidi. Cítili se jeho přátelé dobře jen pod očazeným stropem? Lekli se nového vchodu? Vnuklo mu to obavu.

Ale což se sám mnohokrát nepřesvědčil, že starý eskamotér Miette má pravdu a že lidé jsou opravdu z jednoho těsta? Sílila ho jistota, daná Janinem. Ušklíbnete se nad hercem, a neodváží se ničeho. Pochvalte ho, a vyrostete; ne samolibostí, ale zvýšenou jistotou.

První představení rozptýlilo všechny obavy. Byl to nový úspěch, všechny příští večery ho opakovaly.

V salonech se rokovalo o Janinově skandální kritice, která byla nejen urážkou oficiálního divadla, nýbrž též útokem na obecný pořádek. Pak však přišly zprávy prvních nadšených návštěvníků.

Deburau se nestal módou, ale přesvědčením. Paříž si byla jista, že v bývalém divadle provazolezců se objevil umělec, na kterého se lze podívat, i když je to třikrát dál než do Komédie.

„Nudíte se? Máte špatnou náladu? Běžte do Funambules!“

Deburau se stával lékem, doporučovaným proti smutku a rozmrzelosti.

„Nemám rád frašku,“ říkali nedůvěřivci.

„On nehraje frašku. Ani komedii. Ale ani drama.“

„Co tedy vlastně hraje?“

Na to byla těžká odpověď. Bylo to z každého divadelního druhu něco a dohromady sen o pestrém životě, plném radosti i zklamání, který žijí lidé a který končí vítězstvím lásky a spravedlnosti.

Po úspěchu ve *Zlatém snu* nemyslel již žádný autor na Harlekýna, ale všichni přešívají své texty na Pierota. V němohře *Prodavač salátu* prohloubil ještě Deburau svou úlohu o urputnost zápasu malých lidiček o život. Zoufalství i nenávisť byla v jediných dvou slovech, která během hry pronesl: „Kupte salát!“ Báł se v nich o výdělek, zapřísahal lidi, nenáviděl jejich chlad a pýchu. Hra měla velký úspěch; dřeváky a slaměný klobouk z této role si nechal Deburau jako šťastnou vzpomínku provždy v šatně.

Divadlo Funambules se stalo ohniskem celé čtvrti. Herecká hvězda, která v něm vyšla, byla vždy v rozpočtu, když se uvažovalo, kam večer do divadla. Chodila sem moderní Paříž; ale i domorodé obyvatelstvo se vrátilo na svá místa.

Přestože policie Karla X. slídila po všech projevech připomínajících revoluci nebo Bonaparta, udrželo si divadélko i v době rostoucí slávy živoucí vztah k myšlení svého publika. Starý herec Viktor

si získal zpátky jeho přízeň, když ve hře *Návrat*, v úloze starého myslivce, oděného v zelenavý stejnokroj, dokázal si vzít z tabatěrky tabák způsobem, kterým byl znám Napoleon. „Bravo!“ ozvalo se ze sálu. Naneštěstí byl přítomen komisař. Druhého dne byla hra zakázána a Viktor odsouzen k vysoké pokutě a k měsíčnímu vězení za to, že napodobil člověka „jehož jmenovat zabraňuje stud“, jak pravil rozsudek.

Policie slídila špatným směrem. Nevěděla, že všechny ty tabatěrky, šedé redingoty a černé klobouky byly jen neškodnou, třebaš dráždící připomínkou. Vývoj šel jinou cestou. Ale herci se naučili opatrnosti a obecenstvo větší vnímavosti. Stačilo, aby se ve hře *Petříčka* pokřižoval při bouřce na scéně třebaš medvěd, a všichni věděli, že je to posměšná narážka na přehnané královo pámbíčkářství.

Když se objevila v Divadle veselosti úspěšná hra *Kurníkář*, uspořádal Bertrand mezi svými autory soutěž na týž námět. Do tří dnů měl pětadvacet rukopisů. Marně nařizoval pan inspektor Vauquelin, bdící nad pořádkem v divadlech, že chasník, kradoucí z hladu slepice, nesmí mít vzpurné vzezření a že se nesmí předvádět stávka. Obecenstvo ze čtvrti, tvořící vždy jádro hlediště, žilo se svými herci v stálém tajném dorozumění.

Pierot se jen pousmál a jeho diváci se rozesmáli.

„Co řekl?“ ptali se často nechápavě ti, kdo sem zašli poprvé.

V den, kdy se po bulváru mezi přáteli divadla rozšířila zpráva, že oblíbený Pierot se stal otcem, hrál Deburau jen drobnou vložku ve večerním programu *Pierot chůvou*. Domácí obecenstvo skoupilo ráno lístky.

Kašpar byl už od rána zpola rozjařen, zpola dojat; poslal druhům víno a přál si, aby se zúčastnili radosti, jakou sám dosud nezakusil.

„Ani představit jsem si to nikdy nedovedl. A to jsem si, hlupák, myslel, že mám všechno za sebou, celý lidský život. Nesmysl! Dokud muž není otcem, není celý!“

Zkoušeli, smáli se mu, žertovali, ale on je ujišťoval, že malá Rosina Agata je rozhodně jeho nejlepším výtvozem.

Jednoho z mladých komediantů, Charlesa Chartona, toho, jenž se narodil na stupních divadla Gaîté, požádal, aby šel dceři za kmotra.

Večer, v úloze Pierota, jenž je nucen představovat chůvu, aby se ukryl, měl scénu, v níž trestá malé dítě. Nepočínal si přehnaně, předváděl scénu jako jindy, ale zasvěcené publikum protestovalo.

„Tak jedná otec? Hanba otci!“

Pierot se zarazil. Jeho dlaň se zastavila, zadíval se něžně na malý dětský zadeček před sebou, pohladil dítě a pak je vroucně objal a přitiskl k sobě.

„Bravo! Tak jedná otec! Ať žije hodný tatínek!“ uspořádal parter milovanému artistovi nadšené ovace.

Toho večera – a mnoho příštích – spěchal Kašpar za Désirée, které byl nesmírně vděčný. Nyní měl něco, co bylo vskutku jeho: dítě. Těšil se na každé setkání s ním, přinášel mu hračky, hrál mu a zpíval.

Ale často se stávalo, že Kašpara čekával někdo před divadlem, navštěvoval ho v šatně nebo mu aspoň poslal blahopřání. Měl příležitost poklonit se znovu Gérardovi a jeho přátelům. Největší radost měl z úspěchu u houfu mladých romantiků, kteří přicházeli po třech čtyřech, usedali blízko jeviště a dovedli se sblížit a sprátelit i se svérázným domácím obecenstvem. Čekávali ho pak venku a bývali tak srdeční a zaujatí, že jim nedovedl odepřít chvilku u Neapolitána Gracianiho nebo jinde. Někdy hovořili pošetile, nadšeně, na Kašpara příliš mnohomluvně; ale poznával, že je v nich mnoho citu, nadání, touhy po poznání člověka, po krásnějším životě.

Často se jejich rozhovor točil okolo Deburauova umění. I když se ostýchal, musel poslouchat, odpovídat na otázky, vysvětlovat.

„Jste náš,“ ujišťoval ho štíhlý Theofil Gautier, zpravidla v nachové vestě. „Musíte s námi,“ vedl ho do hospůdky, „i kdybychom vás měli rozčtvrtit a odnést kus po kuse.“ A když usedl s ostatními,

pochvaloval si: „Jaké štěstí, neslyšet jednou v divadle prázdné žvásty našich komedií a smět si domýšlet, co vaše postavy chtějí říci! Pantomima je stvořena pro jemné povahy, které mají dost fantazie.“

„Máš pravdu,“ potvrzoval Gérard de Nerval. „Ve Funambules je člověk bezpečný před všemi duchaplnostmi, dvojsmysly, učenými tirádami, i před tou proslulou konverzační dovedností našich autorů.“

„Hned když jsem vás viděl poprvé,“ pravil Theofil, uznávaný vůdce družiny, „poznal jsem, že patříte k nám. Zbavil jste nás všech těch bankéřů a jejich synů z moderních komedií, všech uhlazených kavalírů ve víceméně žlutých rukavicích.“

„Jsou i v našich komediích.“

„O nic víc než celý ostatní svět. Váš Pierot, řekl bych, má všechna zaměstnání.“

„Jsem rád,“ přisvědčoval Deburau, „když musí Pierot zastávat různá řemesla. Mohu ukázat trampoty vojáka. Nesnáze, které má lékař sám a které působí nám. Úlohy jsou bohatší a veselejší.“

„Nejen to,“ řekl Nerval. „Deburauův Pierot má taky všechny lidské povahy.“

Deburau se odmlčel, když ho chválili nadmíru. Ale oni byli jeho hrou vzrušení. Cítil, že ho mají rádi. Sršeli odvahou i touhou po odlišnosti.

„Ať se ten šedivý, nudný a dokonale oblečený svět rozpadne. Hledáme ztracené tajemství lidstva, poezii. Vy jste ji našel na svém jevišti.“

Považovali ho za svou kořist i za nového spojence.

„Pierot se mstí,“ uvažoval Nerval. „Proto jeho sarkastický škleb.“

„Je v něm zároveň odpuštění,“ pravil Gautier. „Nemohl by se jinak pouštět s tak lehkým srdcem do nových dobrodružství.“

Kašpar naslouchal s velkým zájmem. Ti důmyslní mladí mužové odhalovali zdroje jeho tvoření, které sám často jen podvědomě tušil. Ze zlomků života složil svého Pierota, oni ho rozkládali,

a důkladněji, než by to dokázal sám. Nutili ho však k přemýšlení, aby našel vysvětlení, které by bylo i pro něho pravdivé.

„Když dovolíte,“ zasáhl výjimečně, „v Pierotově životě je obojí. Mstí se těm, jimž se obyčejní lidé ani pomstít nemohou. A pomáhá těm, jimž bohatství a krutost druhých ubližuje. Ale nechtěl bych, aby byl přehnaně šlechetný. Lidé v našem hledišti si takovou vlastnost zřídkakdy mohou dovolit.“

„A přece se mi to obecenstvo zamlouvá,“ ujišťoval Gautier. „Nejsou to unuděnci bez duše, markýzy, které se starají jenom o své šaty, blazeovaní fejetonisté, kteří mě otravují v jiných divadlech. Ti chlapci s nahýma rukama a s čepicí na uchu se mi líbí. Vždyť v nich a v jejich družkách taky musí být poezie, kterou jim Pierot hraje. Celý ten svět kolem je veliký básník a má víc ducha než autoři našich komedií.“ Jeden z básníků se ptal na jména autorů němoher.

Kašpar se pokusil některé jmenovat, ale slova neříkala nic.

„Kdo zná architekty,“ smál se Gautier, „kteří budovali středověké katedrály? A jak velké umění to bylo! Nechte mě při dojmu, že tyto hry našeptává obecenstvo samo. Šeptá, jak píše, s chybami, bez dokonalých rýmů.“

„Napovídá svůj sen,“ přijal to Nerval. „Když odcházím z Funambules, je mi, jako bych se probouzel.“

„Ano,“ souhlasil Gautier, „ale i sny jsou z tohoto světa a neodehrávají se v oblacích. Vzpomeňte na *Vzteklého býka*! Kde vystupuje Pierot? V zastavárně, v mansardě, v kabaretu, v krčmě, u řeky, na bulváru, v nálevně, na nároží... Místa, která každý zná, kde žijeme.“

Deburau byl často udiven, jak dobře už znají tito umělci jeho němohry.

„A přece je ten sen zasazen do romantického ovzduší,“ trval na svém Nerval. „Znáte Neapol? Tam u přístavu je taky kout, kde je asi tucet divadélek, kabaretů a groteskních podívaných. Od San Carlo až po del Fondo se všechno třese křikem a falešnou hudbou,

hulákáním prodavačů limonády, fíků, makaronů, zpěváků s obrázky... Nejkrásnější ovzduší pro divadelní fantazii!“

Když se dostali mladí spisovatelé do vzpomínek a nových plánů, Kašpar se odmlčel a chystal se k odchodu. Družina se obyčejně zastavila ještě u *Bílého králíka*, kde byly židle i stoly přikovány k podlaze a sklenice na řetízcích. Ve vzrušených sporech si často umělci ani nevšimli, kdy jim Kašpar unikl a odešel domů.

Nehněvali se však a přišli zas.

Kašpar dělil své přátelství mezi všechny. S dětinskou radostí chystal pomeranče, které mu házeli gamení z galerie; pomeranče znamenají v divadelní květomluvě uznání, stejně jako ohryzky z jablek jsou výmluvným výrazem nespokojenosti. Byl šťastný, že si rozumí s těmi, kdo mu jsou nejbliž. Ale věděl, že i zájem mladých umělců je upřímný. A když Gautier s přáteli usedl v lóži na předscéně, podobné otevřené zásuvce skříně, žádná hostina na jevišti neproběhla, aniž jim nabídl. A Gautier, k velké veselosti obecenstva, si okázale pochutnával na kousku dortu s hroznovou zavařeninou.

Víckrát se objevil v lóži známý obličej Janinův a Kašpar, když se ukláněl, dal si ruku na srdce a parter zdravil herce i kritika.

Častěji a častěji se objevovalo Deburauovo jméno v novinách.

„Najděte člověka,“ psal list Figaro, „který má víc veselé verry, originality a větší hloubku nadání, i když se přitom tváří tak rozkošně hloupě! Dejte nám Gilla líp nalíčeného, srozumitelného, aniž prone-se slovo, sdílnějšího a veselejšího, aniž se kdy smál, směšného bez přítěže triviality! Tlučte na vrata všech divadel a vytáhněte z nich herce jemnějšího, směšněji lhostejného, oduševněleji přihloupělého, opravdového komedianta!“

Deburau je po Talmovi a Pierotovi nejdokonalejší člověk na jevišti z těch, které jsme za minulých třicet let měli. Sebeláska všech herců se proti té myšlence bouří; nebudou s tak skličující pravdou souhlasit; ale je tomu tak; je nutno se s tím smířit. Nechci tvrdit, že umělci, před něž

můj obdiv staví Deburaua, jsou bez talentu, chraň nebe! Přiznávám, že mnozí z nich mají nadání, inteligenci, skvělé vlastnosti, výjimečné schopnosti; ale kde je umělec, který by se ve všem všudy mohl vyrovnat velkému a skvělému Deburauovi? Hledám okolo sebe, ale nenalézám...

Pařížská aristokracie, jak jsi zaostalá! Jakými truchlivými předsudky ses ohradila? Staň se na jeden den lidem, jdi se podívat na Deburaua a poznáš, co je to opravdová radost!"

„Jediný člověk dovede takto psát,“ říkali všichni. „Janin!“

Jednoho dne přivedl Gautier do Funambules také Viktora Huga.

Ačkoliv byl třeskutý mráz, počkal s ostatními přáteli po představení před divadlem.

„Jsem potěšen,“ řekl, podáváje Kašparovi ruku, „že vás mohu po tak dlouhé době pozdravit. Všichni moji známí vás mají velmi rádi. Dal jste němohře život. Je to velká zásluha.“

Hugo si počínal mnohem rozvážněji než jeho přátelé, v jeho pohybech i slovech byl přemýšlivý klid.

Kašpar se zeptal na Evžena.

„Už tehdy jste se mi jevil v dobrém světle,“ připomněl si Viktor. „Snad vás zarmoutím. Evženův život před rokem zhasl. Všichni nás však ujišťovali, že ho to zachránilo před větším utrpením. Věřím tomu.“

Toho večera se Kašpar s umělci nezdržel, ale musel jim slíbit, že se zúčastní, až bude Viktor číst přátelům svou novou hru *Hernani*.

Vyhověl pozvání a několik dnů poté se asi s třiceti jinými mladými lidmi octl v bytě u Hugů v ulici Gujon. Některá jména již znal, jiná slyšel poprvé: Balzac, Mérimée, Sainte-Beuve, Alfréd de Vigny. Ten, uhlazený, s pevnými šedomodrými očima v pravidelném obličejí, líbil se mu nejvíc, protože ho v nezvyklém prostředí uklidňoval.

Plavovlasá paní Hugová podala Kašparovi srdečně ruku a vzpomněla na setkání nad nemocným Evženem. Zato z koutů zaslechl Kašpar často zvědavou otázku: Kdo je ten hubený, vysoký?

Hugo začal číst. Neměl však příjemný hlas, tím spíš, že jak střídá osoby, střídá též dva tóny, hluboký a vysoký. Kašpar chápal, že jsou to pěkné verše, vyjadřující rytířské city; opakovala se v něm myšlenka, že i tentokrát by bylo možno vše říci stručněji. Ale ostatní posluchači byli nadšeni. „Nový Corneille!“ volali, když četl Hugo obraz, v němž Carlos čeká u hrobu Karla Velikého. Kašpara zaujala zmínka o českém králi; ale když se ukázalo, že se objeví na scéně, jen aby byl vyplíněn, jeho pozornost vyprchala.

Když Viktor dočetl, vysvětlil pan Sainte-Beuve, že *Hernani* bude mít brzy premiéru, a protože jde o první romantické drama na jevišti, nutno čekat odpor zpátečníků.

„Ředitelství divadla nabízelo klakéry, ale jsem proti tomu. Vítězství nebo prohra tohoto díla je záležitostí nás všech. Bud' prolomíme hradbu klasicismu, nebo pochováme romantismus na dlouhou dobu. Proto nechceme klakéry, ale budeme tam my, přátelé, a bude tam mládež, která jde s námi. Souhlasíte?“

„Ano,“ odpověděli všichni.

A tak jednoho únorového dne vystupoval Debureau nikoli na jevišti ve Funambules, ale ve Velkém divadle, nikoli jako herec, nýbrž jako divák, se souborem figurantů, vhodně poučených a podnícených.

Nejdříve šli k Hugovi, kde paní rozdávala přátelům, mládeži ze škol a ateliérů i mladým hercům vstupenky a jako poznávací znamení červené čtverce se španělským slovem „hierro“ – „železo“.

Když přicházel Kašpar se svou družinou, setkal se s Balzákem.

„Bravo, Debureau!“ zvolal spisovatel a potřásl mohutnou hřívou vlasů. „Hierro!“

„Hierro!“ odpověděl Kašpar.

Premiéra měla začít v sedm. Ale Hugovi mladí přátelé vtáhli dovnitř již ve tři. Bavili se tedy tím, že volali z parteru na galerie a opačně:

„Jsme lupiči myšlenky! Piráti umění! Divadelní divoši!“

Deburau nelitoval, že se dal zlákat do boje. Viděl jednou i ve velkém divadle lidi, kteří byli ochotni se za své přesvědčení vskutku bít. Připomínal si Pařížany před patnácti lety, když vtáhla do města nepřátelská vojska. Snad dorostlo už nové pokolení, které má opět krev v žilách a dovede se nadchnout a zvednout pěst.

Měl se svou skupinou místa vzadu v parteru a zdravil se s Gautierem, Nervalem, Borelem. „Pryč s parukami!“ volali jeho lidé spolu s ostatními.

Když dostali hlad, dali se do večere a úmyslně ji protahovali, aby ušel čas. Četli noviny a pomalu přežvykovali uzeniny a sýr s chlebem. Z náprsních kapes vytáhli láhve. Parter připíjel balkonu a galerie parteru. Dodávali si odvahy jako před bitvou.

Ale pilo se mnoho a čtyři hodiny jsou dlouhá doba. Protože uva-
děčky dosud nepřišly a všude bylo zamčeno, z orchestru se stalo
útočiště a během odpoledne se z něho stal malý rybníček.

V šest hodin přišel Sainte-Beuve a po něm Vigny, kterého dal
Deburau přivítat trojí salvou potlesku.

Volná místa se plnila. Nebylo možno všechna získat pro Hugovy
stoupence a bylo zřejmé, že na balkoně budou mít převahu odpůrci.
Řady se pomalu plnily třírohými límci, v nichž seděly hlavy neméně
bojovných obhájců klasického umění.

„Na gilotinu s plešatci!“ skandoval nemilosrdně parter.

Ovzduší se plnilo napětím.

Zmírnily je krásné ženy, které se porůznu objevovaly v lóžích.
Mládež věděla, koho vítat. Náruživě tleskala, když vstoupila zla-
tovlasá Delfína Gayová, básnířka a žurnalistka, láska Alfréda de
Vigny. Tleskalo se paní Hugové, která přátelsky děkovala.

Začátek přinesl utišení. Tři údery na dřevo.

Sotva však opona vzlétla a objevila se ložnice doni Sol, ozvalo se
mezi klasiky mručení:

„Fuj! Takový začátek! V ložnici?“

„Paruky, tiše!“ odpovídali romantikové.

V tak divokém prostředí se hrálo. Deburau se cítil skoro jako ve Funambules! Bud' pozdraven romantismus, přináší-li do divadla místo zimního spánku život, život místo vznešené smrti zaživa!

„Ale to je z Britannika!“ zvolal občas odvážně některý z obhájců starého umění. „To je z Lazebníka sevillského!“

Potlesk romantiků je umlčel.

Po prvním i druhém jednání byla nálada ještě neurčitá. Ve třetím byla převaha na straně romantiků už rozhodná.

Když Ruy Gomez s Hernanim vyrazili k záchraně doni Sol, tleskaly ženy bez rozdílu, ženy v parteru i v lóžích.

„Ať žijí ženy!“ s povděkem to přijala mládež.

Herci na počátku trpěli bázni a nejistotou. Ohrožoval je povyk ze sálu. Viktor byl chvíli v hledišti, chvíli za kulisami, aby je povzbuzoval. Čím vítěznější však byla romantická mládež v hledišti, tím lépe se hrálo na jevišti, a když nakonec překřičení a znavení klasikové vyklidili bojiště nebo se spokojili s trpným mlčením, zavládla i na scéně pohoda. A když milenci spolu umírali, hlediště slzelo i tleskalo. Boj skončil vítězně.

Nakladatel Mame sháněl v zákulisí úspěšného autora, aby získal rukopis hry.

Romantismus vyhrál svou první bitvu a nastupoval rozbořenou branou klasického divadla do světa.

Kašpar Deburau byl toho dne jeho chápavým a ukázněným bojovníkem.

Na barikádách

Památný rok 1830 začal pro Funambules novým úspěchem. Osvědčený autor pan Lambert dodal hru *Harlekýn a zlaté vejce aneb Matka Husa*, v níž vynalézavě shromáždil všechny kouzla a triky, které se v dosavadních hrách tak líbily. Kasandr s Pierotem opět v ní pronásledovali Harlekýna s Kolombínou, ale tentokrát se honička odehrávala převážně mezi venkovským obyvatelstvem, za polních prací i při veselících na návsi.

Lambert znal dobře všechna strojní zařízení divadla, a proto shrnul do deseti obrazů mnoho podivuhodných proměn: stoh se proměnil v gondolu, povoz v klec na divoká zvířata, chaloupka rostla a opět se zmenšovala, lidem upadly nohy nebo hlava a opět se jim vrátily, propadliště bylo v nepřetržité činnosti.

Herec René, který začal hrát úlohu rychtáře, zatoužil po vavřínech Frederikových a odešel do divadla, kde se mluví. Jeho roli převzal starý Placide, kterého znal Deburau ještě jako provazolezce; v dobrých chvílích vyprávěl Placide svým druhům, jak učil svého času tomuto umění krále Karla X., dokud byl ještě hrabětem z Artois a chtěl se nezvyklou dovedností zalíbit své krásné švagrové Marii Antoinettě. Kde ještě tehdy byla procesí, litanie pod královským baldachýnem, nenávist ke každé radosti, a k radosti lidu zejména!

Skoro nikdo si však výměny herců nevšiml, protože Pierot nepřestal vládnout svému jevišti. Kvůli němu se chodilo do Funambules. A lidé si vypravovali jeho scény; jak vytahuje vývrtkou kouli z Kasandrova těla, jak spadne do skleníku a vybírá si střepiny, jak dovede fascinovat publikum, „že mu rozumí každé slovo“, jak utiší a rozpláče hrubce, jak rozesměje i nejvážnější.

Stalo se zvykem, proti němuž se nemohl bránit, že po každé premiéře si ho přisvojili romantičtí umělci, kteří chtěli prodloužit večer v divadle hovorem, úsudky, hádkami.

Shodli se v názoru, že tentokrát byl Pierot otřesně pravdivý, že odhalil zlobu, dřímající v člověku až výstražně.

„Záleží na tom,“ uvažoval nad sklenicí absintu Alfréd de Musset, „proti komu je ta zloba namířena. Divadlo není mravoučná škola. Musí být zrcadlem života a nic nezapírat.“

„Je k tomu třeba příliš mnoho odvahy,“ namítl Vigny.

„Nedokáže to, kdo má pero unavené a zaprášené,“ pravil Theofil Gautier. „Múzy jsou drsné a vybíravé dívky a chtějí mít na loži milence silné a svěží.“

„Z takových objetí se rodí noví hrdinové našich dramát,“ souhlasil Viktor Hugo. „Co o tom soudíte, Deburau?“

Kašpar rád poslouchal, ale nerad mluvil. Otázán však, nepřetvářoval se.

„Zdá se mi, že volíte hrdiny příliš vznešené.“

„Lukrecia Borgia se vám nezamlouvá?“

„Kdybyste vyšel na ulici,“ odvětil Kašpar, „našel byste možná na chodníku bytost bohatší, než byla Lukrecia...“

„Ale vy sám hrajete na jevišti, co je neobyčejné,“ neústupně tvrdil Viktor Hugo. „Pro divadlo je třeba hledat něco zvláštního, výjimečného.“

Alfréd de Vigny se pousmál a řekl svým klidným způsobem:

„Učiníte svět semeništem výjimečnosti. Vaše mládež se už stydí, když je učesána. Zalidníte Paříž chorobnými zjevy, rozervanci, kteří trpí světabolem a pohrdají životem. Vaše krásy raději nejedí, aby dosáhli melancholického zjevu. Jediným pokrmem jim brzy budou citron a ocet, aby byly dost průsvitné.“

„Hled'te kazatele!“ podivili se. „Chcete nás vracet zpět?“

„Plynové osvětlení změnilo Paříž. Kejklíři ustupují divadlům. Soudím jen, že je třeba více smyslu pro skutečnost.“

Vigny měl zachmuřenou tvář. Jeho matka nedovolila, aby si vzal básnířku Gayovou, která mu věnovala tolik krásných veršů; právě v těchto dnech se Delfína provdala za Emila de Girardin, zakladatele bulvárního tisku.

U opačného konce stolu se o něm začalo mluvit.

„Girardin dnes začal s novinkou. Bude otiskovat román na pokračování.“

„Myslel jsem, že vydělává jenom na klepech a pomluvách.“

„Vybral si poutavou četbu – Tři mušketýry. Alexandr Dumas dovede rozohnit smysl pro čest a statečnost.“

„Závidím mu lehkost jeho pera. Ale ctím ty, kteří dávají do svého umění celý život, i když jsou méně známí a méně milováni.“

„Nejvíc záleží na síle citu!“

Na prostranství mezi stoly se počalo tančit.

„Český tanec,“ usmál se Hugo na Kašpara.

Česká polka pronikla do Paříže. Uprostřed sálu tančila majitelka tančírny, zvaná Mogador podle města dobytého v Maroku.

„Jak úctyhodně vypadá,“ pozoroval ji Gautier. „A co je v ní skryto dramatu od chvíle, kdy se dala zapsat do seznamu prostitutek, protože neměla na sametové šaty! Souhlasím s Debureauem. V mnoha nepatrných lidech kolem nás je zakleto víc tragédie, než dovedeme uhodnout!“

„A více vášní! Kolik musí dnes v mladých umělcích hořet plamenů, aby nezledovatěli v nezájmu a bídě a aby se neutopili jako Gros, když se jeho obrazům vysmálo pár ničemů.“

„Inspirace a pravda,“ uzavíral Viktor Hugo. „To je umělcova cesta. Kde najdeme pravdu, tam je naše místo.“

„Neměl byste zůstat němý i mezi přáteli,“ obrátil se znovu na Kašpara Musset. „Kde vy hledáte svou pravdu?“

„Mezi lidem,“ odpověděl Debureau.

Několik dní po divoké premiéře *Hernani* jmenoval Karel X. knížete Polignaca předsedou vlády. Sněmovna mu vyslovila nedůvěru; král se rozhodl obětovat raději sněmovnu.

V divadle Funambules bylo možno vidět v pátém výstupu nové hry Pierota s Kasandrem, jak klečí proti sobě a modlí se. Když vstali, odevzdal Kasandr Pierotovi slaměný věnec jako řád. Bylo známo, že vkleče a na modlitbách probíhají královny porady s prvním ministrem o potřebách země a jejího lidu.

V květnu byla v královském paláci „neapolská slavnost“ v záři světél a vůni pomerančovníků. Tři tisíce vyvolených tančilo, zatímco za ploty zahrady se tísnil lid a stěžoval si na špatné byty a vysoké činže. V paláci vypukl požár. Ale urození neviděli, neslyšeli, tančili.

V posledním výstupu hry ve Funambules si Pierot s Kolombínou hrají na panstvo. Žádný vévoda ani kníže, tvrdili všichni spisovatelé, nedovedl políbit ženě ruku s takovou grácií jako Deburauův Pierot. Když si oblékl krajkový kabát, rázem byl z něho pohrdavý šlechtic. Vyzval Kolombínu k menuetu. Náhle však pod nimi vyšlehl plamen a vyvalil se dým. Netušili, že tančí na sopce.

Netušil to ani pařížský dvůr.

Král dávno zapomněl, že kdysi v Trianonu sám hrával s Marií Antoinettou ve *Figarově svatbě* úlohu Cherubína. Přečetl si ordonance, připravené Polignacem, jimiž se stanovil nový volební řád a zostroval policejní dozor nad veškerým životem. Škrtl perem. Polignac si s úklonou ordonance odnesl. Král se dívá na klidnou, poslušnou Paříž. Je léto, červenec, sobotní večer.

V neděli ráno vychází celé město na venkov, zatančit si do Romainvillu. Hospůdky na Batignoles jsou plné řemeslníků s rodinami. Grizetky si vzaly nejhezčí krajky kolem krku. Je klidno a veselo. To proto, že lidé téměř nečetli noviny. Kolek deset centimů, poštovné pět, kdo si takový přepych může dovolit?

Ale žurnalisté četli ranního *Moniteura*. – *Svoboda tisku se zrušuje!* A Deburau, který se vrací z procházky, potkává v ulici, kde vychází

časopis *National*, zástup rozdivočelých redaktorů. Nesou manifest, který večer zaplaví nároží.

„Vláda přestala vládnout podle zákona! Přestává tedy i povinnost poslušnosti!“

Zpráva se šířila a burcovala netečné. Lidé vracející se z venkova našli ulice plné davu. Potkávali též hlídky královské gardy, které pečetily tiskárny. Ale na předměstí se již ručně tiskly zítřejší noviny.

Kašpar opatrně dovedl domů ženu i s dětmi; Rosině jde na třetí rok, Charlesovi je několik měsíců. Zdá se, že přišel do neklidné doby.

V divadle vládne napětí v hledišti i na jevišti. Každou chvíli vyběhne některý ze statistů pro novinky na bulvár. Poslanci se prý usnesli na výzvě ke klidu, aby se zbytečně neprolévala krev. Kdosi však přinesl tajně vydaný *National*, žádající Francii, aby se rozhodla, chce-li se řídit podle přání většiny nebo menšiny.

Kašpar jde s novinami na scénu. Ve výstupu, v němž ho voják vyhání ze zastavárny, strhne mu kokardu, zahodí ji a ukáže mu noviny tak, aby je vidělo i obecnstvo.

„Bravo, Deburau!“

Kašpar se raduje, ale Bertrand spíná ruce. Udá-li to někdo, zavřou ho i s Pierotem. Ale herci tuší, že se blíží rozhodná chvíle, kdy je nutno něco obětovat. Při pochvale dělníků ze čtvrti je Kašparovi dobře; není už jen herec, ale také člověk a bratr trpících.

Do posledního výstupu vpadly zprávy o prvních srážkách kyrysníků se vzbouřenci. Házelo se kamením, lahvemi, poleny. Stará revoluční Paříž se probudila. Studenti, dělníci, prodavačky a švadleny se vrhly na zbrojářské krámy. Kašpar si přál být mezi nimi. Po večeru, kdy aristokratické dámy koketovaly přes hlavy raněných francouzských zajatců s nepřátelskými důstojníky, je mu Paříž něco takového dlužna.

Když hra končí, zuří už na bulvárech v městě divoký boj.

„Švýcaři marně útočí proti barikádám!“

„Ale střílejí. Před divadlem Nouveautés zabili ženu.“

„Jak se bránit, když nejsou zbraně?“

Deburau si přitáhne ředitele.

„Bertrande? Chcete něco obětovat?“

Ředitel nerozhodně přisvědčuje, neodvažuje se odpírat.

„Nelekejte se toho, co se teď stane!“

Pierot se vrací na jeviště a nese pět rapírů. Pohybem ruky uklidní obecenstvo, vzrušené zprávami. Vztyčený prst varuje. Dá znamení Harlekýnovi, který na něho vypadne s taseným mečem. Pierot jde proti ostří s prázdnýma rukama, dostane ránu a padá. Ale hned se vztyčuje, uchopí dva rapíry a vrhne se na Harlekýna. Harlekýn prchá. Nepatří to do hry, ale obecenstvo chápe: Nelze jít hrudí proti zbraním. Je nutno se také ozbrojit.

Kašpar nabídne rapíry do hlediště. Prvních pět paží po nich hmátne.

„A co my?“ zazní křik.

Velitelské gesto. Celý sál se zdvíhá. Jdou blíž. Přelézají lavice. Hrnou se k jevišti. Šplhají na scénu.

Deburau odsune zadní dekoraci. Otvírá dveře do skladiště. Rozděluje zbraně: staré muškety, šavle, kopí, halapartny, pistole.

„Vraťte!“ zašeptne jen.

„Vrátím!“ slibuje každý.

Za chvíli je skladiště prázdné. Zmizely i staré meče a hákovnice. Vše, co může sloužit k boji.

Bertrand sedí v šatně, mlčí, ale zalyká se vztekem.

A Pierot stojí znaven a vyčerpán na prázdném jevišti a spokojeně si utírá pot z čela.

„Vidíte, jak je klidno,“ pravil večer Karel X. svému ministrovi. „Dal jsem jim omnibusy a parníky. Stavíme tři nové mosty. Proč by se bouřili?“

Dým prvních ran se rozptýlil a lidé zmizeli. Jen několik zabitých zůstalo na ulicích. A ostatní? Našli byste je v nejzadnějších

místnostech, v koutech příbytků, za zastřenými okenicemi. Opravovaly se staré zbraně. Dělal se náboje.

V nepřetržité práci uběhla noc.

„Nepustím tě,“ nařká druhého rána Désirée Kašparovi v náručí.
„Co naše děti, kdyby se ti něco stalo?“

„Pojď se mnou, jestli chceš. Podívej se z okna. Jdou všichni!“

Z věže Notre-Dame vlaje trojbarevný prapor. Po patnácti letech!

Do ulice se sbíhají lidé a jdou nyní vskutku vedle sebe: studenti, žurnalisté ve fracích, proletáři v hadrech. Ženy vybíhají na balkony a na chodníky a tleskají mužům. Objevuje se víc a víc trikolor.

Než se dostal Deburau do města, bylo již dobyto radnice a banky. Ze všech stran přibývalo lidí. Přicházeli, družili se, postupovali dál. Šli starí dělníci, šli poctiví a dobří hoši z předměstí, šli, prostovlasí, se svými ženami a milenkami.

Kašpar zaslechl náhle své jméno.

Hledá mezi hlavami. Hezká, prudká tvář s jiskřivýma očima. Kde ji poznal?

„Nepoznáváš mě?“ směje se mladá žena a jde mu po boku dál.

„Margot!“ volá Kašpar.

„Já si svoje lásky pamatuju líp.“

„Co tu děláš, Margot?“

„Jdu vyrovnávat účty. A ty?“

„Ať žije svoboda!“ připojil se k volání všech.

Jdou s proudem vzbouřenců až k Odeonu, kde studenti zbu-
dovali barikádu. Zpěvák Nouritt z Opery zpívá na jejím hřebenu
Marseillaisu. Všude na chodnících vyrábějí lidé nábojnice. Z oken
se snáší potřebný papír.

Generál Marmont, jemuž dvůr svěřil velení, podnikl na vzbouřen-
ce útok dvěma směry. Jeden jde po nábřežích, druhý po bulvárech
a oba míří na radnici.

Podél Seiny postupuje vojsko s úspěchem. Ale bojovníci revoluce
jsou hrdinové a nevzdávají se.

Mladý pyrotechnik s praporem v ruce se vrhá na most proti přesile a volá:

„Zemřu-li, přátelé, vzpomeňte si, že jsem se jmenoval Arcole!“

Statečný chlapec je zabit. Ale lid nezapomíná. Most má od té chvíle jeho jméno.

Druhý útočný proud naráží na barikády. Zde se neustupuje. Kašpar střílí z pistole. Občas zahlédne Margot, která nosí náboje. Proti vojenským šikům bojuje střelba, horko, žízeň. Nikdy tak nepražilo slunce jako toho červencového poledne.

V boji nastává přestávka. Vzbouřenci zlomyslně připíjejí vojákům z lahví vína.

Margot má prostřelenou dlaň a šátkem jí prosakuje krev, ale neodchází; leží, opřena o barikádu, vedle Kašpara a těžce oddychuje. Nemá dnes třešňové punčochy a nevoní pudrem, je starší a chudší, ale má pro Kašpara mnohem více krásy než tehdy.

Margot zvedá unavená víčka a tiše prozpěvuje. Vzpomněla si ještě:

*„Já čekám a budu tě čekat,
vždyť i pták na jaře se vrací...“*

„Už tam nejsi, vid’?“ ptá se s jistotou Kašpar.

Margot se hlasitě zasměje. Dlouze se na Kašpara zadívá, jako by váhala, má-li mu to říci. A pak velice vážným hlasem řekne:

„Ty mi neuvěříš. Odešla jsem toho rána jako ty. Nikdy jsem se tam nevrátila.“

„Proč?“ ptá se Kašpar a připomíná si dlouho chovanou vděčnost za to první objetí.

„Proč? Hádej!“ neochotně odpoví Margot. Násilně se rozesměje: „Nemysli si, že kvůli tobě!“

„Proč jsme se už nepotkali?“

„Nic jsem o tobě nevěděla. Buď rád,“ směje se zase, „víš, cos mi sliboval.“

„Co?“

„Chtěl sis mě vzít!“

Smějí se oba.

Slunce jí zapálilo růže na tvářích, paže má pevné, snědé. Rty jí zbolestněly.

„Neprodávala jsem se tenkrát,“ říká, jako by se na tuto zpověď dlouho připravovala, jako by byla na tuto chvíli čekala. „Druzí prodávali moje hloupé mládí. Když ses mě ptal, dva roky jsem si tehdy přidala.“

„Ale já už se oženil,“ řekne Kašpar tónem žertovné omluvy. „Máme děti. Tys zůstala sama?“

„Jak se to vezme,“ zažertuje rychle.

„A co děláš?“

„Umělé květiny. Vidíš?“

Ukazuje k výstřihu blůzy, kde plane drobný rudý mák.

„Přijď se podívat na nábřeží Valmy! Pro pány, jako jsi ty, máme čerstvé květiny.“

„Nejsem pán. Neznáš mé jméno? Jmenuji se Deburau.“

„Někde jsem to slyšela,“ svraštila čelo. A ještě zavzpomíná: „Byls tak nevinný, tak mladý. Byla to náhoda. Ale co způsobila! Byla jsem ti vděčná. Porozumíš mi?“

Dívá se jí zblízka do rozhořelé tváře, do přímých a nebojácných očí, jejichž hněd' zteplá, když k němu otočí tvář. Je mu stále bližší. Margot! Skoro deset let tomu bude, co se setkali. Proč ji nehledal?

Malí chlapci donesli právě k barikádám koše s lahvemi vína.

Margot vstala a pozoruje s Kašparem čtyry vojáky, kteří leží na konci ulice ve svých těžkých stejnokrojích jako mrtví a lapají po vzduchu. Náhle se rozhodla.

„Margot, kam jdeš?“

„Kdybych se nevrátila, vzpomeň si někdy!“

Uchopila košík, přeskočila taras a jde k vojákům. Klekají, vstávají, vztahují po lahvích paže.

Velitel barikády pochopil její úmysl.

„Běžte, ženy!“ pobídl ostatní.

Jdou tedy. Občerstvují vojáky – nepřátele. Důstojníci nebrání. Ale každá žena je markytánkou i parlamentářem. Nestřílejte! – za přísahají vojáky.

Teprve když jsou láhve prázdné, velitel na koni ženy zahání a vyhrožuje. Ale byla to dobrá lekce. Vojáci dávají hlavy dohromady. K čertu, proč na ně střílíme? Nepatříme vlastně k nim?

Boj jim nahání hrůzu. Vzbouřenci jsou poschováváni v oknech, za komíny, ve sklepech. Každý dům je baštou.

K d'asu! Královská služba – perná služba. Dlaně odkládají pušky a velitelé se neodvažují dát rozkaz k útoku.

Noc prošla opět v klidu. Třetího dne našlo slunce v úzkých uličkách už na šest tisíc barikád.

A lid nezůstával za nimi. Studenti z polytechniky se dostali do kasáren v Tournonské ulici. Pak přišlo na řadu Dělostřelecké muzeum. Jeden vezme luk krále Karla, druhý helmu rytíře z Bouillonu. Za chvíli vyhlíží celý dav jako statisté z Opery, když se hraje rytířská hra; ale jde z něho hrůza.

V poledne bylo dobyto Louvru. Královské portréty vzbouřenci rozsekali, jinak se chovali šetrně. „Je to náš majetek, nedrancujte!“ A tak si dobyvatelé oblékli jen na své potrhané a zakrvácené hadry šaty princezen a tančili tam v rozsáhlých sálech veselou a strašidelnou čtverylku.

Lid zvítězil na všech stranách a vojáci se k němu přidávali po celých četách. I důstojníci přecházeli k vzbouřencům, lámali své kordy a strhovali si epolety. Řadové pluky se dávaly na pochod s prapory hudbou a mísily se mezi lid.

Odpoledne se rozšířila zpráva, že Karel X. je ochoten jednat s lidem. Ale lid nechtěl již jednat s Karlem X. Nešlo už o ministra. Šlo o Bourbony.

Karel X. uprchl do Anglie.

Náměstí i bulváry zaplavily jásající davy. Pánové tiskli ruce dělníkům, bratřili se s nimi, objímali je. Navečer byli pohřbeni padlí přímo u barikád. „Francouzům padlým za svobodu,“ pravily nápisy.

Jeden den zůstala divadla zavřena. Ale po praporu smutku zavlála všude zase veselá trikolora. Autoři a ředitelé rychle přizpůsobili hry, aby je mohli se ctí uvést, když přede dveřmi stála ještě barikáda jako svědectví boje. První představení všude patřila vdovám a sirotkům hrdinů padlých pro vlast.

Kašpar se vracel do divadla. Margot ho doprovázela. Strávili spolu dva dny a noc na barikádě. Chvilé vážné, vzrušené a nebezpečné, které měly váhu za tisíc všedních dnů a nocí.

„Co bude teď?“ ptal se, když mu podala ruku. Stiskl ji a ona vykřikla.

„Co tvá rána?“

„Ty mi ji obvazovat nebudeš,“ řekla drsně.

„Myslíš, že se ještě někdy setkáme?“

„Ovšem,“ zasmála se tváří, v níž viděl i něco z matčiny něhy. „Když jsme se sešli včera, proč ne zítra?“

Vzdalovali se od sebe.

„Margot!“ zavolal ještě na ni.

Zastavila se a otočila.

„Vzpomněla sis na mne někdy za ta léta?“

Vrátila se pomalým krokem k němu, pohlédla mu do obličeje a pak ho políbila horkými ústy.

„Žij šťastně!“ řekla.

Když odešla, pocítil v té chvíli Kašpar, že ji má víc rád než svou ženu.

„Už nikdy cenzura!“ znělo heslo. „Svoboda divadlům!“

Divadla se otřásala dobovými kuplety. Viktor, proslavený svým zatčením, zpíval na jevišti Funambules Marseillaisu a obecenstvo ji pak žádalo každý večer.

Zastaralé postavy komedií zvolna mizely: zlí poručníci, ubozí sirotci, ctnostní lupiči. Noví autoři nastolili romantické drama. Dobové hry se vysmívaly jezuitům a oslavovaly oběti revoluce. Paříž byla v horečce a domnívala se, že si vskutku vybojovala svobodu. V jednom z divadel se hrál kus, jehož hrdina zaspal tři dny, probudí se a podle změněného života myslí, že vidí svět po třech stoletích.

Ačkoli v čele opozice byly strany republikánská a občanská, ponenáhlu se opět začal objevovat na jevištích Napoleon. Ředitelé a autoři chtěli oslavovat revoluci a její bojovníky, ale protože nevěděli jak a protože se brzy ukázaly brzdicí vlivy, zabloudili na staré osvědčené cesty. Frederik hrál Napoleona v Odeonu, Génot v Komické opeře, Edmond u Franconiho, Prudent prý vypadal, jako by mu byl z oka vypadl, a Gobet chodil i po bulvárech v proslulém šedém redingotu. Funambules uvedlo už několik dnů po skončení bojů vzpomínkovou hru *Tamboři v táboře*.

Celá Paříž žila v nové vlastenecké náladě. Holiči stříhali ve prospěch raněných. Hugo se vzdal příjmů z *Hernaniho*. Debureau poslal listu *Figaro* dar pro sirotky.

Měšťané, jimž dělnictvo vyhrálo bitvu a zaplatilo vítězství tisícem mrtvých, měli však již v záloze svého člověka. Nižší třídy nevěřily, bylo proto třeba je přesvědčit složitou taktikou. Emisaři chválili v různých prostředích vlastenectví i život nového krále. Bylo třeba namluvit lidem pohádky o jeho hrdinství a o prostém způsobu života. Byla uspořádána zvláštní slavnost, při níž sám milovaný Lafayette, tehdy třiasedmdesátiletý, jeden z těch, kdo byli hrdiny Francouzské revoluce, musel políbit Ludvíka Filipa Orleánského pod trojbarevným praporem. A nový kandidát trůnu se choval mírně, usměvavě, dobrotivě. Oslovoval lidi na potkání a podával jim ruce. Přijal však korunu z rukou boháčů a zůstal jim vděčný.

Historik zapsal do kroniky: V červenci 1830 vypudil statečný lid nenáviděného krále a bojoval o svobodu. Ostatní už není historie. Ale nežije se v bibliotékách, nýbrž na ulicích, v dílnách, na polích.

Čekal-li lid, že svou krví něco získá, zklamal se opět. Šest lidí ze sta mělo práci. Marně žádaly dělnické průvody spravedlnost. Moc zůstala i nadále v rukou bohatých. Nový řád dal volební právo jen těm, kdo mohli platit daně; z dvaceti tří milionů Francouzů volilo jich sotva půl milionu.

Kam jste se poděli, slavní hrdinové, kteří jste šli v prvních řadách? Jak vás odměnili bankéři, jimž jste vyhráli vládu a kteří shrábli třicet milionů státní půjčky?

At' žije svoboda!

Taková je to svoboda; půl milionu jich vládne, milion je otroků a dvacet milionů lidí jsou ještě méně než otroci. Jsou to párioové. Co na tom, že mnozí z nich jsou proděravěni kulemi švýcarských gardistů? Pánové mají svého „občanského“ krále a dovedou obchodovat vším, občanskými ctnostmi. „At' žije vlast! Trikoloru na každé srdce!“ bylo důmyslným heslem výrobců trojbarevných šlů.

Červencoví hrdinové, jste raněni, nemocní, slabí. Mnoho vás padlo, je nutno vás šetřit. Bude lépe nahnat do práce ženy a děti. Z vlasteneckých důvodů! Je nutno soutěžit s anglickým průmyslem. A dětské ruce jsou nejlacinější. Co? Že musí vaše děti vstávat ve tři ráno a teprve v deset že se vracejí? Že pracují sedmnáct hodin? Nebesa, vždyť je jim už osm let! Všichni musíme něco obětovat na oltář vlasti. Kdo mluvil o našich milionech? To je přece národní jmění, které slouží státu. Sem tedy s dětmi! Úmrtnost stoupá? Tedy více dětí! Obětavost do důsledků! Výborně, občané!

Jak je vám, hrdinové červencové revoluce? Ne, o tom už kronikář nepíše.

Ale kdo se k vám schýlí a podívá se vám do očí, bratři, tomu je k zoufání.

Podivný přítel

S vlastními bolestmi lze bojovat a lze je v sobě přemoci. Ale Pierotova citlivá duše nese nové břemeno: zklamání z marného zápolení, žal, že spravedlnost je tak nedostupná. Myslí na statečné chlapce, kteří vedle něho padli na barikádě, na naději, s níž vdechovali střelný prach, na volnost, kterou tušili s Margot nad svými hlavami v té letní hvězdné noci mezi dvěma bitvami. Nikdy cenzura? Ostrá nařízení hlídají už divadla. Cožpak není pro chudáky cesty z hladu a bídy?

Jen tímto úzkým mostem vede cesta k uklidnění jeho nepokoje.

*„Ctěný pane Pierote Deburau,
děkuji vám za představení a za to jak hrajete. Měl sem včera večer hrozný vztek na život a chtěl sem do toho praštit. Myslel sem si konec. Šel sem čirou náhodou okolo vašeho divadla a řekl sem si Naposled se podívám a šel sem dovnitř. A když bylo po všem byl sem jak na jiném světě a bylo mně líp a ještě sem se usmíval dyž sem šel od vás. Dnes taky se usmívám a myslím si nějak to dokážu. To sem vám chtěl napsat a poděkovat. Protože bez vás se to nestalo. V úctě...“*

Tento dopis, který si připevnil nad zrcadlo v šatně, jeden dopis za všechny nenapsané, smířoval ho s prací a dával mu nové odhodlání. I když si uhlazená společnost našla opět do Funambules cestu, když se v lóžích objevovali přední pařížští herci a herečky, jako zpěvačka Malibranová nebo slečna Marsová, jíž tleskal při premiéře *Hernaniho*, přece jen hrál především pro svět své čtvrti. Neměl nic proti tomu, když Bertrand zvýšil ceny lóží, ale trval neústupně na čtyřech sous pro „ráj“ na galerii. Nechtěl, aby mu z divadla vyhnali jeho dělníky, uhlíře, prodavačky, studenty. Jeho srdce jim patřilo.

Potřebují mě, zejména v této době mě potřebují, říkal si. Je jim hůř, protože byli podvedeni. Musím jim dát trochu blahodárného smíchu, sebedůvěru a naději. To byla jeho ctižádost, kterou se netajil ani před svými literárními přáteli.

Alfréd de Musset zpovídal Kašpara ze skromných zážitků a v příhodě se střevíčky, které si půjčují dvě dívky, našel sílu lidové balady. Jules Janin si ho pozval k několika rozhovorům, protože se rozhodl, že vyhoví neustálým dotazům a napíše o něm knihu. Ale nejvíc si ho získal opět Viktor Hugo svým bojem proti nelidským předpisům o práci dětí.

A jednoho večera byl nečekanou návštěvou v lóži opravdu nadšen a jeho srdce letělo hostu vstříc. Přišel se na něho podívat ten, jehož Kašpar po tolik let vroucně miloval. Béranger!

Při hře se rozpomínal na nesčetné chvíle, kdy byla Bérangerova píseň tlumočnickem bolestí i nenávistí lidu. Kdykoli mohl, podíval se do příšeří lóže, kde seděl velebný a usměvavý starý muž.

A když bylo po hře a opona klesla, když i Béranger již stál v lóži v plášti a tleskal s ostatními, vyprosil si Kašpar ticho a on, jenž nikdy nemluvil a nezpíval, hluboce se uklonil směrem k lóži, a pokynuv kytaristovi v orchestru, zazpíval píseň, Bérangerovu píseň:

*„Jen při praporu mém mě nechte,
vy, páni, měniví až strach,
jež rád a zlato radí k šlechtě.
Já nevyznám se v špatných hrách!
Já patřím lidu, jenom jemu,
v saloně nejsem spokojen.
Mé srdce patří nešťastnému!
Jsem prostý, zcela prostý jen,
ba, zcela prostý jen!“*

Lidé pochopili. Béranger se usmíval a přátelsky kynul, jako druh druhovi, a lidé tleskali jim oběma – z vděčnosti i z obdivu.

Bérangerovi, který z lásky k nim zpíval, a Deburaovi, který jim hrál.

Oba měli společnou Múzu. Lid.

Rodinný život Kašparův byl jednotvárný, ale jemu dával spokojenost. Věnoval Désirée každou volnou chvíli, o kterou ošidil divadlo. Protože jí to však bylo málo, nenáviděla salony, schůzky s literáty, žárlila na divadlo i na ženy. Když podle Bouquetovy kresby namalovala sochařka Trouvéová Pierotův obličej na porcelán, ztropila Désirée výstup. Když neodolal Kašpar Hugovu pozvání, aby si v jeho přátelském kroužku, s Gautierem a Nervalem, zahrál soukromou pantomimu, mohl být jist, že se pozdní návrat protáhne noční hádkou. Désirée neměla mnoho smyslu pro Kašparovu radost, když si donesl domů Bérangerovu báseň, jemu věnovanou, nebo když se zápalem vyprávěl o vzbouření v Polsku, cíť se od dětství, od pobytu u Varšavy, také trochu Polákem. Jen v dětech se jejich city setkávaly a sbližovaly.

I v tom však byl rozdíl. Pro Kašpara, který většinu dne byl v divadle, byly děti útěchou a radostí. Starosti nesla Désirée, které život připadal jednotvárný a plný nepříjemností. Z nespokojenosti, z pocitu utlačenosti i z panovačnosti začala s divadlem zápasit.

„Vezmi si dovolenou, nechod’ do zkoušky,“ žádávala. Pro Kašpara bylo však jeho umění povinností.

Domníval se, že se s tím Désirée smířila. Když o tom však hovořil jednou s Laurentem, Harlekýn pokrčil rameny a řekl zkušeně:

„Kdy ti přestane vyčítat? Až si sama za tebe najde náhradu. Dříve ne!“

Kašpar se zarazil. Zazdalo se mu vskutku, že Désirée v poslední době ustala s výtkami. Bylo by to možné?

Spěchal domů, jak mohl nejrychleji.

Slyšel, když vkročil do pokoje, trojí oddychování. Zastavil se nad postýlkou. Rosina něco řekla ze spaní. Kašpar se k ní sklonil a shodil sklenici. Désirée se pohnula.

„Odpust', vzbudil jsem tě?“

„Jen jsem dřímala.“

„Spíš už dlouho?“

„Proč se ptáš?“

„Nebyl dnes večer u nás někdo?“

Désirée se posadila na lůžku.

„Jak se to podivně ptáš? Kdo by tu mohl být, když spím?“

Přisedl něžně k ní a pohladil ji.

„Víš, co mi dnes řekli?“ usmál se. „Prý jsi mi asi nevěrná. Chtěl jsem tě poprosit, abys mi řekla, kdyby to byla pravda. Nechci, aby na mne ukazovali prstem a smáli se mi.“

Hlas Désirée zazněl tvrdě a bojovně:

„I kdyby to byla pravda, nemáš právo ani mě vinit, ani odpouštět – při životě, který mi dáváš.“

„Vědělas přece, že jsem herec!“

„Ale nevěděla jsem, že jsi taky revolucionář a nevím co všechno a že ti bude krčma milejší než domov.“

Chlapec se probudil a dal se do pláče.

„To všechno přinesl život. Nemohu se před ním zavírat. Jsou to moje lidské povinnosti...“

„Povinnosti k toulkám a pitkám? Jsem celé dny a večery sama. Nemáš právo mě hlídat!“

„Tak je to pravda?“ užasl Kašpar.

Někdo zaklepal na dveře.

Kašpar vstal a otevřel. Proti němu stál mladý štíhlý muž, jemuž ve stínu nebylo vidět do tváře.

„Co si přejete?“ otázal se Kašpar příkře.

„Prosím vás, buďte tiše. Jestli nevíte, jsem váš soused a matka i sestra jsou nemocné.“

Kašpar ho vzal zlehka za rameno a vyšel s ním na chodbu.

„Jak to, že jste oblečen?“ tázal se, veda ho k oknu do dvora.

„Chci jít ven. Ve dne spím a v noci vycházím, pane Deburau. Proto jsme se dosud nesetkali. Přistěhovali jsme se před čtrnácti dny.“

Kašpar se díval mladíkovi do hlubokých černých očí a do hubené a snědé tváře, jejíž líce měsíční světlo ještě prohloubilo. V bázlivém pohledu se skrýval rys divokosti.

„Jmenuji se Aloysius Bertrand.“

„Promiňte, že jsme vás rušili,“ řekl Kašpar. „Chcete mi prokázat malou službu? Můžete mi říci, zda byl u mne dnes večer nějaký muž?“

Mladík se na něho vážně podíval. Bylo mu málo přes dvacet let, ale trpitelský výraz obličeje ho dělal starším.

„Pane Deburau, můj svět je zcela jiný.“

„Jaký je váš svět?“

„Měsíc ve vodě. Skočím vám pro něj. Ale nechtějte po mně, abych se staral o to, kdo chodí po schodech.“

„To není ze žárlivosti a že bych chtěl někomu ublížit. Ale chci mít jasno aspoň v sobě.“

„Ubohý pane Deburau, nevěděl jsem, že si musíte všímat klíčů, zápraží a postelí. Domníval jsem se, že jste mi příbuzný.“

„Kde jste mě poznal?“

„Na večírku u pana Huga, když se poprvé četl *Hernani*. Dovolili mi přečíst jednu mou baladu. Ale vy jste jistě spal.“

„To jste byl vy, o kterém říkali, že se chová jako venkovan?“

„Proto jsem odjel zpět do Dijonu. Nyní jsem se vrátil do Paříže.“

„Co zde hledáte?“

„Slávu nebo bídu. Život.“

„Možná,“ řekl Kašpar, „že jsme si opravdu příbuzní. Nechcete přijít k nám do divadla?“

„Nemám peníze, pane.“

„Přijďte, prosím. A mě za mé chování omluvte.“

„Velmi si vás vážím, pane Deburau. Nezapomínejte však, ať se děje cokoli, že lásku nenajdete při polibku.“

„Kdy tedy?“

„Ve zvládném květu vzpomínky. Ve snu, když padá déšť a rozednívá se. V minulosti nebo v budoucnosti. V přítomnosti vám ji žádná přísaha nezaručí.“

„Děkuji vám, pane Bertrande,“ pravil Deburau. „Člověk je někdy pošetilý a musí se stále učit.“

„Důvěřujte větru, vlně, oblaku, a nebudete zklamán.“

„Můj život není poezie.“

„Dáváte poezii. Buďte zdrav, pane Deburau.“

„Dobrou noc.“

Vešel do bytu. Ulehl. Po chvíli zaslechl tiché vzlykání. Désirée plakala. Kašpar k ní natáhl ruku. Mluvil k ní něžnými slovy, až si byl jist, že usnula.

Poslední hrou ve Funambules bylo *Dvacet šest Pierotových nehod*. Nastudoval ji starý režisér Lafargue, bývalý písař u exekutora, považovaný za velmi vzdělaného. Byl publiku tak vděčný za ohlas, že když se ozval potlesk, sundal čepičku a ukláněl se směrem k sálu, ať byl kdekoli za kulisami nebo i v propadlišti.

Po premiéře se poprvé potrhlo přátelství Laurentovo ke Kašparovi. Pierotův úspěch byl tak obrovský, že před jeho bledou tváří Harlekýnova kouzla zcela vyprchala.

„Nechci si ho znepřátelit,“ řekl Laurent režisérovi, „ale na mou duši, v Anglii by nehrál ani týden. Za všechno vděčí jen té bílé tváři.“

„Rouháte se,“ spínal ruce Lafargue. „Deburau je velký umělec.“

Přestože měl o Kašparovi tak velké mínění, odmítl mu podepsat poukázku na volný lístek pro Aloysia Bertranda. Naštěstí nebylo těžké staříka přelstít. Několik herců se smluvilo a Lafargue je přistihl při zvláštní hře: zkoušeli, zda se dovedou podepsat se zavázanýma očima.

„Je to těžké. Vy jste byl písařem, pane režisére, ale vsadím se, že to nedokážete.“

„Co? Podepsat se? Ukaž!“

„Zavažte mu dobře oči, aby se nedíval.“

Lafargue trpělivě držel. Zkusil to poprvé.

„Je to špatné. Podpis je křivý. Prohrál!“

„Počkej! Ještě jednou!“ protestoval.

Zkusil to ještě desetkrát.

„Výborně! Dokázal jste to! Vyhrál jste!“

Ukázali mu jeden podpis, ostatní byly na poukázkách na vstupenky.

Večer přšelo a to vždy znamenalo vyprodané představení. Bertrand režisérovi zle vyčinil, že vydal tolik volných lístků. Lafargue se přel, že nevydal žádné. Ale našel na poukázkách svůj podpis.

Když Kašpar po představení vycházel z divadla, rozhlížel se, jestli nový přítel čeká. Když ho uviděl, vyjasnil se mu obličej.

„Nuže, jak jste byl spokojen?“

„Jste kouzelník, pane Deburau. Ztělesněné umění.“

„Přeháníte. Nežádám chválu pro sebe.“

„Vaše dobrá a zlá tvář je jako umění, které má rovněž dvě tváře: v jedné je nebe, v druhé peklo.“

„Učím se od života. Myslíte, že dávám lidem trochu zapomenout na trampoty?“

„A básníkům inspiraci. Hled'te!“ ukazoval několik lístků.

„Co je to?“

„Balada napsaná o přestávce v divadle Funambules.“

„Pojd'te! Povíte mi cestou něco o sobě?“

„O sobě? Píšu balady a básně v próze. Ale nemohu se vznést výš, protože mi na mysli leží těžký kámen. Co bude s mou matkou a sestrou?“

„Nevěří ve váš talent?“

„Věří ve mě slepě. Ale jak je uživit? Mnohokrát jsem už myslel, že se zblázním bolestí a bídou. Kdybych svlékl kabát, viděl byste, že má košile sahá jen po první knoflík. Zbytek mám ve střevících jako punčochy. Daří se nám velmi špatně. Odpusťte, neměl jste se ptát.“

„A nemáte žádnou naději na místo?“

„Píšu žádosti. Navštěvuji některé příznivce. Kdybych byl sám, nevadilo by mi to. Ale mám na starosti ty dvě ženy.“

„Připomínáte mi vlastní nedávná léta,“ řekl Kašpar. „Chtěl bych vám pomoci.“

Když se zastavili před společným obydlím, podíval se Kašpar do lesklých očí Aloysia Bertranda.

„Mám tu trochu peněz,“ řekl. „Ale opakuji svou žádost. Slibuji vám, že neklesnete nijak v mých očích.“

„Zato vy v mých, pane Deburau.“

„Řeknu vám pak, proč to musím vědět.“

„Kdybyste věděl, jak mě ponižujete!“

Deburau mu strčil do kapsy peníze.

„Kdo je to?“

„Malíř vějířů z této ulice.“

Kašpar odemkl. Stoupali zvolna nahoru. Měsíc klouzal po schodech stejně jako včera. Nahoře se zastavili.

„Chtěl jsem jen vědět, jestli mě to zabolí,“ řekl pak Kašpar tiše. „Ale necítím nic.“

„Tak je to?“ užasl básník. „To znamená, že jste se povznesl ke kráse a ke snům.“

„Ne,“ odpověděl Deburau. „To znamená, že podvádím Désirée já.“
Rozešli se beze stisku ruky.

Janina kniha

Desatero Napoleonů chodilo po pařížských jevištích, bezmocné ztělesnění touhy po ztracené velikosti, jediná, a ještě zkreslená připomínka revoluce, kterou úřady občanského krále dovolily. V Olympijském cirkuse defilovala ve hře *Přechod přes Alpy* celá malá armáda i s děly; ale bylo jasno, že obecenstvo neslaví vojevůdce, nýbrž hrdinské granátníky. Mnozí připomínali, kolik mrtvých je skryto pod vavříny. Tu a tam se objevila na jevišti karikatura Ludvíka XVIII. nebo i papeže. Byla proto opět zavedena přísná cenzura. Jedinou její zásluhou bylo, že rukopisy her, jinak ztracené, uchovaly se v zaprášených katafalcích desek a skříní v bibliotékách ministerstva.

Hledali se jiní hrdinové, kteří by odpovídali zálibě publika. Protože v Opeře se hrál Mayerbeerův *Robert ďábel*, ve Funambules napsal a během týdne nastudoval pan Cot d'Ordan hříčku *Robert, ubohý ďábel*. V oboru pantomim se na autorské právo nehledělo příliš úzkostlivě; autoři nestíhali své následovníky, protože si sami nebyli jisti, odkud co vzali. Když však ani *Robert* publikum neuspokojil, naznačil pan Bertrand, že by věděl o hrdinovi, kterého dokonce obecenstvo dobře zná. Charton, kmotr Kašparových dětí, který hrál i psal, se nabídl, že hru napíše. Neznal sice příliš dobře pravopis, ale měl odvalu; klidně umístil Neapol na Dunaj nedaleko Benátek. Hra se jmenovala *Génius chudých* a byla oslavou – ředitele Bertranda, který se z ničeho domohl význačného postavení. Líbila se jen jedinému divákovi. U ostatních ji zachránilo jen to, že Charton, který upřímně miloval Deburaua, připsal pro něho veselý výstup *Pierot pekařem*.

Brzy potom prošla Paříží epidemie cholery, která zuřila v zanedbaných chudých čtvrtích; nechala tam dvacetkrát tolik obětí,

co revoluce před dvěma lety. Zvolna jen se život v Paříži vzpamatoval. Tehdy se však dostalo divadélku Funambules nečekaného vyznamenání. Na dobročinnou slavnost ve prospěch spisovatelů byly pozvány soubory z nejlepších divadel. Jak se Bertrand pyšnil, že po paní Déjazetové, po komedii z Théâtre Français, po baletu z Opery bude to pantomima *Šelmička* s kuplety, která uzavře program! Dokazovalo to nad slunce jasněji, jakému věhlasu se jeho divadlo těší.

Deburau se z této pocty tolik neradoval. Palais Royal byla neznámá, nepřátelská půda; lidé, kteří tam chodili, bezpochyby nikdy dosud neviděli Pierota z Funambules. Představení skončilo tak, jak se obával. Deburau, jenž hrál příštípkaře a nemluvil, byl na vzdáleném jevišti vznešeným návštěvníkům nepochopitelný. Jakže? Pierot má dostávat políčky! Zradil roli! Vždyť on se vysmívá svému pánovi! Pánům vůbec! Moci, úřadu, vrchnosti! Pískali. Ale tento Deburau se už měl oč opřít a ani se nezachvěl. Vzal si z toho jen poučení. A když mu přes tento neúspěch choreografové z Opery nabídli místo prvního tanečníka, odpověděl:

„Jsem stvořen pro publikum v haleně, zemřu s ním. Vlčí mák patří do polí, ne do královských zahrad.“

Vrátil se na svůj bulvár, hrál figarovskou postavu zahradníka v *Markýzině pážeti* a překvapil všechny *Pierotem ve mlýně*, v němž se schopností mimickou spojil jako připomínku dávných časů též dovednost akrobatickou ve velké scéně na vrcholu zlomeného žebříku; přelétl nad jevištěm jako na stožáru a přeběhl ostrou lomenici jako po laně, aby se mohl podívat do okna své vytoužené. V *Čertově chlupu* byl prostým čeledínem Bazilem ze statku odněkud z jižní Francie. Zlobil se, pil a tančil jako pravý vesničan a dokázal, že zná jejich pomalost, ale i vytrvalost, vychytralost i dobráctví. Nespokojen námětem, složil si také jednou němohru sám a převrátil v ní její dosavadní zákony; ve *Velrybě* – která ho spolkla a v jejíchž

útrobách našel zlato ze ztroskotané lodi – nemilovala Kolombína Harlekýna, ale Pierota.

Herci okolo něho přicházeli a odcházeli, měnili se, úlohy se jim dařily lépe nebo hůře, jen on uprostřed nich stále zářil, bez ješitnosti a panovačnosti, uměním a lidskostí. Ačkoliv i jemu přibývalo let, v ohni nepřetržité práce necítil únavu; protože mu bída vzala mládí a začal tak pozdě, zůstával mlád, když už jiní začínali stárnout. Pod jeho bílou maskou nebylo vidět vrásky.

A přece, když se loučil s jevištěm starý Placide, který hrával Kasandra, když Kašpar viděl unaveného kamaráda v představení na rozloučenou, připomněl si už, že jednou také tak bude děkovat obecenstvu za poslední potlesk.

*„Odpočiň si na zahrádce,
naše vzpomínky jdou s tebou...”*

zpíval Charton vlastní kuplet. A pan Laplace, který přebíral úlohu Kasandra, připojil:

*„Jak si zoufám, kamaráde,
zda tě mohu nahradit...”*

Takové slavnosti prohlubovaly rodinný ráz divadélka a sbližovaly obecenstvo s herci. Bertrand přinesl plačícímu Placidovi na jeviště zlaté hodinky – „Ať ti připomínají šťastné hodiny, strávené s námi!” – a dva svícny – „Ať ti svítí ještě po dlouhá léta!”

Pierot byl také dojat tímto loučením, ale věren úloze, našel houbu a spěchal osušit slzy svému pánu Kasandrovi, od něhož dostal tolik políčků a kopanců.

„Ale co teď?” pokyvovali herci soustrastně hlavami nad osudem zestárlého druhu.

„Prodá hodinky. Potom svícny.”

„Ale s Placidem to nebylo tak zlé. Ač nekouřil, sbíral po celý život dýmky a tabatěrky; měl jich několik tisíc, některé z nich měly pozoruhodnou historii, jiné vynikaly erotickou výzdobou. Měl dýmku, z které kouřil vyslanec Nicot, dýmky, které si žertem půjčovaly královské princezny od švýcarských strážců, tabatěrky revolucionářů. Doufal, že než dojde na hodinky, bude moci nějakou dobu žít z prodeje své sbírky.“

„Co je ti?“ ptal se Kašpara Charton, když vycházeli z divadla. „Je ti Placida líto?“

„Myslím, jak se jednou bude odcházet nám.“

„Kde to ještě je!“ mávl rukou Charton.

Deburau si přitáhl vysoký klobouk nad pravé oko, jak měl ve zvyku, a zapínal si dlouhý černý redingot.

„Zdá se mi to nedávno, co jsem těmito dveřmi vycházel v roztrhané haleně. A přece – je tomu patnáct let.“

„V mládí běží léta rychleji.“

„Někdy se mi zdá právě naopak. Tehdy byl člověk bohatý časem. Nyní, když něco dovedeme, platili bychom za něj draze.“

Rozloučili se a Deburau zamířil domů. Nespěchal; ovzduší tohoto bulváru mu bylo ze všech nejdražší. Kráčel zvolna okolo stánků a divadel, jež zavírala brány, okolo hospůdek, odkud se za ním ohlíželi lidé. Všichni znali tohoto vysokého muže s bledou smutnou tvář, s pohledem, který se zpočátku zdál nepřátelský, ale který se brzy rozsvítil účastí. Mladíci si po něm točili před ušima kadeře do šístek. Na krku nosil nyní vždycky širokou kravatu z těžkého hedvábí, která skoro zastírala bílý límec. Pod redingotem bylo vidět pantalony barvy lískových oříšků. Opíral se o hůl; nebyla to tenká španělka seladonů z města, ale pořádná hůl poctivého člověka, který má tvrdou dlaň.

Tak ho znali jeho přátelé.

Baronka Dudevantová – spisovatelským jménem George Sandová – pořádá malý oběd pro své duchaplné hosty.

Čí tváře se naklánějí nad stůl? Kulatý obličej s měkkými rysy a s pevným, dobrým svitem v očích, s tmnými vlasy, tvář jižního charakteru – to je Viktor Hugo. Vedle něho, smělý pohled ve tváři plných lící, smyslný rys v koutcích úst – Balzac. Pak mulatský typ s hustými černými vlasy, vysoký, štíhlý – Dumas. Elegán s červenou vestou, zelenými kalhotami a šedivým kabátem – Gautier. Dva redaktoři, z *Revue dvou světů* a nakonec hosté dnes nejvýznamnější: filozof Lerminier, profesor na Sorbonně, a vedle něho člen anglické sněmovny, který – jak vysvětluje paní George – je na cestě do Rakouska s tajným státním poselstvím.

Angličan přišel poslední, jak se sluší na vznešeného diplomata, usedl, drží se zpříma a nemluví. Je bezvadně oděn, na krku hedvábnou kravatu, střevíce se mu lesknou. Když se ho profesor Lerminier snaží přimět k řeči, přikývne jen nebo zamumlá něco, čemu nelze rozumět. Marne před ním snaživí redaktoři rozvíjejí nejzávažnější politické otázky, marně se ho Lerminier ptá na Peela a Stanleje; anglický diplomat je mlčenlivý jako sfinga.

Chvilí se čeká s večeří na Musseta, ale Alfréd je jako vždy nedochvilný. Aby se Angličan neurazil, pokyne tedy hostitelka – která s pokrmy rozdává i vtip a s vínem nalévá i dobrou náladu – a mladá normanská služebná se zlatým křížkem na nahém krku nese na stůl. Je hezká a čiperná, ale nesmírně nešikovná. Tomu, kdo chtěl nůž, přinese talíř. Polila už vínem Balzaca, Dumase i Huga.

Z politického pole se přešlo na umělecké. Mluvílo se o nešťastném osudu největší zpěvačky Opery, která se zranila pádem z koně, i o nové naději francouzského divadla, mladé herečce Ráchel.

„Vím určitě,“ pravil Dumas, „že ještě vloni zpívala v Lyonu na ulici. Ale zchladila se a ztratila hlas. Chce tedy hrát divadlo.“

„Ona to taky dovede. Uvidíte, že jí za několik let bude patřit celý divadelní svět.“

„Jako dnes Debureauovi,“ připomněl Gautier. „Znáte ho, pane profesore?“

„Jednou jsem ho viděl,“ praví Lerminier, „velmi se mi líbil. Ale to našeho vzácného hosta nezajímá.“ Zdvořile se obrátil k anglickému poslanci. „Rád bych znal váš názor, excellence, na celkovou situaci dnešní evropské politiky. Sám se domnívám, že je v dobré rovnováze.“

„V rovnováze?“ praví špatnou francouzštinou lord, zachovávaje strnulé vzezření. „Ano. Jenže její rovnováha vyhlíží – asi takto...“

Vzal k profesorovu úžasu ze stolu talíř a vyhodil jej do vzduchu. Než však talíř dopadl, zachytil jej na hrot nože. Talíř se otáčí na špičce.

„Vysvětlil jsem vám to dost názorně?“

Uklání se jako komediant, když zakončil produkci.

Všichni propuknou v smích.

A Kašpar Deburau, slavný Deburau z Funambules, odkládá paruku a usmívá se na překvapeného Lerminiera. Ale profesor rozumí žertu a dovede ocenit hru, které podlehl.

„Myslel jsem, že hrajete jen Pierota,“ směje se.

„Není kus Pierota ve všech lidech? A všichni lidé v Pierotovi?“

„Dobrá,“ usmívá se profesor. „Ale tak docela jste mě přece nenapálili, přátelé.“

Přistoupí k veselému komornému a štípne ji do tváře.

„Jen se nepřetvařujte, Alfréde! Možná, že bych vás v tom šátku nepoznal. Ale musel byste přestat pít. Normanské komorné nepijí absint.“

Musset vesele odkládá sukni a šátek.

„Každý nemůže být Deburauem,“ lituje.

Mystifikace skončila. Všichni si mají mnoho co říci.

Alfréd sedí vedle George; on štíhlý, jemný, rusovlasý, s tmavým zrakem, George s černými vlnami kadeří okolo snědé tváře.

„Deburau má pravdu,“ rozkládá Alfréd Musset, „všechny citové záchvěvy jsou v každém člověku. A je na básníku, aby je objevil a odhalil.“

„Je krásné,“ praví George, „rozletět se za myšlenkou. Když ji konečně chytíš a cítíš, jak se ti chvěje, živá, pod rukou!“

„A když se na ni podíváte,“ potřese hlavou Hugo, „užasnete, že jste ji nenašli dřív, jak je prostá. V přírodě je učebnice pravdy.“

„Nemiluji, co je přirozené,“ hájí Gautier vlastní teorii. „Miluji, co je umělé, vůně, líčidla, barvy. Deburau je také umělý.“

„Nenamlouvej si to,“ praví Hugo. „Nebyl by tak silný, kdyby nebyl přirozený.“

Kašpar se vzdálil, ale George čekala na tuto chvíli.

„Mám pro vás zákusek, pane Deburau!“

Přináší skleněný poklop, pod nímž leží zabalená kniha.

„Tvůrce mě prosil, abych vám dnes odevzdala tento první vý-
tisk. Snad vás tím potěším za vaše dnešní pohostinské vystoupení
v mém soukromém divadle.“

Kašparovy dlaně rozbalují knihu. Na titulním listě je velkými
písmeny napsáno:

DEBURAU

„Deburau...“ čte Kašpar. A pod tím: „Historie čtyřgrošového diva-
dla. Napsal Jules Janin. Nakladatel Charles Gosselin.“

Prst obrací stránku.

Bouquetova kresba – Deburau jako Pierot. Kniha je silná, má dva
díly. Kašpar se však ostýchá přečíst si jediný řádek. Což je možno
napsat o jeho životě tři sta stran?

„Nevšiml jste si věnování?“

„Svému nejmilejšímu herci věnuji v úctě tuto knihu – Jules Janin.“

Všichni se shlukli okolo něho a zvědavě si knihu prohlížejí.
Balzac listuje a čte pořadí kapitol:

„Proč ke knize došlo – dotazy, zájem – kritika divadel – chvála
předměstí...“

„Chudák Deburau!“ míní Musset. „Co sklídí závisti!“

„Rozumní lidé dají Janinovi za pravdu,“ odporuje George. „Neviděla jsem umělce vážnějšího a svědomitějšího, než je Deburau.“

„Ovšem,“ potvrzuje skálopevně Gautier, „nejdokonalejší herec, jaký kdy u nás existoval.“

„Jakže?“ zvolal Balzac. „Vy nejste Francouz? To jsem nevěděl. Janin píše, že jste se narodil v Novém Kolíně!“ A předčítá dál nahlas: „Deburau je poslední a největší dar, který nám uštědřila tulácká Bohemie, království známé ze středověku, plné veselých a nepokojných komediantů, hezkých a lehkonokých dívek, bohémský svět, který se směje, když Evropa pláče, svět radosti, volnosti a dobré kuchyně, dráždivých písní a bezuzdných radostí, svět náhody, který jde, zapřažen do staré káry Thespídovy, z místa na místo...“

„Jak to myslí?“ přerušil ho podrážděně Deburau. „Nic takového jsem mu neřekl. Špatně mi snad rozuměl. Nejsem přece cikán. Bohemie není taková, jak píše.“

„Jak dlouho jste žil ve své vlasti?“

„Osm let.“

„Třeba ji ani dobře neznáte.“

„Žil jsem ve vlasti jen jako dítě, ale mluvil jsem s Čechy, kteří se dostali do Francie, s vojáky, s hudebníky. Má země se nesměje, když celý svět pláče. Myslím, že často plakala, ale nikdo o to nedbal.“

„Proč?“

„Pro ztracenou korunu. Pro ztracenou víru. Všichni Češi, s nimiž jsem se setkal, to říkali.“

„Nejsou to tedy kočovníci?“

„Můj národ,“ rozpomíná se náhle Deburau, aby jim to objasnil, „je jako Poláci. Není svoboděn. Ale svobodu oplakává. Je v Rakousku, ale lidé tam mluví na venkově česky, ne německy. Jsou to Slované!“

„Janin se dá někdy unést vzrušením, když píše,“ omlouvá omyl Balzac. „Zdá se, že jinak je kniha velmi obsažná. Dětství, cesta do Amiensu, Cařihrad, tu čtu o rozmluvě s Napoleonem...“

„Využil každé příležitosti,“ nahlíží mu George přes rameno a směje se, „aby dal na frak oficiálnímu divadlu!“

„Cože?“ volá Balzac. „Vy jste se chtěl zabít?“

„Ukažte!“

Ale Debureau se přesvědčuje, že Janinovo pero se zastavilo u večera v krčmě *U Bílého medvěda*:

„A tam slyšel Debureau mluvit o Talmovi a vrátil se usmířen.“

Balzac se zabral do četby a po chvílce zarecitoval jeden z odstavců nahlas:

„Vpřed, můj Gille! Gilles, to je člověk bez určitého jména, bez přesného společenského postavení. Gilles, to je klid. Gilles, chvíli veselý, chvíli smutný, nemocný, zdravý, hudebník, ničema, básník, to je lid, který Debureau hraje. Má jeho cit. Ví, čemu se lid směje, co miluje, jaký je. Neřekne v žádné ze svých rolí ani slova, ale změřte se s ním, zestárlé slávy a majitelé reputací, a jak budete maličcí! Zničí vás jediným svým úsměvem, jímž by se cítil poražen i Beaumarchais se vším svým esprite. Je v něm, opakuji, tisíc herců, tisíc obličejů, tisíc grimas, náhlá radost i náhlá bolest, cit, který začíná, nevíš jak, a končí, nevíš kdy, a to vše už nemá žádného jiného jména než jediné – a to zní: *Debureau*!“

Znělo to v Balzakově pateticky zaníceném přednesu jako oslavná fanfára.

„Dost, prosím,“ žádal tiše Debureau.

„Nyní dojde na otázky zvědavců!“ listoval Balzac závěrem knihy. „Kolik má nábytku... Zvláštní dovednosti? Umí přibít obraz na zeď. Zdá se, že se od vás Janin naučil tropit šprýmy! Co rád pije? Horké víno, čaj, kávu i rum... Co nenávidí? Slavíka!“

„Jeho sladkost mi vždycky lhala a nedovolila mi spát, když jsem to nejvíc potřeboval,“ omlouvá se Debureau.

„Ten milý Janin se k vám dostal taky do skladiště, jak vidím,“ ukazuje Balzac přátelům několik stran s výpočtem kostýmů a rekvizit divadla Funambules.

„Aneb jak snadno vyrobit několik stránek rukopisu,“ směje se Gautier.

Balzac čte: „Žezlo z pozlaceného dřeva, dva klarinety, umělí hadi, osm kvetoucích vavřínových větví, dva koše na ryby, podnos s umělými zákusky, třicet pušek, dvanáct halaparten, šerpa bílá, šerpa v trikoloře, patnáct křížů čestné legie, maršálský oděv, šest orlů římské legie, dvě lyry, tucet lebek...“

„Dost!“ volá George.

„Jsem rád důkladný,“ praví Balzac.

Deburauův zrak padl na označení ceny. 7 franků a 50 centimů. Ta kniha nebude pro jeho přátele. Museli by pracovat tři dny, aby si ji mohli koupit.

„Nač myslíte?“

Vtom klepe někdo na dveře.

Musset spěchá otevřít.

Je to snědý hubený muž v sešlých šatech. Jen Kašpar ho poznává. Aloysius Bertrand.

„Pane Deburau, máte přijít domů.“

„Co se stalo?“

„Vaše žena má bolestný záchvat. Je jí stále hůř.“

Anglický diplomat v černém se otočí, vytrhne Balzacovi knihu z ruky, němě se ukloní a vyběhne ze dveří. Ostatní za ním volají projevy účasti, ale odpoví jim již jen dvojí rychlé kroky na schodech.

„Mluvte, co se stalo?“ naléhá Deburau, když usedl vedle mladého básníka do fiakru.

„Přitížilo se jí. Volala na nás. Šli jsme pro lékaře. Prohlédl ji a dal vás zavolat.“

„A co říkala má žena?“

„Jen sténala.“

Kašpar ztratil v poslední době ze srdce klid a něhu. Zazlívá si to, ale nedovedl se přemoci. I nad hlavami dětí se nejednou rozpoutal

mezi ním a Désirée výstup plný nevraživosti, často z nejmalichernějších příčin. Mateřství Désirée neuspokojilo; podrážděna, že jí Kašpar zcela nepatří, propadala pocitu nešťastnosti a bývala proto hašteřivá a nespravedlivá. „Mít ženu, ať je jaká chce,“ říkával Aloysius. „Nevečeřel bych a kupoval bych jí fialky. Zachovejte si její duši a v její duši se zachovejte jasný a velký.“ Ale Kašpar cítil, že to nedokáže, protože to v hloubi srdce ani nechce. Potřeboval pro práci soustředění a roztržštěný domov mu bral odvahu. Kamarádi v divadle nepoznávali láskyplného Pierota, který se nyní často rozčilil pro maličkost. Jeho skromnost až dosud nikomu nepřipomněla, že vládne divadlu i jeho ředitelům. Rozmetané krabice s pudrem a rozbité talíře je nyní vedly k falešnému podezření, že roste Deburauova ješitnost. Ale nebylo tomu tak. Kašpar měl spor v sobě a zlobil se na sebe. Obviňoval se z nedostatku síly a citu. A když jednou v rozčilení uhodil při zkoušce malého chlapce, oči v slzách jím otřásl; umiňoval si, že se musí z vnitřní nespokojenosti dostat stůj co stůj. Ochotně naslouchal radám mladého básníka.

„Patříte na jeviště. Nedejte se životem zlákat. Buďte Kašparem života!“

„Šel jsem za lidmi, ne za uměním.“

„Proto budou chvíle, kdy zůstanete sám. Je to osud všech Kašparů. I můj. Hraju své výstupy noci. Dává mi dekorace i kulisy, je to mé jeviště i hlediště.“

„Je důležité, co nosíme v duši,“ uznával Kašpar. „Ale záleží především na tom, co žijeme.“

„Hledej krásu! Žena se ti odcizila? Ale hled', jak se jí lesknou vlasy, když přicházíš domů a oknem svítí hvězdy!“

Aloysius měl tak chudý život a patřilo mu tak málo, že se musel utěšovat krásou, krásou, kterou světu sám prisuzoval. Kašpar ho sledoval a chápal.

Když se Désirée jednou rozhodla, že se mu vyzpovídá, Kašpar se jen studeně usmál a pokývl čelem.

Naučil se mít rád krásu. Ale neměl již rád Désirée.

Až nové těhotenství a nemoc, která ji přepadla, jí ho soucitem vracela. Chodil sice okolo ní jako tichý mráz, ale když zasténala, obracel k ní poplašené oči a lekal se.

Fiakr uháněl ulicemi.

Když zastavil, bleskem vyběhl Kašpar Debureau po schodech a padl k loži.

Její tvář ležela na polštáři, bledá, vážná, zbavená své pastelové krásy. Ale byla mu dražší s šedými stíny pod očima a ve tvářích.

„Désirée,“ zašeptal a políbil jí ruku, pálící horečkou.

„Jsem prý těžce nemocná,“ obrátila k němu lesklé oči.

„Neboj se, uzdravíš se.“

Aloysiova sestra se přiblížila.

„Byl zde lékař. Říká, že vaše paní musí do nemocnice. A je prý už jisté, že – nebude mít dítě.“

Kašpar se tajně zaradoval. Lekal se tohoto dítěte jako živoucího svědectví zrady.

„Nebude to nebezpečné?“ otočil se na slečnu Bertrandovou.

Pokrčila rameny.

Désirée byla dojemná, když ležela bezmocně na polštáři. Její kadeře byly zplihlé, znavené, ale Kašparovi to připomínalo chvíle, kdy se za ní vkrádal do pokojíku nad vonícím parkem.

Zasténala bolestí.

„Tiše,“ prosil ji. „Všechno bude lepší.“

„Musíš se dobře starat o Karla a o Rosinu.“

„Neboj se. Nic se jim nestane. Ještě něco chceš?“

Její oči se na něho prosebně zadívaly.

„Řekni, řekni všechno...,“ pobízel ji.

„Mám prosbu... Chtěla bych – s ním – naposledy mluvit...“

Zavřela oči studem i odhodláním.

Je to šlechtnost, Kašpare? Nebo chlad? Dovedl ses už víckrát zapřít, abys potěšil druhé. Myslíš, že si vrátíš její život, že dnes

mávnete oba za marností? Sám dobře nevěděl. Ale učinil by všechno, aby včaroval trochu jasu do Désiréiných ztemnělých očí.

Ulice nevšimavě hlučí.

Okno je do krámku otevřené a u něho sedí mladý malíř vějířů. Má okolo sebe barvy a štětce a vkresluje na dřevěné destičky drobnohledné krajinky. Kašpar se zastavil a hledí na jeho skloněnou hlavu a na jeho jemné ruce.

Kreslíř zpozoroval lomený stín, který mu padl k nohám. Zvedl čelo.

„Přejete si, prosím?“ říká se zdvořilým úsměvem.

Kašpar okamžik neodpověděl, zahleděn do jeho očí. V tu chvíli ho kreslíř poznal. Odložil rychle vějíř i štětce a opakoval otázku hlasem, v němž se zatřásl strach.

„Nebojte se,“ řekl Kašpar suše. „Má žena je nemocná. Přeje si, abyste ji navštívil.“

„Promiňte, pane, o ničem nevím,“ roztřásla se mladíkova brada a on couvl zpět do pokoje.

„Říkám vám, abyste se nebál,“ opakoval Kašpar. „Chce se s vámi rozloučit. Jde do nemocnice.“

„Já ji neznám, pane,“ koktal malíř. „Co po mně chcete?“

Kašpara tato zbabělost urážela.

„Désirée je těžce nemocna,“ zvýšil hlas. „Chci, abyste šel za ní. Záleží mi na tom. Potěší ji to.“

„Já mám jít za ní?“

„Jste hluchý?“ zvolal Kašpar. „Běžte okamžitě k ní! Uděláte jí radost. Slyšíte?“

Ale mladík se už dostal ke dveřím.

„Nikam nepůjdu! Nechci s vámi nic mít – a s vaší ženou taky ne...“

To bylo příliš. Kašpar natáhl oknem ruku, chytil, co mu přišlo do dlaně – štětce, kelímky, vějíře – a mrštil tím vším po prchajícím malíři.

Dveře třeskly. Roztřískla se o ně barevná sprška.

Kašpar se obrátil. Za ním se nakupilo několik zvědavců, velkých i malých. Nevtrle se na ně podíval a odcházel domů.

„To je on!“ zaslechl.

„Kdo?“

„Šašek z Funambules!“

Hněv mu vládl. Je šaškem ve chvíli, kdy je nejvíc člověkem! Poprvé ho to slovo bodlo.

Koupil rychle u květinářky kytičku a spěchal domů. Před domem už stál nemocniční povoz.

„Zařídil jsem převoz,“ pravil lékař, přecházeje pod schodištěm. „Čekám jen, až mi zaplatíte.“

„Hned, doktore,“ vydechl Kašpar. „Je to opravdu tak vážné?“

„Když si pospíšíme – a když bude nemocná silná, všechno se spraví,“ odpověděl lékař.

Kašpar vběhl do pokoje.

Oči Désirée ho přivítaly zklamaným pohledem.

Pierote, nastav druhou tvář.

„Jaká náhoda, Désirée! Pan Alban je také nemocen, leží, ale neboj se, brzy se uzdraví a přijde prý za tebou do nemocnice. Posílá ti tyto květiny. Mnoho na tebe vzpomíná.“

Její oči se povlékají vlahým leskem.

„Děkuji ti,“ šeptá šťastným úsměvem. „To stačí. Ani už nemusí chodit.“

„A já?“

„Ano, ty přijď!“

Vcházejí dva muži s nosítky. Kašpar platí lékaři.

„Doktore, vraťte nám ji. Máme dvě děti.“

„Přijďte se zítra zeptat do Neckerovy nemocnice.“

Pomůže jim ještě ze schodů, pak na vůz – a zase jedno smutné loučení je u konce.

Pomalů se vrací nahoru.

Na prahu Aloysiova bytu se ukázaly dvě drobné postavy.

„Tatínku, kde je maminka?“

Vezme obě děti do náruče, zanes je domů a usedá s nimi k oknu. Naklání tvář k jejich hebkým vlasům a tiší je. Stále dávat a nic nedostávat? – vnucuje se mu myšlenka.

Dýchá vůni dětské pleti, naslouchá jejich žvatlání, neodpovídá, ale vroucně tiskne obě tělíčka k sobě, aby se usvědčil z nevděku.

Dvojí pozvání

Kašpar se vracel z nemocnice.

Byl Velký pátek. Davy lidí proudily do lesíků na okraji Paříže. Ze zahrad voněly šeříky. Obchodníci uháněli s dvoukolovými vozíky, na nichž byly ošatky ovoce, aby obsadili nejlepší místa. Posluhové v krátkých kazajkách a v širokých kalhotách zkoušeli mezi davem štěstí. Mezi lidmi se proplétaly těžké omnibusy i elegantní ekvipáže; náklady s pivem a kořalkou rachotily, až se třásla ulice. Na některých vozech bylo vidět krotitele se zvěří, divoké muže, hadí ženy – všechny nedočkavé, až se utáboří a začnou produkci.

Konečně se Kašpar dostal do postranní ulice. Odněkud zněla hudba varhan.

„Je to mnohem lepší,“ řekli mu v nemocnici. Viděl sám, že je Désirée veselejší. Zároveň jí ubylo z tváře něhy a lásky. Ale nezlobil se, ani když jednou v záchvatu horečky volala milence a hladila mu ruce, domnívajíc se, že je to Alban. Odpouštěl jí předem všechno, co učiní, jen když se uzdraví.

V přátelství s dětmi nacházel stále více útěchy i síly. Karel dorůstal nyní do let, v nichž začínaly jeho vlastní první vzpomínky; umiňoval si, že Karlovi je učiní mnohem krásnější. A do Rosiny vkládal všechen něžný cit, který v něm zůstal k ženským bytostem. Těšil se na chvíle, kdy se k nim vracel domů, na jejich otázky a na hry s nimi.

Když se však dnes vrátil na Faubourg du Temple, čekali na něho před domem dva lidé.

Muž v bohatém stejnokroji, důstojník královské gardy.

A žena v obyčejných modrých šatech.

„Margot!“ zvolal s úsměvem lítosti i radosti.

Ukázala mu na důstojníka, ale on toho nedbal.

„Jak to, žes mě našla? Kdo ti řekl, kde bydlím?“

„V divadle. Přišla jsem tě poprosit, abys navštívil nemocné dítě.“

„Proč je mám navštívit?“

„Je to syn mé přítelkyně. Byl s námi jednou odpoledne u vás v divadle a viděl tě. Je nemocen, vážně nemocen. Stále naříká, že by tě rád viděl. Kdybys tam na chvíli zašel – udělal bys mu velkou radost, kdoví jestli ne poslední... Ale tvá žena je prý také nemocná? Není ti jistě do hry.“

„Půjdu, Margot. Doprovodíš mě tam?“

„Pan Deburau?“ ozval se důstojník a cvakl ostruhami.

„K službám.“

„Jeho Veličenstvo král pořádá dnes slavnostní večeři pro pařížské děti,“ hlásil důstojník. „Posílá mě spěšně pro vás, abyste přijel a zahrál pro zábavu dětí nějaký výstup.“

„Bohužel, jsem zadán.“

„Domnívám se, že jste špatně slyšel,“ pohoršené pravil dvořan. „Jeho Veličenstvo...“

„Vím, ale slíbil jsem právě, že navštívím nemocného... Mohl bych přijít ke dvoru někdy jindy?“

Důstojník myslel, že mluví s bláznem. Margot však zasáhla:

„Běž tam, Kašpare,“ řekla smířlivě. „Malý Jacques je ve dne klidný. Jen večer nemůže spát a pláče. Zahrej dětem v zámku a pak můžeš přijít k nám. Řeknu ti adresu.“

„Jak chceš,“ souhlasil Kašpar. „A kdy mám přijít ke dvoru?“

„Hned, pane. Přejete-li si, zavezu vás k divadlu pro kostýmy a pro vše, co potřebujete.“

„Zavolejte tedy vůz, prosím,“ pravil Deburau unaveně.

Král buržoa, který nosil místo žezla deštník, netěšil se velké vážnosti. Předstíral sice úsilí o dobro lidu, ale lid se nedal ošálit a čekal na činy. Sám dával příklad: každý druhý rok byl na krále spáchán atentát. Ludvík Filip měl však štěstí; vyšel vždycky se zdravou kůží a ještě dostal práci – podepsat několik rozsudků smrti.

Ve znamení deštníku se vládlo dál. Ale podzemí bujelo novým vášnivým životem. Podvedený lid si ošetřil rány a hotovil se k odvetě. Dělnické kluby *Smrt tyranům!* se ubezpečovaly, že to nemusí být dnes. Za rok, za dva, za deset let. Jednou přijde chvíle.

Kašparovi nevadilo, že král chodí s deštníkem. Nevadilo mu, že na každém karnevalu zesměšňovala krále maska, která všem v okolí bez ustání podávala ruce. Nenáviděl však krále proto, že sám dával příklad hrabivosti a bezohledného obohacování. Za bulvárem du Temple vyrostly dvě nové papírny a mydlárna. V těch třech státních továrnách pracovalo dva tisíce dětí z Paříže a z okolí. Král, který to dovolí, nezaslouží ani úcty, ani soucitu.

Bylo mnoho příčin, proč musel být chudý člověk s touto vládou nespokojen, a Kašpar Debureau nenechal nevyužitu žádnou příležitost, kdy to mohl dát na jevišti najevo jako Pierot. Proto nevyskočil dvě stopy do výše, když se mu dostalo královského pozvání. Mrzutě nasedl do připraveného fiakru.

„Budou v paláci jenom děti?“

„Bude tam též několik vybraných hostí, aby se pobavili.“

Když přijeli k paláci, stál před vchodem do zahrady houfec výrostků, kteří si rozdělávali pětifranky. Kašpar věděl, oč jde. Pět franků byla sazba za vyvolání krále k oknu. „Ať žije král!“ Když se žádala Marseillaisa, stálo to o dva franky víc. Byla to veselá podívaná, když se král ukázal u okna a děkoval „nadšenému davu“.

V prostorné síni, jejíž široká okna vedla do parku, byly dlouhé stoly sestaveny do podkovy a u nich sedělo asi dvě stě dětí. Kašpar viděl, že král sám zasedá v čele a podle svého způsobu vlastnoručně rozděljuje pečenou drůbež malým i velkým.

Kašpar byl uveden do šatny, aby se převlékl a nalíčil. Sotva však započal, otevřely se dveře a vešel král.

Debureau vstal, v jedné ruce líčidlo, v druhé paruku, a uklonil se. „Jen pokračujte! Děti už se na vás těší.“

Kašpar odložil paruku a přijal podávanou dlaň.

„Četl jsem knihu pana Janina. Totiž nečetl, ale viděl jsem ji, někdo mi o ní říkal,“ pravil samolibě král. „Děti jsou zvědavý a moji hosté také.“

„Bojím se, Sire, že vám nepodám dokonalý obraz hry, když mám vystupovat sám.“

„Jsem zvědav hlavně na vás. Co soudíte o pokroku za dnešních dnů? Je na bulváru du Temple už také dláždění?“

„Dosud ne, Sire.“

„A plynové osvětlení?“

„Domnívám se,“ zdvořile odpověděl Deburau, „že tyto novoty se zavádějí nejdřív v bohatých čtvrtích. V chudých ne.“

„Asi proto,“ usoudil král, „že je tam méně lidí.“

Deburau zavrtěl hlavou.

„Ledaže by byli vloni vymřeli cholerou.“

„Lid se nechoval během epidemie dobře,“ pravil zarmouceně král. „Rozbili arcibiskupský palác, oblékli si ornáty a tančili v nich...“

„Všichni jsme mysleli, že zešílíme, Sire, a některým se to skutečně stalo. Byl to masopust, ráčí-li se Veličenstvo pamatovat. Lidé umírali v maskách na ulicích. I mnoho Pierotů jsem tak viděl zemřít.“

„Dobře, dobře,“ mávl rukou král. „Já se nezlobím, já všechno zařídím. Jistě uznáte, že je to dobrý nápad, pozvat sem tolik dětí.“

Kašpar měl na jazyku výtku o tisících dětí v továrnách. Ale nechtěl, aby ho zavřeli. Musí přece za Margot, k nemocnému dítěti. Pak ke Karlovi a k Rosině. Zítra do nemocnice za Désirée.

Král ho opustil. Kašpar dokončil přípravu a čekal. Za chvíli ho zavolali.

Několika přemety se dostal na pódium. Malé obecenstvo ho uvítalo radostným potleskem. Odkázán sám na sebe, sehrál Kašpar jen několik sólových výstupů. Nejvíc úspěchu sklídil za scénu hráče na kytaru, jemuž se přetrhne struna a který ji navazuje – bez kytary ovšem a beze struny – a pak jako krejčí, který přišívá knoflík ke kabátu – bez jehly a bez nití.

Ke konci zpozoroval mezi malým obecnstvem neklid.

Král mi milostivě pokynul, jako by pravil: Jsem spokojen.

Ale důstojník, který ho sem vezl, mu řekl ve dveřích šatny: „To je neštěstí! Obřadník nevěděl, o jakou hostinu jde. Poslal v lahvích chlazený punč – děti se opily – teď zvracejí.“

Kašpar se rychle odličoval a převlékal. Nemínil zde zůstat. Jeho průvodce ho však přinutil usednout mezi prořídle řady dětí a po-večeřet. Král by se jinak zlobil.

Děti, kterým se neudělalo příliš špatně, vzdorovaly statečně dalšímu pořadu.

Dvojice končila dueto, když náhle hlasy zpěváků zakolísaly. Otevřenými okny se vnesl dovnitř zřetelný refrén protifilipovské písničky:

*„To je náš král po – po –
po – po – populární!“*

„Zavřete okna!“ zvolal někdo.

Zpěváci se snažili pokračovat a pronásledovali se, vzdáleni od sebe na dva takty. Debureau zdvihl hlavu od talíře a naslouchal. Najatí pobudové se patrně nespokojili s odměnou a přišli koncertovat králi pod okno.

Dueto se marně snažilo je překřičet.

„Smrt aristokratům!“ zaznělo zcela zřetelně.

A jako výkřik zařinčela tabule a pod úderem kamene se rozsypalo okno. Mezi dětmi se ozval pláč a křik, ale nikdo o ně nedbal.

„Kde jsou husaři?“ slyšel Kašpar rozčilovat se krále. „Chartresi! Kde jsou vaši husaři!“

„Už zakročují, Vaše Veličenstvo!“

Kašpar vstal a vyhlédl z okna. V záři pochodní se leskly bodáky a pozlacené uniformy. Vojsko vytlačovalo výtržníky z parku. Třesklo několik ran.

„Pokračujte,“ poručil dvořan zpěvákům.

„Na místa!“ znělo volání.

Ale Kašparovo křeslo bylo již prázdné.

V temné předsíni hodil na sebe halenu a na hlavu posadil černou čepičku.

„Dej pozor,“ pravila Margot nemocnému chlapci, který trpěl bolestmi v celém těle, „dej pozor, objeví se Pierot, který se ti tak líbil. Přišel za tebou...“

Chlapec přestal plakat a upřel oči na dveře. Jeho matka, Margotina přítelkyně, ho pevně chytla kolem ramenou, aby se nepolekal.

Dveře se otevřely a v nich stál Pierot.

„Dobrý večer, hošíčku!“ ukláněl se.

Už se roztančil. Oběhl stůl, přeskočil židli a stanul u lůžka. Klopýtl, padá – ale v poslední chvíli se opět narovnal. Chlapec se usmál, poprvé, co je nemocen. Pierot klopýtá dál, motá se, vrávorá, ale stojí na nohou – a pak spadne, když už to nikdo nečekal. Malý Jacques se hlasitě rozesmál. Sleduje každé Pierotovo hnutí rozzářeným zrakem.

Jaké to pohádkové zjevení v chudém pokoji, kde je jindy jen chlad a pusto. Drahý bílý Pierot! Chlapec se šťastně usmívá. Zato jeho matka zatíná zuby, aby se nerozplakala vděčností – a Margot, která zůstala u dveří, provází Kašparovy kroky zjihlým zrakem.

Pierot se udýchán zastavil. Margot mu chce poděkovat, ale malý Jacques k němu vztahuje prosebně ruce a šeptá jako při modlitbě:

„Ještě, drahý Pierote, ještě...“

A Pierot pokračuje. Bere do rukou židli. Jak si na ni sednout? Zaplete se do ní a nakonec stojí sám na hlavě a židle sedí na něm. A chlapec se směje, jako by usedavě zpíval raněný pták, z bolavého hrdla se derou výkřiky radosti.

Pak zahraje Pierot výstup krejčího. Znovu tančí. Chodí po rukou. Provede všechno, co umí.

„Můj malý, drahý Pierote,“ šeptá Jacques a naklání se k němu.

Kašpar se přiblíží a Jacques bere do drobných dlaní jeho široký rukáv, posvátně, ale zároveň důvěrně ho hladí po lokti a tiskne látku k tváři a k očím.

„Jak je šťasten!“ šeptá matka.

„Maminko,“ volá chlapec. „To snad ani nebyla pravda.“

Znavená hlava se klade na polštář.

„Spi,“ šeptá Pierot, „přijdu do tvých snů. Budeme si hrát.“

Hoch přikyvuje, usíná a má v tváři nevýslovně blažený výraz.

Margot vede Kašpara tiše ven. Pomáhá mu svléci kazajku.

„Nevíš, jakou jsi mu udělal radost.“

„Ale zítra hraju. Nebudu moc přijít,“ obává se Kašpar.

Vchází chlapcova matka a beze slova mu tiskne ruce.

„Věděla jsem, že jsi tak dobrý,“ praví Margot a dívá se mu zblízka do tváře. „Takového tě znám.“

„Děkuji ti, Margot,“ šeptá Kašpar.

Chvilí stojí proti sobě. Ale Margot ho dnes nelíbá.

Kašpar jde domů a nese si v duši radostný pocit, že vykonal něco užitečného.

Stoupá ve tmě vzhůru po schodech, ale u dveří o něco zakopne.

Postava se vztyčí. Je to mladý básník.

„Co zde děláte, Aloysie?“

„Čekám na vás. Rád bych se s vámi na chvíli prošel. Děti spí.“

„Dobrá,“ svoluje Deburau. „Pojďme tedy.“

Odkládá kostým na okno, náhle se však prudce obrátí a chytá Aloysia za kabát.

„Co mi chceš říci?“ táže se zimničně.

„Až venku.“

„Zemřela?“ šeptá Kašpar.

„Ne.“

„Co tedy?“

„Pojď, Kašpare,“ praví jemně básník a bere ho za loket. „Pojď se mnou ven, do noci. Musím ti dnes mnoho vypravovat – o bolesti, která očišťuje a posiluje...“

„Co je s Désirée?“

„Pustili ji večer z nemocnice.“

„Vrátila se?“

„Ano. Na chvíli. Pak nám odevzdala děti.“

„Kam šla?“

„Dole ji čekal ten malíř vějířů. Odjeli spolu ve voze.“

Sestupují dolů.

Široká, svobodná noc je vítá utěšujícím dechem.

Chvilé závratí

Kašpar je osamělejší a pevnější. Má v nitru klid. Jde od úspěchu k úspěchu. Nyní už není v Paříži člověka, který by ho neznal, a ženy, která by nebyla zvědava, jak vypadá.

Salony se diví, proč slavný Pierot odmítá všechna pozvání. Kdyby ho hledali, našli by ho sedět doma u okna s malým Karlem, číst s ním z první knihy, vyprávět mu. Rosina poslouchává s rozevřenýma očima a strojí přitom panenku. Většinu dne tráví děti u sousedů.

S pomocí Viktora Huga podařilo se Kašparovi získat pro Aloysia místo korektora v malém časopise. Nabyl víc sebedůvěry; když mu pokoutní nakladatel nabídl za jeho básně v próze 150 franků, ochotně mu je svěřil k vydání.

„Dám své knize tvé jméno,“ řekl Deburauovi. „Kašpar noci. Protože ve tvém umění je síla tvoření.“

„Přečti mi něco z tvého rukopisu.“

„Jsou to obrazy. Fantazie. Chtěl bych, aby v čtenáři vznikl dojem Rembrandtova nebo Breughelova obrazu.“

„Čti!“

Byl podvečer. Za oknem umíralo světlo. Aloysius četl:

„Dvanáct čarodějů tančilo pod těžkým zvonem svatého Jana. Jejich hlasy byly jako dunění bouře a já, zděšen na loži, počítal jsem těch dvanáct hlasů, které jako slavnostní průvod vznášely se temnotami.

Měsíc se schoval za mraky. Déšť, blesky a vichřice bičovaly mé okno, zatímco korouhvičky kvílely jako jeřábi, když na ně v lesích padne lijavec.

Nejtenčí struna mé loutny, visící na skobě, praskla, stehlík v kleci třepetal křídly, jakýsi zvědavý duch obrátil stránku v Románu o růži, který spal na mém stole. – Náhle však nad zvonem zahučel nový hrom.

Kouzelníci omdlávali, smrtelně raněni. Viděl jsem z dálky, jak jejich čarodějné knihy hoří jako pochodeň v černé zvonici.

Ta strašná záře barvila ohnivými plameny očiště a pekla na zdi gotického kostela a prodlužovala stín obrovské svatojánské sochy až na protější domy.

Korouhvičky zrezavěly, měsíc roztavil perlově šedé marky, déšť se snášel už jen po krůpějích z okapů a mrazivý vítr, rozrazil mé nedovržené okno, hodil mi na polštář květy jasmínu, kterými před chvílí ještě zmítala bouře.“

Kašpar se chvíli rozmýšlel.

„Není to prosté a zřetelné, jak bych si přál,“ pravil pak. „Ale je to vskutku jako vyzpívaný obraz. Je to šeptáno duší.“

„Nálady, které ani nezachytneš,“ přisvědčil Aloysius, „které jen vytušíš, a už se loučí. Krása, která netrvá.“

„Přál bych ti, aby tvá kniha měla úspěch.“

„Snad pro jeden den,“ řekl trpce Aloysius.

„Zůstane přece na světě provždy.“

„Stará, plesnivá, prožraná červy. Napíšeš do ní věnování Viktoru Hugovi. Ne proto, že mi opatřil místo, ale protože jeho jméno bude jistě živé i za sto let. I pak budou lidé jeho verše pečlivě uschovávat. Má kniha bude dávno zapomenuta. Ale když ji někdo otevře, aspoň jméno na prvním listě ji uchrání před věčnou smrtí... Ano, věnuji tu knihu Viktoru Hugovi.“

A z jeho vyschlého hlasu, škrceného souchotinami, zní slabá naděje na prodloužení života, zvolna hasnoucího.

„Kupte si *Malý příběh velkého umělce!* Pouze deset centimů. Právě vyšlo!“

Chlapec nabízí brožurku muži, který spěchá kolem. Když mu však vzhledne do tváře, zarazí se a zahanbeně se omlouvá.

„Promiňte, pane Deburau!“

Kašpar se přátelsky zasměje a jde dál. Janinova kniha nezůstala osamocena. Drobné knížečky neznámých autorů ji zčásti opakovaly, zčásti opravovaly. Kašpar Deburau však takovou pozornost nevítal. Byl vskutku tak skromný, že by svou skromnost ani nepřiznal, protože i v takové sebechvále by byl viděl neskromnost.

Vešel do divadla. Chystá se premiéra *Hráče*, na níž spolupracoval. Všechno podléhá obvyklé horečce. Jeho příchod však vnáší do šaten a chodeb v zákulisí klid. Když on je v dobré náladě, nic nemůže selhat. Všichni k němu zvedají pohledy a zdraví dobrého kamaráda.

Režisér Cot d'Ordan mu úslužně nabízí tabatěrku:

„Dobrou cigaretu, pane Deburau?“

Gesto, které ho nic nestojí, protože ví, že Deburau, trápený občas kašlem, přestal kouřit.

Kašpar jindy odmítá. Dnes však škodolibě sáhne do tabatěrky, vezme cigaretu a podá ji Chartonovi:

„Vezmi si ji! Ty kouříš!“

Všichni se sklánějí nad líčidla a potutelně se smějí. Deburau je zřejmě ve skvělé náladě, když dal režisérovi takovou lekci. Představení bude znamenité.

Cot d'Ordan si to myslí také, proto se neurazí a jde dál šatnami. Bděle sleduje, jak se herci oblékají. Nedávno pro Adolfovu a Evženovu nedbalost bylo divadlo málem úředně zavřeno. Přišli pozdě a zapomněli si navléci trika. Když jim mstivé Sylfidy – podle děje hry – odnesly šaty, octli se na jevišti nazí jako Noe. Občanstvo to považovalo za urážku, vypukl skandál, komisař dal oba necudy odvést na policii a vyměřil každému měsíc vězení. Úřad chtěl divadlo potrestat, ale Cot d'Ordan se vyznamenal svými známostmi. Jedna z jeho přítelkyň se dostala až k ministru Thiersovi a vymohla, že zákaz představení byl zrušen. Cot d'Ordan i Bertrand však bděli jako ostříži, aby se taková nedbalost neopakovala.

Na Kašparově stolku leží kytička konvalinek.

„Věčně ženy,“ usmívá se herec Laplace.

„Ty máš nejmíň co mluvit,“ hrozí Deburau příteli.

Laplace měl být knězem. Když se ho, dvanáctiletého, ptali, proč se proti tomu tak zuřivě brání, prohlásil: „Mám rád ženy.“ Tvrdil, že má náklonnost k řemeslu ševcovskému. Později změnil tuto náklonnost ve prospěch lepenkářství, protože krám byl právě proti divadlu paní Saqui, kam často chodila slečna Marietta, švadlenka, která vypomáhala ve sboru. Když ho přivedla poprvé na představení, byl okouzlen a téhož večera pronesl k rodičům novou řeč, z níž vycházelo najevo, že konečně našel tu pravou náklonnost. Získal tak Mariettu a spolu s ní vstoupil do Funambules. Často musel kolegům předvádět proslov, kterým rodiče přesvědčil; všem se nejlépe líbil pasus, v němž dokázal, jak se lidské smýšlení může měnit:

„Napoleon začal jako republikán a skončil jako bonapartista!“

Laplace voní k Deburauovým konvalinkám a praví zkušeně:

„Je třeba dost tvrdohlavosti, aby člověk ženu získal, ale ještě víc, aby se jí ubránil.“

„Mám dost té sladké veteše,“ bručí Kašpar a líčí si čelo a tváře.

„Nechci ani slzy, ani vzdechy, ani přísahy.“

V den premiéry bývá ve Funambules mnoho krásných žen. Možná že některé z nich by byly hrdé, kdyby mohly přičíst slavného herce k svým milencům. Herečky zvědavě nahlízejí skulinou v oponě. Ale jejich pozornost nepoutá George Sandová ani Josefina Duplessisová, zvaná „dáma s kaméliemi“. Celý sál oslňuje zářivým půvabem Marie de Mandrot, okrasa nejlepších salonů, jedna z žen, s nimiž objevit se v divadle znamená úspěch a závist.

„Je krásná,“ obdivuje Klára.

„Příliš křiklavá,“ sočí Marietta.

„Kdo je tam dnes?“ ptají se muži.

„Marie de Mandrot.“

„Ukažte! K ďasu! To je žena! Kašpare, podívej se!“

Deburau mávne rukou.

Ale během hry má dost příležitosti pohlédnout k její lóži. Krásná, myslí si, ale nejinak než o soše nebo o malbě. Kam jste uplynuly, časy lásek na první pohled?

Když hra skončí a Pierot děkuje za potlesk, Marie de Mandrot stojí u zábradlí lóže, křehká a štíhlá jako černý stvol. Jako by i temno za ní bralo na sebe rozechvělý odraz její krásy. Mnoho mužů i žen z obecenstva se za ní ohlíží.

Opona padá naposled.

„Opravdu se ti nelíbí?“ ptá se Laplace.

„Jsem tak často zamilován na jevišti, že mi pro život už nic nezbyvá.“

Premiéra byla opět úspěchem.

Bertrand počítá peníze. Herci chodí jako pávi. Jen Kašpar se vrací do šatny se svěšenou hlavou.

Sotva odhodí paruku, klepe někdo na dveře.

Uvaděčka, jejíž slzy zachránily kdysi divadlu velkého Pierota. Léta, která přinášela Kašparovi kořist slávy, ukládala se v jejím obličejí stopami utajených smutků. Ale v očích plane stále obdiv k blízkému, a přece tak vzdálenému herci.

„Co se stalo?“

Uvaděčka mu podává lístek a Kašpar čte:

„Boulevard des Capucines, 4.“

„Od koho je to?“

„Od té krásné dámy,“ šeptá žena a líbá pohledem Pierotovu tvář v zrcadle. „Venku čekalo mnoho mužů, aby ji ještě uviděli.“

Kašpar upustil vizitku. Ponořil tvář do rukou. Uvaděčka k němu nesměle přikročí:

„Co je vám? Nespěcháte dnes domů?“

„Tady je mi líp.“

Otočí se na ni důvěřivým pohledem:

„Vy se jmenujete Aimée, že?“

„To přece víte, ne?“ usměje se bolestně.

„Leccos se mi plete. Člověk chce zapomínat – a proud vezme i břehy...”

„Ani s našimi chlapci dnes nikam nepůjdete?”

„Ne. Otevřete mi druhý východ?”

Projde spěšně řadou objetí, odmítne několik pozvání na večeři a odchází bočním východem, v ruce kytíčku konvalinek.

„Dobrou noc, pane Deburau!”

„Dobrou noc, Aimée. Odpustíte, že jsem pozapomněl...”

Osamělá žena stojí dlouho u východu a nezamyká.

Kašpar jde k Seině. Potřebuje prostor, široký obzor, vysoké nebe nad sebou. Je se sebou nespokojen. Bojuje s obrazem. Hvězdy se skládají v třpytivý náhrdelník – a sklopí-li Kašpar oči, najde jej v hladině řeky.

Druhé představení nové hry je stejně úspěšné. V šatně voní konvalinky – ale lóže je prázdná.

Až o přestávce oznamuje Laplace:

„Tak přece přišla!”

Marie de Mandrot je bledší a krásnější než včera. Je sama.

„Vypadá jako nemocná,” prohlízejí si ji herci.

Nejsem mladý blázen, myslí si Kašpar, nenaletím na vějičku, i kdyby byla z démantů. Chtěl by to na konci představení říci krásce s pyšnými očima. Ale lóže je prázdná. Několik konvalinek vadne na okraji zábradlí.

Po hře čeká Kašpar poselství, ale nic nepřichází.

„Půjdete zase druhým východem?” ptá se Aimée.

„Ne. Proč?” tvrdě odpovídá Kašpar.

Noc ho vítá opět u Seiny. Nechci tě, lásko, domnívá se. Ale po smutku, který v něm roste, ji poznává. Čím houževnatější bývá zápas, tím horoucnější podlehnutí.

Nenávidíš lásku? Poznal jsi ji tolikrát? Sčítej, Kašpare! Jeho léta jsou jako vysoká hladina. Kdyby přišla bouře, nezpěnila by ji. Ale hluboká voda, zbrázděná vlnou, je tím nebezpečnější.

Několik večerů uběhlo. Lóže zůstala prázdná.

Šestáho dne, když Kašpar vycházel z domu, přiskočil k němu malý chlapec, jehož obličej mu byl známý. Jacques!

„Tys nezemřel?“ vyhrklo překvapenému Kašparovi z úst.

„Ne, pane,“ vesele řekl hoch. „Uzdravil jsem se. Chodím do školy.“

„Už nemáš bolesti?“

„Jen někdy, když je příliš zima.“

„Mám z toho radost. A tvá matka?“

„Posílá mě k vám.“

„Snad není zas někdo nemocen?“

„Ano. Slečna Marie.“

„Mám jí taky jít hrát?“

„Přišel jsem vás o to poprosit.“

„Podívejme se!“ zasmál se Kašpar. „Zvolili dobrého posla. Kdepak bydlí ta dáma?“

„Na bulváru Kapucínek číslo čtyři. Je velice hodná. Dala mi už mnoho hraček. Maminka jí chodí šít šaty.“

„Kdo tě tedy poslal? Maminka, nebo slečna Marie?“

„Slečna říkala, že když jste byl u mne – a když chodíte každou sobotu do nemocnice – přijdete snad taky k ní... Mám vás poprosit.“

„Jsi moudrý chlapec. Ale já...“

„Je tak smutná. Přijdete, pane Deburau?“ upřel naň hoch důvěřivý pohled.

„Vyřid', že přijdu dnes večer po představení,“ řekl Kašpar prudce.

Hoch zavýskl, otočil se, a už bylo vidět jen jeho paty.

Kašpar za ním zvedl ruku, ale bylo pozdě.

Zapomněl se zeptat, co dělá matčina přítelkyně – Margot.

Číslo čtyři, bulvár Kapucínek.

Kočí seskočil a otvírá dvířka. Kašpar chvíli stojí před vchodem, ale dveře se otvírají dříve, než zazvonil. Stará hospodyně ho zve dál a ukazuje mu další vchod.

Velká předsíň s bílou mříží a popínavými rostlinami. Salon, vykládaný dubovým dřevem s vypouklými zlatými arabeskami. Proti velkému krbu benátské zrcadlo. Zálony z nachového sametu. Křišťálový lustr, plný svíček.

Kašparovy oči těkají z předmětu na předmět a jeho obdiv se zvětšuje. Čaloun v protějších dveřích se pohnul.

Je taková, jak ji viděl v lóži. Mladá, štíhlá, černě oděná, s brilanty ve vlasech. Ale její pohled je vlídný a srdečný. Oči jsou na ní nejkrásnější; živé, užaslé, neklidné, nevinné, ač skrývají tajemství.

„Vy nejste nemocná?“ překvapen se táže Kašpar.

„Jsem velmi nemocná,“ praví a její hlas zní sametově měkce. „Ochuravěla jsem touhou poznat vás. Posadíte se?“

Lenoška je potažena čínským hedvábím višňové barvy.

„Neutečete mi?“

Podává mu bílou dlaň. Stiskne ji a tiskne dobrodružství.

„Myslíte, že umím léčit?“

„Znám pro svou nemoc jediný lék – radost a vědomí, že žiji. Ve vaší tváři je tolik života. Chci vás slyšet.“

„Neumím mluvit.“

„Slyšet vaše srdce, příteli Pierote!“

Nalila vína do křišťálových sklenic.

„Mít Pierota jen pro sebe – to jsem si přála.“

Kašpar pije první doušek z křišťálu.

Z Mariiných očí mizí nevinnost a zůstává v nich tajemství. Když vstala, smyslnost zazářila z celé tváře.

Kašpar jí chce čelit a vstane též. Ale její přitažlivé oči jsou blízko jeho tváře.

Přitiskne se k němu jako vítr.

Její tvář se oddaluje, jako by chtěla vidět své políbení.

Proto tolik odříkání, Kašpare, proto tolik mrtvých dní, aby přišla jednou víla s démanty ve vlasech? Její čistá tvář voní, tělo kvete. Nad hlavou se točí rozsvícený křišťál.

Horký dech se proplétá navzájem. Kašpar si sahá na čelo rozechvělými prsty.

„Jak se to mohlo stát? Jsem jenom Pierot z Funambules...“

„Jsi největší z Pierotů,“ šeptá víla a její úsměv ztrácí divokost a znovu se stává nevinným.

Karel a Rosina nocují teď častěji u sousedů.

Otec je nemá méně rád; nosí jim dárky, přichází zvesela, často zpívá – ale opět odchází a dlouho se nevrací.

„Proč se tatínek směje?“ táže se holčička pana Aloysia.

„Protože je šťasten.“

A když se loučí s Kašparem, sám stále slabší a nemocnější, říká mu:

„Našel jsi báseň. Žij poezií!“

Kašpar jde, ale je s radou nespokojen. Nezabloudil jsem? Chtěl jsem přece život, a ne poezii. Nejen třpyt a vůni, ale také lidskou duši, ne rozkoš, ale radost. Jsem zdravější než Aloysius. Nechtěl jsem vílu, ale ženu.

Prožil dosud tak málo opojení, že je přijímá i proti své vůli, přisvojuje si je, jako by si chtěl vytvořit poklad vzpomínek.

Ta první je nejbohatší. Jsou v ní záclony z bílého mušelínu, sbíhající se do stříbrné růže, je v ní gondola z citronového dřeva, krajky, bílá něha... Snížíš-li pohled, najdeš bílý koberec jako posnžený trávník s rozházenými letními růžemi... Vysoké hodiny tikají. A vedle tvého ramene dýchají nejkrásnější ústa Paříže.

Kašpar se okouzluje přepychem a marnivostí. Láska mu dlouho dávala hořkost; je užaslý, jaká je v ní sladkost. Dostalo se mu do rukou štěstí, ale ne za čtyři sous. Štěstí, které mu závidí všichni vévodové Paříže. Jen na ni vrhejte své hladové pohledy, když přijde do Opery a zastíní svou krásou vše, co tam svítá a jiskří! Ta krása patří mně. Je poprvé ješitný. To já s ní sedávám po představení na polštářích u růžového krbu – na mém rameni odpočívá její spánek a můj hlas jí říká:

„Poprvé v životě začínám pochybovat o němohře. Slovy se dá vyjádřit tolik citu. Bohužel, umím to špatně. A jsem životu za sebe tak vděčný.“

Marie neodpovídá. Umlkne často právě tehdy, kdy od ní čeká odpověď. A její oči bloudí daleko a na rtech má odcizený úsměv. Uniká mu. Musí se jí dotknout, aby se přesvědčil, že neodlétla zároveň se svou duší.

Jindy je důvěrná, usměje se jeho nápadům a hrám, poslouchá o cestě po provaze celou Evropou...

„Mám ti také vypravovat svou minulost?“ ptá se.

„Nemusím ji znát. Jsem spokojen s tajemstvím.“

„Snad by tě tedy pobavila budoucnost?“

„Ne,“ odtahuje Kašpar dlaň. „Nech mi myšlenku, že některé štěstí trvá věčně.“

Opět nepromluví. Její ruka se zvedne a pohladí ho po vlasech, ale rty mlčí.

Nač pokoušet budoucnost, když přítomnost je tak neuvěřitelná?

Jak krásná je v těchto dnech Paříž! Stromy na Italském náměstí se skvějí zelení, modrá obloha se vesele klene nad náměstím Bastilly, ve všech oknech září slunce.

Němý Pierot má slovo pro každého, pro všechno.

„Dobré jitro, Paříži!“ volá na město z Montmartru, když se chce nadechnout svěžesti, která mu v ulicích schází. „Dobrou noc, mlýny! Dobrou noc, kabarety, zahrady, vinice a všechny hezké vyhlídky!“

Na Gentském bulváru je plno prachu nebo bláta. Ale je to jedno z nejpríjemnějších míst na světě. U Tortoniho se obědvá. V Café de Paris je nejlepší kuchyně. Aspoň jednou týdně se tam sejdou všichni veselí kumpáni, mezi nimiž je náhle Kašparovi dobře, protože jejich humor a vtip se hodí k jeho rozjásané duši. Nemusí na nic myslet a může se těšit jen nedávnými vzpomínkami. Setkává se tam s doktorem Véronem, který má známost s Ráchel, s Evženem

Sue, s Rogerem de Beauvoir, který o sobě říká, že obětoval vavříin básníka za růže milence. I když se pozdě večer restaurace zavírají, vždy se najde někdo, kdo řekne: „Nedoprovodili byste mě k mému bytu?“ – a zábava pokračuje v jiskrách vtipu a na vlnách písní.

Kašpar Deburau dal vale Nervalovi a Mussetovi. Chce být veselejší než dosud. Roger de Beauvoir se stal jeho oblíbeným společníkem. Jeho bonmoty kolují v Café de Paris. Doktoru Véronovi, známému svými velkými kravatami, adresoval Beauvoir dopis takto: „Pánu Véronovi v Paříži, v kravatě.“ Když vyšel Balzakův *Otec Goriot* a Beauvoir o něm napsal kritiku, urazil ho Balzac v polemice. Beauvoir mu poslal dva svědky, ale jedním z nich byl Deburau; jeho zásluhou se oba smířili a Balzac napsal Beauvoirovi omluvný dopis na čtyřiceti stránkách. „Dobrou noc, Rogere!“ přála mu jednou krásná dívka. „Vždyť je to ve vaší moci,“ odpověděl jí Beauvoir.

Deburau byl pozván k Joseffíně Duplessisové a poznal též Ráchel, které musel Musset vybojovat uznání stejně odvážně, jako kdysi Janin Deburauovi.

„Slyšel jsem,“ vyprávěl jednou Kašpar Marii, „že Véron si dává policejně zjišťovat, jak se chová.“

„Pošetilec! Ráchel nemůže být věrná. Nepatří nikomu. Miluje jenom divadlo a slávu.“

„Jak mají všichni málo,“ praví Kašpar, „jen věrné nebo nevěrné milenky. Já mám lásku a ta je mým dechem.“

A Mariin pohled odchází do dále.

Kašpar je v divadle pln energie. Po dnech nedůtklivosti přicházejí chvíle pružnosti a pochopení; pro každého má slovo povzbuzení. Chce vidět okolo sebe co nejvíce štěstí.

Jen Aloysiovi nemůže už pomoci. Zrovna v den, kdy byl ubohý básník jmenován knihovníkem, odevzdává ho Deburau ošetřovatelům v nemocnici, vyhublého na kost.

„Fthisis!“ mručí lékař. „Pokročilé souchotiny.“

Je mu Aloysia líto. Kolik ubožáků okolo něho tak marně bojuje a tak hořce podléhá? Smutek podvrací radost, když večer spěchá na bulvár Kapucínek. Ulicemi jdou noviny o novém odhalení spiknutí proti vládě. Viníky čekají prý kruté tresty. Kam běžíš, Kašpare, s takovou horoucností? Není celé tvé dobrodružství jenom velkou žádostí po zapomenutí? Otázek přibývá. První chvíle byly omračující. Ten, kdo je ve tmě, je snadno oslněn. První úsměv neprohlédneš. Ale desátý, stý? Beauvoir mluvil o ženách, které sice žijí z peněz milenců, ale potřebují ještě jiné muže, aby dodaly lesku své pověsti. Dodává jim to převahy nad jinými ženami, které se cítí poníženy. Taková je dnešní společnost, řekl Roger, co se dřív skrývalo, se ukazuje, za co se dřív lidé hanbili, tím se nyní pyšní.

Zazvonil. Ale hospodyně mu oznamuje, že paní je dnes nemocná a nemůže ho přijmout. V oknech je světlo. Kdyby rozbil sklo, zaslechl by možná smích.

Jiný muž by neuvěřil po měsíce. Pierot je však zvyklý myslet rychle a přijímat bleskové změny situace chladnokrevně. Stojí na rozcestí. Vynutit si vstup a udělat skandál? Odejít za dětmi a hořkovat nad zklamáním?

Jde po nábřeží a jeho sarkastický úsměv patří nyní jemu samému. Myslí na krásnou Marii. Dala mu, co mohla, a vzala si, co chtěla. Pierot z Funambules byl jejím milencem, bude se vyprávět. Bude to považováno za cennou kořist, protože nikdo neví, jak byl v téhle hře bezbranný a upřímný.

Nemyslí jen na Marii. Chce si připomenout, která myšlenka v něm byla poslední, než se začal opíjet stříbrnou pěnou a těžkými vůněmi, křišťálem a mušelinem. Ne, svůj svět na bulváru jsem nezradil. Divadlo jsem nepodvedl. Svým dětem jsem zůstal věrný. A přece byla ve mně jedna jasná myšlenka, když jsem zůstal sám, upřímnější k sobě než dříve. Kam se poděla? Komu jsem ublížil?

Týden se neodvážil zaklepat na známé dveře. Když se tam opět vypravil, uviděl u chodníku stát pěkný kočár modré barvy. Seděla v něm Marie s neznámým mladým mužem. Uviděla ho a vyklonila se.

„Kam jdete, příteli?“

„Za známými,“ odpověděl Kašpar. Ale přistoupil k dvířkám. Černovlasý mladík na druhé straně se odvrátil.

„Co dělají vaše děti? Jsou zdravý?“ ptá se láskyplně Marie. Otázka, kterou smí slyšet i muž ve voze. Kašpar vidí Mariiny oči, krásné, výmluvné; otvírají dnes své tajemství a je v nich prosba: Příteli Pierote, pochop a jdi...

„Rosina je první z celé školy,“ odpovídá tedy Pierot. „Karel byl včera poprvé v divadle.“

„Byl to pro něho jistě velký dojem,“ usmívá se Marie. „Prosím, vezměte mu ode mne tu hračku!“ A podává mu krásnou loutku, připevněnou zevnitř na dvířkách kočáru. „Dovolíš?“ obrací se na muže ve voze. Mladík přisvědčuje a líbá jí ruku. „Jed'te!“ zavolá Marie na kočího.

Kašpar na chodníku osaměl. Ohlédne se. Mariina ruka mávla neurčitým pohybem – spíš jako by něco odhodila, než jako by se loučila...

Kašpar jde zpět a usmívá se, jako by se přistihl a jako by ho to těšilo. Kdyby se Pierot uměl rozesmát, nyní by to učinil. Ale nevyčítá. Snad nezbytně potřeboval i tento falešný klenot, aby ničeho nelitoval.

Jde zvolna říjnovým večerem a jeho mlhami. Tma rozsvěcuje řady plynových světél.

Vzpomíná si, že dostal dopis od Aloysia. „Jsem sláb a začínal jsem desetkrát tento list, než se mi jej podařilo dokončit...“

Najde cestu k nemocnici.

„Je v agónii,“ praví mu lékař.

„Slyším tě, ale nevidím,“ šeptá Aloysius.

Den poté setkává se u lože mrtvého přítele se sochařem Davidem d'Angers, který přichází nakreslit jeho poslední portrét do medailonku pro ubohou matku. Svazek *Kašpar noci* právě vyšel. Ale mrtvý ho už neuvidí.

Sám se sochařem provází Kašpar mrtvého na poslední cestě na hřbitov.

Když vynesli rakev z kaple, rozpoutala se bouře. A zatímco se kněz modlil nad hrobem, blesky křížovaly nebe jako v básni Aloysia Bertranda.

Zločin

Pro kriminální ráz her, uváděných v některých divadlech, vysloužil si bulvár du Temple dávno přízvisko „bulvár zločinu“. Červencová přehlídka v roce 1835 dodala tomuto názvu pravdivý obsah.

Od rána se scházely čtyry Národní gardy, řadily se a zdravily navzájem. Krátce předtím byla největší část ulice narychlo vydlážděna, před divadly byla zřízena zábradlí, pojízdné krámky se chlubily novými červenými deštníky. V tu horkou neděli se jich proplétalo mezi čekajícími řadami gardistů mnohem víc než jindy, zvonečky na vozících s nápoji cinkaly, zněly výkřiky. Připravovala se pokojná slavnost, při níž si občané hráli na obránce pořádku a sám král s dvorem měl je poctit návštěvou. Herci, statisté, zpěváci volali na přátele, prodavačky a mladé dělnice se smály svým otcům, bratřím, milencům. Slavilo se páté výročí poslední revoluce.

Král Ludvík Filip se s důstojnickým sborem a dvorem vydal na přehlídku celé pařížské posádky, stojící po délce bulvárů. Šestá legie národní gardy, jejímž členem se s ostatními váženějšími členy divadélek stal i Kašpar Deburau, seřadila se před Tureckou kavárnou, naplněnou jejich rodinami. Kašpar tam dovedl i své děti.

„Už jsou tak velké?“ zeptal se známý hlas.

Margot s přítelkyní a několika jinými ženami seděla u jednoho stolku. Kašpar se před jejím přímým pohledem zastyděl. Ví o jeho ješitném dobrodružství, o jeho domýšlivosti a pádu? Jistě ví. Ale její hnědé oči se dívaly pokojně a přátelsky.

„Hledám naši uvaděčku, chtěl jsem jí svěřit děti,“ řekl.

„Pohlídám ti je,“ nabídla se Margot a vzala Karla i Rosinu za ruce. „Máte žízeň, děti? Odtud budete dobře vidět. A Karel tu má kama-ráda. Kde je Jacques?“

„Děkuji ti,“ usmál se na ni Kašpar. „Pak se pro děti vrátím. Je tomu pět let, pamatuješ?“

„Kdo by nevzpomínal?“ řekla Margot.

Z dálky zazněly bubny a Kašpar spěchal na své místo. Králův průvod se blížil.

Gardisté stanuli v pozoru, ale nebyli to královští vojáci. Tu a tam se ozvala poznámka na krále a na jeho průvod.

„Jen aby ta hruška nespadla z koně!“

„Ta maršálská uniforma by se nám hodila do divadla!“

„Tiše, vždyť vás uslyší!“

Král jel zvolna podél první řady a díval se do tváří národních gardistů s laskavostí, za níž byla obava. Právě když se octl i s průvodem proti Turecké kavárně, zvedl ruku k pozdravu.

Vtom uviděli gardisté a lidé v kavárně za nimi, jak se v oknech třetího poschodí starého domu právě proti nim oslnivě zablesklo, ozvalo se mnoho ohlušujících ran za sebou, vyvalil se dým – a za křiku zděšení a bolesti, za řehtání zraněných koní se v potocích krve svíjeli na zemi ranění důstojníci, vojáci, ženy i děti. Maršál Mortier, generál Lachasse a s nimi deset důstojníků a dvacet vojáků umíralo na dlažbě. Gardisté vyběhli z řad a nosili desítky raněných do kavárny, změněné v lazaret. Zděšený, bledý král se sesul na dno kočáru. Nestalo se mu nic; na dvou místech měl prostřelený klobouk.

Kvílení se rozléhalo po celém bulváru, odevšad se sbíhali lidé, tlačili se okolo tratolišť krve, hledali známé, hořekovali, volali o pomoc. Zatímco zbytek královské svity odjížděl, vnikli policisté a vojáci do domu vedle kavárny *Tisíc sloupů*. Našli „pekelný stroj“, sestávající z dvaceti pěti pušek, nabitých kulemi a spojených žlábkem se střelným prachem. Brzy potom dopadli také pachatele, Korsičana Fieschiho.

Kupec Morey, který mu pomáhal kulomet sestrojít, porušil sice záměrně čtyři hlavně, aby Fieschi zahynul zároveň se svým činem a nemohl nikoho prozradit, ale ten úmysl se už nezdařil. Prozradili

i třetího pomocníka, povozníka Pepina, jehož všichni před slavností viděli, jak se krokem projíždí na koni před kavárnou; podle něho Fieschi svůj stroj zaměřil.

Skoro všichni gardisté měli své rodiny na terase kavárny. V křiku, který se po výbuších ozval, každý z nich zaslechl volání o pomoc a bolestné sténání svých nejbližších. S hrůzou ve tváři se rvali v průchodu ke kavárně, aby se dověděli pravdu.

I Debureau tam běžel. Nikdo nevěděl, zda vraždění skončilo. Lidé na sebe padali, zděšení, zakrvácení.

„Kašpare,“ zaslechl prudké volání.

Za převrženým stolem se krčily ženy. Margot tiskla k sobě obě děti, tak, že je chránila ještě vlastním tělem.

„Nic se vám nestalo?“

Všechny ženy byly bledé, ustrašené.

„Kdo to střílel? Atentát? Jsou mrtví? A král?“ ptaly se jedna přes druhou.

Debureau k nim přisedl na zem, šťasten, že se dětem nic nestalo. Ale jen vydechl, opět se zvedl.

„Je po všem. Musíme pomoci raněným.“

„Co s dětmi?“

„Počkáš ještě u nich? Bude to bezpečnější.“

Rychle přivolaní lékaři poskytovali raněným první pomoc. Útulné síně kavárny zněly nářkem a proklínáním. Na bulváru však již bylo klidno a jen nachové skvrny na dlažbě připomínaly, co se zde přihodilo. Na vojenských vozech opouštěli mrtví bulvár zločinu.

„Co z toho?“ mával pěstí rozčilený Laplace. „Řekni mi, co z toho? Zabili třicet vojáků, pět žen, poranili tolik dětí. Vezme čert království?“

„Mířil asi špatně.“

„I kdyby byl trefil krále! Myslíš, že by nepřivedli jiného?“

„Snad aspoň dvůr zastraší, nemyslíš?“

Když se Kašpar vracel na terasu, těšila Margot poplašené děti veselým vyprávěním. Chvilí stanul opodál a pozoroval ji. Chovala

se k nim trochu s ostychem, s jakýmsi dojetím, ale měla v obličeji mateřskou něžnost a způsob, kterým k nim hovořila, byl srdečný, přátelský. Její přítelkyně s malým Jacquesem se vzdalovala. Chlapec zamával na Pierota.

Připomnělo mu to poselství, které mu jednoho dne donesl. Tehdy se ho na něco chtěl zeptat, ale nebylo už času, a pak vše pohltil pošetilý vír kraje a stříbra. Co to bylo? Vrátil se pohledem k snědým Margotiným tvářím, k čelu s několika vráskami, k jejím pevným a veselým ústům.

Přikročil k dětem.

„Pojďte, půjdeme domů,“ vyzval je.

Margot pustila Rosinu z objetí. Úsměvně pohlédla na Kašpara, jako by mu chtěla poděkovat za to, že jí děti svěřil.

Děti se chytily otce za ruku. Nerozhodně zůstal stát.

„Štěstí, že se jim nic nestalo,“ řekla rozpačitě Margot.

Stále se nehýbal a do jeho obličeje vešly vzpomínky, výčitky, obvinění. Tehdy poprvé, pravily jeho oči, byli jsme oba příliš mladí a nedovedli jsme rozlišovat touhu a život, styděli jsme se před sebou navzájem. Snad nás to oba polepšilo. Škoda, že jsme se poprvé nesetkali později!

Margot se dívala do jeho výmluvné tváře, do zvažných očí.

Ale ne, pravila tvář, nebylo pozdě. Jistě jsme šli podobnými cestami, protože jsme se sešli jednoho červencového dne bok po boku. A jeho oči se zaleskly odrazem horkého dne, kdy šlo o život: ztemněly pak připomínkou noci, kdy leželi vedle sebe na dlažbě, mezi ostatními, a zdálo se jim, že si nikdy s nikým nebyli tak blízko.

I Margot se rozpomněla.

Bylas mi od té doby stále tak blízká, pravily trpké vrásky okolo jeho úst, ale neznal jsem k tobě cestu. Nedovedl jsem jít za vlastní spokojeností a překročit přitom cizí bolest. Pak se cesta uvolnila, vykročil jsem a oslnila mě chvíle štěstí, jaké jsem dosud neznal.

Margot věděla, nač myslí.

To je má vina, přiznávaly prohloubené vrásky na čele. Zabloudil jsem. Prohřešil jsem se. Jenže – a jeho oči opět zasvitly – tehdy jsem to ještě nevěděl tak určitě. Opíjel jsem se novou volností. Nevěděl jsem, jak je krásné mít v ženě velkého přítele. To jsem pochopil později.

Margot čekala.

Dnes to vím. Vidím tě dospělou, zápasící o svůj život, pracovitou, ušlechtilou. Platilas krutě za bídu mládí. Neseš její znamení v sobě. Ale nebojíš se. Jsi věrná. Jsi dobrá. Jsi odhodlaná.

A Kašparova tvář praví: Nemohu tě takto opustit. Července nás spojují. Zůstaňme spolu.

Margot rozumí. Ale praví tiše:

„Musíš to vyslovit, Kašpare.“

„Pojď s námi, Margot,“ praví stejně tiše Kašpar. „Jsme tak sami!“ V hloubi Margotiných očí vzplane teplý zásvit.

„Myslíš, že je to možné?“

„Někdy se lidé setkávají pozdě. Ale když si to budeme hodně přát, budeme snad skoro šťastni.“

Nejsou mladí a rozjaření. V jejich duši je únava a rezignace.

Ale přece cítí ve větru, který jim vane vstříc, slib skromné blaženosti.

Jdou pevně, zvědavě a překvapené děti mezi sebou, a zrychlují krok, aby zachytili život, k němuž konečně našli cestu.

Neštěstí

Strach rodí krutost. Pachatelé zločinu byli popraveni. Ale ministr Thiers radí králi, aby nebránil touze lidu po velikosti, vzpomínkám na hrdinské doby Francie. Je to pro krále bezpečnější cesta než boj s republikány. Radí převést Napoleonovy ostatky ze Svaté Heleny do vlasti. A což kdyby to učinil sám králův syn?

A tak z divadelních cedulí nemizí hry, jako je *Příběh praporu* nebo *Schönbrun a Svatá Helena*. Herec Briand se pyšní, že hrál roli Angličana Löweho tak přesvědčivě, až ho rozzuřené obecnstvo hodilo po představení do kašny. Statisté svádějí boje, protože i v jejich odměnách se zračí vlastenectví; za francouzského granátníka se platí frank, kdežto za Rakušana nebo Angličana jen půl franku. I ve Funambules znějí z písniček ohlasy dávných bitev u Abukiru, u Pyramid, u Waterloo.

Margot se přestěhovala ke Kašparovi. Nese hanlivou stopu minulosti v sobě a ví to. Proto Kašpar usiluje s takovou naléhavostí o rozvod a o nový sňatek. Proto mu Margot nikdy nevyčítá připomínky života s Désirée; ví, že se našli dva trosečníci, ale její добрota je statečná, neústupná, a snaží se, aby byli na svém ostrově šťastni, jak to jen lidé dovedou. Musí dosud přemáhat nedůvěru malého Karla, ale Rosina ji má od počátku ráda. A Margot zahání stíny veselosti, písničkou a je pevně odhodlána udržet život, tak pozdě začatý. Jednoho dne poznala, že bude mít Kašparovo dítě.

Kašparova duše je plná tichého štěstí. Bude mu čtyřicet, není ještě stár. Margot je krásná. Jeho srdce našlo lásku i přátelství. Vděčnost mu dává bohaté jmění vlídnosti, touží se dát obecnstvu lepší a pravdivější. Ačkoliv ho tolik velkých mužů i žen ujistilo, jak je dokonalý, nepřestává zkoušet pohyby, studuje se často doma před zrcadlem, přemýšlí, jak výraz obličeje doplňuje gesto.

„Nemysli, že se sobě líbím,“ usmívá se od zrcadla na Margot. „Děti se také učí psát, až mají vypsanou ruku. A já musím umět psát na tvář cizí i myšlenky.“

Kromě Margot ho často pozoruje malý Karel a někdy ho přistihne, jak otcovy výrazy napodobuje.

„Bude jistě taky hercem,“ soudí Margot.

„To bych mu nepřál. Je to strastiplná cesta. Je přece tolik řemesel...“

„Jaké řemeslo mi vybereš?“ ptá se Karel.

„Na to je čas.“

„Herectví je taky řemeslo, ne?“ vzdorovitě vyzvídá chlapec.

„Ano, ale je rozdíl mezi řemeslem a uměním. V umění už není řemeslo vidět.“

„A co potřebuje člověk, aby se stal umělcem? Co nejvíc?“

„Co nejvíc?“ opakuje Deburau přemýšlivě otázku. „Snad – mít hodně rád lidi a mít hodně rád umění.“

Karlovy otázky se množí. Margot mu musela ušít malou pierotskou halenu.

„Neměla bys v něm podporovat pošetilé nápady.“

„Je to jen dětská hra. Měl takovou radost.“

Ale Karel někdy překvapí otázkou, nad níž se otec musí zamyslet.

„Tatínku, kde je ve tváři dobrota?“

„V očích, chlapče, ve tvářích a na ústech.“

„A moudrost?“

„Na čele a v obočí.“

Kašpar hraje Pierota námořníka, Pierota lékárníka a jeho úspěch se nezmenšuje. Marně Laurent vymýšlí, čím by okrášlil postavu Harlekýna, a sype na svůj šat z barevných kosočtverců stříbrné cetky. Marně autoři vymýšlejí kusy se senzačními názvy, umísťují děj do lóží a do parteru, kde herec přistihuje ženu s přítelem nebo kde herečky slibují polibky. Tyto hry mají týdenní život, kdežto Pierot se zdá nevyčerpatelný, stále nový, vždycky zajímavý, i když

hraje postavu všedního života, i když je na jevišti uhlířem nebo převozníkem, čistí láhve nebo prodává limonádu. Nic ho nemůže přemoci.

Někdy se cítí Kašpar unaven. Někdy se v obtížích dechu a v bolestech na prsou ohlásí léta mládí, noci v mlhách a ve studených stájích, cesty nevlídnými podzimy. Ale na jevišti se mu dýchá lépe než na ulici. I kdyby ho týral kašel a nedostatek vzduchu v šatnách, jakmile se dostane mezi kulisy, je vyhráno. Nadšená duše vítězí nad šrámy těla. Což není ze země, kde dovedou bojovat do posledního dechu? Neustupuje.

Pierotovy nehody byly stále zřetelněji nehodami všech. Jeho nesnáze i neděje cítili všichni v obecnstvu jako své vlastní. Byl veselejší než dříve a lidé se smáli.

Někdy v neděli po odpoledním představení chodil Deburau se svou ženou a s dětmi na procházku na okraj Paříže, občas povečeřeli v restauraci a pak ho Margot s dětmi doprovodila opět k divadlu.

Také 18. dubna toho roku 1836 ho čekali. Když vyšel, pozdravili ho diváci obvyklými výkřiky a kus cesty ho ještě doprovázel hlouček mladíků. Deburau věděl, že musí snášet jejich zvědavost; proto jim trpělivě odpovídal a teprve na nábřeží Valmy se k nim s úsměvem otočil a srdečně jim poděkoval.

„Na shledanou, přátelé!“

Rodina však tentokrát neosaměla. Jeden rozkurážený tovaryš, podněcovaný ještě svým mistrem a jeho ženou, šel dál za Deburauem a nedal se odbýt. Chtěje se vyznamenat před svým zaměstnavatelem, který se tím dobře bavil, přiložil dlaně k ústům, aby ho bylo slyšet, a provolával:

„Hled'te, to je ten mizerný provazolezec Pierot!... Jen se na něho podívejte, jak se nafukuje se svou Margot! Harlekýn si vede Harlekýnku!“

„Zná mě,“ řekla úzkostlivě Margot.

„Neboj se!“ pravil Deburau, vzal děti a rychle změnil směr cesty.

Unikli výkřikům, které se za nimi nesly z dálky.

„Vraťme se domů!“ naléhala Margot. „Nebudu s tebou chodit na procházku.“

Deburau byl rozrušen, ale opanoval se a chtěl uklidnit Margot děti, které se polekaně otáčely.

Zastavili se v kavárně, aby se osvěžili, šli procházkou dál a dostali se do ulice du Bagnolet.

Ukázalo se však, že výtržníci je sledovali, umínili si znovu se s nimi střetnout a vskutku asi po dvou hodinách, na sklonku procházky, se jim to podařilo.

„Tu je ten paňáca!“ křičel opilý mladík z plných plic. „Kdo ho neznáte, podívejte se! To je ten mizerný šasek, vede si děvku Margot! Hele, brzy s ní bude mít harlekýnského parchanta!“

Kašpar se letmo podíval na zbledlou ženu, ale předstíral, že nic neslyšel.

Malý Karel se zastavil:

„Tatínku, zas je tu ten člověk, co ti nadává.“

Kašpar postrčil syna a dal mu znamení, aby mlčel. Křik však neustával a lidé v ulici se ohlíželi a spěchali blíž. Tu se Deubrau otočil a řekl svou výraznou tváří: „Prosím vás, nechte nás na pokoji!“

„Jen nezdvíhej nos!“ křikl mladík v odpověď. „Nač jsi pyšný? Snad ne na tu svou...?“

Tu k němu Deburau přistoupil o několik kroků a zeptal se ho tiše:

„Co mi chcete? Ublížil jsem vám nějak?“

„Táhni!“ odsekl mladík. „Kašlu na tebe a na tu tvou děvku taky!“

Mnoho lidí to slyšelo. Někteří se zasmáli. Kašpar byl bolestně zraněn a nevěděl si rady.

Hrozivě zvedl hůl, kterou držel uprostřed. Zdálo se, že se mladík zalekne a odejde. Ale mistr, právě tak opilý, ho pobídl. Mladík se tedy vrhl na Kašpara pěstí. Kašpar se rozmáchl, ale Margot, která to viděla, skočila k němu a pověsila se mu na rameno. Přesto hůl dopadla.

Mladík klesl k zemi. Udělal několik vratkých kroků, opřel se o zeď a svezl se znovu na chodník, na hromadu kamení.

Lidé se sběhli okolo něho. Volali lékaře.

Deburau odcházel zdrcen. Margot jej podpírala. Utěšovali se, že se snad nešťastníkovi nic nestane.

Znovu a znovu si Kašpar vybavoval scénu, jak se odehrála, od počátku až do tragického rozuzlení, vyčítal si, že Margot neposlechl, obviňoval se z prudkosti, ubezpečoval se, že neměl zlý úmysl.

Přihlásil se komisaři svého obvodu.

Měl zlou noc.

Druhého dne se dověděl, že tovaryš Viélin podlehl zranění lebky. Odpoledne vešli do Deburauova příbytku policisté a předložili mu zatýkácí rozkaz vyšetřujícího soudce Jourdaina. Prohlédli byt a zabavili hůl. Kašpar opouštěl domov sklíčen jako nikdy. Dopustil se strašlivého činu. Co ho čeká? Co ho čeká ve chvíli, když začal znovu žít, kdy jeho umění mohlo lidem tolik dávat, kdy ho potřebovaly děti a kdy mělo brzy už přijít na svět dítě nové? Je to konec?

Toho dne spal už ve vězení St.-Pélagie.

Nikdo nechtěl zprávě v novinách uvěřit. Sladký a dobrotivý Pierot vrahem? Dárce veselí, smíchu a dobré nálady zabil?

Ale podrobnosti potvrzují skutek.

Bulváry se dělí pro a proti.

Závistivci kují žhavé železo a pomáhají zlé náhodě. Haní ho, mluví o jeho zločnosti, nedůtklivosti, o špatné povaze. Jestli zabil člověka, jistě to udělal z uražené ješitnosti, z pomstychtivosti. Jiní ho statečně brání: Musset, Gautier, Sandová. Nakladatel Bourdin rychle vydal i prodal dvacet pět tisíc výtisků stručného Deburauova životopisu po čtyřech sous. Na Deburauově neštěstí se vyřizují i literární účty; napadají Janina, že chválil cizince, a vyčítají herci, že se vydával za Francouze. Janin hájí jeho i sebe.

Divadlo truchlí. Marně posílá pan Cot d'Ordan svou přítelkyni za ministrem Thiersem. Tentokrát je záležitost vážnější a spravedlnosti se musí učinit zadost.

Bertrand svěřil úlohu Pierota na zkoušku Henrimu, který byl přes den pohřebním zřízcem a toužil nahradit pláč, jehož tolik užil ve dne, večerním smíchem. Po něm vyzkoušel nejlepší a nejoblíbenější komiky, ale obecenstvo nepřišlo.

Kašpar byl ve vězení pln smutku. Bylo mu zabitého mladíka nevýslovně líto.

„Neměl jsem ani ponětí, že ho zraním,“ opakuje soudci skoro plačky. „Nikdy jsem nikomu úmyslně neublížil. Kdybych byl věděl, jak to dopadne, raději bych se byl dal uhodit. Mávl jsem nazdařbůh a zasáhl jsem ho.“

„O tom rozhodne soud.“

„Vím, pane soudce. Ale sám sobě to nikdy neodpustím. Ten hoch měl jistě rodiče, milenku... Po celý život mě budou proklínat!“

„Neměl nikoho a byl již několikrát trestán pro krádež.“

„Ach, to mi nevádí, ale utěšuje mě, že byl sám a že má vina není větší cizím zármutkem. Přece však, vzácný pane soudce, je na mé ruce krev – a pro toho, kdo má lidi opravdu rád, je to hrozný pocit.“

„Byl jste nerozvážený.“

Kašpar Deburau, zestárlý o deset let v těch několika dnech, schyluje hlavu.

Margot ho nemohla přijít navštívit. Vzrušení uspíšilo narození dítěte; bylo to děvčátko a dostalo jméno Magdaléna. Herci mu přišli oznámit tu zprávu, ale zatajili, jak je holčička chorá.

„Jak žijí? Nemají hlad?“ stará se lítostivě Kašpar; ví, že Bertrand neplatí herci, který nehraje.

„Neměj strach! Pomůžeme jim!“

„Hraje se ve Funambules?“

„Hraje.“

„Beze mne? Kdo hraje Pierota?“

„Naposled Klement.“

„Kolikrát jsem říkal Bertrandovi, že se na Pierota nehodí? Všechno zkazí!“

„Neboj se!“ těší ho přátelé. „Divadlo je stejně prázdné. Počkají si na tebe.“

„Na mne? Můj bože, kdy to bude? A bude to ještě někdy?“

Smutně se loučí a žije jen zpola. Dny se v kobce pomalu vlekou a za zdmi vězení jde život, smějí se děti, hrají divadla. Jeho, zrovna jeho muselo potkat takové neštěstí! Týden se řadí k týdnu. Vyšetřovací vazba trvá už měsíc. Paříž vchází do léta.

Konečně se přiblížil den soudního přelíčení.

I žalobce uvěřil, že Debureau nespáchal čin úmyslně. Ale § 309 trestního zákona stanoví i na zločin neúmyslného zabití dvacet let nucených prací, při použití všech polehčujících okolností nejméně dva roky vězení.

Redaktor *Soudního věstníku* otiskl 22. května zajímavý článek o počátku přelíčení.

„Přivedli Deburaau; kráčí nesměle, nejistým krokem. Zdá se dojat. Vskutku, několik slzí se mu objevilo v očích a získalo by mu jistě náklonnost publika, kdyby mu nepatřila dávno. Nejdříve se udiveně zahleděl na elegantní parter, kde bez obav, že jejich nové toalety přijdou k úhoně, tísní se vznešené ženy. Ale to není svět, který hledá Deburaau! Tam dál pohled, do hloubi soudní síně! Tam je tvé pravé obecenstvo, ve vestách a s vyhrnutými rukávy, čtyřgrošové publikum, které dnes výjimečně neplatilo nic. Vskutku, jen se podívejte, jaký pohled vyměnili, toto obecenstvo a jeho paňáca! Všimněte si, jak radost, která vyzařuje náhle z pošpiněných, a přece rozjasněných tváří, odráží se na bledém a smutném obličejí nešťastného Čecha!“

Soudnickář měl bystré oči. Připomněl Janina a připojil pěkný úsudek známého malíře, který prý prohlásil:

„Tanečníci z Opery hrají němohru v jazyce velkého světa, v jazyce plochem, společenském, bezbarvém; ale Deburau ji hraje v mluvě lidové.“

Pantomima v žargonu podle jeho mínění vysvětluje magický vliv tohoto herce na publikum v hadrech. A dodává:

„Ještě něco jiného přivedlo dnes toto shromáždění do soudní síně. Obecenstvo zná Pierota z Funambules, ale nezná Deburaua. Nevidělo dosud skutečné rysy svého drahého šaška jinak než za zamoučenou maskou, bez níž se dosud na jevišti neukázal. Nikdy ho neslyšelo promluvit! Zná jeho výrazné, vtipné a šprýmovné gesto, do nekonečna měnivý výraz obličeje, ale jeho hlas dosud neslyšeli. Chápete nyní ten zvědavý zájem?“

Nuže my, kdo máme to štěstí, že vidíme zblízka velkého umělce, můžeme vám prozradit, že má kaštanové vlasy, že jeho vzhled je milý a skromný, jeho pohyby umírněné. Zdá se mladší, než je ve skutečnosti, oděn je v tmavý šat jako vy a já. Mohu vás též ujistit, že mluví jako jiní lidé, protože jsme ho právě před několika okamžiky zaslechli zřetelně promluvit několik slov se strážcem. Ale tiše! – Soudní přelíčení počíná!“

Bylo to vskutku ovzduší premiéry. Kašpar Deburau však v ní hrál těžkou a smutnou úlohu.

Mezi diváky panovala dosud nejistota o rozuzlení této hry.

„Musí být odsouzen, zavinil přece smrt,“ pravili jedni.

„Ne, stalo se to v nutné obraně,“ ujišťovali druzí.

Předseda soudu přikročil k výsledku.

„Obžalovaný, jak se jmenujete?“

„Jan Baptist Kašpar Deburau.“

„Kde jste se narodil?“

„V Novém Kolíně, v Čechách.“

„Kolik je vám let?“

„Jde mi na čtyřicátý.“

„Narodil jste se v cizině. Jak dlouho jste ve Francii?“

„Odešel jsem, když mi bylo osm let. Jsem ve Francii třicet dva roky.“

„Jaké je vaše zaměstnání?“

„Divadelní umělec.“

„Vypravujte nám, jak se odehrála scéna osmnáctého dubna!“

Deburau těžkými slovy, oddělenými častou přestávkou, popisoval nešťastnou vycházku, mladíkovy nadávky, srážku s ním. Nic nezapíral, jen opakoval, že nechtěl mladému Viélinovi ublížit.

Předseda nařídil výslech svědků.

Předstoupili manželé Légerovi, kteří Viélina provázeli.

A svědek Marolis, který výstup viděl, vypověděl:

„Když se to stalo, vyčetl jsem panu Légerovi, proč dovolil svému zaměstnanci, aby obžalovaného urážel. Pan Léger mi řekl, že mu to zakazoval. Ale obžalovaný hned podotkl, že to není pravda, že pan Léger naopak po celou dobu svého tovaryše podněcoval. A Léger na to mlčel.“

Prokurátor protestoval, aby se z tohoto dojmu něco vyvozovalo, ale předseda tribunálu ho ujistil, že zná svoje povinnosti.

Podobně vypovídali všichni svědci.

„Řekl jsem panu Légerovi na místě, že je lump a že to zavinil,“ pravil jiný svědek případu, pan Sartelet. „A hned jsem dal panu Deburauovi svou adresu, kdyby nás potřeboval. Řekl jsem mu: Máte štěstí, že jsme byli u toho a můžeme dosvědčit pravdu, ale on mi odpověděl: Je to štěstí i neštěstí. Kdybych tu byl býval sám, jistě bych snášel ty urážky dál. Ale před tolika lidmi jsem se přece jen chtěl proti ponížení bránit, a proto jsem se zastavil.“

Toto prosté svědectví působilo na všechny hlubokým dojmem. Ředitel Bertrand, přivolaný, aby promluvil o povaze obžalovaného, vyprávěl o jeho mírnosti a laskavosti.

Pan Dessmousseaux, úředník z ministerstva války, bydlící v témže domě jako Deburau, pravil, že celé okolí věří v jeho nevinu, a když se rozšířila trudná zpráva, vypadalo to, jako by každá rodina utrpěla těžkou ztrátu.

Policejní komisař Haymonnet dosvědčil, že zná obžalovaného deset let a že si vždycky vysoce cenil jeho lidskosti a dobroty.

Prokurátor Tardif opakoval obžalobu.

Obhájcem byl advokát Delangle, pozdější ministr spravedlnosti.

„Málem by člověk uvěřil v osud,“ pravil. „Deburau, základní kámen divadla Funambules, hraje každou neděli. Dostal odpoledne volno, takřka první volno od té doby, co se oženil. A víte, co se stalo.“

Zdůraznil, jakými urážkami nešťastný Viélin obžalovaného dráždil a jakou náhodou došlo k jeho úrazu.

„Každý nám tu chválil Deburauovu povahu. Je dobrý manžel, výtečný otec a dnešní doba mu jistě přičte jako zásluhu, že je také svědomitým národním gardistou.“

V auditoriu vzniklo veselí, ale předseda pravil:

„Kdo koná svědomitou službu v gardě, je poctivý občan. Máme tu žádost, podepsanou třemi sty devíti důstojníky a vojíny druhého praporu šesté legie. Ti všichni se zaručují za nevinu obžalovaného.“

„Mohu skončit,“ řekl obhájce. „Deburau po celý dosavadní život rozesmával druhé. Neodsuzujme nyní k slzám tohoto čestného člověka a jeho ženu, mladou rodinu, jíž je k živobytí třeba jeho práce.“

Porada soudního dvora trvala jen několik minut.

Deburau nebyl uznán vinným z žalovaného skutku a předseda prohlásil, že je osvobozen.

Deburau stál při vyhlášení rozsudku bez hnutí, v napětí, a přece pohřížen do myšlenek. Zdálo se, jako by verdikt nepochopil.

Teprve když se k němu prodrali přátelé z divadla, objevila se mu na tváři nezměrná radost.

Margot mu padla kolem krku. Přitiskl ji k sobě se zoufalou něhou. „Ať žije Deburau!“ zvolalo několik hlasů z obecenstva.

Nešťastná, nezvyklá premiéra skončila dobře.

Před soudním palácem čekalo na milovaného herce několik tisíc lidí, aby ho pozdravilo.

Kašpar kráčel k vozu, který Bertrand objednal. Končil měsíc úzkostných muk. Konec května se smál ze zahrad.

V časopise *Divadelní svět*, který založil Gérard de Nerval a kolem něhož soustředil mnoho zajímavých umělců, čteme pod názvem *Deburauův návrat*:

„Soudní brána se otevřela, osvobozující rozsudek vrátil Deburaua rodině, dětem, přátelům z bulváru; ve středu nato ozářilo divadlo Funambules své průčelí, aby oslavilo návrat milovaného paňáci, důvěrného přítele ticha, kamaráda kopanců, Achilla napjatého lana, jehož Homérem i Anakreontem se stal Janin. Nikdy, kam až sahá lidská paměť, neodehrálo se tu nic tak srdečného, jako bylo přivítání, které připravily Deburauovi deputace ze všech čtvrtí Paříže.

Ani Talma, jehož cestu jsme poseli kvítím, ani slečna Salé, Danae divadelního Olympu, k níž se londýnští mylordi jako Jupiteri snášeli pod zvláštní způsobou deště guineí, nikdy se nedožili takových ovací. Uličníci z ulic u Templu do sebe radostí bušili pěstmi, matka Cati přesladila toho dne cukroví a Deburau plakal štěstím.

Ano, Deburau, vtělený výsměch, ironie učiněná člověkem, zosobněný paňáca, Deburau měl vlhké oči a my, které nápor do sálu a útok na lóže zahnal až za kulisy, viděli jsme jeho dojetí zblízka a pochopili jsme, že tento herec, který hrál a žil ve stínu, v temnotě a v tichu, mohl poznat právě tolik radosti, opojení a uchvácení, jaké přinášejí svátky, triumfy a úspěchy v největších divadlech.

*A Deburau měl proč plakat. Neboť mohlo se mu stát, že by sice pověsil kostým na týž hřebík a nabral bělobu na svůj hadřík, ale ne-
setkal by se s tím smíchem a zanícením jako dříve. Neboť on, který
obyčejně trestá nohou, uhodil rukou; on, který zpravidla rozplakává
smíchem, rozplakal také jednou žalem.*

*Ale naštěstí všechno bylo zase na svém místě. Významní umělci
a slavní spisovatelé se zúčastnili tohoto návratu a přispěchali s ta-
kovou dychtivostí, jako by se šli podívat znovu na Molièra.“*

Únava

Že směl opět na jeviště, že ho přijali, smáli se a tleskali, to se zdálo Kašparovi nejdůležitější jen při prvních krocích po návratu. Pronásledující připomínka události ho přesvědčila, že daleko cennější je jejich víra a odpuštění.

Vrhl se divoce do několika prvních večerů na jevišti, vyhladovělý po hře, jež mu byla životem. Jen měsíc prožil v kobce, kde mu svítil do předčasného usínání šarlatový odraz západu na stěně, a přece ho to naučilo zvýšené lásce ke všemu živému na světě, i když si myslel, že to už ani není možné. Nyní si vyčítal, že zlhostejně, zešedl, že neživil svůj cit novou odvahou. Měsíc se předčasně probouzel do chladu samoty, vždy znovu polekán tichem vězení. Proto – když se vrátil po představení domů – bránil se úmyslně spánku, aby mohl celým vědomím přijímat rozkoš dechu, který se ozýval vedle něho, několikerého dechu, který od sebe dobře rozeznával a který ho uklidňoval.

Ale ten tichý akord se brzy rozdrobil. Život malé Magdalény zhasl krátce po Kašparově návratu domů. Byla to nová krutá rána nejen pro něho, ale i pro Margot. Jako by se ukázalo jejich společnému životu zlé znamení, jako by je pronásledovalo prokletí. Ale Margot věděla, že Kašparovi je třeba její odvahy; tajně pohřbívala vlastní bolest a tvářila se, jako by se byla se ztrátou rychle smířila. Usmívala se; byla silnější vůči němu než sama v sobě.

„Proč se nesmějete, pane Pierote?“

„Šetřím si veselost na večer,“ odpovídal Kašpar vážně.

V rozcitlivění nad odchodem posledního dítěte znovu se ozývala slova vyřčená při soudním jednání, slova soudců, svědků, diváků. Na ulici se náhle zarazil, protože se mu zdálo, že potkal člověka podobného Viélinovi. Probudil se prudce ze spánku, protože

zaslechl zvonek předsedy soudu. Ustrašen naslouchal do tmy a uklidnil se, až když uslyšel hlas své ženy:

„Všechno zlé je pryč.“

„Proč jsem tedy ztratil odvahu?“ zpovídal se ve tmě.

„Na jevišti jí máš dost.“

„Nemám, Margot. Snad si to nedovedeš představit, když jsi na jevišti nikdy nestála a nic takového neprožila... Když se dotknu hole, jako bych si spálil prsty. Zatočí se mi hlava a srdce mi vynechá. Ta smrt bude vždycky mezi mnou a obecnstvem.“

„To není pravda,“ ujišťovala ho Margot. „Uvěřili tvé nevině a odpustili ti.“

„Ale řekni sama,“ uchopil ji za ruku, „když budeš v obecnstvu a já zvednu třeba jen Harlekýnovu hůl, nevzpomeneš si okamžitě na Pierota vraha? Nezledoví ti smích?“

„Všechno vyléčí čas,“ hladila ho něžně. A hlasem, který byl pevný až k výčitce, ho nabádala: „Musíš se tedy opřít o ty lidi, kteří ti dávají jistotu, kteří tě znají a naprosto ti věří.“

„Kdo to jsou?“

„Já a tvoje děti, Kašpare. Se mnou se nemusíš bát.“

„A naše dítě?“

„Naše láska musí být silnější než všechny ztráty a bolesti. Proto přišla na svět.“

Utíkal se do jejího náručí, jako by v něm nacházel rozhrěšení všech svých slabostí.

„Kdyby ses bez ustání obviňoval, nebyla bych pravidelným viníkem já?“ tázala se. „Nejvíc tě zabolelo, že urážel mě. Nechápeš, Kašpare, že bych musela od tebe odejít?“

„Měj se mnou strpení,“ žádal Margot. „U tebe jsem spasen. Ale musím hrát, abych mohl žít. A nevíš, jak je herci před tolika lidskými dušemi.“

„Nevím,“ pravila klidně Margot. „Ale jedno chápu docela zřetelně. Osvobodili tě a tisíce lidí to přijalo s jásotem. Proč, Kašpare?

Protože tě potřebují. A protože tě potřebují, musíš jim hrát, jak nejlíp dovedeš.

Jsi proto povinen zapomenout i na svoje truchlivé myšlenky. Necítíš, že už jejich láska tě očišťuje?"

Užaslý nad tím, jak vždy dovede najít pravou myšlenku, aby zahнала jeho tíseň, tiskl jí ruku a přisvědčoval:

„Ano. A jejich láska mi ukládá povinnosti. Ach, co ještě dokážu! Jen když budu mít dost síly!“

Usínal, přimknut spánkem k jejímu rameni.

A ráno, když slunce položilo dlaně na okno, probudil ho dětský šepot. Někdy vstal, aby se potěšil hovorem s Karlem a Rosinou. Někdy nechal úmyslně přivřené oči a radoval se z jejich ohleduplnosti, z jejich hlásků, ze spěchu při snídani.

Ale Margot znala toto jeho tajemství – zdálo se, že je odjakživa zná všechna – a když děti odešly, začala tiše prozpěvovat, protože věděla, že je vzhůru.

„Césare,“ poručila někdy malému buldokovi, kterého si děti na otci vynutily, „vzbud' pána!“

Pes položil packy na Kašparovo rameno.

„Jsem lenoch, že?“

„Kdo ponocuje, musí dospávat.“

„Césare, skoč pro noviny!“

Pes, vnímavý na každý pohled, na každý pohyb v tváři svého pána, seskočil a podíval se na Margot, dá-li mu do sáčku na krk peníze.

„Nic mu nedám,“ pravila Margot, „už potřetí si koupil místo novin housky.“

„Třeba ví, že je to výživnější,“ smál se Kašpar a mrkl na prsa, že ho o ranní procházku neochudí.

„Pamatuješ se, co se nám dnes v noci zdálo?“ zeptala se Margot Kašpara.

„Že mám nejlepší ženu na světě. Strážného anděla.“

„Dáváš mi těžkou úlohu.“

„Taky ji každý nedovede. Snad jsem si tě vysloužil všemi svými trampotami.“

„Nerouhej se! Ty miláček slávy!“

„Řas ví,“ zahloubal se, „proč to zároveň přináší tolik starostí!“

Margot ho vyprovodila úsměvem, slyšel její tichou písničku i cestou dolů po schodech. Když se ohlédl do okna, jistě tam našel její tvář a její ruka mu kynula.

Když osaměla, Margot se na chvíli odmlčela. Ani pro ni to nebylo snadné. Neřekla dosud Kašparovi, že se nedávno vrátila Désirée a chtěla zůstat v bývalém domově. Byl to trudný rozhovor, napřed blízko slz, nakonec blízko rvačky. Ale Margot byla mnohem silnější – jako je každé nesobecké srdce. Zůstala v tomto domě, protože jí zde bylo víc třeba.

Snad to jednou Kašparovi řekne, až bude lepší příležitost, až přejdou jeho smutky.

Vytáhla zpod skříně krabici s barevnými ústřižky a drátky a připravila se k práci. Pod prsty se jí rodily květiny, chrpy, máky, kopretiny, byly umělé, ale krásné.

Margot zpívala.

Čím je člověk starší, tím méně má v životě času, tím kratší jsou dny, týdny, měsíce. Kdysi se zdálo, že je celý život vtělen do jednoho jediného večera. Nyní nestačí ani léta.

Čím je člověk starší, cítí Kašpar, tím méně se snad dovede zanítit; ale tím větší váhu přikládá svým skutkům.

Bertrand přivedl do správy divadla svého syna, který se uvedl novým seznamem pokut; ale skutečným vládcem divadla zůstal Debureau, s nímž uzavřelo ředitelství novou smlouvu o roli Pierota na deset let. Jeho úlohy určovaly repertoár; jeho vážnost, stále rostoucí, s níž chápal a prováděl svoje umění, vedla ostatní. Ačkoliv se ráz divadla nezměnil a Debureau sám o to dbal, stoupala nepřetržitě úroveň představení.

Kromě pantomim, v nichž se častěji a častěji objevoval kuplet a jimž přibývalo hudebního doprovodu, hrály se ve Funambules vaudevilly, pohádkové féerie, parodie nejrůznějšího druhu. V tom zůstalo jeviště své tradici věrno. Hra, která se proslavila na jiné scéně, našla zde svou veselou obdobu. Když měla v Královské akademii úspěch opera *Esmeralda* na Hugův text, dalo si Funambules napsat *Esmeraldu ze Zeleného mostu*; jenže zde to byla malá pouliční zpěvačka, která se právě před divadlem – jehož průčelí bylo často kulisou – zasnoubila s mladým autorem. „Pryč od Esmeraldy!“ varovali herci. „Všechno, co se tak jmenuje, končí špatně.“ A vypočítávali. „V den premiéry zemřel bývalý král Karel X., zpěvák Nourrit, jenž hrál Foeba, skočil z okna, loď Esmeralda se potopila, kůň Esmeralda si zlomil na dostizích vaz...“

Nicméně Funambules prolomilo tento druh neštěstí a vše, co se objevilo na jeho jevišti, mělo dar úspěchu. Kašpar Deburau, stále více nespokojen s texty, které přinášeli divadlu autoři, odmítnutí v Bobinu a jinde a odhodlán vydat se ze všech schopností, zamýšlel se, čerpal z přemnohých zkušeností a pokusil se – jak už jednou dříve – o napsání vlastních pantomim. Hrál Pierota ve *Dvou hlupácích* a v *Hráči*, v *Bludném Pierotovi* prošel Indií, Persií a Sibiří, v pantomimě *Rekrutův sen* rozesmál všechny vojáky jaderným vylíčením trampot v kasárnách. Dostalo se mu uznání i jako autorovi a stal se jedním ze zakládajících členů spolku dramatických spisovatelů.

Byl duší divadla, i když nehrál. Chodil se dívat na zkoušky i na večerní představení, pozoroval práci ostatních z hlediště nebo ze zákulisí a byl poslední instancí ve sporech s režisérem. Určoval vkus, míru, vdechoval hrám poslání. Řekl-li: „Ano, to udělej!“ – byl herec přesvědčen, že si počíná správně. Řekl-li: „Vynechej to, není to dobré!“ – nikdo o jeho úsudku nepochyboval.

Laurent, jehož ctižádost po prvním místě v souboru nepohasla, vzdal se konečně marného souboje. Rozloučil se s Funambules. Přišli noví herci a každý z nich věděl, že je musí přijmout schvalující

obličej Pierotův, dříve než s nimi podepíše smlouvu Bertrand otec a syn a pan Cot d'Ordan, společník.

Někteří z nich přišli a zůstali dlouho. Jiní brzy odcházeli. Každý však se zapsal svým jménem do pestrých dějin výjimečného divadélka a každý si provždy odnášel posvěcení, které přinášela blízkost velkého herce Kašpara Deburaua.

Klement se Kašparovi líbil, třebaže příliš pil. „Udělejte s ním smlouvu,“ poradil Bertrandovi, „s podmínkou, že se neopije. Vy přece umíte skládat takové smlouvy.“ Klement byl střízlivý na jevišti i v životě a Deburau byl spokojen. Po roce však Klement přišel a žádal o zrušení smlouvy. „Nevydržím to. Jsem poctivý chlap a dělám, co je ve smlouvě. Ale já občas potřebuji zapít zármutek. Odejdu z divadla.“ Bertrand měl pro to málo pochopení, ale divadlo Klementa potřebovalo. Poradil se s Kašparem a výsledkem byla pozoruhodná smlouva, dovolující Klementovi, aby se opil jednou týdně, v den, kdy nebude hrát.

Místo Laurenta přijal Bertrand dva bratry Cossardy, z nichž jeden byl ošklivý a smutný, druhý krásný a silný. Přijal Filipa, který však brzy skončil v blázinci, přijal ještětného Hachetta, který se trýznil bez ustání domnělým neuznáním, odcházeli staří, nastupovali mladí, Pelletier, Legrand, Vautier, kteří se už hlásili jako Deburauovi žáci.

Charles Legrand, jehož Bertrand podle svého zvyku překřtil na Paul – protože takové jméno dosud v souboru neměl – byl vyučený klenotník. Ale od té chvíle, kdy viděl hrát Deburaua, byl si – jako mnoho jiných – jist, že jeho životním úkolem je hrát divadlo.

„Chci být Pierotem!“ řekl Bertrandovi, který ho přijímal.

„Hleďme!“ podivil se ředitel. „A studoval jste někde?“

„Ano,“ odpověděl mladík hrdě. „Studoval jsem Deburaua.“

Byl přijat za sedm franků a nevynechal vskutku žádnou možnost, aby viděl svůj vzor na jevišti. Zadržel s ním dech, trásl se o něho, prožíval s ním radost i strach, vždycky znovu uchvácen.

Kašparovi to neušlo.

„Snaž se ho udržet,“ řekl řediteli. „Ten chlapec se na mě dívá tak, že dostávám strach.“

„Jaký strach?“ otázal se pohrdlivě Bertrand.

„Že mě jednou nahradí.“

„Nesmysl!“ zahučel Bertrand.

Ale sedm franků bylo málo a Paulem Legrandem zmítal neklid. Chtěl být Pierotem – nebo ničím. Třikrát opustil Funambules, aby mohl hrát Pierota jinde, třikrát se vrátil, aby hrál vedle svého hrdiny malé role a aby se znovu učil.

Všichni herci, i když se divadlu vedlo mnohem líp než před lety, museli si přes den přivydělávat na živobytí drobným řemeslem. Jeden pracoval jako krejčí, druhý rozvážel víno, třetí leštil kovy; herečky spravovaly punčochy, dělaly klobouky, žehlily prádlo.

Každá příležitost k výdělku byla dobrá.

Starý Bertrand, který se už nikdy se sousedkou provazolezkyní nesmířil, zakázal jednou písemnou vyhláškou svým hercům vyslovovat jméno paní Saqui.

Kdosi z herců, špatně snášejících krutovládu, připsal na vyhlášku: „Nejsme otroci a budeme si mluvit, co chceme kde chceme!“

Bertrand, který se považoval za vládce, dobrodince i pána svých zaměstnanců, se rozčilil a vyhlásil, že dá padesát franků tomu, kdo udá pisatele.

Mladý Gustav, který v poslední době hrával někdy s Deburauem Kasandra, přihlásil se v kanceláři.

„Dáte-li mi opravdu padesát franků, oznámím vám, kdo to napsal.“

Bertrand vyplatil odměnu.

„Nuže, kdo je pachatelem?“

„Já.“

Nyní se Bertrand rozzuřil.

„Styďte se! A ještě se mi hlásíte! Za to vás vyženu!“

„Proč ne?“ pravil Gustav.

Když Gustav vskutku opustil divadlo, mrzelo to Kašpara tak, že běžel za Bertrandem.

„Proč jsi propustil Gustava?“

„Protože napsal na vyhlášku odpověď!“

„Nesmysl,“ řekl Deburau. „Gustav neumí vůbec psát.“

Gustav se udal jen proto, aby vydělal padesát franků.

Po něm odešel i mladší Laurent, protože se porval s jedním z Cossardů o ženu. Bylo to na jevišti. Obecenstvo se domnívalo, že je to hra, a volalo nadšeně: „Opakovat!“ Ale podruhé se to opakovalo už s menším úspěchem a ředitelství muselo zasáhnout.

Kde mohl, Kašpar kamarádům pomáhal, často tak, že o tom postižený ani nevěděl. Ale jedním grošem tisíc dlaní nepodělíš! To je výhoda umělcova, uvědomoval si. Z jednoho srdce se rozdáváš do nekonečna.

V komediích na velkých bulvárech se vyskytovaly chudé dívky, na něž se občas usmálo štěstí; přišel tu a tam bohatý mladík, který si je vzal. Deburauovy pantomimy byly jiné. Zajisté, bylo tam mnoho pohádkového; když se Harlekýnovi vedlo špatně, musela se podle tradice objevit víla Diamantina nebo Šeříková víla, aby ho ochránila svým kouzlem. I zde vítězila láska. Ale byla to láska chudého, jenž prošel pernými zkouškami a nakonec vyhrál svou vůlí a oddaností, chytrostí, důvtipem. Tak bylo ve hře *Bolestín*, v níž hrál Kašpar pronásledovaného pekařského učně, v *Lásce a bláznovství*, v níž se ozdobil rolničkou, aby pobavil děti, které přicházely s rodiči na nedělní představení, a v mnoha jiných.

„Co říkali?“ ptává se zvědavě uvaděčky Aimée, když skončilo představení a když se mu ohlas hlediště zdá neurčitý.

„Byli spokojeni jako vždy,“ odpovídá stárnoucí Aimée.

„Snad jsme jim dodali odvahy k svatbě,“ je i v unaveném úsměvu Pierotově dobrosrdečnost. A jak vidí v zrcadle za sebou známou tvář, které doba odnímá půvab, napadne mu: „Povězte, Aimée, proč vy jste se vlastně nikdy nevdala? Takové milé děvče!“

Aimée, která pomáhá přes den starému otci v hodinářské dílně, se pousměje bledými rty:

„Nikdo mě nechtěl. Ten, koho jsem chtěla já, nepřišel.“

„Hlupák!“ chce ji potěšit Kašpar. „Kde zůstal vězet?“ A rozvažuje: „Tak to dopadne, když se děvče neukazuje světu. A přece vás tu vidělo tolik chlapců.“

„Ti se dívají na jeviště,“ vrtí vážně hlavou Aimée. „Kdepak uva-
děčka!“

„Třeba na vás někdy některý po představení čekal?“

„Možná. Ale než člověk vyčistí lóže – než dáme do pořádku šatny, než jsem se dočkala, abych mohla zamknout...“

„Pravda,“ bručí Deburau. „Víte co? Seznámím vás se svou novou ženou. Má sice hodně práce s dětmi, ale ráda vás přivítá. Řekl bych, že jste jí nějak podobná.“

„To sotva,“ odsekne Aimée nevrleji než jindy.

„Proč ne?“

„Byl byste si vzal mě,“ zasmála se Aimée s důvěrností dávne přítelkyně.

„To je pravda,“ tře si Kašpar rozpačitě bradu. „Hleďme! To mi nikdy nenapadlo. Dobrou noc!“

Královův syn přivezl Napoleonův popel ze Svaté Heleny.

Ludvík Filip dovoloval napoleonskou tradici, aby se učinil populárním. Dovoloval malým divadlům bavit lidi, aby nemysleli na politiku. Netušil, že svým podbízením stejně podkopává trůn a klesá cestu nové revoluci. Van orlích křídel zase rozechvěl divadelní prostory. *Návrat ze Svaté Heleny* a *Popel velkého muže* plnily domy. Dvůr byl však spokojen, protože nálada občanstva tak podporovala plány na panství v Alžíru a výboje na Rýnu.

Velké události mívají kořeny daleko v minulosti. V této době klíčilo, co mělo krvavě vzejít za třicet let. Od německých hranic zaznělo varovné „Wacht am Rhein“. V těch dnech se princ Napoleon,

po Orlíkově smrti poslední císařův příbuzný a jediný kandidát trůnu, pokoušel využít legendy minulosti pro sebe. Žádná společnost nebyla mu dost dobrá ani dost špatná, aby v ní na sebe neupozornil. Cítil se stejně dobře na korzu v Longchamp jako v Kavkazské kavárně, kde obsluhovaly polosvět číšnice ve vysokých botách. Dokazoval, že je zapřisáhlý demokrat. Proto na něho lidé mysleli, i když byl vypovězen.

Ve Funambules uvedli hru *Napoleon v bráně vítězů*.

„Je to neuvěřitelné,“ uvažoval Deburau v hledišti, když viděl nadšený ohlas. „Francie je mnohem víc napoleonská než Filipova.“

„Kdyby náhodou vládl Napoleon, byla by rozhodně filipovská,“ prohlásil Laplace. „To je duch Francie.“

Lidé tleskali prostě proto, aby projevíli vzdor.

Byli proti Thiersovi. Když padl a nastoupil Guizot, byli proti Guizotovi.

Obliba Pierota se však neměnila a nestárla v divadle Funambules. Stárnul Pierot.

Byl častěji nemocný. Bertrand proto svěřil jednu úlohu Pierota Paulu Legrandovi, který sice neměl úspěch u obecenstva věrného Deburauovi, nicméně se držel statečně. Kašpar se tehdy rychle uzdravil a od té doby říkali Legrandovi žertem „Deburauův nejlepší lékař“. Ale Kašparovi vsutku nebylo dobře a jeho přátelé s obavou pozorovali, jak náhle odbíhá ze šatny do chodby k ulici, aby se nadýchal čerstvého vzduchu. Trpěl také nemocí sleziny; když se rozesmál podařenému extempore některého ze spoluhráčů, musel si tisknout pěstí levý bok, aby se ubránil bolesti.

Lidé v sále netušili, jak těžce je často vykoupen jejich smích. Ve hře *Orangutan Jack* přivázel Pierot Kolombínu ke stromu, aby ji mohl obejmout a políbit. Orangutan to viděl a napodobil; jenže přivázel ke stromu Pierota a nyní jej lechtal, laskal, očíhával. Deburau často nevýslovně zkoušel, ale věděl, že obecenstvo na tuto scénu čeká, a proto ji ani o vteřinu nezkrátil. Ani jeho improvizální

talent, který z odlišného ohlasu hlediště nebo z omylu spoluhráče a z jiných nepředvídaných příhod dovedl vyvodit nový svěží výstup, neutuchal. Na místě se vypořádal s každým, kdo svévolně a samolibě porušil zákony hlediště. Když si někdy nafoukaní floutkové z první řady okázale položili klobouky a rukavice na okraj jeviště, aby dali najevo, jak méněcenná je pro ně zábava, které věnují svou pozornost, nikdo je nevaroval a galerie s radostnou nedočkavostí čekala, až na ně Pierot vymyslí trest. Jednou to potkalo i jakéhosi diplomata; byl poslední večer v Paříži a rozpomněl se, že neviděl dosud komedianta, o kterém tolik slyšel. Tajemník velvyslanectví ho dovedl do Funambules. Bylo však víc než vyprodáno. Bertrand nemohl vzácnému hostu nabídnout nic než místo v nápovědní budce, které zůstává při pantomimě prázdné. Diplomat přijal. Jeho vysoký klobouk, připomínající komín, trůnil vedle nápovědní mušle. Hrál se opět *Vzteklý býk*, v němž si chudý Pierot vaří polévku. Nemá, co by dal do vody; i nahází tam všechno, co by se podle jeho mínění dalo vyvařit: noviny, čepici, staré střevíce. Když byla polévka hotova, hledá, do čeho ji nalít. Jak by si nevšiml tak vybízivého tvaru, který ho od začátku představení dráždil? K radosti uličníků z „ráje“ nalil do klobouku pořádnou porci. Diplomat se nejdřív chtěl nechtě smát. Teprve později si uvědomil, že byl vlastně uražen a chtěl vyzvát komedianta na souboj. Když ho tajemník ujistil, že to zde není zvykem, pozval Deburaua na večeři.

Mnoha takovými historkami narůstaly dějiny divadla Funambules a sláva jeho Pierota. Opera opakovala pokus získat jej pro svůj balet a nabídla mu 500 franků měsíčně. Odmítl a cítil, jak potlesk jeho obecenstva zvroucněl.

Rok se měnil s rokem.

Ale někdy, když byl Deburau příliš sám, někdy, když se mu těžká pěst záduchy položila na hrdlo a dusila ho, když ani Margot nevěděla, jak ji v té chvíli potřebuje, a vzdálila se mu, někdy, když deštivý podzim se usídlil na ulicích a mlha vtékala okny, dobře rozpoznal,

že černá myšlenka na neštěstí, které způsobil, ho neopouští. Tehdy se mu vnutily všechny trudné vzpomínky na konec otcův i matčin, na strašné roky počátků, vnutily se mu i představy vlastního konce, osiřelých dětí, opuštěného jeviště – a on, který dával smích tisícům, propadl těžké zádumčivosti.

V té době se pokusil dozvědět se něco o svých sourozencích. Dorotka se neozvala, kdoví, co se s ní stalo; Štěpán se dostal do Anglie; Kateřina poslala vzkaz, že žije v Toursu, o divadle že nechce slyšet a někdy snad že přijede, když to dovolí děti. Jen Františka Němečka Kašpar našel, nevlastního bratra; měl už tři děti a cvičil je pro artistickou dráhu. Neměli se s Kašparem zvlášť rádi, když byli mladí; jako dospělí, stárnoucí muži si byli cizí.

„Jdi k lékaři,“ prosila Margot svého muže. „Tvoje těžké myšlenky jistě působí nějaká nemoc. Udělej mi to kvůli!“

Proto jednoho listopadového večera roku 1840 zaklepal u doktora Ricorda.

Lékař právě před několika dny navštívil představení ve Funambules; ale nepoznal skvělého paňácu ve vážném, bledém, melancholickém muži. Poradil nemocnému, aby se šel podívat na Deburaua.

Když se Kašpar představil, lékař užasl. S tím větší zvědavostí zapředel s pacientem hovor.

„Není snad taková trudnomyslnost údělem všech, kdo žijí pro druhé?“ uvažoval. „Asi se příliš vydáváte a zůstává vám málo síly pro sebe samého.“

Předeepsal Kašparovi klid, dobrou stravu, procházky, prášky pro spaní.

„Musíte lékaři pomoci,“ pravil na rozloučenou. „Hledejte v sobě, co vás bolí, až to objevíte, nebojte se a ukažte na to!“

Deburau, odcházeje od něho, uvažoval o jeho radě vážněji než jiní pacienti.

V několika příštích dnech si promyslel nápad, o kterém se nezmínil ani své ženě; domníval se, že by mu jej rozmlouvala, ale on byl přesvědčen, že musí podstoupit tuto zcela zvláštní léčbu.

Ví, co ho bolí, a ukáže na to. Umínil si, že zahraje svůj příběh na jevišti.

Zopakuje svůj čin. Ukáže všem výčitky svědomí, s nimiž bojuje. Odpyká svůj skutek na jevišti.

Nevyprávěli jednou jeho přátelé, že spisovatel, který se chce zbavit zhoubné touhy, jež ho pronásleduje, musí ji vypsát, aby se od ní osvobodil? Nejmenovali německého básníka, který napsal knihu o sebevrahovi, aby unikl myšlenkám na sebevraždu?

Bude to drsná léčba. Ale není jiné cesty.

A Kašpar Deburau promluvil s panem Cot d'Ordanem.

VELKÉ DIVADLO

FUNAMBULES

*Na základě zvláštního úředního povolení se hraje dne
1. září 1842 poprvé výjimečné nádherné představení*

HADRRRÁŘ

*Pantomima o 4 obrazech od p. Col d'Ordana
s Janem Kašparem DEBURAEM*

Pierot..... Deburau
Hadrář..... Paul
Kasandr..... Laplace
Markýz..... Klement
Vévodkyně..... Mme Rébardová
Kolombína..... Justina
Komorná..... Klára

Hadrář

Hlediště je plné. Smích, volání prodavačů, zpěv.

Obecenstvo si prohlíží program hry, kterou předcházejí vzrušující zprávy.

Vyvolavač venku končí chraptivou árií:

„Musíte vidět našeho Pierota! Musíte vidět Deburaua!“

Osvětlovač rozzihá světla na rampě. V sále je tma. Tři rány. Parter se ztišil.

Orchestr, složený ze dvou houslí, několika trubek, kontrabasů, tuby, bubny a piana, začíná Mozartem. Opona.

Klenotník Kasandr přijímá z rukou krásné vévodkyně šperk k opravě. Jeho pomocník a sluha Pierot se jí dvorí; dostane se mu však výsměchu. Nemá chudák lásku, nemá nic, jen hlad a rány u zlého Kasandra. Když si postěžuje, vyrazí s ním Kasandr dveře.

Obecenstvo se směje. Ti, kdo znají dobře Deburaua, si však už možná všimli, že tentokrát je jeho Pierot vážnější, útočnější, jeho hořkost vede k odhodlání, neustoupí pro několik ran od své touhy.

Společnost v lóžích si při proměně scény, když po spuštění opony hrál malý orchestr Haydna, vyměňovala poznámky.

V té chvíli vešel do hlediště Theofil Gautier, který se tu už dlouho neukázal. Zmeškal první obraz, ale s tím větším zaujetím pozoroval další hru.

O tři dny později napsal o tomto představení fejeton do *Pařížské revue*.

Dejme slovo očitému svědkovi premiéry!

„Onehdy, znuděn velkými pěvci, velkými tragédi, velkými herci, vešel jsem do té divadelní komůrky, na kterou mám tolik veselých vzpomínek, váhaje poněkud, jak se nám stává, když se máme setkat s někým

nebo s něčím, co jsme měli kdysi rádi. Divadlo bylo vymalováno, skoro čisté, a to mě znepokojilo. V sále převládalo jisté ovzduší vaudevillu, dost nepříjemné! Když jsem si všiml, že orchestr je posílen pěti nebo šesti trubkami, s obavou jsem si připomenul Komickou operu. Chtěl jsem odejít, ale vtom se zvedla opona, zahnila mou úzkost a dokázala mi vítězně, že divadlo Funambules se udržuje na své původní výši a že se tu zbožně zachovávají zdravé tradice umění.

Jeviště představuje ulici, místo někde venku, jak tomu bývá v Molièrových komediích. Pierot se prochází, ruce založené vzadu, hlavu sklopenou, co noha nohu mine. Je smutný, tajná melancholie mu hubí duši. Jeho srdce je prázdné a měšec se podobá srdci; Kasandr, jeho pán, odpovídá na prosby o peníze jedním z pořádných kopanců, jaké se tak často vyskytují v dialogu pantomim.

Ubohý Pierote, jak smutná situace! Stále rány, plat žádný, jídla sice málo, ale zřídka, není divu, že z toho člověk zbledne. Aby se míra neštěstí dovršila, Pierot je ke všemu ještě zamilován, ale ne do mladé hezké tvářičky nebo do kárované sukýnky Kolombíniny, nýbrž do velké dámy, do velmi velké dámy, do Vévodkyně! – kterou viděl sestupovat z vozu před kostelem nebo před Operou, nevíme již přesně kde. Pierot se obává, že láskou a nucenými pústy trpí jeho podoba; ohmatává svůj pohublý nos a nohy, které jsou tenké jako paže tanečnice. Ale to ho netrápí nejvíc; zamilovaný může vyhlížet bledě a utrápeně. Nejdůležitější je, že by se chtěl dostat do společnosti, aby uviděl tu, kterou miluje; jenže nemá jiné šaty než kalhoty a halenu z bílého plátna. Běžte na večírek k Vévodkyni tak směšně vyšňořeni! Ani šaty – ani peníze – co dělat? Jak se dostat do nedostupného ráje, skvělého se křišťálem, světly, ženami a květinami, tušeného za ozářenými okny paláců?

Pierot je zcela zabrán do svých hořkých myšlenek a obviňuje bohy, štěstěnu i osud. Tu náhle přichází obchodník s oděvy, vetešník s balíkem obnošeného šatstva. Ach, kdybych měl ten oslnivě zelený frak a ty nádherně široké kozácké kalhoty!... říká si Pierot, v oku svit

chtivosti, prsty rozechvělé nepřemožitelnou žádostí; vztáhne paže – a opět je spustí k tělu. Vetešník právě asi koupil staré šatstvo po národním gardistovi a nese pod paží i šavli, v málo bojovné poloze, jak deštník, jílcem dozadu. Stačí docela prostě vztáhnout ruku – a máš měděnou rukojeť v dlani. Pierot to učinil Obchodník, aniž co tuší, jde dál. Pierot stojí bez hnutí, ale pevně stiskl dlaní rukojeť, nahá čepel sama vyklouzla z pochvy, kterou si nese prodavač dál. Jak se však zableskne ocel, ďábelská myšlenka se rozsvítí Pierotovi v mozku. A on vnoří čepel zpět, ale ne už do pochvy, nýbrž do těla nešťastného hadráře, jímž ostrí projede skrz naskrz. Vetešník padne mrtev. Pierot neztrácí čas; rychle si najde v jeho zásobách oděv, který se mu líbí. Aby se na zločin nepřišlo, odvěče mrtvolu k okénku do sklepa a hodí ji dovnitř. V domnění, že tak odstranil všechny stopy činu ze světa, chce rychle domů, aby se převlékl a vypravil k Vévodkyni. Ale tu se náhle zdvihne sklepní příklop, objeví se v rubáši duch jeho oběti, hrot šavle v hrudi, a dutým hlasem vzkřikne: ‚Hadrerry! Staré hadrerry!‘ Jak vylíčit hrůzu, kterou lze v té chvíli vyčíst z bělostné Pierotovy tváře? Vzmůže se však, vytáhne z hromady dřeva poleno a v zoufalém odhodlání, aby se děsivého vidění zbavil, svede s přízrakem strašlivý zápas. Stín se brání – ale omračující rána do hlavy ho nakonec srazí do sklepení. Aby se zabezpečil, navalí Pierot rychle na příklop celou hromadu dřeva. A potom, připojiv ke své hanebnosti ještě výsměch, nachýlí se nad okénko a napodobuje hlas přízraku, křičí za ním: ‚Hadrerry! Staré hadrerry!‘

Není to podivuhodná expozice, tak zajímavá, bizarní i fantastická, že by se za ni nestyděl ani Shakespeare?

Jeviště se mění. Pierot se vrací domů a s uctivým výrazem si navlékne široké pantalonky i štávnatě zelený frak; upne si límec, připevní si černé kníry, aby zastřel zločinnou bledost své tváře, umístí do své moučné bělosti dva červené obláčky.

Pierot vstupuje k Vévodkyni; ví už, jak se má chovat, je chladnokrevný, společenský, důstojný; vysekne tak krásnou poklonu,

jak to dovede jen učitel tance nebo cvičený pes; nabízí dámám rámě a dovede držet lorňon pod obočím jako lev z Gentského bulváru. Především je nutno vidět, jak se chová k Vévodkyni!... Jak graciézně se umí sklonit nad opěradlem jejího křesla! Jak jí šeptá do ouška tisícero půvabných nicůtek a jak jí zase plamennými gesty líčí svou lásku! Ale náhle, uprostřed nejkrásnější věty, se Pierot zarazí; jeho falešné kníry se naježí hrůzou, červeň opadá, klobouk se třese, rukávy fraku jako by se zkrátily; hluchý hlas, přidušený jako chrapot umírajícího, zamručí zlověstná slova: ‚Hadrerry! Starré hadrrry!‘ Hlava se objeví na podlaze. Není pochyby, je to on, přízrak. Zděšený Pierot mu položí nohu na lebku a vtiskne jej zpět pod podlahu, šeptaje mu jako Hamlet stínu svého otce: Dost! Dost, zlověstný krtku!... Pokračuje s hrdinským odhodláním ve svém vyznání. Přízrak se objeví o několik kroků dál. Ještě jednou jej Pierot pohrouží do země svým podpatkem.

Domnívá se, že se mstivého zjevu provždy zbavil, a oddá se výbuchu křečovitě radosti. Tančí divoký kvapík, zběsile křepčí. A když se vytančil, je mu horko a chce se osvěžit zmrzlinou. Ale nebesa! Přízrak je tu zas, přináší podnos, a když k němu Pierot vztáhne ruku, zahučí tónem ještě hrobovějším než dřív: ‚Hadrerry! Staré hadrrry!‘ Zde se rozpoutá mezi Pierotovým labužnictvím a jeho zběsilostí jeden z těch pravdivých a hluboce směšných zápasů, které Deburau dovede tak skvěle vyjádřit. Zvítězí lačnost, Pierot si vybere porci zmrzliny, hrající všemi barvami, ale jakmile se jí dotkne svými provinilými ústy, změní se zmrzlina v oheň a vyděsí ho, že se div nezadusí.

Strašný večírek končí. Přes hrůzná zjevení přízraku podařilo se Pierotovi přiblížit se srdci Vévodkyně a doufá, že brzy bude nejšťastnějším z lidí. Vzpomínka na vetešníka, kterého tak zákeřně zabil, se mu sice několikrát vrací do duše, ale on ji zahání velkým počtem skleniček s nejrůznějšími likéry. K necti morálky a lidské povahy musíme připustit, že Pierot je šťasten; má všude jen úspěch, ve hře mu přeje štěstí, může si koupit viržinka, hedvábné rukavice, novou kravatu. – Ale Pierot, pohybuje se ve vysoké společnosti, přijal od

ní také její elegantní neřesti. Láska k Vévodkyni mu nebrání, aby si vydržoval ještě několik tanečnic z Opery, a ubožák se brzy dostává na opačný kraj. Nezbyvá mu jiné útočiště než prodat krásný frak barvy naděje, jemuž vděčí za tolik úspěchů, a zázračné kalhoty, které ukryly jeho tenké nohy bez lýtek.

Nyní přichází dramatická situace dalekého dosahu a úděsné hloubky filozofické. Pierot, štvaný připomínkou svého zločinu, neodvažuje se zavolat vetešníka, aby nepřilákal děsivou vidinu. Ale fantom, vskutku jako přivolán, jde náhle ulicí a chroptí sípavým hlasem, jako by měl ústa plná hlíny: „Hadrerry! Staré hadrerry!... Pierot statečně vykročí strašidlu vstříc a s odvahou, kterou by neměl ani Don Juan, nabízí duchu, aby od něho koupil frak, kabát, kalhoty i klobouk. Přízrak ukazuje, že je všechno obnošené, a nabízí třicet sous. Pierot mu sice vyčítá, že ho chce okrást, ale nakonec přikývne a šatstvo mu odevzdá. Ale přízrak prohlásí, že věci jsou vlastně jeho, a nechce platit. Pierotův spravedlivý hněv nezná hranic; napadne přízrak nohou, pak přijdou rány pěstí. Duch vytáhne šavli, kterou měl dosud v hrudi, a šermuje, aby se ubránil; ale Pierot si počíná tak statečně, že se opět zmocní šatů a zůstane na bojišti vítězem.

Přes toto vítězství se jeho postavení zvlášť nezlepšilo. Nemá peníze. Co si počít? Uchýlí se tedy ke lsti, hodné Molièrových Maskarillů a Skapinů. Najde si Kasandra a praví k němu: Hled'te, suroví korzáři mi vyrvali jazyk, darujte mi, prosím, nějakou maličkost! – U všech čertů, co to žvaníš? odpovídá Kasandr. Jak tedy můžeš mluvit, když nemáš jazyk? – Ach, pane, mám ho právě jen tolik, abych mohl prosit o slitování počestné lidi. – Kasandr, pohnut touto odpovědí, dá Pierotovi několik mincí. Vida, že se lest zdařila, Pierot předstírá, že je také slepý. – Drahý pane Kasandře, zapomněl jsem vám říci, že tito suroví korzáři mi také vyloupali oči. – Jak můžeš jít tedy za mnou, když nevidíš? – Vzácný pane, vidím právě tolik, abych rozpoznal soucitné duše! – Dojímáš mě, praví Kasandr, tady máš peníz a jdi! – Pierot odchází, ale zraje v něm myšlenka, k níž je třeba ještě větší odvahy;

chce se zmocnit celé peněženky. Vytáhne paže z rukávů haleny, takže jsou prázdné jako po amputaci, a mává jimi jako pinguin křídélky. – Pane Kasandře, pane Kasandře, zlí Turci mi usekli ruce. – To je zlé, ale co mohu dělat? – Během tohoto rozhovoru vsune Pierot dlaně do Kasandrovky kapsy, ten si toho však všimne: Jakže, lotře, tvrdíš, že ti Turci usekli ruce, a jednu máš v mé kapse! – Ano, máte mou ruku v kapse, mou ubohou ruku, které jsem se tolik nahledal! Vy jste pěkný darebák! Brát lidem ruce a tvářit se jakoby nic, člověk by nevěřil, že jste takové hanebnosti schopen. Krást ruce! Půjďte se mnou na komisařství! – Je jistě zbytečné říkat, že když se konečně Pierotova dlaň vrátila z Kasandrovky kapsy, peněženka tam nezbyla. S Kasandrovým jménem se Pierot stane ještě vznešenějším než dříve a rozvine takové bohatství roztomilosti, že získá i ruku Vévodkyně. Slaví se svatba. Pierot, opilý pýchou, stane v čele průvodu a uchopí něžné prstíky své bělostné nevěsty. Náhle se však před ním – z nápodoby budky – objeví hrůzný přízrak a ječivě opakuje osudná slova: ‚Hadrerry! Starrré hadrerry!‘ Pierot, celý bez sebe, pustí nevěstu, vrhne se na přízrak, zažene jej zuřivými ranami zpět a nakonec usedne na boudu, aby nedovolil zjevení návrat z podsvětí hrobů. Nevěsta žasne nad jeho podivným chováním; duch je totiž viditelný jen provinilemu Pierotovi; Vévodkyně vezme svého ženicha opět za ruku a vede ho k oltáři.

Ale přízrak se opět objeví, obejmě Pierota dlouhými pažemi a přinutí jej k pekelnému kvapíku, stokrát hroznějšímu, než byl pověstný valčík Mefistofelův, tančený tak podivuhodně Frederikem Lemartrem. Zabítý tiskne vraha ke své hrudi tak, že hrot šavle pronikne Pierotovým tělem a vyjde mezi jeho lopatkami. Oběť i vrah jsou nabodnuti na tutéž ocel, jsou jako dva brouci připíchnuti týmž špendlíkem. Fantastická dvojice se několikrát otočí a pak zmizí v propadlišti, uprostřed mocného plamene. Nevěsta omdlévá, její rodiče tonou v údivu a v bolesti a opona padá za potlesku obecenstva.“

Z autorova libreta, i když se zachovalo, nedověděli bychom se ani desetinu toho, co dovedl vidět a zapsat duchaplný Theofil Gautier. Neochudíme se ani o závěry, které z tohoto dílka vyvodil:

„Není to obdivuhodné drama, v němž se mísí smích a hrůza? Nemají Bankův přízrak a Hamletův duch zvláštní vztah k zjevení vetešníka a není pozoruhodné najít ve Funambules Shakespeara? Tato podívaná v sobě uzavírá hluboký mýtus vysoké mravní hodnoty; kdyby byl býval napsán v sanskrtu, vyvolal by jistě přemnoho výkladů. Pierot, jenž se prochází ulicí v bílé kazajce, v bílých kalhotách, se zamoučenou tváří, znepokojovaný neurčitými touhami – není-liž to symbol lidské duše, dosud nevinné, bílé, zmítané tužbami bez konce, Rukojeť šavle, která se sama nabízí Pierotově ruce a přiláká jej svým proradným leskem, není to přesvědčivý symbolický znak moci, která dává příležitost rozkolísaným duším, tonoucím v pokušení? Prudkost, s níž vnikne ostří do těla oběti, svědčí o tom, jak je snadné spáchat zlý čin a jak jeden prostý pohyb nás může ztratit na věky. Když uchopil šavli, neměl ještě Pierot jinou myšlenku, než provést taškářství. Ale ze šprýmu vzešel zločin. Přízrak, vystupující z hloubi sklepení, ukazuje, že zločin nelze zahladit; všechna Pierotova snaha zapudit naříkavý stín své oběti znovu do podzemí naznačuje podle autorova úmyslu, že opatrnost může snad odhalení zločinu oddálit, den pomsty však jistě jednou přijde. Přízrak ztělesňuje neobyčejně dramatickým a opravdu strašlivým způsobem výčitky svědomí. Prostý výkřik: „Starrre hadrrry!“, který vhání do Pierotovy duše tolik hrůzy, je stejně geniální a výmluvný jako proslulé Makbethovo: „Měl mnoho krve.“ Je to výkřik, který vyrazila oběť v okamžiku vraždy; slova i jejich přízvuk jsou nesmazatelně vryty do vrahovy paměti. A neukazuje zřetelně scéna vyznání lásky – kdy duch skuhrá pod podlahou a občas ukáže svou tvář – že nic nemůže umlčet výčitky v pachatelově srdci? Může se ohlušovat, opíjet vínem i láskou, ale přízrak nezmizí; na skrání cítí ustavičně ledový dech, který šeptá: „Starrre hadry!“ Scéna, kdy Pierot

drže čelí přízraku a prodává mu šaty, které mu uloupil, ukazuje nehoráznou odvahu, že rozuzlení se blíží a že v podzemí se už připravuje bengálský oheň. Pierot, podobně jako Don Juan, vyvolává nebeský hněv a dospěl k poslednímu stupni zatvrzelosti; když se při svatbě mstivé zjevení opakuje, nemá už sílu je zapudit Pekelný kvapík, kdy hrot šavle z těla vetešníkovy probodne i Pierota, nám předvádí, že lidé jsou trestáni vlastními zlými skutky a že ostří, jímž vrah zasáhne oběť, pronikne ještě hlouběji do jeho vlastního srdce.

Znáte mnoho tragédií, které by snesly takový rozbor?"

Autor libreta Cot d'Ordan, se podivil, když četl *Pařížskou revue*, kolik hloubky vložil do své hry, aniž to tušil.

Bylo to zásluhou Kašpara Deburaua. V příběhu mezi groteskní pohádkou a hrůznou lidovou baladou, v němž většina scénických nápadů byla jeho, v příhodách, děsivě přehnaných a jen obratně, vzdáleně připomínajících jeho příběh vlastní, vyzpovídal se na jevišti ze svých trudů. Mohl to učinit jen jedním způsobem, tím, který všichni znali, střídáním úděsné pravdivosti s komikou lidské bezmoci.

I když mnoho lidí nepochopilo, oč v této hře šlo, poznali všichni, že je to hra celým svým rázem odlišná od všeho, co dosud hrál.

A Kašpar čekal.

Když bylo po sedmé repríze, prohodil Kašpar k Bertrandovi:

„Můžeme Hadráře stáhnout. Nedávej ho už na repertoár!“

„Ale proč?“ užasl starý ředitel. „Hra je vyprodaná.“

„Bolí mě noha, poranil jsem se. Nemohu tančit ten kvapík.“

„Vynech kvapík! Postačí valčík!“

„Nedokážu ani valčík,“ neochotně pravil Deburau.

„Ale co řekne syn? A co autor, Cot d'Ordan?“

„Nevím. Ale nehraju to rád.“

„Jestli tě snad mrzí, co si tu a tam lidé povídají?... Přece se nelekneš nějakého klepu!“

„Máš pravdu, i to mi vadí,“ chytil se námitky Deburau. „Uškodilo by to divadlu.“

Bertrand si k sobě zavolal společníka a syna, aby se s nimi poradil. Všichni ovšem věděli, že hra se z repertoáru škrtne, když ji nechce hrát Deburau.

Je pravda, že tragického námětu na jevišti Funambules se chytila i zlomyslnost a závist a zahrnula Pierota blátem. Ohřála se historka o útěku jeho ženy, kterou prý vyhnal, v *Hadráři* viděli někteří výsměch spravedlnosti; ti, kdo ho vinili, že se uchýlil k němohře jen proto, že neumí francouzsky, dodávali nyní, že ani jeho pantomima není francouzská.

Nenašel v té době mnoho hlasů, které by se ho zastaly. Někteří z bývalých literárních obdivovatelů stoupali příliš rychle a neměli čas se ohlédnout. Jiní se zastavili s letmým slovem a roztržitým pohledem. Jiní se vyhnuli.

Gérard de Nerval o něm do poslední chvíle psal jako o nenahraditelném umělci němohry. Ale když se setkali, Kašpar už nestačil jeho splašenému duchu, který snil o cestě na Měsíc a brzy pak se zatemnil. Alfréd de Musset dobíjel své chatrné zdraví. „Přišel jsem pozdě do světa přestárlého...“ Romantické jej nazývali zrádcem, ačkoli byl z nich nejbohatší citem. „Nemoci věku“ hlodaly na všech, kdo byli slabí, protože zůstali osamoceni.

Ale Kašparovi jejich neúčastenství nevadilo.

Neodmítl hrát dále *Hadráře* proto, že by jím trpěl. Nepotřeboval ho už. Lék, který si vymyslel, účinkoval. Co mu nemohl poskytnout život, dalo mu opět jeviště. Vyzpovídal se z hrůzy výčitek, souhlasil, aby se mu lidé vysmáli za zuřivý boj s nimi, a přijal trest před očima všech, v záři bengálu.

Když kráčet domů, cítil se vždy po představení očištěn a srdce měl lehké.

„Nedá se nic dělat,“ hučel Bertrand. „Sundáme tedy Hadráře. Ale co dáme místo toho?“

Deburau odměnil ředitelství úlohou anglického vojáka v pantomimě *Mandarín Chu-Hun-Li*, kterou zahrál s tak svěžím a překypujícím humorem, že herci na jevišti nemohli často pokračovat pro smích. Odměnil se obecenstvu ztřeštěným vojákem Pichounotem v komedii *Pěkní vojáci*, v níž hrál i se svým buldokem; předměstí s povděkem přijalo výsměch vojáctví a válečným choutkám. Mozek mu po očištné lázni v *Hadráři* pracoval dvojnásob jasně a svěže a přinášel mu roje nápadů; lidé se bavili jeho výstupy víc a hlučněji a on stále nebyl u konce své vynalézavosti, vždy ještě dával kapelníkovi znamení, aby opakoval hudbu podruhé, potřetí a překvapoval herce i diváky, do jaké hloubky i výšky dovede motiv přivést.

Na krajním sedadle u dveří usedal nyní často mladý muž s kreslířským blokem na klíně. Snažil se zachytit výraz Pierotových proměn; ale často se otáčel od jeviště a dělal si náčrtky z výjevů na galerii. Nedávno byl ještě poslíčkem u advokáta; nadání ho přivedlo k litografii, začal otiskovat kresby, jimiž soudil měšťáky, hájil revoluci, chválil divoké obecenstvo z *Funambules*. Byl to Honoré Daumier. Pro Pierotovu hlubokou lidovost měla jeho tužka zvláštní porozumění.

„Jste stále mladší,“ řekla Kašparovi Aimée, když ho viděla tančit kankán v *Pierotovi v Africe*. „Nebudu už na vás čekat. Vdám se.“

Své místo u lóží musela už postoupit mladší uvaděčce, ale zůstala jí starost o garderobu a úklid v šatnách.

„Tak surovec, který vás nechal tak dlouho čekat, přece přišel?“

„To je jiný,“ mávne Aimée rukou. „Kdybyste toho surovce znal!“

Ale Kašparovi se už dávno potrhala v duši opona nad tajemstvím ženy, která zestárla vedle něho a v tichém obdivu promarnila život. I Margot mu to potvrdila, když ji poznala.

„Ty konvalinky byly vždycky od vás, Aimée?“

„Ne,“ zapře žena.

„Tehdy jsem měl myšlenky vždycky příliš daleko. Lidé si musí navzájem mnoho odpouštět, vidíte?“

Štěstí, že jsou v šatně sami. Podivná dvojice, zestárlý komediant, odkvetlá žena – a tváří se jak na prvním dostaveníčku!

„Co bych odpouštěla? To byla moje věc. Žila jsem, jak jsem chtěla.“

„Viděl jsem svět jinak než dnes. Nebyla to ani moje vina, Aimée!“

„Byl to přece jen hezký život,“ usmívá se na něho Aimée. „Byla jsem tak věrná!“

„Když člověk není vševědoucí,“ vzdychne Kašpar. „Kolikrát ublíží a neví o tom! Zůstalo mi ještě trochu citu. Spokojíte se s tím skromným přátelstvím?“

„Jestli manžel nebude žárlit,“ usmívá se Aimée. „A poradím se s Margot.“

Deburau zaslechl ze sálu melodii, na kterou čekal.

V revui *Rok 1843 v pekle* zpívá Klement kuplet o Deburauovi.

„Odpustte, Aimée, stal jsem se asi na stará kolena ješitou. Ale pokaždé to rád slyším.“

Jde do kulis a s obavou naslouchá písni o Pierotovi. Ozve se potlesk. A jemný Kašparův sluch zjišťuje, že není o nic slabší než včera.

Poslední představení

Starý svědek Kašparových začátků, ředitel Bertrand, se divadlu pomalu vzdaloval. Býval vždy Napoleonovým ctitelem a posledním jeho činem bylo, že dal ve třech dnech napsat od Chartona hru *Mučedník ze Svaté Heleny* a uvedl ji pod *návěstím Zveme vás na vlastenecké představení, které zachrání z rukou nepřítelé, co zůstalo po velkém muži*. Chtěl totiž z vítězku koupit svazky dopisů, které se objevily na ostrově. Dražba však vyhnala cenu do výše, na niž výnos představení nestačil, a hned potom ministerstvo krásných umění hru zakázalo.

„Dnes už se nedá dělat dobré divadlo,“ želel Bertrand starých časů.

Protože jeho syna jeviště příliš nezajímalo, přibral do společenství synovce jménem Billion. Byl to muž nové doby. Bertrand chtěl vydělávat, měl řadu nectností, ale miloval upřímně divadelní svět, a pokud ho to nestálo příliš mnoho, měl se svými herci soucit; mladý Billion shlížel na takovou bláhovost opovržlivě. Byl studený, bystrý, dobyvačný. Vyhlédl si v Bobinu nejkrásnější z víl a přijal paní Lefebvrovou jako novou Kolombínu. Pro úlohy skřítků a dobrých duchů angažoval trpasličí Karolínu. Cenil si přitažlivosti, kterou měl pro obecenstvo Deburau, ale neušla mu ani záducha, kterou Pierot trpěl. Přidal jedině Legrandovi, aby si ho udržel. Šel neochvějně za každým grošem, který ho mohl obohatit. Když slyšel historku, jak si cizí diplomat pronajal nápovědovu budku, učinil z žertovné příhody pravidlo; budka se stala nejdražším místem v divadle. Neostýchal se podepsat na vlastní hru svou kuchařku, protože měla zajímavé jméno – Viktorka Hugotová.

Starý Bertrand mu ustupoval krok za krokem, jeho nemoci potřebovaly odpočinek. Jednoho dne prodal Billionovi divadlo i s herci za osmnáct tisíc franků.

Pierot dostal tedy novou Kolombínu, krásnější než všechny předtím, tmavovlásku s černýma očima; ale její smyslná ústa, po nichž toužili všichni hoši z parteru, byla lživým slibem. Pavlína milovala jen svého manžela, seržána Lefebvra; ve volných chvílích pilně šila, aby se mu zavděčila.

Přes její půvab, přes dovednost v tanci i v šermu měl Pierot stále větší úspěch než ona. Billion, který neznal tradici divadla, to často nechápal.

„Musí tam mít klakéry!“ rozčiloval se, když slýchal po Kašparových výstupech rozjařený potlesk.

„Jděte se na něho pořádně podívat, řediteli,“ radil mu Laplace.

„Nebudete mě učit rozumět divadlu,“ opovržlivě na něho shlédl Billion.

Obliba, kterou měl Kašpar mezi kamarády herci, Billionovi překážela, aby vedl divadlo pevnou rukou podle vlastních záměrů. Udělal však to, co mu poradil Laplace, a nedůvěřivým zrakem měřil Debureauův výkon. Byl skoro potěšen, když někdy postřehl, že velký Pierot má v hledišti také odpůrce.

Elegantní příručí z velkých obchodů, jimž jednou Pierot shodil klobouky z jeviště, chtěli ho potrestat. Klobouky se opět provokativně objevily na rampě. Ale Laplace si všiml, že jeden z ničemů tam nastražil otvírací nůž. A Klement se neudržel, skočil po klobouku a ukázal publiku, jaká nástraha byla na Pierota nachystána.

„Vždyť jsi opilý!“ obvinil ho zákeřník z hlediště.

„Možná,“ odpověděl Klement, „ale ty ničema. Dej si pozor, protože z toho se jen tak nevyspíš.“

Věrné obecenstvo, v němž synové vystřídalí otce, ale které bylo pyšné na své tradice, naložilo s výtržníky, jak se sluší: vyhodilo je s výpraskem dveřmi na bulvár.

Billion se přesvědčoval na každém kroku, že s Debureauem musí počítat jako s největší mocí divadla. Když se na něho herci odvolali, nemohl protestovat.

A tak Kašpar hrál ještě Pierota Mazarilla ve *Fra Diavolo*, což byl příběh bandity, kterého zajal Hugův otec v Kalábrii, hrál v *Čaro-
dějnicích z Makbetha*, ve *Dvou mušketýrech* a v *Začarované pagodě*.

Žádný ředitel na světě by nebyl s to ho přemoci, protože mu patřilo každé publikum, před kterým se objevil.

Ale přemáhala ho nemoc. Záchvaty záduchy se opakovaly častěji. Deburau zápasil statečně, ale množily se dny, kdy útrapa byla tak silná, že se o něho Margot lekala a musela posílat do divadla zprávu, že Deburau do divadla nemůže.

Billion měl v záloze Paula Legranda. Byl vskutku dobrým Kašparovým žákem, ale byl mladší. Nemohl proto vytvořit Pierota chladnokrevného, opovázlivého, zkušeného; byl spíš dítětem, které se hned smálo a hned mělo v očích slzy. Deburau neplakal jako Pierot nikdy.

Když byl Kašpar nemocen, čekával napjatě na návštěvy Aimée nebo některého herce, aby se dověděl, jaké bylo představení. Měl Legranda rád, a přece mimoděk na jeho úspěchy žárlil, protože bolestně cítil, že v potlesku Legrandovi odchází pomalu jeho život.

„Proč si nepočká, až umřu?“ zlobíval se žertem.

„Billion chtěl zachránit představení.“

„Vždyť zítra už budu hrát. Nic mi není.“

Ale znovu vyzvídal, jak kterou scénu Legrand provedl a jak se mu podařila.

Paul Legrand byl nejen nadaný herec, ale také ušlechtilý člověk. Vážil si Deburauova zájmu a těžce nesl, že nemocný herec pro něho trpí.

„Pane řediteli,“ prosil sám Billiona. „Dovolte mi vynechat některé výstupy. Mě ten úspěch netěší. Až se Deburau uzdraví, to bude něco jiného.“

„Zakazuji,“ řekl suše Billion, „zakazuji vám takové myšlenky A nařizuji vám udělat všechno, co je ve vašich silách, ve prospěch divadla.“

„Ale Deburau...“

„Ten už si svoje odbyl. Čas jde dál.“

A věru, čas nečeká. Nemoc je těžká úloha a nechává zlé stopy.

Jen v Margotiných očích se ještě Kašpar poznává. Ale zrcadlo mu ukazuje člověka, jehož čelo se pokrylo hlubokými vráskami, hlava se nachýlila a nejsmutnější ze všeho jsou hluboce zapadlé oči v temných jamkách.

Když směl vyjít na procházku, navštěvoval stará známá místa jako náhrobky. Jednou se vypravil k Slavkovskému mostu. Ale boudy na vodě už nebyly. Kde jsou jeho dávní zachránci a zda ještě žijí? Někdy se zatoulal až do spleti úzkých a křivých uliček mezi Justičním palácem a Notre-Dame a díval se do tváří lidí, zda potká známého. K večeru naslouchával skřípění luceren nad hlavou. Naslouchával také tichu.

Pak se vracel.

Karlovi je sedmnáct let. Když Margot s Rosinou usednou ke svým věčným kytičkám, odloží otec řemeslnické nářadí, jímž se nyní rád zabývá, a vyzve syna na partii domina.

Domino je smutná hra. Vybíráš a stavíš k sobě malé rakvičky v nezměnitelném pořádku podle počtu ok, jako bys k sobě řadil chvíle života podle nezměnitelného řádu osudu. Pětka s pětkou, trojka s trojkou, tak jdou rakvičky vedle sebe jako připoutány. Nic se nevzepře, nic se nezmění.

„Cos dělal dnes v dílně?“ ptá se otec.

Karel se nejdříve učil hodinářem v krámu otce uvaděčky Aimée. Sama však jednou poradila Kašparovi, aby syna do toho řemesla nenuťil; je při něm smutný, trápí se. Našel mu tedy místo u malíře porcelánu.

„Dnes,“ pousměje se Karel, který je otci podobný, ale má jemnější rysy, zděděné po matce. „Namaloval jsem jednoho Pierota a jednu Kolombínu.“

„Smíš provádět takové malby?“

„Dělám je nejraději.“

Nad jednotvárnou hrou poletují myšlenky. Proč nepřiložit najednou zcela jiný kámen, šestku na trojku, proč by se neměla hra obrátit docela jinam?

„Budiž,“ praví otec. „Když ti to mistr dovolí!“

Karel uvažuje, jak začít, aby bouřka nepropukla příliš prudce.

„Víš, že Billion přijal Alexandra do souboru Funambules?“

Alexandr Guyon je Karlův kamarád, stejně starý jako on, cizelér dílně, která sousedí s malírnou porcelánu.

„Slyšel jsem. Billion mu nedá víc než šest franků. Za to se nenají ani jednou týdně.“

„A víš, proč to Alexandr udělal?“ připravuje si Karel půdu. „Aby ti byl blíž. Mohl by mít jako strojník dvakrát tolik. Ale nemáš ponětí, jak je očarováný, když o tobě mluví.“

„Hrej,“ vybízí ho otec, „zapomínáš klást kameny.“

Margot zvedla hlavu od květin. Poznala neklid v hlase obou.

„Zde,“ říká Karel a položí kostku.

„Nedáváš pozor,“ kárá ho otec. „Šestku na trojku?“

„Tatínku,“ praví Karel rozechvěle, ale odhodlaně. „Cizí ti smějí být blízko – a já ne. Dovolil bys, abych šel také k divadlu?“

„Myslím, že o tom jsme už mluvili,“ odpovídá Kašpar klidně. „Víš přece, že to nechci. Nemůžeš dělat, čemu ses neučil.“

„Učím se.“

„Kde? Jak?“

„V divadlech. Ve Funambules. Pozoruji lidi, jako jsi to dělával ty. Chceš, abych ti něco zahrál?“

„To všechno nestačí.“

„Ne? Právě proto jsem tě chtěl poprosit, abys mi dovolil vstoupit na konzervatoř.“

Deburau otec mlčel. Prošel se světnicí. Ovládal se a snažil se o klidný tón.

„Jak ti to mohlo napadnout? Neustále jsem se snažil, abych tě uchránil od toho světa, který přináší tolik žalu a tak málo radosti.“

„Měl jsi přece tolik slávy.“

„Nevíš, čím byla vykoupena. Kdyby z tebe byl dobrý řemeslník, zachoval by sis čest a vedlo by se ti dobře. Víš, co je to kočovný herec? Lidé se mu někdy zasmějí, ale zrovna tak se zasmějí cvičené

opici. Být hercem – je dosud velkou hanbou. Málokomu se podaří získat trochu uznání nebo trochu občanské cti. Naopak, každý tě může urazit, může tě nazvat nejhoršími nadávkami – a svět ho bude chválit a tebe hanbit. Rozumíš mi, co tím chci říci?”

Zahleděl se na syna a pátral, jaký účinek měla jeho výmluvnost. Chlapec seděl nad dominem se smutnou tváří.

„Jak tak můžeš mluvit?“ řekl tiše. „Ty sám přece máš své povolání tak rád.“

„Mám je rád,“ přikývl otec. „Ale právě proto vím, jaké bolesti přináší. Chci tě jich uchránit. Nevěřím, že bys mohl divadlo také tak milovat. Nechci, aby se ti jednou lidé posmívali.“

Karel byl na duel připraven.

„Staří Řekové herecké umění ctili. To se může vrátit.“

„Bud' klidný, chlapče, také jsem to studoval. Tehdy to nebylo řemeslo. Bylo to čestné vystoupení lidí, kteří vykonávali jiné svobodné povolání.“

„Četl jsem, že tam hráli divadlo vojevůdci a nejslavnější muži,“ neustupoval Karel. „Demosthenes a jiní! Jejich jména se ohlašovala jako jména králů!“

„To bylo u Řeků,“ poučil ho otec, „ale v Římě se z herců stali otroci. Ředitelé je kupovali na trhu a cvičili je pro zábavu davu. Vždyť úloha Pierota je vlastně pravnukem postavy antického otroka, bi-tého, hladového. Ano, herci byli otroci a my jsme jimi zůstali. Proto se nestaneš hercem!“

Margot se chystala zakročit, kdyby došlo k hádce.

„Rosina spí!“ zašeptala.

Ale Karel už nic nenamítal. Odmlčel se a jeho tvář zesmutněla.

Otec usedl. Když po chvíli pohlédl na syna, uviděl, že mu po tváři stékají dvě velké slzy. Těžce vzdychl. Když jeho děti zaplakaly, vždycky mu to trhalo srdce. Neklidně poposedl. Opět vstal. Přiblížil se k synovi a položil mu ruku na rameno.

„Bud' rozumný!“ řekl tiše. „Musíme to rozvážit!“ A zase vybuchl prudčeji: „Kdybych aspoň věděl, že něco opravdu dovedeš!“

Karlovy zvlhlé oči se rozzářily.

„To by přece posoudili na konzervatoři!“

„Možná,“ uklidňoval jeho i sebe Kašpar. „Musíš tedy častěji do divadla. Dívej se na všechny herce. Než si vycvičíš paměť, zapisuj si, cos viděl. Cvič to pak, opakuj!“

„Nejraději se dívám na tebe, tatínku. Často jsi o tom ani nevěděl. Škoda, že jsi nemocný. Legrand je dobrý, ale s tebou se nemůže měřit. Všichni to říkají.“

Otec mávne rukou, ale ze synových úst slyší chválu rád.

„Však jsem ještě nedohrál!“

„Co znamená pro všechny tvoje jméno!“ zaníceně vzpomíná Karel. „A nepřál by sis, aby žilo dál?“ naléhá.

Kdo by si nepřál, aby v dítěti pokračoval jeho vlastní život? Jak by po tom Kašpar Deburau netoužil? Ale smí mu to říci? Jak se přesvědčit, že je v jeho synovi taková síla lásky, kterou umění potřebuje, schopnost snášet utrpení, houževnatost v hledání?

Neodpoví na otázku, ale jako by se náhle do něho vtělil spěch a nedočkavost až zimničná, ujišťuje syna:

„Budeš chodit každý večer se mnou! V šatně se mnou budeš a za kulisami! Když budeš pevný a skromný, proč ne? Ještě něco spolu dokážeme, uvidíš! Slyšíš, Margot?“

A v noci žádný z nich nemůže usnout radostnou netrpělivostí.

„Odpočinek a klid,“ opakoval lékař bez ustání.

Ale odpočinek znamenal odchod z divadla a hercův konec. V létě se skončí platnost desetileté smlouvy. Co když ji Billion neobnoví?

Musel hrát, ačkoliv věděl, že záducha znamená rozsudek smrti, v němž zatím není vyplněno datum.

Zápasil však jako hrdina.

Hrál a obecenstvo si věru nemohlo stěžovat, že by mu byl zůstal něco dlužen.

V šatně ho čekával syn. Karel zdědil po otci jeho houževnatost, pevnou vůli a také kus Pierotovy vychytralosti. Věděl, že by otce zarmoutil přehnanou sebedůvěrou. Chtěl proniknout všechny taje jeho umění. Úmyslně předstíral, že nepochopil, a otec mu znovu vysvětloval jednotlivá gesta. Karel je úmyslně opakoval nemotorněji, aby přinutil otce k důkladnosti.

„Špatně!“ opravoval ho Kašpar. „Paže musí jít zároveň s nohou. Děláš jenom grimasy! Ale na tváři nesmí být grimasa, nýbrž výraz. Mysli, Karle! Především při hře mysli! Chceš-li vyjádřit, že je ti něčeho líto, lituj! Máš-li vypovědět radost, buď šťasten! Miluj, zoufej, stýskej si... Bude-li v tvém mozku myšlenka, budeš-li sám přesvědčen, vyjádříš se nejpřesvědčivěji...“

Opakoval mu to v divadle, na zpáteční cestě, doma.

„Řekni, máš jistotu, když zkoušíš něco zahrát?“ zpovídal ho.

„Mám-li říci pravdu – ne!“

„Bez nejistoty není pravého umění. Kde není hledání, tam je jenom náhoda a ta jde spolu s drzostí a domýšlivostí. Ten, kdo o sobě určitě ví, že mnoho dovede – ten jistě není umělcem. Každý poctivý umělec musí mít chvíle, kdy se proklíná, kdy nenávidí svou slabost a když je zděšen, jak málo umí proti tomu, co by chtěl vytvořit.“

Karel poslouchá a věří otci na slovo. Jsou nyní jako jedna bytost. Nikdy se neobejmou, neřeknou si teplé slovo, ale vědí, jak se mají rádi.

Deburau však přepínal svoje síly.

Při jednom představení v únoru roku 1846 utrpěl úraz. Když měl na konci pantomimy zmizet v propadlišti, stroj šel nepravdělně, zastavil se a pak deska v podlaze prudce klesla. Znavený Pierot ztratil rovnováhu, zachytil se rukou, zvrátil se dozadu a uhodil se hlavou o hranu.

Zatímco mu ošetřovali ránu, ohlásil režisér zranění.

Deburau se však brzy vzpamatoval a objevil se na jevišti. Chtěl pokračovat ve hře.

„Ne! Dost!“ žádalo publikum, které ho chtělo šetřit.

Ale Deburau vysvětlil divákům výmluvnými gesty, že má sil i srdnatosti dost, a dal se do tance.

Billion se polekal, že mu obecenstvo zboří nadšením divadlo.

Všichni si vyprávěli, jaký to byl krásný večer, jen Pierot, když se v noci vracel domů, myslel, že se do čtvrtého poschodí ani nedostane, zastavoval se, kašel mu trhal hrud', a sousedé klepali na zed', že nemohou spát.

George Sandová, nejvěrnější z bývalých ctitelů, byla náhodou představení přítomna a věnovala Deburauovi jímavý článek, v němž ho nazvala posledním Pierotem ze stanoviska historie, ale prvním ze zřetele umění.

Deburau, o němž drobní závistivci šířili, že neumí číst a psát, odpověděl jí tímto krásným dopisem:

Madame,

dovolte, abych Vám poslal dvojnásobné poděkování: za Váš laskavý zájem o nehodu, která naštěstí neměla pro mne žádný mrzutý následek, a za milý článek v Constitutionnelu, v němž jste v obavě o mou budoucnost vylíčila moje skromné nadání se silou a zárem opravdu uchvacujícím.

Nevím, jak bych Vám vypověděl svou vděčnost. Mé pero mlčí jako můj hlas na jevišti; ale mé srdce mluví jako má tvář a prosím Vás, abyste o tom přijala moje upřímné ujištění.

Byl bych Vám přišel rád poděkovat osobně. Zkoušky mi v tom však zabránily. Omluvte mě, prosím.

S nejuctivějšími pozdravy

Deburau

Paříž, 9. února 1846.

Začal znovu zkoušet, napínaje vůli do nemožnosti. Ale tělo nesneslo ten nápor.

Kašpar ulehl na několik dlouhých týdnů.

Hlediště je nabito už třetí den.

Po dlouhé nemoci se vrátil Deburau na jeviště. Všichni, kteří se o něho báli, ho chtějí vidět. Jsou zde ti, kteří se neukázali po léta. Kdo se nedostal dovnitř, stojí na schodech, ve dveřích a tleskají s ostatními, i když nevidí na jeviště.

Po *Pierotově svatbě* hraje dnes, třetího večera, Deburau oblíbenou pantomimu *Pěkní vojáci*.

Zvědavost se mísí v hledišti s obdivem. Takovou úlohu si vybral, aby dokázal, že jeho hvězda dosud na divadelním nebi nepohasla! Jeho jméno je ve všech ústech.

Opona jde vzhůru. Lidé zatajili dech.

Ano, je to on, jejich starý známý. Chůze, vzpřímené tělo, maska. Nic nezměnila ani léta života, ani měsíce nemoci.

Teprve když se rozběhne, projde sálem tichý šum. Pierot vypadá štíhlý a křehký, mladistvý. Ale náhle se v pohybech objeví tíha, vyčerpání.

Ne, není to už on.

Hercova citlivost to zachytí. Duch se vznáší, ale tělo neposlouchá. Poznává, že není už pánem svých pohybů. Obecenstvo lze oklamat. Ale sebe podvést nemůže. Prudce dýchá, zatají dech, aby zadržel kašel, bolest mi tiskne hrdlo. Únava ho podlamuje.

Ne, cítí sám, to už není Pierot. Bojí se pádu, neodváží se už skoku. Cítí stud.

Když skončil obraz a skryje se hledišti, tiskne dlaně k hrudi a v obličeji má bolest vysílení.

„Tatínku, šetři se, prosím tě!“ žádá Karel.

Mezi přestavbou scény vzkázal Deburau dirigentovi, aby nehrál kankán.

Začíná další výjev. Pierot vynechal tanec a naváže děj.

Ale obecenstvo zná kusy nazpaměť.

„Co kankán? Co je s tancem?“ ozvou se výkřiky.

Domnívají se, že jde o omyl, a nechtějí se připravit o potěšení, aby mohli Pierotovi zatleskat.

V Pierotovi je boj. Má hrát dál – nebo prchnout z jeviště?... Ještě chvíli se brání, stydí se vrátit tak neslavně z výpravy, na kterou se vydal – ale pak ztrácí poslední sílu – a cítí, že to tak bude nejlepší a statečnější.

A tak se zastaví uprostřed hry a spouští ruce k tělu. Nemůže tančit. Ví však, že je povinen vysvětlit to hledišti. Jde pomalu k rampě. Vidí před sebou obecenstvo, kterému tolikrát hrál, aby mu dal štěstí a radost. Jak vysvětlit? Chce mluvit, otvírá ústa – ale hrdlo je sevřené.

A tak se zřekne zrádných slov a počne svou vlastní řečí.

Chtěl jsem hrát, praví jeho tvář a ruce. Vrátil jsem se. Vždyť patřím k vám a bývalo mi s vámi dobře. Ale přepočítal jsem se. Mám bolavé srdce a jsem příliš nemocen. Nemohu tančit. Prosím, abyste mi odpustili.

Stojí na rampě, nehne už ani rukou, jen se dívá a dívá – a přece několik set lidí to pochopilo, jako by jim to všechno říkal slovo od slova.

Staří i mladí dělníci, řemeslníci, švadlenky, výrostci z továren. Všichni pochopili, že kdyby se roztančil, jak si přáli, padl by jejich drahý Pierot na jevišti mrtev.

A tu se ze zadních lavic zvedl pokřik a šíří se, až zaplaví celé hlediště, které pak vře jako rozbouřené jezero:

„Ne! Ne! Nechceme tanec! Netanči, Pierote!“

A mohutné, stále opakované „ne!“ zahání dřívější nerozvážná přání, zapřísahá Pierota, velí mu, rozkazuje.

Kdyby byl v té chvíli zvedl dirigent taktovku ke kankánu, lidé by ho byli roztrhali.

Nedovolili by Pierotovi tančit, ani kdyby stokrát chtěl.

A ubohý Kašpar Deburau se hluboce uklonil svému obecenstvu, hluboce jako nikdy. Mysleli, že je to z vděčnosti. Ale kdo přihlíželi z kulis, pochopili, že to má jiný důvod.

Pierot Deburau plakal.

„Spustte oponu!“ prosil zajímavě Karel za kulisami.

Režisér svolil. Bylo nutno umožnit Deburauovi, aby se vzpamatoval.

Dovedli ho do šatny. Kašpar těžce dýchal; smutně se díval na slaměný klobouk z *Prodavače salátu*, na plavou paruku z *Šelmičky*, na čínské dřeváky ze *Začarované pagody*. Svědky největších úspěchů prosil ještě o trochu síly, aby dohrál aspoň toto představení.

Když se po chvíli ve hře pokračovalo, byl Pierot přijat opět potleskem, ale tentokrát jako by na něm leželo dusítko. Byl to potlesk bez jásotu, potlesk úcty, tiché vděčnosti, porozumění.

A rozloučení.

Všichni v hledišti pochopili, že je náhoda učinila svědky vzácné a přesmutné podívané. Viděli poslední vystoupení Kašpara Deburaua.

V sále i na jevišti byla nálada jako u lože umírajícího.

Když nakonec Kašpar dohrál, už se neukláněl. Stál se svěšenýma rukama a s obličejem smutným jako hrob.

Lidé vstali.

To bylo poslední sbohem.

Pierot ustoupil několik kroků do pozadí, zvedl obličej – a pak náhle spadla opona.

Lidé tiše odešli. Někteří si utírali slzy.

Daleká cesta

Bulvár du Temple září do stmívajícího se večera.

Plynové hvězdy zvou a lákají obecenstvo, procházející se košatými kaštany. Ve vzduchu víří prach a parfémy.

Z Turecké zahrady je slyšet Julienův orchestr. Veselý šum se vznáší nad stolky a pohledy lásky poletují okolo prodavaček limonády.

Ale to neláká starého hubeného muže se svěšenými rameny, který sem nahlíží přes keře. Nikoho nehledá, třebaže se tak hladově dívá do oblaků úsměvů. Jde dál. Světla nápisů ho vedou kolem průčelí divadel. Jde zvolna. U každého vchodu se zastaví, jako by vyprázdnil číši hořkého nápoje.

Křížová cesta.

Tajemství Passy. Zde se předvádějí krvavé historky. Skulinami v oknech proniká rudé bengálské osvětlení, jímž se dodává drsným výstupům větší hrůzy.

Folie Dramatique. Co zde hrají? *Dva páry šlí.* Kdysi dobré předměstské divadlo, které se zkazilo od velkoměstských komedií a místo zdravého humoru dává přihlouplou smyslnost. Hraje se to jistě celé v košilích. Obrázky hereček: nebeská blondýna Legrosová, Florentina v dekoltáži po pás. A herci, z nichž mnohé poutník zná.

La Gaité – Veselost! A přece zde hrají kusy, při nichž se pláče.

A zde, zde je tma. Co tu bývalo? Paní Moreauová, která si dávala na prsou rozbíjet kameny. Zdvíhala na ramenou celou pyramidu svých bratrů a ve vlasech, rudých jako kštice královny ze Sáby, nosila nejtěžší závaží. Byla snem všech mladých studentů. Už tedy také zmizela? Tak odchází stará garda jeden po druhém.

Jen paní Saqui tančí dosud na provaze. Kolik jí už bude? Sedm-desát! Ve Funambules ji neměli rádi. Ale kdo by dokázal jako ona

zůstat na provaze uprostřed hořícího ohňostroje? Patřila k rodině komediantů. Žije v ní kus krásné minulosti.

A teď se vzmuž, náš večerní poutníku! Číslo 54, *Funambules*. Ne, zde se ani nepodíváš, co se dnes hraje, a raději poodejdeš na okraj chodníku do tmy, aby tě vyvolavač nezahlédl.

Pak ještě Cirkus. Dál je smutno. Tam bývaly boudy jarmarečních umělců. Třeba bys tam někde vzadu, kde už ani světla není a kam lidská noha nezabloudí, našel v některém opuštěném koutě vlastní obraz. Vrať se! A protože tě příliš bolí, když vidíš hrát lidi, zajdi raději do Cirkusu. Uvidíš tam dva slony a opice, které jsou lepšími herci, než bývali kdysi psi. Uvidíš opici, která je oblečena jako postilion a jezdí na zajíci, a opici, která tančí jako kreolská tanečnice.

A pak se dáš zpátky po druhé straně – a zase se zastavíš u každého světla, u každého vyvolavače, a všude se nadechneš ovzduší, které chutná jako nejdražší víno, a když je spolkneš, poznáš, že piješ pelyněk.

Tu, kdybys vkročil do boční uličky, našel bys kavárničku nazvanou U Deburaua. Chodí tam ti, kdo tě mají dosud rádi, jimž je dobře u tvého jména, u jména poctivé pověsti a slávy, zrozené z lásky.

Poutník odchází. Za ním, před ním a okolo něho hlučí divadelní bulvár, hvězdy září a nové se rodí, znějí hudby a oblak vůní se vznášejí nad hlavami.

To je křížová cesta Kašpara Deburaua.

Je těžké být hercem. Protože je třeba jednou začít a jednou skončit.

Nad ložem nemocného Kašpara se sklání Margot, posedlá ve tváři, s vyhaslými rty. Rosina přináší obklady a sedí s ní u otce.

Karel projde občas kolem lůžka a jeho pohled se ostýchá položit na otcovu tvář; ale vidí dobře každé jeho hnutí, každý rys, který se mu objeví na tváři.

Občas zaklepeou a zeptají se na prahu staří kamarádi z divadla: Laplace, Legrand, Vautier, Guyon.

Zdalo se, že se ještě Kašpar vzpamatuje. Ale zpráva o jeho těžkém onemocnění se rychle rozšířila, novina rostla, vyslovila se obava, domněnka a nečekalo se na potvrzení. Kterýsi žurnalista si pospíšil a otiskl zprávu, že Deburau z Funambules zemřel. Nešťastnou náhodou se dostaly noviny Kašparovi do ruky. Podlomilo ho to. Obrazotvornost, která byla jeho silou, ho oslabovala.

Lidé, kteří k němu přicházeli a na čas usedali, snažili se ho povzbudit. Ale on věděl, co ho čeká.

Kašparovy oči v nepohyblivém obličejí pozorují hosty a odměňují je tichou vděčností. Zápasí o dech. Plíce bojují. Tělo je vyčerpáno a nemá sil. Ale pohled tichých očí poletuje jako motýl z tváře na tvář a je v něm vše, co chce srdce říci. Prosba, odpuštění, slitování, dík.

V noci, kdy je každý nemocný sám, přicházejí k jeho loži zcela jiné postavy, průsvitné stíny, které se k němu sklánějí a setkávají se s jeho úsměvem na přivítanou.

Vídává tak otce i matku, jak se vlekou těžkým, strastiplným životem. Vidí bratry i sestry. A přicházejí k jeho loži stíny přátel, které ztratil a o nichž ani neví, jsou-li naživu, celý bývalý život defiluje za těch horečných nocí u jeho lože, jako by vzdával naposledy čest.

A když je kolem nejtišeji, přicházejí ženy. Mnoho krásných, průsvitných dívek, které jenom potkal, a přece si je zapamatoval, mnoho těch, které rozbušily jeho srdce, aniž to tušily. Nemají už v očích pýchu a cizotu, nýbrž soucit a přátelství. A z jejich obličejů, které se k němu nízko sklánějí, čte starý Pierot něhu a lásku.

Přichází Margot, ta s trešňovými punčochami, přichází Désirée, ta z Lucemburské zahrady, přichází Aimée, ta s veselým pohledem. Přišla i víla ve stříbrném mušelínu a měla v očích útrpnost a pokoru.

Díky za návštěvu, sladké přízraky!

Protože když vás nezažene déšť, bubnující na plech, nebo korouhvička, naříkající na střeše, přijde brzy světlo dne a je nutno se s vámi rozloučit. Ráno je zde doktor se svými pilulkami a marnými

radami, ráno je zde celý bídný život, hořké lektvary, nekonečné zá-
chvaty kašle, bezmocnost předčasně starého, nemocného člověka.

„Představ si, otče, zase nové divadlo začíná s fraškou. Už ty odr-
hovačky letí po celém bulváru.“

„Konec starého dobrého umění,“ šeptá těžce Kašpar.

„Funambules to jistě vydrží.“

„Jednou tam snad budeš hrát,“ tiskne otec lehce synovu ruku.

„Naše jméno nad vchodem... Ale jen se nedej svést laciným úspě-
chem! Neopouštěj umění!“

„Neboj se, otče!“

„Jestlipak si někdo někdy vzpomene, že jsem vzkřísil Pierota –
z mrtvých?“

„Tys ho přece nevzkřísil. Tys ho stvořil. Víš, jak ti říkají herci?
Král pantomimy! Pierot První!“

Zamyslí se, nechá odpočinout svůj úzkostný dech, nabere sil
a řekne pak:

„Dnes v noci jsem si říkal, co byste mi napsali na hrob.“

„Proč na takové věci myslíš?“ zlobí se Karel a Rosina, která to
zaslechne, se rozpláče.

„Takhle mi to napadlo: ‚Zde leží ten, který všechno řekl, ač nikdy
nepromluvil‘ – Co myslíš? Není to příliš domýšlivé?“

„Je to pravdivé. Ale proč sebe i nás zbytečně zarmucuješ? Říkal
jsem dnes Alexandrovi i Paulovi, že se ti vede mnohem líp. Ředitel
musí dát vývěsku i na divadlo.“

„Je dobře, synu.“

Karel odchází a u lože ho vystřídá Aimée, když Margot odešla
s košíkem v noci vyrobených květin do dílny.

„Máte dnes jasné oči, pane Deburau,“ těší ho.

„Snad že vidím už dál.“

Aimée mu vaří posilující čaj z léčivých bylin.

Kašpar se dívá oknem na protější střechy a na vrcholy stromů.
Léto táhne do Paříže.

„Kdyby se Karel dostal k nám do divadla, Aimée, dejte mi na něho pozor!“

„Jako na vlastního,“ slibuje Aimée.

Přiblíží se večer a položí dlaně zvenčí na okno. Brzy je vidět vrcholky stromů na nebi jen jako siluety a pak šero zahalí vše.

„Musím do divadla,“ omlouvá se tiše Aimée.

A pak přijde Margot, usedne k lůžku a Kašparovi je, jako by u něho usedla vlastní duše. Nyní je nejvíc sám sebou. v této lásce byl domovem.

„Víš, Margot, čeho nejvíc lituji?“ odváží se jí jediné říci.

„Čeho, Kašpare?“

„Že jsem už nikdy nespátl rodnou zem.“

„Dovedeš si na to ještě vzpomenout?“

„Ted' se mi ty obrazy v paměti zdají nejživější. Vzpomínám si na jednu silnici – rostly okolo ní topoly... Zdá se mi to velmi vzdálené – a velmi krásné...“

Margot klade prst na ústa, aby připomněla lékařův příkaz.

„Neboj se, je mi mnohem lépe,“ sotva šeptá Kašpar, ale na tváři má úsměv jako dávno ne. „Noci tam bývaly vlhké. Blízko našeho domku – byly louky... Tam zůstávali koně – i přes noc... Slýchal jsem večer před usnutím jejich zvonce...“

Margot, plná úzkosti, naklání se nad ním a dotýká se zlehka jeho ruky.

„V poledne zatroubil pastýř – a stáda šla pokojně domů...“

Chvilé ticha.

„Spi chvíli,“ zaprosí Margot.

Kašpar řekne očima, že je ještě čas.

„Vzpomínám. V neděli bylo na řece ticho – a v rákosí zpíval pták. Čekával jsem na ty zvonce hnědých a bílých koní...“

Někdo zaklepal.

„A ta silnice s topoly – šla daleko... daleko...“

Margot vstala a jde ke dveřím. Posel jí odevzdává lístek s kyticí, ovázanou stříbrnou stuhou. Margot ji poslušně přijme. Dívá se na podivuhodné květy, jaké by její tvrdé prsty nikdy nevykouzlily. Vrací se k lůžku.

Ale Kašparovo tělo leží nepřírozně, jako by náhle bylo bezmocně sklouzlo. Hlava se zvrátila nazad a dlaně v poslední chvíli sáhly ke krku, jak chtěly strhnout dusící sevření. Margot se těch známých rukou ani dotýkat nemusí, aby poznala, že z nich odešel život. A jeho výmluvný obličej jí říká posledním výrazem: Hleď, Margot, jak daleko vedla má cesta – jak daleko...

Věrná Margot, které v té chvíli zemřelo srdce, přikleká k loži, klesne čelem a vlhkýma očima na bezvládnou ruku mrtvého a k jeho dlani klade kyticí ve stříbrné stuze s lístkem, na němž je napsáno:

Největšímu z Pierotů.

Epilog

Do černého objetí přijala Pierota v bílé haleně noc 14. června 1846.

Smutná zpráva běžela po dělnickém bulváru; klonila se k lidem na lavičkách, zmrazila smích diváků před panoptikem, přisedla na okamžik v kavárnách k mužům, jimž zhořkl doušek. Nahlédla do divadel. Odešel vám nejlepší kamarád, řekla hercům. Ztratili jste oddaného přítele, pravila básníkům. Lidé se potkali, podívali se navzájem do očí – víš už? – a mlčky přikývli. Děti, jimž rodiče přinesli truchlivou novinu, běžely k oknům a zamlkle hleděly do tmy. Světla na ulici potemněla, jako by z průčelí každého divadla vlál černý prapor.

Ve Funambules bylo nejsmutněji. Dokud byl Deburau nemocen, věděli, že je doma. Jakmile zemřel, vrátil se mezi ně. Byl v šatně, na chodbě za kulisami, a na jevišti nejvíc.

„Nemohu hrát,“ rozmázl si Pierot-Legrand červeně do obličeje. „Má právo na naši vzpomínku a my máme právo na smutek.“

Herci souhlasili.

Ředitel Billion se však konečně cítil osvobozen od tíživé Deburauovy autority. Přísně nařídil hercům, aby šli na jeviště, a když Legrand odmítal, pohrozil mu policejní mocí.

Hráli tedy. Podobali se voskovým figurám a byli z olova.

Den pohřbu přivedl do domu smutku tisícíhlavý dav.

„Byl pýchou našeho předměstí,“ říkali si dělníci a řemeslníci, svátečně odění, v ruce klas, zahalený flórem.

„Nejlepší kamarád!“ opakovali herci ze všech divadel, provázející ho při tomto odchodu ze scény. Zbrázděným tvářím přibyla nová rýha. Připadali si nyní jako trosečníci bez kapitána.

„Byl dobrý člověk,“ říkali si všichni, když vyšel pohřební průvod ke kostelu svaté Alžběty, v němž slavil Kašpar Deburau svatbu.

„Co zkusil,“ připomínali nejbližší druhové, „a přece mu to nezatvrdilo srdce!“

„Jak dovedl povzbudit, když jsme ztráceli odvahu!“

Alexandr, Paul a ostatní mladí herci vzpomínali a přisvědčovali si navzájem:

„Kde najdeme takového učitele?“

Pohřební zřízenci přihlíželi. Dělníci z divadel si nedali vzít tu čest a rakev na márách na jejich ramenou zvolna postupovala ulicemi.

Za ní šla Margot s dětmi, František Němeček s rodinou, Charnigiové, Saquiové, všichni Harlekýni i Leandři, Kolombíny, všichni s očima zarudlýma pláčem.

Chodníky, okna i balkony byly plné lidí. Všichni upřímně truchlili; odcházel jim přítel, který jim rozuměl jako nikdo, který je těšil a pomáhal jim bojovat.

Smekali, ukláněli se, zdravili a tiše opakovali jméno:

„Deburau!“

Průvod dospěl na hřbitov Père-Lachaise, kde nedaleko vchodu čekal čerstvě vykopaný hrob.

Těžce, tvrdě zněla slova nad rakví toho, jenž dovedl říci všechnu lidskou touhu beze slov. Loučili se herci, loučili se spisovatelé. Paříž pohřbívala svou veselost.

Dlouho zůstávali lidé na hřbitově, jako by stále čekali, že nějakým podivuhodným a veselým divadelním kouzlem se milovaná postava znovu objeví, aby je potěšila.

Ale malý chlapec, který se protlačil k vonící hlíně, zasypané květy, náhle se rozplakal:

„Chudáčku Pierote! Už nejsi bílý!“

Janin a ostatní Deburauovi ctitelé vzdali Pierotovu odchodu čest vroucnými nekrology. Veřejnost si jich všimla, i když pozornost poutala tehdy alžírská válka, volba papeže a otevření železnice z Paříže do Bruselu. Někteří salonní žurnalisté však použili příležitosti,

aby si vyřídili literární účty. Mrtvý Pierot se pro ně stal bitevním polem.

Bulvár du Temple s uličkami kolem se nestaral, jakými nadávkami se častují páni z kaváren u Opery, a netušil ani, jak často padne slina na hrob jeho herce. Ale nejhorší nepřítel jeho památky vystal v řediteli divadla Funambules. Billion, jenž přísně vymáhal od vdovy dva franky zaplacené hrobaři, otiskl už několik dnů po pohřbu heslo: Pierot je mrtev, ať žije Pierot! – a dal napsat, že Legrand předčí svěžestí i veselím zemřelého Deburaua; ve své omezenosti nepochopil, že jen duch Deburauova umění může udržet divadlo.

Neboť nahradit Deburaua nebylo možné. Byl nejen hlavní postavou her, ale zároveň jejich myšlenkou, zápletkou a posláním. Po Pierotovi mohli už přijít jen pieroti.

Jeho postava byla mezi lidem živá a neustoupila z boje. „Deburau na Olympu!“ vykřikovali kameloti před dveřmi divadla Funambules a prodávali za deset centimů písničku, která zdomácněla v každém krámku, v každé domácnosti. Vyprávěla o tom, jak Deburau smíchem uzdravil nemocné celého Olympu. Billion zuřil, protože se bál, že vzpomínky sníží návštěvu; poslal na kameloty policii a zkusil je podplatit. Ale oni zůstali věrni a Deburauovo jméno žilo aspoň u dveří divadla.

Po první písničce se objevila druhá, ještě útočnější. Vždyť Pierot chudobou, srdcem i odvahou představitel lidu – mnohokrát vyslovil svou němou tvář, co trýznilo jeho obecenstvo. „Setkání Deburauovo s Talmou,“ se jmenovala nová píseň. Talma v ní vítal nad oblaky stejně slavného druha a vyptával se na Francii. Deburau si však přináší trpké zkušenosti a radí k opatrnosti:

*„Vše ti povím, drahý Talmo, ale zatajme dech,
vždyť i Cerherus je možná policejní špeh!“
„Žijem v míru, povídá se. Přišla hojnost k nám?
Lid je bohatý a šťastný, jak se domnívám...“*

*„Kdepak! Rozpočet je vyšší, chleba dražší.
Platíme i za vzduch, jenž se zdarma z nebe snáší.“*

*„Doufám, aspoň jezuité že jsou dávno pryč?“
„Co tě nemá? Naopak, těch je tam stále víc!“
„Což když v boji o svobodu vstala polská zem?
Přece jste ji nenechali úpět pode jhem?“
„Polský rek má před popravou, opuštěn je ubohý.
Francie ho oplakává, ale zbraň má u nohy.
Myslet můžem sice nahlas, ale ztajme dech!
Vždyť i Cerberus je možná policejní špeh!“*

Marně hrozil Billion výpověďmi, marně pokutoval herce. Jméno slavného Pierota se ozývalo na všech nárožích bulváru a písničky o něm zněly i v zákulisí.

Kašpar Deburau nepřestával být hrdinou svého divadla.

Důvěřivý soudce jmenoval poručíkem nezletilého Karla právě ředitele Billiona. Ten odmítl sice věnovat cokoli na nápis na náhrobním kameni, vyhověl však Karlovým prosbám a po čase mu svěřil v některých hrách bezvýznamné úložky.

Jednou mělo dojít na jevišti k souboji několika polichinellů s několika pieroty. K nim zařadil režisér Karla Deburaua. Když se objevil nalíčen mezi ostatními staty, všichni ustrnuli, jak syn připomínal otce podobou tváře, úsměvem v bílé masce, ironickým pohledem.

Karel hrál vedle Legranda. Pozoroval každé jeho hnutí jako ostříž a vzpomínal na všechno, co mu kdy otec řekl. Legrand se snažil rozesmát obecenstvo a pitvořil se v mnoha grimasách. Tak by to otec nehrál, myslíval si Karel a zkoušel doma výstup po výstupu.

Tři dny před premiérou *Tří planet* dostal Legrand skvělou nabídku z Londýna a odjel. Billion si rval řídké vlasy a z kanceláře bylo slyšet jeho vysoký, ječivý hlas.

„Táhni! Co tu chceš?“ křikl na Karla, který se odvážil vstoupit.

„Přicházím vám nabídnout, že zahraju Pierota!“

„Dokázal bys to do tří dnů?“

„Do tří hodin.“

Billion nevěřil v Karlovo umění; ale věděl, že obecenstvo přiláká známé jméno.

Tři planety byly večerem nečekaného úspěchu. Nyní se už nejen herci, ale i zkušené obecenstvo, mezi nimiž bylo mnoho spisovatelů, mohlo přesvědčit, že syn je vtělením otce. Zlomyslné a zase něžné oko, posměvačná ústa, zklamání a zase chtivost života. „Nezemřel! Žije!“ říkali si lidé napřed tiše, ale stále hlasitěji, až nakonec to volal celý sál. Ano, tak chodil, skákal, tančil. Tak mluvily jeho ruce, jeho nohy, tak se zpovídaly jeho oči! Vděční z toho znovuzrození, zasypali ho pomeranči, květinami, sladkostmi.

Na závěr pantomimy předstoupil Karel na rampu a zazpíval kuplet. Bylo to poprvé, co Pierot ve hře zpíval.

*„Pro Deburaua, jenž vám drahý byl
a dlouhá léta probouzel váš smích,
odpusťte, že jsem se dnes odvážil
snít také o nesmělých úspěších.
Byl to můj otec
a já doufám,
že s nadějí smím jít vám vstříc,
že moji touhu
pochopíte —
pro toho, kdo už není víc!“*

Kdo byli přítomni, vyprávěli, že obecenstvo odpovědělo ne potleskem, ale bouří, hromobitím, uragánem. Hudebníci v orchestru vstali a připojili se k divákům.

„Ten večer stál za celý život,“ řekl Deburauův syn, když omámen odcházel z jeviště.

Druhý den zanesl na otcův hrob kytici imortelek.

Chodil tam často; před každou premiérou, před každým zájezdem. Lidé ho vídali, jak hovoří s kamenem náhrobku.

I na jevišti zaháněl Karel Deburau úzkost tak, že si přivolával na pomoc otcovu tvář. Ti dva žili spolu dál a jeden dával život druhému. Jména Funambules a Deburau opět splynula.

V osmačtyřicátém vedl Deburauův duch herce do stávky a pak do boje. I když Cavaignac rozstřílel svými kanóny všechny naděje utiskovaných, zůstali herci z bulváru du Temple se svým lidem: na barikádách a v lazaretu, který v hledišti i na jevišti zřídili pro raněné.

Ani pak se nevzdal parket ve Funambules svého přítele a rádce Pierota, ztělesněného Deburauem. Lidé, předčasně zestárlí, udření, zklamaní a zatvrzelí novou krvavou obětí, chtěli, aby pro ně žila postava, kterou hluboký cit a velké umění Kašpara Deburaua naplnily jeho životem a kterou znovu vytvořil jeho syn. Svár s ředitelem skončil vítězstvím obecenstva. I když se vrátil Legrand a po něm přišel ještě Guyon, Deburauův Pierot z jeviště nesměl, a hráli tedy hru *Dva Pieroti* a později *Tři Pieroti*. Funambules zářilo, dokud je řídilo obecenstvo.

Rozchod Karla Deburaua s ředitelem znamenal pro ně úpadek. Billion je raději prodal a za několika dalších ředitelů živořilo, až se muselo zavřít.

Ředitel Dechaume, který se divadla nakonec ujal, znal jedinou pomoc: spojit se opět s jménem Deburauovým. Pátral po jeho bratřích; ale Štěpánova stopa zmizela a František Němeček se krátce předtím zabil i s oběma syny při produkci na vysokém laně; zůstala po něm jen dcera. Divadlo zachránil opět Karel Deburau, který se jako na zavolanou vrátil, ozářen obdivem a slávou, ze zájezdu do Káhiry.

A tak jednoho březnového večera roku 1862 se starý sál opět naplnil.

V textu třetího obrazu byla prostá poznámka. „Vystoupí Pierot.“ Ale jaký to byl vstup! V dešti kytic a věnců, v přílivu křiku a nadšeného potlesku. Nyní, po letech, byla podoba otce a syna téměř nerozeznatelná, i když měl Karel méně tvrdosti a více něhy. *Zlatá ratolest* měla bezměrný úspěch. Paříž opět začala chodit na Deburaau.

Chystala se hned nová premiéra – *Pierotovy paměti*. Debureau se v ní převlékal čtyřicetkrát a hrál všechny postavy, v nichž byl znám jeho otec, Pierota sluhu, vojáka, zedníka, kočího, markýze, cukráře, pekaře, galejníka, sluhu, lupiče a ovšem – Pierota v bílém.

První představení bylo v květnu. Jeho ohlas zmrazila zpráva, že vláda se rozhodla zbořit bulvár du Temple.

Marně bouřil nárůstek herců a artistů proti tomuto rozsudku. 14. července byl stanoven jako poslední den her.

„Jak si to vybrali!“ hořeli umělci hněvem. „Před sedmdesáti lety zbořil lid baštu tyranie. Z pomsty zboří tyranie v ten den baštu naší radosti.“

„Tehdy byli mrtví,“ konejšili je klidněji. „Dnes nebudou.“

„Že ne? A kam se podějeme? Kdo se o nás postará?“

Celá čtvrť truchlila s nimi. Lidé si nedovedli ani představit, že by bylo možné smést z povrchu zemského divadélka, která s nimi byla odedávna, že zmizí všechny krámky, vozíky se zvonky, kavárničky, celý půvabný, veselý, fantastický svět jejich bulváru.

14. července večer se naposled zvedla opona ve Funambules.

Na jevišti se shromáždili všichni, kdo představovali divadlo, herci, osvětlovači, vlásenkáři, dělníci, krejčí, šatnářky, uvaděčky. Uprostřed nich – nad modelem divadla v troskách – Pierot zcela nezvyklý, v smutku, poprvé Pierot v černém.

Naposled vévodil na jevišti jeho úsměv.

Netleskalo se.

Po představení si herci odnesli krabice s líčidly a kostýmy. Stěhovaly se kulisy a rekvizity. Rukopisy prodávané na váhu odvážely se na vozících. Herci si nesli i trochu naděje, kterou jim měla vnuknout postava Pokroku z posledního výstupu, že se jim dostane nového divadla. Nový vládce – opět císař a opět Napoleon – tu útěchu však nikdy nesplnil. A tak i pád této bašty lidového veselí měl své oběti, po léta hasnoucí bez jevišť, bez podpory, bídou a hladem.

Mnoho herců a jejich přátel probdělo noc k ránu, kdy odbila poslední hodina slavného bulváru. Když udeřil první krumpáč do zdi, ozvalo se z chodníků vzlykání. S těmito starými kameny odcházelo mnoho vzpomínek a lásek tohoto lidu. Sbohem, něžné Kolombíny a kouzelné víly, sbohem, Harlekýne, Leandře, Kasandře, postavy, které jsme měli rádi, naposled sbohem druhu nejvěrnější, bledý Pierote, který jsi byl ztělesněním naší duše!

Pravá Pierotova vlast zmizela. Nesmírný oblak prachu, který se zvedl z bouraných divadel, byl poslední apoteózou jeho moudré a soucitné tváře.

Bude nyní žít jen ve vzpomínkách, v legendách, v knihách.

Lidé si na nárožích kupovali písničky, jichž nápěv zněl ještě do rachotu hroutících se zdí jako poslední vděčné rozloučení:

*„Šest mi bylo let, vzpomínám si dosud,
jak prosté sny jsem spřádal zaníceně,
když Deburaua dal mi spatřit osud
— a doposud se chvěji při tom jméně.
On divákům svým tolik štěstí dával,
že věrně za ním vracel jsem se zase.
Čest jemu, který první rozesmával
tu chudou čtvrť, jež mnoho nesmála se!*

*Na jeho pohřbu všichni jsme se sešli
— až dosud v mysli jeho úsměv němý —
ted' v hořkých slzách, kdy ho kolem nesli,
když mrtvý Pierot šel zvolna ulicemi.
Haleny, fraky svorně kolem hrobu.
Do smutku mužů zazněl nářek dětský.
On, který často rozesmával nás k smrti,
svou smrtí rozplakal nás všechny!*

*Nevím, zda oslaví ho historie,
či zda se v budoucnosti o něm mlčet bude.
V paměti naší provždy slavně žije
a žije v lásce svojí vlastní chudé.
Jak pravil moudrý Béranger náš,
když podobně chtěl dobro oslovit:
„Kterého krále vroucně jako jeho
zachová v lásce věrný jeho lid?“*

Autorův doslov

Když psal J. K. Tyl svou *Pout' českých umělců*, vložil do ní jako svou epizodu příběh pařížského herce Dvořáka-Deburaua, jak se o něm dověděl asi z Janinovy knihy. „Deburau,“ napsal Tyl, „kterýž byl dal pěknou figuru k románu...“ Tato výzva zůstala téměř sto let nesplněna; já sám jsem o ní nevěděl. Když se v dopisech i na besedách čtenáři ptali, jak jsem se s tímto námětem setkal, zpravidla jsem odpovídal, že mě k němu přivedla velká láska k divadlu.

Mám fotografii, na níž je můj tatínek – tehdy okresní soudce – uprostřed ochotnického souboru v Uherském Hradišti v úloze Švandy dudáka. Snad jsem zdědil touhu po herectví po něm. Už jako malý chlapec jsem uměl zpaměti loutkové hry Matěje Kopeckého. V Brně se mi divadlo stalo jednou z nejprudších vášní. Studoval jsem práva, ale jako mimořádný posluchač jsem vstoupil na dramatickou konzervatoř; v seminářích na fakultě jsem se pod stolem učil Romea a Lelia, kdežto před zrcadlem v herecké šatně jsem si v pauzách mezi výstupy opakoval trestní a občanský zákon.

Jako konzervatoristé – mým spolužákem byl například Karel Höger – jsme v brněnském divadle vypomáhali v menších úlohách. Němci, kteří hrávali v Redutě na Zelném trhu pět dnů v týdnu, čistili jednou archiv: na chodbě v zákulisí ležela hromada knih židovských autorů; ve volných chvílích jsem se v ní probíral. Přišel jsem na hru Melchiora Vischera s názvem dosud pro mne neznámým: *Deburau*. Byla to expresionistická tragédie, historicky nepřesná, ale na první stránce byla poznámka, která mě upoutala: „Deburau wurde in Kolin in Böhmen geboren.“ Tu knížku jsem tehdy z hromady ukradl; tím jsem ji zachránil před spálením. Je nyní v Deburauově muzeu v Kolíně.

Myslel jsem často na tu podivuhodnou postavu komedianta z pantomimy, ale věděl jsem o něm dosud málo. V té době jsem

psal většinou jen verše a neodvážil jsem se pomyslet na román. Až později jsem si opatřil jeho první životopis od Julese Janina. Dlouho jsem šetřil na několikadenní dovolenou v Paříži. Když jsem se tam konečně dostal, byl jsem svému hrdinovi opět blíž. Našel jsem si dům, kde bydlel, čtvrť, kde bývalo jeho divadlo, jeho hrob na hřbitově Père-Lachaise. Poznal jsem předměstská divadélka, kde si diváci nechají čepice na hlavě, u nohy mají láhev vína, kouří, ale milují své herce a dovedou se bavit celou duší. V divadle *Gaîté Montparnasse* jsem poznal herce jménem Montéhus, který hrál komedii *Pařížský blázen*; jeho bláznovství spočívalo v tom, že každému říkal pravdu do očí. Když skončilo jednání a lidé tleskali, Montéhus přistoupil k rampě a zeptal se: „Co vám mám zazpívat?“ Diváci volali názvy oblíbených písní té doby. „Ne,“ řekl herec, „copak vy nevíte, co se stalo?“ Byl to den, kdy kameloti nabízeli večerníky s fotografiemi šedesáti malých rakviček, v nichž leželo šedesát španělských dětí, obětí fašistických náletů. Lidé pochopili. A herec řekl: „Zazpívám vám ukolébavku španělskému dítěti.“ Neuměl příliš zpívat, neuměl ani dobře hrát na kytaru, ale přednesl ukolébavku mrtvému španělskému dítěti tak, že jsme měli v očích slzy. Byl to můj nejhlubší zážitek z divadelní Paříže. Ověřil jsem si, co znamená herec, který ví, co musí lidé slyšet, i když si to sami neuvědomují.

Řekl jsem si, že takový byl určitě Deburau, milovaný Paříží prostých lidí i umělců, který z přemetů a kopanců stvořil umění. Jak asi probíhal jeho život, než k tomu dospěl? To bylo nutno domyslet a prožít. Jeho život se mi nořil ze tmy.

Na sklonku léta 1938 jsem se vypravil do Paříže znovu; chystal jsem se k studijním výpravám do archivů a cenzurních kronik a chtěl jsem tam začít psát svou knihu. Po několika dnech mě však mobilizace zavolala zpět. Doba byla zlá, ale posilovala ve mně myšlenku na knihu o komediantovi, jehož Múzou byl lid, protože jej miloval, rozuměl mu a chtěl mu pomoci.

Narukoval jsem; napsal jsem dopisy na rozloučenou a odjel se svým plukem na jihomoravské pohraničí. Ale po vzrušených dnech přišel Mnichov. Cítil jsem tehdy skoro povinnost vyprávět českým čtenářům o slavném francouzském herci, který byl původem Čech. Byl jsem vzdálen od archivů a pramenů; zato jsem se všemi ostatními prožíval dobu, která i mému námětu vtiskovala nové poslání. Romantický příběh předměstského divadla se stal symbolem obecné platnosti. Chtěl jsem, aby vlastní bolesti a vědomí o utrpení ostatních naučily Deburaua obětavé lásce.

Dal jsem mu víru v umění, které patří všem. Že se v knize výrazně odrazila doba, kterou jsme prožívali, je samozřejmé.

Posílal jsem svůj rukopis z Brna do románové soutěže s jediným přáním: aby mi vyšla nějaká kniha v Praze. Měl jsem proto radost, že byl můj rukopis oceněn; vím však, že jsem musel po demobilizaci příliš spěchat, abych stihl uzávěrku soutěže, a že mi chyběly zkušenosti ze studia historických pramenů. Snad to byla velká vlna citu, která mě nesla a přiblížila můj román čtenářům, rozcitlivělým těžkou dobou okupace a nacházejícím v boji českého umělce příklad posily. Mám dosud schované dopisy – „Děkujeme Vám za celý národ Pierotů!“ Vzpomínám si na krásné besedy se čtenáři – například v Ostravě, kde mě mnoho mladých lidí žádalo o podpis ne na titulní stránce, ale do kapitoly, kde se mluví o Napoleonově pohromě při tažení do Ruska; byly to doby bezpečného dorozumění autorů se čtenáři a byl jsem rád, že odbojná nota Bérangerových písniček zpívá tak výmluvně.

Teprve roce 1954 se mi podařilo dospět k literárně historickým pramenům, dosud pro mne nedostupným; zjistil jsem také některé omyly. Stanul jsem na rozcestí: nechat román beze změn – nebo ho přepracovat? Rozhodl jsem se pro druhou možnost; dějovou linii jsem zachoval, ale doplnil jsem její motivy, doplnil jsem knihu citacemi libret němoher i kritických ohlasů.

I tak zůstala má kniha výhradně románem a nechala volnou cestu monografii, jaká vyšla v Paříži (Tristan Rémy) a jakou u nás

připravoval dr. Jaroslav Švehla. Kniha Tristana Rémyho, výsledek mnohaletého pátrání v pařížských archivech, přinesla mnoho historických podrobností. Rémy, sveden asi touhou po beletristické prestiži, zašel však příliš daleko; udělal z Deburaua primitivního analfabeta se zákeřnou povahou. Protože jsem se s Rémyem při pobytu v Paříži spřátelil, nechtěl jsem jeho knihu po jejím překladu hned odsoudit; uložil jsem si roční mlčení. Teprve pak jsem v časopise Divadlo jeho výmysly bod za bodem vyvrátil a doložil pravdu citacemi známých francouzských umělců té doby.

Pro román je jistě podstatná pravda hrdinova lidského uměleckého vývoje. Ale rád bych na tomto místě doplnil románový příběh závažnými údaji, týkajícími se soukromého života Kašpara Deburaua.

Už ve třiačtyřiceti letech se oženil s Jeanne Adelaidou Dubrayovou; našel i byt v hotelu des Boufflers, kam si koupil na dluh nábytek. Ale už po třech měsících mladá žena zemřela. Kašpar prodal nábytek a zůstal opět sám. Po delší době navázal známost s dívkou, která hrála v jeho životě velkou úlohu; jmenovala se Louisa Eudoxie Boucherová; stala se matkou dcery Rosiny Agaty i Karla, jenž byl z dvojčat (Étienne brzy zemřel).

Po čase se Kašpar s Louisou rozešli; příčinou byl její vztah k malíři Bouquetovi. V procesu o výchovu dětí nehrál Kašpar sympatickou úlohu, kdežto Louisa prokázala ušlechtilou smířlivost. Až roku 1835 uzavřel Kašpar svůj poslední sňatek, a to s Marií Trouillierovou. Brzy se pak přihodila osudová událost, při níž zabil tovaryše Viélina a byl uvězněn. Marii se v té době narodila dcera Magdaléna, která však brzy po Deburauově propuštění zemřela. Tady už splývá historie s příběhem románu.

Největší překvapení přinesly výzkumy amatérského badatele majora Vojtěcha Práška, který byl na kolínský městský úřad dosazen po propuštění z armády. V Tylově *Pouti umělců*, v Nerudově *Rodinné kronice* i v Riegrově *Slovníku naučném* se četlo, že Kašparův otec byl

Čech, a protože pracoval ve dvoře domu U tří korun, říkalo se mu Dvořák. Prášek z matrik dokázal, že Filip Debureau byl příslušníkem pluku hraběte Michala Walise; v Kolíně vojenskou službu v protinapoleonské armádě opustil a věnoval se komedianství. Oženil se s Kateřinou Gráfovou z Čáslavi. Čech byl tedy Kašpar Debureau po matce.

Mnoho čtenářů mi poslalo pozdrav z Paříže na fotografii Debureauova hrobu, ačkoli se na hřbitově fotografovat nesmí. Jejich zvědavost vzbudilo jméno Cuif na náhrobku. Charles Cuif byl přítelem Debureauovy rodiny a od jeho dcery Valerie, jejíž jméno tu přibýlo až roku 1936, získal první český badatel v debureauovské historii dr. Miloš Šafránek vzácný obrazový materiál. S Kašparem je tu pohřbena i jeho dcera Rozina Agata, která zemřela jako dělnice. Hrob velkého francouzského herce, dosud ctěného v různých memoriálech, vyčítá Francii i nám: jeho postava ožila na jevišti, ve filmu i v televizi a zaslouží si, aby na něho s pýchou vzpomněl i rodný Kolín. A přitom na náhrobku není epitaf, který si před svou smrtí složil, který mu po zásluze patří:

„Zde leží ten, který všechno řekl, ač nikdy nepromluvil.“

Historickým podkladem tohoto románu jsou díla autorů, kteří v něm vystupují, zejména *Debureau* od Julese Janina, dále knihy Tristan Rémy: *Debureau*, L. Péricaud: *Le Théâtre des Funambules*, P. Hugonnet: *Mines et Pierrots*, G. Cain: *Anciens théâtres de Paris*, a menší literární díla, jejichž autory jsou: M. Elbert, J. Severin, A. Séché, G. Lenôtre, G. Tair, A. Houssay, S. Guitry, Vojtěch Prášek a dr. Jaroslav Švehla.

František Kožík

Největší z Pierotů

Edice Klasická česká próza
Ilustrace na obálce Arsène Trouvé
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 20. 3. 2019

ISBN 978-80-7602-620-9 (epub)
ISBN 978-80-7602-621-6 (pdf)
ISBN 978-80-7602-622-3 (prc)